6 Martie 1945

ÎNCEPUTURILE COMUNIZĂRII ROMÂNIEI

BUCUREȘTI
4 305.035

editura enciclopedică

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAȘI
II 305.035

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ISBN 973-45-0119-4

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

6 Martie 1945

ÎNCEPUTURILE COMUNIZĂRII ROMÂNIEI

11744

148998
B.C.U. - IASI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Editura Enciclopedică
București, 1995

329.15 (498) „1945 (063)
949.8 „1945 (063)

8.05.1996
B.C.U. „M. EMINESCU"
IAŞI
ale 774.697

Istorie
Guvern comunist
Anul 1945
Simpozion
România
Anul 1995
Petru Groza

Coperta: Micu VENIAMIN

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUVÂNT ÎNAINTE

ȘERBAN PAPACOSTEA

Sfârșitul celui de-al *Doilea Război Mondial* a fost însoțit de una din cele mai vaste restructurări de putere la scară mondială din întreaga istorie universală, atât sub raportul ariilor de hegemonie cât și al sistemelor de guvernare înlăuntrul acestor arii. Prăbușirea celui de-al *Treilea Reich* sub loviturile marii coaliții închegate pentru a înlătura dominația sa de curând instaurată asupra Europei a adus armatele aliate până în centrul continentului unde s-au întâlnit învingătorii din Răsărit și cei din Apus. Treptat, zona întâlnirii s-a transformat într-o linie despărțitoare, rigidă, „cortina de fier" care, timp de decenii, avea să opună nu numai două sisteme de guvernare esențial diferite dar și două civilizații antagonice prin originile, concepțiile și prin formele lor de organizare.

Deliberat și sistematic, din inițiativa și sub supravegherea conducătorului puterii sovietice aflată în rapidă evoluție spre statutul de supraputere, s-a așternut, în spatele liniei la care s-au oprit trupele ruse, noua ordine a regimurilor comuniste, adaptări locale ale tiparului sovietic originar. În decurs de numai câțiva ani de la sfârșitul războiului, o sută de milioane de oameni, câți trăiau în acea vreme în Europa Centrală și Răsăriteană, în aria teritorială ocupată de armatele ruse, au fost efectiv integrați în

sistemul sovietic, prin regimuri de fidelitate absolută şi prin conducători politici selecţionaţi potrivit criteriilor politice cele mai riguroase de centrul de comandă de la Moscova, executanţi servili ai directivelor sale.

Stăpâni pe centrele de comandă ale puterii, conducătorii comunişti ai ţărilor Europei Centrale şi Răsăritene au reorganizat radical societăţile a căror guvernare le-a fost încredinţată de puterea hegemonă. Structurile tradiţionale ale acestor societăţi, produs organic al unei evoluţii multiseculare, au fost sistematic demantelate pentru a lăsa teren liber efortului de remodelare a lor în conformitate cu sistemul sovietic. În viziunea conducerii din Kremlin, schimbarea regimurilor şi restructurarea la bază a societăţii constituiau garanţia cea mai sigură a permanenţei ţărilor central şi est-europene în aria propriei sale hegemonii.

Prăbuşirea regimurilor comuniste după aproape jumătate de secol de existenţă a readus puternic în atenţia cercetătorilor istoriei contemporane problematica începuturilor lor. Epilogul comunismului central şi est-european — retragerea sa în neant în urma destrămării puterii sovietice — a lărgit considerabil perspectiva asupra începuturilor sale, a instaurării sale la cârma statelor din această parte a continentului european, în vreme ce masivul aflux de informaţie nouă, pe măsura deschiderii arhivelor epocii comuniste, reînnoieşte continuu baza documentară a cercetării, oferind istoricilor posibilitatea de a asigura un conţinut tot mai concret generalităţilor care s-au putut desprinde în trecut din documentaţia oficială sau din sursele subsidiare de informaţie.

Lărgirea considerabilă a perspectivei istorice şi consolidarea bazei documentare au constituit imboldul care s-a aflat la originea Simpozionului internaţional *6 martie 1945. Guvernul Petru Groza şi comunizarea României,* ale cărui lucrări desfăşurate la Institutul de istorie „N. Iorga" în zilele de 3—5 martie 1995 se publică în volumul de faţă. Contribuţiile cuprinse în volum abordează din unghiuri de vedere diferite problematica vastă a instaurării regimurilor comuniste în România în cadrul procesului general al comunizării ţărilor din Europa central-răsăriteană.

Impactul ocupației militare sovietice asupra evoluției politice a României în lunile care s-au scurs între evenimentul de la 23 august 1944 și instalarea guvernului Petru Groza în fruntea țării; pregătirea acestui eveniment de evoluția generală a situației militare și a raporturilor dintre marile puteri ale coaliției antigermane; acțiunea diplomației sovietice și a presiunilor pe care le-a exercitat asupra factorilor de decizie din țară pentru a-și atinge țelul; folosirea problemei Transilvaniei de Nord, a instaurării administrației române în teritoriile eliberate de sub controlul ungar, ca mijloc de presiune pentru a impune României dominația comunistă în guvern; instaurarea controlului comunist asupra diplomației românești; preluarea treptată dar masivă a controlului asupra economiei țării de către puterea ocupantă; evoluția Partidului comunist român în acest răstimp și lupta pentru putere între fruntașii săi; rolul unora dintre personalitățile române și străine implicate în procesul comunizării țării și a rezistenței împotriva acestui proces (regele Mihai, generalul Nicolae Rădescu, Andrei I. Vîșinski, Gheorghe Tătărescu, fruntașii comuniști etc.); unele paralelisme din alte țări intrate în sfera de dominație a Uniunii Sovietice — iată câteva din aspectele principale ale instaurării comunismului în România și în alte țări supuse procesului de comunizare care s-au oglindit în lucrările simpozionului, pe care le punem acum la îndemâna specialiștilor și tuturor celor doritori să cunoască istoria genezei regimului comunist din România.

În evoluția cunoașterii și înțelegerii unei etape însemnate din istoria României contemporane în special și a Europei centrale și răsăritene în general, culegerea de contribuții prezentate la simpozionul consacrat instaurării comunismului în România va constitui neîndoielnic un progres însemnat.

Simpozionul însuși nu ar fi putut avea loc și volumul de față nu ar fi văzut lumina zilei fără inițiativa și sprijinul postului de radio B.B.C. și al Fundației Soros, cărora le aduc și pe această cale călduroase mulțumiri.

FOREWORD

ŞERBAN PAPACOSTEA

The end of the Second World War was accompanied by one of the most extensive restructurings of power on a world scale in the history of mankind, both as regards the area of hegemony as well as the systems of government within those areas. The collapse of the Third Reich under the blows of the grand coalition which was formed to remove its recently-installed domination of Europe, brought the allied armies into Central Europe where the conquerors from East and West met. Gradually, however, the meeting-area was transformed into a rigid demarcation-line, the Iron Curtain, which for decades was to pik against each other not only two forms of government which were essentially different, but also two civilisations which were antagonistic by their origins, beliefs and forms of organisation. The new order of the Communist regimes, which were local adaptations of the Soviet blueprint, was deliberately and systematically established on the initiative and under the supervision of the Soviet master which was rapidly evolving towards the status of a superpower. Within a few years of the end of the war, the hundred million people who lived in Central and Eastern Europe at the time, in the territories occupied by the Red Army, were integrated into the Soviet system under

regimes of complete subservience and by political leaders chosen according to the most rigorous political standards by Moscow to do its biddings.

With control of the levers of power, the Communist leaders of Eastern and Central Europe radically reorganized the societies with whose government Moscow had entrusted them. The traditional structures of these societies, which were an organic product of a centuries-old evolution, were systematically dismantled so as to leave the way clear for the task of remodelling them according to the Soviet model. In the eyes of the Kremlin, the changes of regimes and the basic restructuring of society constituted the most certain guarantee that the countries of Central and Eastern Europe would remain permanently within its sphere of influence.

The collapse of Communist regimes after almost half of a century of existence has brought the question of their origin once more to the immediate attention of historians. The epilogue to Communism in Central and Eastern Europe — its disappearance into the void, following the dismemberment of Soviet power– has widened considerably the perspective on its origins and its imposition at the helm of the states in this part of Europe. At the same time, the huge influx of new information emanating from the opening of archives of the Communist period continually renews the research-material available, whereby giving the historians the chances to underpin the generalities which could be gleaned from official documents or from secondary sources. It was this extension of the historical perspective and the availability of research-material which provided the stimulus for the international Symposium *6 March 1945. The Groza Government and the Communization of Romania*, whose proceedings, from 3—5 March 1995, at the Nicolae Iorga Institute of History are contained in this volume. The papers in this volume address from different angles the immense subject of the imposition of Communism in Romania within the general framework of the Communization of Central and Eastern Europe.

The impact of Soviet military occupation on political events in Romania in the months which spanned the 23 August coup

and the imposition of the Petru Groza government; the preparation for this latter event by the general evolution of the military situation and the relations among the anti-German coalition partners; the effect of Soviet diplomacy and of the pressures it exerted upon the decision-makers in Romania in order to achieve its ends; the use made of the problem of Northern Transylvania, of the installation of Romanian administration in the territories freed from Hungarian rule, as a means of forcing upon Romania Communist domination of the government; the imposition of Communist control over the Romanian foreign service and over the Romanian secret services; the gradual yet total assumption of control of the Romanian economy by occupying power; the evolution of the Romanian Communist Party in this period and the struggle for power amongst its leaders; the role of certain Romanian and foreign figures involved in the Communization of Romania and of resistance to this process (King Michael, General Nicolae Rădescu, Gheorghe Tatarescu, Andrei Vyshinsky and the Communist leaders, etc.); certain parallels in other countries which came under the Soviet domination: these are some of the main aspects of the imposition of Communist rule in Romania and in the other countries subjected to Communization which were reflected in the conference proceedings and which we now offer to historians and to all those who want to find out about the history of the genesis of the Communist regime in Romania.

This collection of papers presented at the symposium on the imposition of Communist rule in Romania will undoubtedly represent a step forward in our knowledge and understanding of an important stage in the history of contemporary Romania in particular and of Central and Eastern Europe in general.

The Symposium iteself could not have taken place and this present volume would not have seen the light of the day without the initiative of BBC radio and of the Soros Foundation, to whom we take this opportunity of expressing our warm thanks.

ROLUL ARMATEI SOVIETICE DE OCUPAȚIE ÎN SCHIMBAREA REGIMULUI POLITIC DIN ROMÂNIA

CONSTANTIN HLIHOR

Înțelegerile de la Yalta și Potsdam la care au ajuns Marile Puteri învingătoare în cel de-al doilea război mondial au avut o importanță decisivă în evoluția postbelică a Europei și nu numai. Acest fapt a fost corect perceput în epocă atât de lumea politică cât și de opinia publică. Ulterior „Yalta" și „Potsdam-ul" au constituit subiectul multor dezbateri, studii și analize, lucrări de mare interes[1] și au generat opinii și concluzii extrem de diversificate și uneori contradictorii.

Fără să fie negat în vreun fel impactul hotărârilor și acordurilor de la Yalta și Potsdam asupra arhitecturii continentului european rezultată după încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale, consider că decisiv pentru trasarea „granițelor" sferelor de influență și interes pe care Marile Puteri și le-au revendicat

[1] Vezi pe larg, Arthur Conte, *Yalta ou la partage du monde*, Paris, R. Laffont, 1968; F.B. Minse, *Le rôle des Etats Unis, dans le conférences de Malta et de Yalta*, în „Revue de la deuxième guerre mondiale", 75, Juillet, 1969, p. 41 și urm.; *The Potsdam Conference*, Princeton, 1960; Nicolae Baciu, *Yalta și crucificarea României*, Edit. Europa, Roma; idem, *Agonia României. 1944—1948*, Cluj-Napoca, 1990; Valeriu Florin Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii, 1945—1947*, București, 1988; Titu Georgescu, *România între Yalta și Malta*, București, 1993.

și apoi adjudecat a fost raportul de putere rezultat la încheierea războiului. Pe aceste considerente se baza și Stalin când, în aprilie 1945, afirma: „Acest război nu este ca acela din trecut. Oricine ocupă un teritoriu impune și propriul său sistem social. Fiecare impune propriul său sistem social, până unde înaintează armata lui"[1].

Pentru România, concepția lui Stalin a început să se materializeze în toamna anului 1944 când teritoriul național a trecut în totalitate sub controlul Armatei Roșii. De remarcat faptul că societatea românească și chiar unii reprezentanți ai Marilor Puteri prezenți în România n-au perceput starea de ocupație și consecințele ei pentru evoluția regimului politic.

La 7 octombrie 1944, Michael Wright informa oficialitățile britanice că „90% din țărani (români) se opun comunismului", dar nu considera că procesul de comunizare era iminent deoarece „o serie de discuții cu mareșalul Malinovski au determinat unele indicații încurajatoare referitoare la faptul că România nu va fi sovietizată de Rusia"[2].

Moscova, după reglarea intereselor sovieto-engleze în Balcani intervenită cu prilejul vizitei premierului Churchill în capitala Uniunii Sovietice (9 octombrie 1944)[3], nu mai era dispusă să respecte asigurările date oamenilor politici români în aprilie[4] și iunie 1944[5] privind independența statului român și nici declarația lui Molotov, din 2 aprilie 1944, „că nu va interveni pentru schimbarea ordinii de stat"[6], deși, în mod formal, acestea erau reafirmate și întărite prin semnarea Convenției de armistițiu la 12/13 septembrie 1944. Mijloacele și instrumentele politice și militare dirijate sau direct folosite de Kremlin pentru a-și impune

---

[1] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane* (1944—1947), București, 1993, p. 8.

[2] Great Britain, P.R.O.-F.O., 371/43988, f. 23.

[3] Vezi, pe larg, Nicolae Baciu, *Agonia României*, p. 85—97; Titu Georgescu, *România între Yalta și Malta*, p. 32 și urm.; Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, p. 86 și urm.

[4] Arhiva M.A.E., dosar S.I., Stockholm, vol. I, f. 157—159.

[5] Ibidem, f. 214—215.

[6] Al. Maniu și colab., *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II, 1939—1945, București, 1976, p. 165—166.

propriul sistem politic în România încep să funcționeze. Prezența Armatei Roșii devine suportul, iar Partidul Comunist din România instrumentul prin care Uniunea Sovietică își propune să instituie regimul comunist de tip sovietic. Potrivit unei note adresate Președinției Consiliului de Miniștri, la 28 septembrie 1944, de Marele Stat Major român[1] forțe politice fără importanță și aderență în societatea românească interbelică încep să manifeste „virtuți" revoluționare.

Pentru a se contracara ascensiunea forțelor „revoluționare" și mai ales pentru a nu se ajunge la anarhie în stat, organul specializat al Marelui Stat Major român propunea — în nota respectivă — ca „Majestatea Sa Regele Mihai I să dea mesaj Țării că, sub domnia sa, dreptatea socială se va face" urmând exemplul regelui Ferdinand I care, pentru a feri țara de microbul revoluției bolșevice, în 1917, a „hotărât prin cuvântul său regal că va da pământ la țărani"[2]. Deși climatul în țară era marcat de ascensiunea disensiunilor politice — Le Rougetel, reprezentantul politic britanic la București, îl percepea chiar revoluționar într-o telegramă expediată Londrei, la 28 septembrie 1944[3] —, președintele Consiliului de Miniștri, generalul adjutant Constantin Sănătescu, răspundea Marelui Stat Major român, la 6 octombrie 1944, că este necesar „să mai așteptăm"[4].

Consecințele Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944

Evenimentele din România, sub incidența ocupației militare exercitată de Uniunea Sovietică prin trupele Armatei Roșii, s-au precipitat. Fundamentele de bază ale societății burghezo-democratice în România au fost erodate și puse sub semnul întrebării.

---

[1] Arhiva Ist. Centr., fond P.C.M., Cabinetul Sănătescu-Rădescu, dosar 1411/1944—1945, f. 136.

[2] Ibidem.

[3] Great Britain, P.R.O.-F.O., 371/44004, f. 107.

[4] Arhiva Ist. Centr., fond P.C.M., Cabinetul Sănătescu-Rădescu, dosar 1411/1944—1945, f. 138.

Forma de guvernământ, structura de stat și regimul politic sunt străbătute de seisme și neprevăzut. S-au întors din U.R.S.S. activiști kominterniști, agenți ai politicii sovietice precum Ana Pauker și Vasile Luca (Lászlo), însoțiți de experți politruci, de o rețea a N.K.V.D.-ului, alcătuită mai ales din maghiari, evrei, ruși, bulgari ș. a.[1].

Instituțiile și structurile de putere și administrative ale statului român au trecut sub controlul total al trupelor de ocupație prin intermediul Comisiei Aliate de Control (Sovietică), organism creat în urma semnării Convenției de armistițiu între guvernul român și reprezentanții coaliției Națiunilor Unite, la Moscova, la 12/13 septembrie 1944[2]. Misiunea oficială a comisiei era de a veghea la respectarea minuțioasă, de către România, a tuturor prevederilor Convenției de armistițiu; în fapt a fost un instrument de control politic și militar al spațiului românesc în conformitate cu înțelegerea dintre principalii parteneri ai coaliției Națiunilor Unite. Londra recunoștea că, pentru perioada războiului, România „se încadrează sferei de operații militare a rușilor" care să aibă „rolul principal în aplicarea armistițiului"[3], iar reprezentantul S.U.A. în acest organism, generalul de brigadă C.V.R. Schuyler era înștiințat de Pentagon, la plecarea sa spre România, că „președintele sovietic al Comisiei Aliate de Control [mareșalul Rodion Malinovski] să fie investit cu *autoritate deplină în conducerea treburilor în această țară*" (subl. a.)[4].

Relevant din acest punct de vedere este și faptul că numărul reprezentanților sovietici în Comisia Aliată de Control în România a depășit, în toată perioada de activitate, pe acela al anglo-americanilor[5], iar posibilitatea acestora din urmă de a se implica în mod real în funcționarea organismului respectiv era strict limitată. Reprezentanții Angliei și S.U.A. au fost deseori surprinși de

---

[1] Titu Georgecu, *op. cit.*, p. 31.

[2] A se vedea, pe larg, Valeriu Florin Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii. 1945—1947*, p. 59—86; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, vol. I, București, 1988, p. 336—345.

[3] Great Britain, P.R.O.-F.O., 371/44011, f. 70.

[4] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, p. 30.

[5] Arhiva M.Ap.N., fond Microfilme, r. P.II. 2.265, c. 150—154.

modul în care guvernele lor se implicau în România. Nemulțumit de activitatea șefului delegației militare britanice, vicemareșal D.F. Stevenson, și a reprezentantului său politic în România, Le Rougetel, premierul W. Churchill avertiza Foreign Office-ul, la 7 noiembrie 1944, că aceștia „se aruncă, ei înșiși, în dezordinea agonizantă din București" neînțelegând faptul că „atât timp cât rușii ne lasă mână liberă în Grecia, nu putem face mai mult decât să fim spectatori la cele ce se întâmplă în România"[1]. Premierul britanic recomanda, în cele din urmă, celor doi diplomați să fie atenți cu această problemă[2].

Realizarea controlului militar și administrativ în majoritatea teritoriului țării prin Comisia Aliată de Control (Sovietică) și subcomisiile sale a impus Moscovei o schimbare de atitudine față de evoluția regimului politic din România. Problema fundamentală ce se punea la sfârșitul anului 1944 și începutul celui următor era aceea a puterii politice[3]. Forma de guvernământ nu intra încă în calcule, cunoscându-se prestigiul monarhiei în opinia publică internă. Pentru a nu trezi susceptibilitatea și a-și mări prestigiul în rândul maselor Vasile Luca, membru marcant al Partidului Comunist, adus de sovietici în țară după 23 august 1944, aprecia că F.N.D. trebuie să ia „o figură liniștitoare și să dovedim că în afecțiunea noastră vrem să fim loiali cu Regele și vrem să lucrăm"[4].

Transformarea radicală a societății românești și trecerea la un sistem similar celui din Uniunea Sovietică presupunea pe de-o parte eliminarea influenței partidelor istorice, iar pe de alta instalarea unui guvern aservit în totalitate Kremlinului. Planul concret de preluare a puterii politice de către Partidul Comunist și aliații săi a fost definitivat în afara granițelor țării. Gheorghe Gheorghiu-Dej, membru marcant al conducerii comuniste și ministrul Comunicațiilor în guvernul Rădescu, a făcut, în perioada 31 decembrie 1944 — 16 ianuarie 1945, o vizită la Moscova, în

---

[1] Great Britain, P.R.O.-F.O. 371/44012, f. 19.
[2] Ibidem, f. 18.
[3] Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, București, 1994, p. 413.
[4] *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 106.

timpul căreia s-au stabilit modalitățile de înlăturare a guvernului de la București[1]. După sosirea în țară acesta a prezentat în fața Consiliului Frontului Național Democrat, la 24 ianuarie 1945, indicațiile primite la Moscova afirmând că „acum, conjunctura politică și militară dinăuntru și dinafară indică un guvern de F.N.D., întâi pentru că România nu are față de aliați nici măcar situația unei țări cobeligerante"[2].

Șeful statului și liderii partidelor politice, deși n-au fost informați că țara lor fusese inclusă prin acordul de procentaj, stabilit la 9 octombrie 1944 între Stalin și Churchill, în sfera de influență a Moscovei[3], au intuit corect sensul evoluției politice dorit de U.R.S.S. în România. Repetatelor cereri de sprijin la Marile Puteri occidentale pentru a se pune capăt imixtiunilor sovietice în viața politică românească li s-a răspuns doar cu asigurări liniștitoare. Relevant în acest sens este afirmația reprezentantului politic american în România, Burton Berry, la întrebarea mareșalului Palatului Dimitrie Negel, adresată acestuia, la 30 noiembrie 1944, ce s-ar întâmpla cu regele dacă ar da comuniștii o lovitură de stat: „Eu i-am replicat spunându-i mareșalului că aveam impresia că era prea pesimist și că *mâine dimineață, după un somn bun, mai mult ca sigur că ar râde singur de această întrebare*" (subl. a.)[4].

Iuliu Maniu, președintele celui mai influent partid în epocă, a cerut atât reprezentantului englez la București, La Rougetel, la 29 noiembrie 1944[5], cât și celui american, Burton Berry, la 9 decembrie 1944[6], să i se spună adevărul — fusese sau nu România cedată sferei de influență rusești? Reprezentanții Aliaților occidentali au fost instruiți să nege acest lucru[7] și să

---

[1] Arhiva S.R.I., fond „D", dosar 7432, p. 172; Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 421; Nicolae Rădescu, *Începutul Ocupației*, în „Memoria", nr. 6/1990, p. 108.

[2] *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 82.

[3] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, p. 17.

[4] *Ibidem*, p. 99.

[5] Great Britain, P.R.O.–F.O. 371/43989, p. 73.

[6] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, p. 101.

[7] Ivor Porter, *Operațiunea „Autonomus"*, București, 1991, p. 301.

asigure poporul român că țara va rămâne independentă deși realitățile erau altele[1].

La 29 ianuarie 1945 „Scânteia" publica programul de guvernare al Frontului Național Democrat, elaborat din inițiativa Partidului Comunist, centrat pe rezolvarea unor probleme acute ale societății românești cum erau, de exemplu, reforma agrară și eliminarea unor obiective ce nu corespundeau din punct de vedere tactic în etapa respectivă. Au fost exceptate de la expropriere pământurile bisericești, cunoscut fiind cât de adânc este sentimentul religios în societatea românească. Referindu-se la acest aspect, Vasile Luca, în ședința Consiliului Frontului Național Democrat din 24 ianuarie 1945, afirma că „ar fi o crimă să ne facem biserica, dușmană. Deci neconfiscarea moșiilor bisericești nu este o chestie de tactică, ci de adâncă înțelegere a realităților sociale de la noi"[2]. Urmând sfatul Moscovei „de a fi — așa cum se exprima Vasile Luca în ședința Consiliului F.N.D. din 31 ianuarie 1945 consacrată răsturnării guvernului Rădescu — mai diplomați și să mai turnăm puțină culoare în guvernul pe care-l facem"[3], comuniștii au atras de partea lor o serie de reprezentanți de marcă ai disidenților din partidele național-liberal și național-țărănesc.

Speculând nevoia de pământ a țărănimii, F.N.D. a declanșat o criză de guvern agitând spiritele la țară și la oraș. Presa comunistă sau controlată de Partidul Comunist și Comisia Aliată de Control din România a declanșat o virulentă campanie la adresa guvernului Rădescu și a liderilor partidelor istorice[4]. Era reluată cu și mai mare virulență acțiunea de înlăturare prin forță a organelor administrative locale și ocuparea localurilor primăriilor de către reprezentanții F.N.D. cu sprijinul trupelor sovietice[5].

---

[1] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, p. 107—109.

[2] Arhiva Ist. Centr., Arhiva C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 16/1945, p. 13.

[3] *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 100—101.

[4] Arhiva S.R.I., fond „D", dosar 7432/1945, p. 172; Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 427—428.

[5] Arhiva Ist. Centr., fond P.C.M. Stenograme, dosar 5/1944, p. 5.

Au fost organizate mari demonstrații în capitalele de județ și în alte localități, deși generalul Nicolae Rădescu în momentul investirii în postul de prim ministru a pus condiția, acceptată unanim, ca „miniștrii F.N.D. să nu mai scoată muncitorii din fabrică la manifestație"[1]. Potrivit unor informații ale S.S.I. din 5 februarie 1945 *„acei ce-au luat parte la demonstrații au fost plătiți cu 2000 lei de om de către comuniști.* Trupe sovietice au luat parte la aceste răscoale în mai multe locuri, ca de pildă la Constanța. S-au înregistrat situații în care ofițerii sovietici și soldați ai Armatei Roșii au rostit discursuri provocatoare populației"[2]. Punctul culminant l-au constituit demonstrațiile din ziua de 24 februarie 1945.

Cunoscută fiind poziția generalului Nicolae Rădescu de a nu ceda forței și de a apăra, cu orice preț, liniștea și ordinea în țară[3], în București echipe special instruite au provocat și agresat cu focuri de armă, la adăpostul mulțimii, organele de pază și ordine de la Ministerul de Interne — unde își avea sediul generalul Rădescu —, Palatul Telefoanelor, Cercul Militar și alte instituții centrale. În Piața Palatului și în jurul clădirii Ministerului de Interne, potrivit raportului înaintat Comandamentului Sovietic din București, cu nr. 32 130 de către Comandamentul Militar al Capitalei la 25 febraurie 1945, evenimentele din după amiaza zilei de 24 februarie au avut următoarea desfășurare: „Între orele 16,30—17,30 manifestanții au început a se grupa în Piața Palatului și Ministerului de Interne. Când s-a format gruparea s-au tras focuri izolate din ansamblul de blocuri „Generală" (de la alt etaj sau acoperiș). La acest semnal manifestanții au început a răspunde cu focuri de pistol în direcția clădirii Ministerului de Interne, la intrarea de pe strada Willson, cu intenția vădită de a intra în curtea Ministerului de Interne. În timpul în care manifestanții au atacat intrarea de jos, o armă automată a tras din blocul Boteanu-Willson asupra ostașilor aflați în posturi. În acest timp procurorul a somat legal și a tras o salvă în aer.

---

[1] Arhiva S.R.I. fond „D", dosar 7432/1945, p. 87.

[2] Ibidem, p. 172.

[3] Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 423.

Demonstranții s-au restras"[1]. La Palatul Telefoanelor unul din manifestanți, Anton Moisescu, simpatizant al F.N.D., a spart geamul de la intrare și a rănit cu un cuțit pe caporalul Marian Dumitru aflat în post de santinelă. Arestat de autoritățile române acesta a fost eliberat de o patrulă a N.K.V.D.-ului aflată în apropiere[2].

Evenimentele au aceeași desfășurare și în relatarea generalului Schuyler, reprezentantul S.U.A. în C.A.C. făcută în ziua de 25 februarie 1945. „Comuniștii și alte partide care formează Frontul Național Democrat au organizat ieri la ora 14,00 o demonstrație. O mulțime de aproximativ 50 000 de oameni s-au adunat în Piața Națiunii unde liderii comuniști ca Gheorghiu-Dej, Ana Pauker și alții au rostit cuvântări. Ei au defilat pe Calea Victoriei până la Palatul Regal, unde au demonstrat până la ora 19. În timpul defilării, o mulțime de aproximativ 500 de persoane, mare parte din ele înarmate cu bâte, au încercat să pătrundă în Ministerul de Interne, unde se afla biroul primului ministru. Soldații, plasați acolo, ca măsură de precauție au tras focuri de armă pe deasupra capetelor mulțimii. Ca urmare a unui schimb sporadic de focuri, care a durat aproape o oră, cel puțin o persoană a fost omorâtă și șapte rănite"[3].

În timp ce în Uniunea Sovietică în mijloacele de informare în masă guvernul era acuzat de a fi tras în manifestanții care demonstrau pe străzi în Capitală (radio Harkov)[4] și în localitățile Craiova, Brașov și Caracal (Agenția TASS)[5] „împotriva actualului regim profascist" și se cerea intervenția forțelor sovietice pentru a se întrona liniștea „în spatele victoriosului front de care depindea victoria rapidă și totală împotriva fiarei fasciste" (radio Novorosisk din ziua de 26 februarie 1945)[6], în cercurile diplomatice occidentale situația era apreciată „atât de confuză încât nimeni nu știe precis ce se întâmplă". Ceea ce era sigur era că

---

[1] Arhiva M.Ap.N., fond Microfilme, r. P.II. 2.246, c. 116—117.
[2] Ibidem.
[3] Arhiva Ist. Centr., fond Microfilme S.U.A., r. 693, c. 279—280.
[4] Arhiva S.R.I., fond „D", dosar 7070, p. 484.
[5] *23 August 1944. Documente*, vol. IV, p. 191.
[6] Arhiva S.R.I., fond „D", dosar 7070, p. 485.

această criză a depășit în proporții pe celelalte și că nu era de ordin intern, ci atinsese o fază internațională[1].

După evenimentele din 24 februarie 1945 viața politică din România „pilotată" de Comisia Aliată de Control (Sovietică) evolua în direcția dorită de Kremlin. Întrucât autoritățile militare de ocupație erau convinse că în România instaurarea puterii comuniste nu se poate face pe aceeași cale ca în Rusia deoarece „lipsește munca secular pentru formarea luptătorului însuflețit și inspirat"[2], au luat o serie de măsuri politico-militare de anihilare a principalelor instituții ale statului, în primul rând armata pe care o considerau — potrivit unei note a Ministerului de Război către Președinția Consiliului de Miniștri din 26 septembrie 1944 — „în forma actuală probabil singurul obstacol în calea realizării obiectivelor social-politice preconizate de partidele de stânga extremiste"[3].

Prezența Armatei Roșii — un atu puternic pentru instalarea guvernului dr. Petru Groza

În perioada 27 februarie — 5 martie 1945 Comisia Aliată de Control (Sovietică) în România a trimis spre executare direct Marelui Stat Major și Ministerului de Război o suită de ordine ultimative pentru dezarmarea Corpului Pompierilor, Batalionului de Pază a Marelui Stat Major, Detașamentelor de construcții nr. 1 și 2 și a unităților care făceau paza la fabrici, uzine și alte instituții de interes național[4]. Efectivele trupelor de jandarmi sunt din nou reduse la doar 14 500 oameni[5] deși acestea mai fuseseră reduse în luna noiembrie 1944 la cifra de 30 700[6], insuficientă pentru asigurarea pazei și ordinei în țară.

---

[1] Ibidem, p. 484.
[2] Ibidem.
[3] Arhiva Ist. Centr., fond Cabinet Sănătescu-Rădescu, dosar 1411/1944—1945, f. 136/37.
[4] Arhiva M.Ap.N., fond 1367, dosar 199/1945, f. 295.
[5] Ibidem, f. 296.
[6] Arhiva Ist. Centr., fond P.C.M.-C.R.A.A., dosar 2749/1944, f. 2—3.

Unitățile de grăniceri existente în București, destinate pazei frontierei de est a României, dar care n-aveau încă aprobarea C.A.C. (Sovietică) să fie trimise în zonă, au fost redislocate în zona Mihai Bravu — Videle — Alexandria, iar parte din unitățile Diviziei de Gardă au fost îndreptate spre front[1], în Capitală rămânând forțe cu totul insuficiente pentru pază și apărare, având în vedere că țara se găsea în război. Comandamentelor armatelor 1 și 4 române, ce luptau alături de trupele sovietice împotriva armatelor germane, li s-a interzis începând cu 1 martie 1945, de către Comandamentele sovietice, orice comunicări radio cu Marele Stat Major român[2].

La principalele puncte de acces în Capitală au fost instalate posturi de control sovietice. Nici un autovehicul aparținând armatei române sau militar român, indiferent de grad, n-a putut să aibă acces sau să iasă din București[3]. Comisia Aliată de Control (Sovietică) în România a interzis orice activitate în spațiul aerian românesc, iar paza aeroporturilor a fost preluată de sovietici[4].

În acest timp în capitală „parte din ofițerii români activi — cum se menționa într-o notă a M.St.M. adresată la 5 martie 1945 Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului — au fost supuși unui regim vexatoriu prin aceea că au fost percheziționați la domiciliu"[5] de către patrule sovietice și au fost dezarmați, unii dintre aceștia, în public, pe stradă.

Măsurile luate de organele sovietice pentru anihilarea capacității de ripostă și rezistență a organismului militar al țării erau cunoscute reprezentanților anglo-americani de la București dar, conform instrucțiunilor primite de la guvernele lor[6], aceștia n-au intervenit. Edificatoare în acest sens este nota premierului W. Churchill adresată ministrului de externe, Eden, la 4 martie 1945, în care aprecia că „trebuiesc trimise instrucțiuni stricte

---

[1] Arhiva M.Ap.N., fond 1357, dosar 199/1945, f. 296.
[2] Ibidem, f. 312.
[3] Arhiva S.R.I., fond „D", dosar 7071/1945, f. 226.
[4] Ibidem.
[5] Arhiva M.Ap.N., fond Microfilme, r. P.II 2.249, c. 109.
[6] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, p. 120.

reprezentanților noștri din România să nu dezvolte acolo un front politic antirus"[1].

Paralel cu măsurile de anihilare a capacității de reacție a organismului militar românesc, organele sovietice de ocupație și-au întărit forța militară în București și principalele orașe din țară. Potrivit unei note a S.S.I. român, din 28 februarie 1945, „în ultimele zile au sosit la București noi unități N.K.V.D. Acum sunt 6 batalioane cazate la Regimentul 2 Vânători și Regimentul 6 Mihai Viteazul și în diferite alte clădiri din Capitală"[2]. Puncte strategice din zona Văii Jiului, Craiovei, Mehedințiului erau supravegheate și controlate de unități ale armatei sovietice[3].

La 3 martie C.A.C. (Sovietică) în România a instituit o cenzură totală pentru toate comunicatele și moțiunile partidelor politice ca și pentru declarațiile fruntașilor sau șefilor de partide. Au fost interzise declarațiile la radio, chiar și cele ale guvernului[4]. Dând curs „sugestiilor" făcute de sindicate, muncitorii tipografi au refuzat să mai tipărească ziarele „Dreptatea", „Dreptatea Țăranilor", „Viitorul" etc., aparținând partidelor istorice[5], care s-au găsit astfel în imposibilitatea de a mai utiliza principalul lor mijloc de propagandă politică.

În această atmosferă și în condițiile în care România a devenit, în mod tacit, un „cobai" pe care s-au aplicat înțelegerile de la Yalta (4—11 februarie 1945)*, au sosit la București Andrei Vîșinski, primul locțiitor al comisarului poporului pentru afacerile externe ale U.R.S.S., la 26 februarie 1945[6], și la 28 februarie mareșalul Rodion Ia. Malinovski, comandantul Frontului 2 ucrainian. Acesta, la sosire, a primit raportul comandamentelor

---

[1] *Ibidem*, p. 124.

[2] Arhiva S.R.I., fond „D", dosar 7070, f. 513.

[3] Ibidem, f. 232.

[4] Ibidem, dosar 7071, f. 23.

[5] Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 427.

* Vezi Nicolae Baciu, *Yalta și crucificarea României*; Valeriu Florin Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii. 1945—1947;* Titu Georgescu, *România între Yalta și Malta*, etc.

[6] *Ibidem*, p. 428; Arhiva S.R.I., fond „D", dosar 7070, f. 513.

militare sovietice din țară, iar a doua zi a luat legătura cu generalul Iosif Teodorescu, comandantul militar al Capitalei[1].

După repetate discuții cu regele Mihai I, care — potrivit declarațiilor unor importante personalități politice și diplomatice prezente la București — n-au avut deloc caracter protocolar, ci de pe poziție de forță, la 1 martie emisarul Kremlinului Andrei Vîșinski transmitea la Moscova acordul șefului statului român în privința numirii dr. Petru Groza în funcția de prim-ministru[2]. Suveranul a încercat să se opună brutalei imixtiuni sovietice, însă intervențiile lui C. Vișoianu pe lângă reprezentanții Angliei și S.U.A. în România, pentru obținerea de sprijin politic, s-au dovedit iluzorii. Guvernele american și englez erau preocupate să nu-l „supere" pe Stalin[3]. „Mi-e foarte teamă de avansarea noastră atât de departe, ținând seama de aranjamentul neoficial pentru Grecia și chipul strict în care el a fost respectat de U.J.*. La urma urmei — afirma primul ministru al Marii Britanii, W. Churchill, către ministrul de Externe, Eden, la 4 martie 1945 — românii și bulgarii au fost dușmanii noștri și nu putem să ne asumăm aceleași riscuri pentru ei așa cum am făcut-o pentru Grecia și Polonia[4]. În aceste condiții regele Mihai I a însărcinat, la 2 martie 1945, pe dr. Petru Groza cu formarea guvernului și a insistat ca acesta să cuprindă și reprezentanți ai partidelor istorice. Discuțiile purtate de dr. Petru Groza cu reprezentanții Partidului Național Țărănesc și Partidului Național Liberal n-au putut să ducă la un acord de colaborare politică datorită, în principal, intransigenței manifestate de ambele părți privind portofoliile ministerelor de Interne, Apărării Naționale, de Externe și Justiție[5].

---

[1] Arhiva S.R.I., fond „D", dosar 7070, f. 513.

[2] Arhiva Ist. Centr., fond Xerocopii Rusia, pachetul XIII, doc. 5, f. 21; publicat în vol. *România. Viața politică în documente. 1945*, p. 165—166.

[3]. Ioan Chiper, Florin Costantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, p. 122—123.

* Uncle Joe — I.V. Stalin.

[4] *Ibidem*, p. 122.

[5] *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 172—173; Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 431.

La 6 martie, sub ultimatum și presiuni din partea reprezentanților Moscovei — Vîșinski și mareșalul Malinovski —, regele a acceptat lista guvernului prezentată de dr. Petru Groza. F.N.D. deținea marea majoritate a portofoliilor — președinția consiliului și 14 departamente — iar gruparea liberală tătărăscianâ care colabora cu F.N.D. avea vicepreședinția și 3 ministere. Voința Moscovei devenise realitate.

În memoriul adresat lui Petru Groza, în anul 1950, referitor la componența echipei guvernamentale, Onisifor Ghibu scria: „ai consimțit să prezidezi fără nici un scrupul, un guvern, în compoziția căruia au intrat, la cele mai importante departamente: Externe, Armată și Finanțe miniștri care nu sunt nici cetățeni români, nici români de sânge și suflet, evrei ca: Ana Pauker, ruteanul Emil Bodnăraș și ungurul Vasile Luca, toți trei cetățeni sovietici. Nu cred să mai fi existat vreodată, undeva, în întreaga lume o asemenea anomalie și nu cred ca tu să poți justifica cumva această imensă monstruozitate, care echivalează cu anticamera asasinării României, ca stat, și a românismului, ca popor și rasă"[1].

În seara aceleiași zile Andrei Vîșinski și mareșalul Rodion Ia. Malinovski au fost primiți la Palat și au felicitat pe regele Mihai I pentru decizia luată. A doua zi, 7 martie 1945, Majestatea Sa Regele Mihai I a invitat la dejun, la Palat, pe Andrei Vîșinski, mareșalul Rodion Ia. Malinovski, comandantul Frontului 2 ucrainian și președintele Comisiei Aliate de Control în România, generalii I. Z. Susaikov și V. P. Vinogradov, ministrul plenipotențiar sovietic la București A. P. Pavlov, contraamiralul V. L. Bogdenko, consilier politic al președintelui comisiei Aliate de Control și pe unii membri ai guvernului dr. P. Groza[2]. În România drumul spre comunizarea forțată a societății fusese deschis.

[1] Onisifor Ghibu, *Chemare la judecata Istoriei*, vol. I, București, 1992, p. 93.
[2] Arhiva S.R.I., fond „D", dosar 7071, f. 55.

IMPLICAȚIILE CONVENȚIEI DE ARMISTIȚIU ASUPRA EVOLUȚIEI VIEȚII POLITICE ROMÂNEȘTI

MARIA IGNAT

Desprinderea României de alianța fascistă, prin lovitura de stat de la 23 august 1944, denunțarea tratatelor cu puterile Axei și încetarea stării de război cu Națiunile Unite au creat condiții pentru încheierea armistițiului între țara noastră și Aliați, acord pregătit anterior prin negocieri purtate de diplomați români cu reprezentanți ai anglo-americanilor și sovieticilor, în special la Stockholm și Cairo.

Convenția de armistițiu între guvernul român, pe de o parte, și guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, pe de altă parte, a fost semnată la Moscova, în ziua de 12 septembrie 1944, de către delegația română formată din Lucrețiu Pătrășcanu, gen. Dumitru Dămăceanu, Barbu Știrbey și Ghiță Popp, iar în numele coaliției antihitleriste de mareșalul Rodion Malinovski.

Convenția de armistițiu, care cuprinde 20 de articole, un protocol și șase anexe[1], confirma, pe de o parte, stări de fapt create prin arestarea mareșalului Antonescu, iar pe de altă parte, stipula obligațiile de viitor ale României față de Aliați.

[1] Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 2745/1944, f. 1—7.

Partea cea mai importantă o constituiau clauzele economice și financiare (împovărătoare pentru România), cât și cele politice. Unele prevederi erau insuficient precizate sau puteau leza independența și suveranitatea țării (de exemplu, cele care priveau asigurarea de înlesniri pentru deplasarea și pentru întreținerea trupelor aliate în România, instituirea cenzurii, procedura urmăririi și arestării criminalilor de război, componența și modul de funcționare ale Comisiei Aliate de Control).

În ședințele Consiliului de Miniștri din zilele de 15 și 16 septembrie 1944, membrii guvernului Sănătescu au dezbătut pe larg, împreună cu componenții delegației române semnatare a Convenției (mai puțin Barbu Știrbey), prevederile acordului de la Moscova. Din relatările lui Lucrețiu Pătrășcanu și ale celorlalți membri ai delegației române reieșea dezamăgirea că propunerile și obiecțiile lor pe marginea articolelor Convenției aproape nu au fost băgate în seamă. Iuliu Maniu constată cu tristețe că „textul acestui armistițiu nu corespunde cu acele conversațiuni și acele încheieri pe care emisarii noștri din Cairo au convenit cu reprezentanții Aliați...", concluzionând: „Ceea ce am stabilit la Cairo nu au respectat domnii din Moscova"[1].

La întrebarea primului-ministru Constantin Sănătescu „ce i-a determinat pe aliați ca acest armistițiu să nu fie semnat de reprezentanții celor trei puteri, ci să dea delegație mareșalului Malinovski"[2], Lucrețiu Pătrășcanu îi răspunde: „Impresia mea este că au vrut să sublinieze cine are cuvântul hotărâtor în chestiunile românești"[3]. La fel își explică și formula din textul Convenției de Armistițiu de „Înaltul Comandament Aliat (Sovietic)", „o formulă plină de sens politic"[4], de altfel.

Reprezentanții S.U.A. și ai Marii Britanii nu numai că nu figurează printre semnatarii Convenției de armistițiu, dar în timpul discuțiilor purtate pe marginea articolelor Convenției au

---

[1] Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, Stenograme, dosar 2/1944, f. 5—6.

[2] Ibidem, f. 20—21.

[3] Ibidem.

[4] Valeriu Florin Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii. 1945—1947*, Edit. Academiei, București, 1988, p. 51.

avut o atitudine de totală pasivitate, nu au intervenit decât pentru a confirma adeziunea lor la poziția sovietică[1]. Comportamentul lor nu este întâmplător, el reflectă poziția guvernelor pe care le reprezentau față de România. Fideli acordurilor de delimitare a sferelor de influență, reprezentanții S.U.A. și ai Marii Britanii au recunoscut prioritatea sovieticilor în raporturile cu România, atât în timpul tatonărilor ce vizau ieșirea țării noastre din alianța cu Axa și încheierea armistițiului, din anii 1943—1944, în septembrie 1944, la Moscova, la ședințele în care au dezbătut articolele Convenției de armistițiu între Puterile Aliate și România, cât și în cei doi ani și jumătate cât a funcționat în România Comisia Aliată de Control.

Convenția de armistițiu, menită a reglementa situația internațională a României, dar care stabilea, în fapt, un regim de ocupație sovietică, în acest sens fiind grăitoare cuvintele generalului Schuyler, reprezentant american în Comisia Aliată de Control din România, cum că majoritatea articolelor Convenției aveau „un distinct parfum sovietic"[2], a fost transpusă în practică de guvernul român prin atenta supraveghere a Comisiei Aliate de Control. În acest sens, art. 18 al Convenției de armistițiu prevedea: „Se va înființa o Comisie Aliată de Control, care va lua asupra sa, până la încheierea păcii, reglementarea și controlul executării prezentelor condițiuni, sub conducerea generală și ordinele Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), lucrând în numele Puterilor Aliate"[3].

Într-un memoriu al War Office-ului, datat 13 septembrie 1944, se afirmă că această Comisie va fi „tripartită", dar „aplicarea în practică a termenilor armistițiului se va face sub controlul Înaltului Comandament Aliat (Sovietic)"[4]. Realiști, oameni politici

---

[1] *Ibidem*, p. 197 și urm.

[2] *Witnesses to the Origins of the Cold War*. Edited by Thomas T. Hammond, University of Washington Press, Seattle and London, 1986, apud Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane (1944—1947)*, Edit. Iconica, București, 1993,p. 30.

[3] Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 2745/1944, f. 3.

[4] P.R.O.F.O. 371, 44011, f. 55, apud V. F. Dobrinescu, *România...*, p. 59.

români constată: „Comisia este mai mult o acoperire a mareșalului Malinovski și a Comandamentului (rus)"[1] (C. I. C. Brătianu), iar ministrul de externe Gr. Niculescu-Buzești este și mai tranșant: „Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) este Malinovski"[2].

Astfel, pe lângă Armata Roșie, care avea rolul de a asigura instalarea regimului comunist în teritoriile ocupate de ea, pe lângă firavul Partid Comunist din România, a cărui activitate a fost atent supravegheată și susținută de Moscova, Comisia Aliată de Control, prin modul în care s-a implicat în momentele fierbinți din viața politică românească (prevalându-se de prevederile Convenției de armistițiu), în timpul celor doi ani și jumătate cât a funcționat, marcându-le evoluția, a reprezentat un adevărat „cal troian" în procesul de impunere în România a regimului stalinist.

La 27 septembrie 1944, Melville, expert militar în Comisia Aliată de Control, expedia Foreign Office-ului un raport referitor la reacția partidelor politice din România după semnarea Armistițiului. În document se sublinia că acordul, semnat la Moscova la 12 septembrie 1944, „nu a adus destinderea așteptată de toate categoriile sociale și de partidele burghezo-democratice"[3]. Dimpotrivă, disputa politică în România se acutizează. După 23 august 1944 au fost schimbate două guverne (prezidate de generalul Constantin Sănătescu), iar cel de-al treilea, condus de generalul Rădescu, era contestat vehement de forțele politice constituite, în octombrie 1944, în Frontul Național Democrat. Evident, și calificativul dat de Moscova acestor guverne este în ton. Se apreciază că guvernele antidemocratice Sănătescu și Rădescu au dus la subminarea Convenției de armistițiu și la declanșarea unui război civil în țară, reproșându-li-se, totodată, că nu numai că nu au luat măsuri pentru lichidarea organizațiilor fasciste din România (cum prevede art. 15 din Convenție[4]), ci au încurajat chiar

[1] Arh. St. București, Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8468, f. 63.
[2] Ibidem, dosar 282/1944, f. 10.
[3] Arh. St. București, fond Microfilme Anglia, rola 409, c. 360—363.
[4] Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 2745/1944, f. 2.

activitatea acestora îndreptată împotriva intereselor Națiunilor Unite[1].

În luna noiembrie 1944, Andrei I. Vîșinski, vicecomisar al Afacerilor Externe al U.R.S.S., vine la București pentru a examina modul în care guvernul român transpune în practică condițiile impuse de armistițiu (în primul rând, cele referitoare la urmărirea în justiție a criminalilor de război și epurarea administrației de stat)[2], după ce, la 20 octombrie 1944, gen. Vinogradov, locțiitor al președintelui Comisiei Aliate de Control în România, transmisese nemulțumirea Moscovei pentru felul cum se aplică în România art. 14 al Convenției[3]. La dejunul oferit în onoarea lui Vîșinski de către oficialitățile române, vicecomisarul sovietic toastează pentru „justa executare a Convenției de la 12 septembrie", pe care o consideră ca punct de plecare al relațiilor româno-sovietice, fiind convins că tocmai acum vor fi așezate temeliile edificiului relațiilor de bună vecinătate pe care niciodată și nimic nu va trebui să le distrugă, cât și în sănătatea „noului guvern democrat al României"[4], guvernul de coaliție, condus tot de Constantin Sănătescu. „Justa aplicare a Convenției", de care pomenea Vîșinski în discursul său, presupunea și o serie de îngrădiri în politica externă a României. Astfel, din raportul lui Kirsanov, adjunct al șefului Secțiunii politice a Comisiunii Aliate de Control, asupra discuțiilor avute cu Eugen Filotti, secretar general al Comisiunii Române pentru aplicarea Armistițiului, în ziua de 17 decembrie 1944, aflăm o serie de propuneri făcute de partea română: dreptul românilor de a acorda vize de intrare și ieșire din țară supușilor străini (inclusiv diplomați), „informând, în fiecare caz, secțiunea politică a Comisiei Aliate de Control"; autorizarea, de către Comisia Aliată de Control, a schimbului reciproc de diplomați între România și Germania, România și Ungaria; avizarea unui schimb de români din Transilvania de Nord, trimiși la muncă în Germania și de evrei

[1] Arh. St. București, col. Microfilme Rusia, rola 222, c. 254—256; Arhiva M.A.E. a Federației Ruse, fond 0125, Referentura România, opis 33, mapa 127.
[2] Arh. St. București, fond Casa Regală, Diverse, dosar 20/1944, f. 21.
[3] Ibidem.
[4] „Timpul", 16 nov. 1944.

transilvăneni deportați cu un număr corespunzător de minoritari germani din România. La propunerile lui Eugen Filotti, reacția lui Kirsanov este invariabilă: „a luat notă și și-a rezervat dreptul să transmită cererea noastră la Moscova, spre examinare"[1].

În luna ianuarie 1945, viața politică din România a luat un curs tensionat, deoarece forțele grupate în Frontul Național Democrat au declanșat ofensiva pentru răsturnarea guvernului Rădescu.

În perioada 31 decembrie 1944—16 ianuarie 1945 Gheorghe Gheorghiu-Dej a făcut o vizită la Moscova, în timpul căreia s-a stabilit modul de acțiune pentru preluarea puterii. În *Programul de guvernare al F.N.D.*, din 29 ianuarie 1945, se preciza: „Experiența făcută de guvernele de coaliție până acum arată clar că țara și poporul român au nevoie de un guvern cu adevărat democrat, ieșit din concentrarea într-un singur front — Frontul Național Democrat — a tuturor forțelor democratice ale țării"[2].

La rândul lor, partidele istorice (Național-Țărănesc și Național-Liberal), precum și regele se pronunțau pentru menținerea guvernului Rădescu, apreciind că efortul principal trebuie îndreptat spre front, pentru încheierea cât mai grabnică a războiului, după care, în condiții de normalitate, să se organizeze alegeri libere.

Generalul Schuyler, reprezentant american în Comisia Aliată de Control, nota că „aprobarea sovietică pentru guvernul Rădescu nu a durat prea mult"[3], pe la mijlocul lunii ianuarie 1945 acestuia și lui Burton Berry, reprezentantul politic al S.U.A. în România, devenindu-le „evident că sovieticii îi sprijineau în secret, sau poate numai indirect, pe comuniștii români"[4]. „Din ce în ce mai frecvent ziarele național-țărăniste și liberale erau suspendate sau închise din ordinul Comisiei Aliate de Control (care se prevala de art. 16 din Convenție — n.a.), pentru încălcări minore, sau temporar cenzurate"[1]. La protestele gen. Schuyler și

---

[1] Arh. M.A.E., fond 71/1939, E 9, vol. 189, f. 37—40.

[2] Arh. St. București, Arhiva C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 17/1945, f. 1—2.

[3] *Witnesses to the Origins...*, apud Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea...*, p. 38.

[4] *Ibidem*, p. 38—39.

ale mareșalului Stevenson în Comisie, gen. Vinogradov neagă orice ajutor sovietic dat partidelor politice din România[2]. Pe de altă parte, Alexei Pavlovici Pavlov, consilier politic sovietic în Comisia Aliată de Control, în timpul discuției avute în ziua de 9 februarie 1945 cu ministrul de externe român Constantin Vișoianu, la aluzia acestuia din urmă cum că ar exista în România un partid politic ce ar dori să se considere reprezentantul intereselor statului sovietic, îi răspunde: „...noi în România avem de-a face nu cu partidele politice sau cu vreunul din ele, ci cu guvernul, cu poporul și cu regele. În ceea ce privește reprezentarea intereselor statului sovietic, aceasta este realizată de consilierii politici ai Comisiei Aliate de Control, nu de partidele politice românești"[3]. Același Pavlov, în raportul din 14 februarie asupra întrevederii avute cu gen. Schuyler, în care a fost abordată problema atitudinii Comisiei față de criza guvernamentală din România, repetă că acest for nu are raporturi cu partide separate, precizând: „În ceea ce privește lupta dintre partidele politice, noi nu ne amestecăm în această luptă"[4]. În finalul discuției dintre gen. Schuyler și Pavlov din ziua de 20 februarie 1945 consilierul sovietic arăta că Moscova îi „privea pe Rădescu, armata română și partidele Național-Țărănesc și Liberal drept fasciști și că singurul grup politic cu adevărat reprezentativ pentru poporul român era Frontul Național Democrat"[5].

În primele luni ale anului 1945, lupta politică s-a desfășurat mai ales în stradă. În cursul lunii februarie 1945, din inițiativa Partidului Comunist, s-au organizat manifestații pe întreg cuprinsul țării, în cadrul cărora se cerea demisia lui Nicolae Rădescu și formarea unui guvern F.N.D. condus de Petru Groza, președintele Frontului Plugarilor. În ziua de 24 februarie a avut loc o

---

[1] *Ibidem*, p. 39.

[2] *Ibidem*, p. 40.

[3] Arh. St. București, col. Microfilme Rusia, r. 222, c. 77—79; Arh. M.A.E. a Federației Ruse, fond 0125, Referentura România, opis 33, mapa 127.

[4] Arh. St. București, col. Microfilme Rusia, rola 222, c. 82—85; Arh. M.A.E. a Federației Ruse, fond 0125, Referentura România, opis 33, mapa 127.

[5] *Witnesses to the Origins...*, apud Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea...*, p. 40.

demonstrație a aderenților F.N.D. în apropierea Ministerului de Interne. În aceeași seară gen. Rădescu ține un discurs la radio, în care îi denunță pe comuniști ca fiind cauza revoltei și îndeamnă la sprijinirea guvernului de coaliție. Un contemporan, Arthur Gould Lee, aprecia că acesta a fost „ultimul glas ostil comunismului care a răsunat la postul de radio București", întrucât cenzura exercitată de Înalta Comisie Aliată de Control (Sovietică) nu a mai permis exprimarea unor puncte de vedere ostile P.C.R. O oră mai târziu, gen. Nicolae Rădescu a fost chemat la Comisia Aliată de Control, „unde i s-a atras atenția că a vorbit la radio fără a avea aprobarea Comisiei" și a fost personal acuzat de moartea unor „oameni nevinovați"[1].

În ziua de 16 februarie, A.I. Vîșinski s-a deplasat în România, unde a avut repetate discuții cu regele Mihai, căruia îi cere în mod brutal demisia guvernului Rădescu[2]. Vîșinski nu a ezitat să declare că Nicolae Rădescu era „fascist", epitet aplicat și susținătorilor lui, în frunte cu Iuliu Maniu. Deoarece, potrivit Convenției de armistițiu, fascismul trebuia eradicat în România, concluzia venea de la sine.

Timp de câteva zile, gen. Schuyler și Stevenson îl bombardează pe generalul Vinogradov cu cereri urgente de întrunire a Comisiei Aliate de Control, dar nu primesc nici un răspuns[3]. În telegrama lui C. V. Schuyler este reprodus textul scrisorii adresate de el gen. Vinogradov, în vederea unor acțiuni comune ale celor trei guverne — sovietic, britanic și american — pentru reglementarea situației din România: „Am instrucțiuni să vă atrag atenția asupra faptului că în conformitate cu spiritul Declarației de la Yalta, toate instrucțiunile și directivele presupunând probleme de politică în vederea aplicării acestei declarații, probleme care ar putea fi ridicate în numele Comisiei Aliate de Control, să fie elaborate după consultări între membrii sovietic, american și britanic ai Comisiei Aliate de Control"[4].

---

[1] *Ibidem*, p. 41.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*.
[4] Arh. St. București, col. Microfilme S.U.A., r. 693, c. 271—273.

Palidelor încercări ale reprezentanților S.U.A. și Marii Britanii de a interveni în schimbarea de guvern din România li se contrapune ferm poziția Moscovei, prin glasul lui A. Vîșinski, potrivit căreia „în noul guvern român trebuie reprezentate toate forțele cu adevărat democratice din România și că un astfel de guvern va putea asigura în România, care reprezintă spatele frontului Armatei Roșii, ordinea și liniștea, asigurând totodată îndeplinirea onorabilă și conștiincioasă a condițiilor Convenției de armistițiu"[1].

La 1 martie, Vîșinski, raportându-i superiorului său de la Moscova, Molotov, asupra demersurilor din România, confirmă repetatele cereri adresate regelui Mihai în vederea acceptării lui Petru Groza ca prim-ministru, subliniind că „însărcinarea i-a fost dată lui (Petru Groza — n. a.) ca unei persoane care corespunde tuturor condițiilor menționate de mine anterior"[2].

Intervențiile ministrului de externe român, Constantin Vișoianu, pe lângă diplomații S.U.A. și Marii Britanii, pentru găsirea unei soluții general acceptabile în România s-au soldat cu un eșec. Totuși, prin telegrama adresată de Foreign Office ambasadorului Marii Britanii la Moscova, Clark Kerr, acesta este sfătuit: „Ar trebui să subliniați domnului Molotov că, acceptând preponderența sovietică în România, ne simțim obligați, ținând seama de recentele evoluții din această țară, să stăruim pentru consultări comune în acord cu hotărârile adoptate la Conferința de la Crimeea. Ar trebui, de asemenea, să subliniați că telegrame recente din București sugerează că unele directive sovietice către guvernul român par a fi emise în numele guvernului sovietic sau al Înaltului Comandament Sovietic și nu în numele Comisiei Aliate de Control"[3]. Dacă lucrurile stau așa, britanicii intenționează să se disocieze de hotărâri care ar duce la „impunerea prin forță a unui guvern minoritar în România"[4]. Semnificativă nota premierului britanic pe marginea acestei telegrame: „Nu cred că

[1] Arh. St. București, col. Xerocopii Rusia, pachet XIII, doc. 5, f. 21.
[2] Ibidem.
[3] Public Record Office PREM 3/374, f. 196, apud Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea...*,p. 119.
[4] *Ibidem.*

suntem liberi să luăm o atitudine atât de fermă, ținând seama de angajamentul nostru față de Stalin și stricta observare de către el a Gentlemen's Agreement-ului în privința Greciei"[1].

Iuliu Maniu l-a sfătuit pe rege să reziste presiunilor sovietice și să formeze un guvern „de colaborare", deoarece un cabinet condus de Petru Groza „ar echivala cu o condamnare la moarte a democrației în România". Totuși, la 2 martie 1945, regele l-a însărcinat pe Groza cu formarea noului guvern, cu sugestia ca acesta să cuprindă și repezentanți ai Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Liberal. Tratativele cu reprezentanții celor două partide au eșuat, astfel că, la 6 martie 1945 regele a numit un guvern al F.N.D. din care mai făceau parte gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu și cea național-țărănistă avându-l în frunte pe Anton Alexandrescu.

Pentru a crea o atmosferă favorabilă noului guvern, I. V. Stalin a admis, la 9 martie 1945, ca partea de nord-vest a Transilvaniei (trecută sub administrație sovietică în noiembrie 1944) să fie retrocedată României, act ce echivala cu anularea în fapt a Dictatului de la Viena[2]. În același scop, A. Lavrișcev propune, în telegrama adresată comisarului poporului Molotov, din 3 iunie 1945, să se dea curs cererii guvernului român de a-i fi predați, pentru a fi judecați în România, Ion și Mihai Antonescu, Constantin Pantazi, C. Vasiliu și Radu Lecca, completând: „Predarea lui Antonescu și a celorlalți către puterile române va facilita ridicarea prestigiului prezentului guvern român și întărirea poziției lui în România"[3]. Însemnarea lui Molotov pe această telegramă este: „Nu trebuie să ne grăbim cu aceasta"[4]. Textul unei telegrame adresată de către Pavlov lui Molotov și Vîșinski, doar cu trei zile înainte (1 iunie 1945), arată foarte clar că sentințele în procesele criminalilor de război din România se hotărau la Legația sovietică din București, cu indicații de la Moscova. Pavlov transmite: „Pătrășcanu a spus că, așa cum am stabilit anterior, înainte de

[1] *Ibidem.*
[2] „Scânteia", nr. 165, 14 martie 1945.
[3] Arh. St. București, col. Microfilme Rusia, rola 222, c. 288.
[4] Ibidem.

a merge la Palat a venit la mine împreună cu Groza pentru a hotărî definitiv căror condamnați li se va schimba pedeapsa capitală în muncă silnică pe viață"[1].

În cadrul acțiunilor pentru organizarea lumii postbelice un rol important a îndeplinit Conferința de la Potsdam, din vara anului 1945, la care liderii S.U.A., Uniunii Sovietice și Marii Britanii au discutat și problema încheierii tratatelor de pace cu Italia, Bulgaria, Finlanda, România și Ungaria. În cadrul Conferinței, s-a apreciat că guvernele din Bulgaria, România și Ungaria nefiind reprezentative, nu vor fi recunoscute, delegații S.U.A. și ai Marii Britanii anunțând că refuză să înceapă tratative de pace cu ele. De asemenea, delegația S.U.A. intenționa să facă un demers la Potsdam pentru o Comisie Aliată de Control cu adevărat tripartită în România, și în acest sens, la 19 august 1945, Melbourne îl informa pe regele Mihai „că gen. Schuyler a primit instrucțiuni să negocieze de pe poziții tripartite egale revizuirea statutului Comisiei de Control a Aliaților"[2].

În ziua de 20 august 1945, reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii din Comisia Aliată de Control au adresat regelui Mihai o *Comunicare*, făcându-i cunoscută hotărârea guvernelor lor de a nu recunoaște guvernul Petru Groza și deci de a nu purta cu acesta nici un fel de tratative[3]. În aceeași zi, gen. Susaikov și Pavlov sunt invitați la rege, acesta solicitându-le un sfat de felul cum să procedeze ca urmare a notei remise de anglo-americani. Regele Mihai le citește scrisoarea adresată de el reprezentanților sovietic, american și englez din Comisia Aliată de Control, prin care solicită ca guvernele lor să sprijine formarea, în România, a unui guvern care să fie recunoscut de cele trei Puteri Aliate[4]. Pe marginea acestei întrevederi, în raportul lor, gen. Susaikov și Pavlov notează că regele României „cere sfatul nostru destul de târziu, apoi i-am răspuns că guvernul sovietic nu o singură dată a apreciat pozitiv guvernul Groza"[5]. Reprezentanții Moscovei sunt

[1] Arh. St. București, col. Microfilme Rusia, rola 222, c. 128—129.
[2] Arh. St. București, col. Microfilme S.U.A., r. 667, c 382—385.
[3] Arh. St. București, col. Microfilme Rusia, r. 222, c. 207—209.
[4] Ibidem.
[5] Ibidem.

de părere că nu trebuia trimisă americanilor și englezilor scrisoarea, sugerând ca aceasta să fie revocată de rege[1].

Pe de altă parte, reprezentanții sovietici îi fac cunoscută ambasadorului V. A. Harriman nemulțumirea față de demersurile anglo-americanilor din Comisia Aliată de Control pe lângă regele Mihai, în vederea demisiei guvernului Petru Groza „fără o examinare prealabilă în ședință a problemei"[2],încălcând în felul acesta „Ordinea activității în cadrul Comisiei Aliate de Control", ba mai mult, guvernul sovietic nu vede argumentele „pe baza cărora se cere demisia prezentului guvern român și consideră că nu există motive să se distrugă principiile democrației și suveranitatea poporului român prin amestecul din afară în treburile interne ale României"[3].

În aceste zile, gen. Schuyler propune o cât mai grabnică ședință comună a celor trei reprezentanți în Comisia Aliată de Control, destinată examinării crizei politice din România și stabilirii în comun a atitudinii Comisiei[4].

Petru Groza refuză să demisioneze și în ziua de 4 septembrie 1945 pleacă, în fruntea unei delegații, la Moscova. La întrevederea cu I. V. Stalin, acesta indică modalitățile de acțiune pentru a se depăși criza politică din România. Cea mai importantă era aceea de a căuta o detensionare a relațiilor cu Mihai I, paralel cu intensificarea luptei împotriva Partidului Național-Țărănesc și a celui Național-Liberal[5].

Având „undă verde" de la Moscova, în toamna anului 1945 forțele guvernamentale din România au intensificat lupta împotriva partidelor istorice. În cadrul acestei confruntări forțele de opoziție au decis să demonstreze ostilitatea lor față de guvernul Petru Groza și simpatia pentru suveran, folosindu-se în acest scop de ziua de 8 noiembrie, onomastica regelui Mihai. Manifestația din această zi, din Piața Palatului regal, a fost prima și

---

[1] Ibidem.
[2] Ibidem.
[3] Ibidem.
[4] Ibidem.
[5] Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, Stenograme, dosar 9/1945, f. 4—15.

cea mai amplă demonstrație împotriva regimului impus de sovietici în statele din centrul și sud-estul Europei[1]. Implicarea gen. Susaikov în evenimentele din Piața Palatului o aflăm din comunicarea făcută de el, în aceeași zi, la Moscova, potrivit căreia el ar fi dat, la orele 16, ordin de încetare a focului[2]. Acestei manifestații i-a urmat un val de arestări sub acuzația de participare la acțiuni antistatale cu caracter fascist. La „adunările populare" organizate din inițiativa forțelor politice guvernamentale s-a cerut, pentru prima dată, dizolvarea P.N.Ț. și P.N.L., precum și arestarea conducătorilor acestora. Gen. Susaikov motivează în felul următor aceste acțiuni: «Mitingurile și adunările la care se cerea dizolvarea „partidelor istorice" și trimiterea în judecată a lui Maniu și Brătianu au fost organizate de Frontul Național Democrat ca răspuns la împrăștierea unor manifeste legale și nelegale de către liberali și țărăniști, în care încercau să se dezvinovățească și de a da vina pe guvern și pe partidul comunist pentru evenimentele din 8 noiembrie»[3].

În Comunicatul P.N.Ț. și P.N.L. cu privire la manifestația de la 8 noiembrie 1945 se solicită crearea unei comisii de anchetă, de către Comisia Aliată de Control, în vederea elucidării împrejurărilor în care au murit și au fost răniți participanți la mitingul din Piața Palatului[4]. Aceeași propunere o face și gen. Schuyler, susținut de Stevenson, înființarea unei comisii mixte, „care să investigheze situația cauzatoare de revoltă"[5], cu recomandări pentru activitatea de viitor a Comisiei Aliate de Control, dar se lovesc de refuzul gen. Susaikov[6].

Reprezentanții anglo-americani în Comisia Aliată de Control din România văd o rază de speranță în mai-binele României în Conferința miniștrilor afacerilor externe, de la Moscova, din

---

[1] Ioan Scurtu, *Anul 1945 în istoria României*, în *Viața politică în documente, 1945*, Arhivele Statului București, 1994, p. 36.

[2] Arh. St. București, col. Xerocopii Rusia, pachet XIII, doc. 6, f. 122—123.

[3] Arh. St. București, col. Microfilme Rusia, r. 222, c. 82—85.

[4] Arh. St. București, fond Casa Regală. Diverse, dosar 44/1945, f. 1—2.

[5] *Witnesses to the Origins...*, apud Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea...*, p. 60.

[6] *Ibidem.*

16—26 decembrie 1945, Schuyler mărturisind: „Simțeam că această întâlnire se va dovedi a fi de o importanță vitală pentru viitorul României"[1]. Dar nu a fost să fie așa. Molotov rămâne ferm în sprijinul necondiționat acordat regimului Groza, iar miniștrii de externe britanic și american acceptă „compromisul" propus de Stalin: acela de a fi incluși în guvernul Petru Groza câte un reprezentant al P.N.Ț. și P.N.L.[2], în schimbul recunoașterii guvernului român de către guvernele occidentale.

Ba mai mult, se pare că la Moscova poziția sovieticilor de a ceda cât mai puțin în fața opoziției din România a avut câștig de cauză, căci în raportul privind întâlnirea, de la 27 decembrie 1945, avută de Lavrișcev cu ambasadorul român Iorgu Iordan, diplomatul sovietic spune, la un moment dat: „L-am informat pe Iordan că în comunicatul oficial nu se va menționa hotărârea celor trei miniștri ai afacerilor externe — aceea de a nu recomanda pe Maniu, pe Brătianu și pe Lupu în guvern"[3].

Hotărârea de la Moscova este privită, pe bună dreptate, de Petru Groza ca „un nou succes"[4]. După recunoașterea guvernului Groza de către S.U.A. și Anglia, Schuyler remarcă o destindere a relațiilor dintre membrii Comisiei Aliate de Control[5]. Timp de câteva săptămâni, după plecarea comisiei de la Moscova (formată din Vîșinski, Harriman și Clark Kerr), s-au înregistrat dovezi de bunăvoință din partea guvernului Groza. Astfel, organul oficial de presă al P.N.Ț., „Dreptatea", a apărut în ziua de 5 februarie 1946, iar oficiosul P.N.L., „Liberalul", pe 8 februarie[6].

Dar, de la mijlocul lunii aprilie 1946, odată cu începerea campaniei electorale pentru alegerile din toamnă, atmosfera în arena politică românească devine iarăși deosebit de tensionată.

---

[1] *Ibidem*, p. 61.

[2] Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 12/1945, f. 4—31.

[3] Arh. St. București, col. Microfilme Rusia, rola 222, c. 75—76.

[4] Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 12/1945, f. 4—31.

[5] *Witnesses to the Origins...*, apud Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea...*, p. 64.

[6] P.R.O. F.O., 371/67233 114052, apud Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea...*, p. 181.

Național-țărăniștii și liberalii sunt din nou agresați la întruniri, crește frecvența arestărilor în rândurile membrilor partidelor de opoziție, câteva ziare sunt interzise[1].

Pe parcursul lunii octombrie 1946, opoziția a făcut publice o serie de proteste împotriva felului în care erau organizate alegerile. În ziua de 19 octombrie 1946, Titel Petrescu adresează o notă de protest Comisiei Aliate de Control, solicitându-i să intervină pe lângă guvernul român pentru reinstaurarea „statului de drept și a acordurilor internaționale", iar la 22 octombrie 1946 partidele de opoziție au publicat o notă comună, semnată de Iuliu Maniu, C. I. C. Brătianu și C. Titel Petrescu, prin care anunță hotărârea de a acționa unite în vederea pregătirii viitoarelor alegeri[2].

După farsa alegerilor de la 19 noiembrie 1946, partidele de opoziție din România pierd orice nădejde. Schuyler notează: „Maniu și Brătianu mi-au spus că practic abandonaseră orice speranță într-o îmbunătățire a situației"[3].

În întrevederea avută la Washington, în ziua de 4 ianuarie 1947, de Mihail Ralea, ministrul României, cu secretarul de stat al S.U.A., George Marshall, acesta îi comunică dezamăgirea guvernului american de modul cum s-au desfășurat alegerile în România[4]. La despărțire, Mihail Ralea s-a adresat diplomatului american cu rugămintea: „D-le secretar, nu ne lăsați dincolo de cortina de fier!"[5].

În ziua de 10 februarie 1947 a fost semnat, la Paris, Tratatul de pace între România și Puterile Aliate și Asociate. De acum România, ieșind de sub regimul Convenției de armistițiu, devine, din punct de vedere formal, un stat independent și suveran. Înalta Comisie Aliată de Control și-a încetat activitatea, S.U.A. și

---

[1] *Witnesses to the Origins...*, apud Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea ...*, p. 65.

[2] P.R.O. F.O. 371/67233 114052, apud Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea ...*, p. 197.

[3] *Witnesses to the Origins...*, apud Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea ...*, p. 68.

[4] Arh. St. București, col. Microfilme S.U.A., rola 666, c. 118—120.

[5] Ibidem.

Marea Britanie fiind lipsite de acum înainte de această pârghie prin care puteau influența evoluția situației din România. În fapt, Uniunea Sovietică a devenit factorul decisiv în zona intrată în sfera sa de influență, cuprinzând Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Germania de Răsărit, Iugoslavia, România, Bulgaria și Albania, unde a impus propria-i formă de organizare și conducere politico-statală.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CONFERINȚA DE LA YALTA ȘI INSTAURAREA GUVERNULUI CONDUS DE PETRU GROZA

VASILE VESA

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

În timp ce la București se petreceau evenimente dramatice determinate de intervenția brutală și unilaterală a ministrului adjunct de externe sovietic, Andrei Ianuarevici Vîșinski, asupra regelui României, Mihai I, radio Moscova transmitea la 3 martie 1945 un comentariu în care se sublinia: «În Conferința celor Trei Mari din Crimeea s-a ajuns la o înțelegere deplină asupra coordonării tratamentului ce urmează a fi aplicat statelor foste satelite. În discursurile președintelui Roosevelt și al dlui Churchill, aceștia au arătat din nou lumii că nu trebuie să încapă nici un fel de îndoială în ceea ce privește slăbirea unității de alianță. Evenimentele din România au dovedit din nou că alianța celor „Trei Mari Puteri" este perfectă»[1].

În mesajul lui Churchill din 8 martie 1945, adresat președintelui american, el preciza: „Cu toate acestea cred că el (Stalin — n. n.) ar trebui informat despre mâhnirea noastră față de evenimentele care au dus la instalarea prin forță a unui guvern al minorității comuniste în România, deoarece aceasta se află în conflict cu concluziile Declarației privind Europa eliberată, asupra căreia am fost de acord la Conferința din Crimeea"[2].

---

[1] „România Liberă" nr. 185 din 7 martie 1945

[2] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane (1944—1947)*, București, 1993, p. 140.

Trei zile mai târziu, președintele S.U.A., Fr. D. Roosevelt, răspunzându-i lui Winston Churchill îi transmitea, printre altele: „sunt întru totul hotărât așa cum sunteți și dvs., să nu las ca bunele decizii stabilite în Crimeea să se scurgă printre degete și voi face, desigur, ceea ce pot, pentru a-l determina pe Stalin să le îndeplinească onest. În privința României, Averell a ridicat și ridică din nou întreaga problemă cu Molotov, invocând Declarația privind Europa eliberată și a propus discuții tripartite pentru a pune în aplicare aceste responsabilități. Este evident că rușii au instalat un guvern minoritar pe propriul gust, dar, în afară de motivele menționate în mesajul dvs.[1], România nu este un loc pentru testare („a test case" of East-West relations — n. n.). Rușii au avut, de la început, controlul indiscutabil și cu România de-a curmezișul căilor de comunicație rusești este, de altfel, dificil să se conteste pretextul necesității militare și al securității folosit de ei pentru a justifica acțiunea lor"[2].

Din cele trei atitudini adoptate de cei trei mari față de evenimentele din România, în lunile februarie-martie 1945, rezultă că atât în ceea ce privește justificarea celor petrecute la București, cât și în ceea ce privește contestarea instaurării unui guvern minoritar comunist în România, protagoniștii principali — Rusia sovietică pe de o parte și Anglia și S.U.A., pe de altă parte — aduceau același argument: hotărârile Conferinței de la Yalta. Chiar dacă democrațiile occidentale au stabilit pentru moment o scară de priorități, sacrificând România, cele întâmplate la București vor fi preludiul a ceea ce se va întâmpla în viitorii trei ani în toată aria est-europeană.

---

[1] Mesajul adresat de Winston Churchill președintelui american la 8 martie 1945. După ce își arată mâhnirea pentru evenimentele petrecute în România prin care s-a adus la guvernare, prin forță și declarații false, minoritatea comunistă, Winston Churchill enumeră rațiunile pentru care premierul britanic și ministrul de externe Anthony Eden au fost stânjeniți în protestele lor împotriva desfășurărilor din România: înțelegerea din octombrie 1944 privind recunoașterea preponderenței sovietice în România și Bulgaria și a celei engleze în Grecia, precum și prioritatea problemei poloneze față de cea românească; vezi: *Roosevelt and Churchill. Their Secret Wartime Correspondence*, p. 660—662 și Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, p. 131—140.

[2] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, p. 145—146.

Urmărind evenimentele din România care au condus la instalarea la putere a guvernului condus de Petru Groza, surprinde frecvența invocării Conferinței de la Yalta de către forțele comuniste asupra necesității înlăturării guvernului condus de Nicolae Rădescu care, în opinia presei comuniste, venea în contradicție flagrantă cu principiile statuate la Yalta. La patru zile de la încheierea lucrărilor conferinței, Frontul Național Democrat adopta, la 15 februarie 1945, o declarație: *Frontul Național Democrat și Conferința din Crimeea*[1]. F.N.D. saluta cu entuziasm hotărârile Conferinței din Crimeea, deoarece, în interpretarea comuniștilor români, conferința ar fi dat o lovitură nimicitoare „conducătorilor reacționari ai celor două partide istorice și dlui prim-ministru Nicolae Rădescu".

La 16 febraurie 1945, Silviu Brucan, în editorialul *Conferința de la Yalta și Programul F.N.D.* insista asupra faptului că numai un guvern F.N.D. era în măsură să „rezolve prin metode democratice problemele vitale, politice și economice" ale României, răspunzând astfel mesajului celor Trei Mari.

Conferința de la Yalta, în general, și *Declarația asupra Europei eliberate*, în particular, au fost avansate ca argumente pentru a demonstra necesitatea înlăturării guvernului condus de Nicolae Rădescu, acuzat de a fi infestat de fasciști, reproducând și subliniind trucat pasajul din declarație care se referea la necesitatea de a „lichida ultimele vestigii ale nazismului și fascismului"[2]. Cea de a doua idee subliniată era aceea a unității de vederi manifestată de cele trei puteri, urmărind să inoculeze populației românești credința că politica Uniunii Sovietice de comunizare a României era și politica celor două democrații. Începând cu 15 februarie 1945, presa comunistă a lansat atacuri virulente și primitive la adresa lui Nicolae Rădescu și a liderilor celor două partide P.N.Ț. și P.N.L. Dacă în timpul Conferinței de la Yalta generalul N. Rădescu era acuzat că tolerează în guvernul său elemente fasciste, în a doua parte a lunii februarie atacurile sunt îndreptate direct împotriva persoanei președintelui Consiliului de

[1] „Scânteia" nr. 144 din 19 februarie 145.
[2] *Declarație asupra Europei Eliberate.*

Miniștri. Aceste atacuri au fost tot mai frecvente și virulente după ce ziarul „Pravda" din 22 februarie 1945 susținea în editorialul privind situația internă a României că guvernul sovietic „nu poate uita nici o clipă că România este spatele frontului Armatei Roșii și cu acest spate al frontului trebuie să fie lichidată domnia elementelor profasciste. Aceasta o cer — se sublinia îngroșat în editorial — hotărârile istorice ale Conferinței de la Yalta".

Din acest moment presa comunistă dezlănțuie un atac permanent la adresa forțelor democratice din România, calificându-le antidemocratice și fasciste. La 23 februarie 1945 politica guvernului Rădescu era etichetată ca o politică „antipopulară, antidemocratică, potrivnică hotărârilor istorice de la Yalta"[1]. La 26 februarie ziarul „Scânteia" publica articolul semnat de Miron Constantinescu cu titlul *Călăul Rădescu a organizat ieri* (24 februarie — n. n.) *un sângeros masacru în Piața Palatului.* În acuzațiile aduse membrilor guvernului, Miron Constantinescu face trimitere tot la Conferința de la Yalta: „Fasciștii Rădescu, Negulescu, Anton și eminența lor cenușie care este Iuliu Maniu se ridică împotriva hotărârilor Conferinței de la Yalta"[2].

Italianul Bruno Arcidiacono consideră că atacul împotriva guvernului Rădescu s-a datorat, printre altele, interpretării eronate a declarației de la Yalta și mai cu seamă a pasajului din Declarație asupra popoarelor eliberate privind „înlăturarea ultimelor vestigii ale nazismului și fascismului" ca un document care dădea mână liberă sovieticilor în Europa de Est[3]. În fapt, este vorba de o interpretare voit și premeditat eronată. Ceea ce se poate afirma astăzi, fără teama de a greși, este faptul că ceea ce a intrat în istorie sub noțiunea faimoasă a „împărțirii de la Yalta" nu are fundament faptic decât în *Declarația asupra Europei eliberate* și, mai precis, a interpretării acestei declarații de către sovietici. Caracterul vag al principiilor înscrise în Declarație, interesul redus manifestat de Fr. D. Roosevelt pentru problemele concrete europene, ocupația militară sovietică a estului Europei au fost

---

1 „Scânteia" nr. 148 din 23 februarie 1945.

2 „Scânteia" nr. 151 din 26 februarie 1945.

3 Bruno Arcidiacono, *Alle origini della Divisione Europea. Armistizi e Commisioni di controllo alleate in Europa orientale 1944—1946*, p. 126.

interpretate de Stalin ca o confirmare implicită a procentajelor stabilite cu premierul britanic la 9 octombrie 1944 la Moscova[1]. Este dificil de precizat momentul din care Stalin a realizat că pentru instituirea unui control sovietic deplin era necesară instaurarea unor guverne comuniste monocolore în estul Europei. Ceea ce se poate de acum susține este faptul că România a constituit din acest punct de vedere un caz-test și atitudinea sovieticilor față de guvernul Rădescu este edificatoare în acest sens. Adversitatea sovieticilor revărsată asupra lui Nicolae Rădescu se explică nu prin grija rușilor de a institui un guvern democratic în spiritul Declarației de la Yalta, ci, dimpotrivă, prin dorința și voința de a institui un guvern controlat de comuniști. Ca urmare, valorizarea lui Averell Harriman din 14 martie 1945 conform căreia înlăturarea lui Rădescu trebuie atribuită unei „politici (sovietice — n. n.) gândită și premeditată în acord cu planurile lor de lungă durată, vizând statele din centrul și sud-estul Europei", o considerăm pertinentă și fundamentală[2].

Atacurile comuniștilor asupra guvernului condus de N. Rădescu se multiplică în ultima decadă a lunii februarie, cum se multiplică și invocările Conferinței de la Yalta. În ziua de 27 februarie 1945, ziua sosirii la București a lui Andrei Vîșinski, N. Moraru insera în „România liberă" editorialul: *Conferinței din Crimeea Rădescu îi răspunde cu asasinate*, iar ziarul „Pravda" insista asupra faptului că „N. Rădescu a dovedit că este incapabil să stabilească un regim democratic în România" în conformitate cu deciziile de la Yalta[3]. Comuniștii români interpretau înlăturarea lui N. Rădescu ca o victorie a principiilor enunțate la Yalta; care a provocat „spargerea acestei bube purulente a fascismului" din România, guvernul Rădescu sprijinit de I. Maniu[4]. Odată instaurat guvernul condus de Petru Groza, Conferința de la Yalta va fi eliminată din discursul și presa comunistă.

Este interesant că în aceeași perioadă și cu aceeași frecvență, forțele democratice reale românești ca și democrațiile occidentale

---

[1] Pierre de Senarclens, *Yalta*, P.U.F., Paris, 1984, p. 107.
[2] Bruno Arcidiacono, *op. cit.*, p. 126—127.
[3] „România liberă" nr. 178 din 27 febr. 1945.
[4] „Scânteia" nr. 157 din 4 martie 1945.

invocau și ele aceeași Conferință de la Yalta pentru a se opune presiunii comuniste. Democrațiile occidentale încercau să-i convingă pe sovietici de necesitatea instaurării unui guvern reprezentativ în România, capabil să organizeze alegeri libere, precum și de necesitatea consultării celor trei pentru a rezolva problemele dificile care ar putea interveni în țările europene eliberate. Democrațiile occidentale subliniau, în tentativele de a potoli zelul „democratic" al sovieticilor, cele două pasaje din *Declarația asupra Europei Eliberate* și anume: cele care se refereau la sprijinul acordat de cele trei puteri țărilor eliberate „să constituie autorități guvernamentale provizorii în mod larg reprezentative ale tuturor forțelor democratice ale acestor populații și care se vor angaja să stabilească, cât mai repede posibil, prin alegeri libere, guverne care să fie expresia voinței popoarelor" și „când cele trei guverne vor constata că situația dintr-un stat eliberat din Europa sau într-un stat fost satelit al Axei, impune o asemenea acțiune necesară, ele se vor consulta imediat asupra măsurilor de luat pentru a-și asuma răspunderea comună definită în prezenta declarație [...]".

Este evident că, prin acțiunea lor, forțele comuniste românești, orchestrate permanent și calificat de la Moscova, au încălcat, și în principiu și în litera ei, *Declarația asupra Europei Eliberate.* Acest lucru a fost sesizat de Londra și Washington pe măsură ce situația politică din România se deteriora, iar forțele comuniste românești au trecut la forme brutale de acțiune. Reprezentanții Angliei și S.U.A. în comisia Aliată de Control au protestat pe lângă Vinogradov împotriva acțiunilor de stradă violente organizate de comuniști încă în seara zilei de 21 februarie, insistând asupra necesității menținerii unui guvern de coaliție în conformitate cu principiile Declarației de la Yalta asupra Europei Eliberate. Răspunsul lui Vinogradov că „va privi problema cu atenție" îi convingea pe cei doi reprezentanți că „nimic nu va fi făcut", după cum insera în memoriile sale generalul Schuyler, reprezentantul american în Comisia Aliată de Control din România[1].

[1] Dr. Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies toward Romania: 1938—1947*, Los Angeles, 1977, p. 123.

În seara zilei de 24 februarie 1945, ziua în care se desfășurase marea diversiune comunistă de la București, adjunctul secretarului Departamentului de Stat Joseph Grew transmitea reprezentantului S.U.A. în România, Burton Berry, un mesaj în care erau prezentate sintetic vederile Departamentului de Stat asupra situației din România. Printre altele, în pasajul introductiv, Grew sublinia că „este de dorit, mai ales în lumina Conferinței din Crimeea, să prezentăm guvernelor sovietic și britanic propuneri concrete pentru consultări tripartite și acțiuni în problemele politice majore în țările foste satelite ale Axei, în perioada de armistițiu, cu dorința de a asigura o mai mare stabilitate politică în aceste țări și de a stabili condiții care să facă posibilă alegerea liberă de către aceste popoare a formelor de guvernământ, sub care ele vor să trăiască"[1]. După cum se știe Vinogradov nu a convocat o ședință a Comisiei Aliate de Control la 24 februarie 1945, deși a fost solicitat presant de reprezentanții celor doi aliați, ceea ce va determina Departamentul de Stat să adreseze, la 27 februarie, un mesaj ambasadorului american la Moscova, Averell Harriman, arătând că evenimentele din România contravin hotărârilor adoptate la Conferința din Crimeea. Subsecretarul de Stat îl autoriza pe Harriman să facă un demers diplomatic pe lângă guvernul sovietic, solicitând adoptarea unor măsuri care să mențină un guvern de coaliție cât mai reprezentativ în România[2]. Guvernul sovietic a refuzat sistematic să ia în considerare opiniile aliaților săi. În aceeași zi, 27 februarie, sosea în misiunea sa preconsulară la București Andrei Vîșinski. La prima sa întâlnire cu regele Mihai I, adjunctul ministrului de externe sovietic a cerut în mod brutal demiterea guvernului Rădescu. Surprins neplăcut de ceea ce Vîșinski reclama și de maniera în care a făcut-o, regele a încercat să-l tempereze invocând proaspăt tipărita declarație de la Yalta, care insista nu asupra unui guvern „omogen" pe care îl cerea A. Vîșinski, ci dimpotrivă asupra unui guvern de largă reprezentare. „Vîșinski i-a tăiat-o scurt, spunând că declarația de la Yalta nu menționa nimic despre generalul

[1] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, p. 107.
[2] *Ibidem.*

Rădescu"[1]. În fața evidenței politicii unilaterale a Moscovei în România, Foreign Office se asocia, cu tot acordul de la Moscova din octombrie 1944, acțiunii guvernului american pentru a invoca *Declarația* în rezolvarea crizei din România: „Ar trebui să subliniați — transmitea Anthony Eden ambasadorului britanic la Moscova, Clarck Kerr — că, acceptând preponderența sovietică în România, ne simțim obligați, ținând seama de recentele evoluții din acea țară, să stăruim pentru consultări comune în acord cu hotărârile adoptate la Conferința din Crimeea"[2]. Toate demersurile celor doi aliați n-au fost luate în considerare. La 6 martie 1945, ca urmare a intervenției directe și brutale a Uniunii Sovietice, în România se instaura de fapt un guvern comunist.

O privire cât de sumară asupra invocării Conferinței de la Yalta atât de către Uniunea Sovietică și forțele comuniste românești în acțiunea de instaurare a unui guvern comunist, cât și de cei doi aliați occidentali pentru evitarea ascensiunii la putere a comuniștilor, relevă faptul că prin instaurarea guvernului Petru Groza s-au încălcat grav și grosier principiile Conferinței de la Yalta și litera *Declarației asupra Europei Eliberate*. Trunchiat și eronat, pasaje din Declarație au fost etalate ca argumente pentru destabilizarea politică a României, în timp ce Uniunea Sovietică acționa unilateral, refuzând orice colaborare cu aliații occidentali.

Neputința democrațiilor occidentale de a interveni în sprijinul democrației românești, din motive obiective și subiective, a avut consecințe grave, nu numai asupra României, ci și asupra întregii zone central-sud-est-europeană. Instaurarea guvernului Groza anula spiritul de înțelegere de la Yalta, afișat ostentativ de sovietici, prevestind, în același timp, vremea apropiată a divizării Europei și a lumii.

---

[1] *Ibidem*, p. 41.
[2] *Ibidem*, p. 120.

A. Y. VYSHINSKY, FIRST DEPUTY COMMISSAR FOR FOREIGN AFFAIRS OF THE USSR, AND THE ESTABLISHMENT OF THE GROZA GOVERNMENT

T. A. POKIVAILOVA
Institute of Slavonic and Balkan Studies
Moscow

SSEES UNIVERSITY LIBRARY

This paper is based on archive material gathered by a group of researchers at the Institute of Slavonic and Balkan Studies of the Russian Academy of Sciences (G.P. Murashko, T.V. Volokitina, A.F. Noscova and T. Pokivailova) who have recently prepared a volume of documents for publication with the title 'Eastern Europe in documents from Russian Archives, 1944—1953'. Documents from the Russian archives show more fully and cast a new light on the role of the Soviet political leadership in the establishment of pro-Communist regimes in the countries of this region, including Romania. In addition to the archives of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, use has been made of the former Central Party archives (now the Centre for Conservation and Study of the documents of Contemporary History, CCSDCH), and of the 'special folders' of Stalin and Molotov, which include reports of the heads of the NKVD, in particular of Beria, to Stalin and Molotov, which are kept in the State Archives of the Russian Federation (SARF).

As these documents testify, an active role in blostering the pro-Communist regime in Romania was played by Soviet diplomacy. It was First Deputy Commissar Vyshinsky who was Stalin's

representative and 'supervisor' of Romania. As a rule he appeared in Romania at the most crucial moments of the country's political development, namely when the government was reorganized and when the process of Communization was at a key stage.

He visited Bucharest on 8 November 1944, immediately after the establishment of a new government four days earlier. Although the Communists and pro-Communist groups strengthened their position in this government (from 10 posts to 34)[1], they were still in a minority. Vishinsky's purpose in coming was to put pressure on the ruling circles in Romania to tilt the balance of power in favour of the Communists and pro-Communists who were united in the National Democratic Front. Since the Communist Party itself was not numerous and had little influence in Romanian society, it acted through the National Democratic Front.[2] Ana Pauker, a leading figure in the RCP, confessed at one of the Central Committee meetings:

We wanted and aspired to widen more and more the circle of democratic forces for fear that our Party's face would scare people away. That is why we sought to push the National Democratic Front into the foreground. But the Communists were unable to widen the NDF, because they wanted to do everything by themselves. The narrowed it in fact, so that even what was done in the name of the NDF was done only by Communists. They thus threw a Communist shadow on the NDF.[3]

This description of the NDF obviously expressed its real nature and place in Romanian society as an instrument of the

[1] The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (AMFARF), collection 07, inventory 5 folio 132, file 47, ff. 1—2.

[2] According to figures produced by the Romanian Communist Party leadership in April 1945, it had about 1000 members immediately after the ban against it was lifted on 23 August 1944, of whom 80 were in Bucharest. In the three months after it was legalized the Party's membership rose to 5000—6000 members.

[3] The Russian Centre for the Conservation and Study of Documents on Contemporary History (RCCSDCH), collection 17, inventory 128, folio 770, f. 67.

Communist Party which, in its turn, was fully dependent on Moscow.

This is why the mission of Vyshinsky was to strengthen the pro-Communist and pro-Soviet forces and to isolate the leaders of the historical parties by reforming the government. He used the armistice agreement to exert political and economic pressure.[1] Accusations of collaboration with the Fascists were used to discredit the leaders of the historical parties. Shortly after arriving in Bucharest, Vyshinsky cabled Molotov with a proposal to reprint in the Romanian Communist press an article by Linetsky from the journal 'War and the Working Class' attacking the Peasant Party leader Iuliu Maniu. Molotov gave his approval[2] and on 4 December the daily *Timpul* published the article.[3]

It is necessary to point out that methods of force, applied by the Soviet leadership, were combined with methods of political compromise. On 1 December 1944, Vyshinsky attended the mass in the cathedral of the patriarchate in Bucharest to celebrate the anniversary of the union of Transylvania with Romania in 1918. In this way he showed his support for the Romanian interest in northern Transylvania. The Soviet Government used the problem of northern Transylvania in order to apply pressure on the Romanian Government and public. A brief prepared by A. Lavrentyev for Vyshinsky baldly stated: 'The question of the transfer of northern Transylvania must be the most important instrument of influence with the Romanian Government...'

However, the establishment of Romanian administration in northern Transylvania was a matter, in Lavrentyev's view, requiring the agreement of the allies. It was something that would take time, for, as he wrote, 'It seems that the transfer of northern Transylvania can hardly take place in the near future.'

---

[1] Ibid., f. 4
[2] AMFARF, 6/6/591/44. f. 7.
[3] Ibid., 0125/33/22/129. f. 8.

This paragraph in his brief is marked in black pencil and on the margin are Vyshinsky's comments: 'That is not correct. It is necessary to prepare the proposals on transfer forthwith. A. Vyshinsky, 27 December 1944.'[1]

At the end of December, Lavrentyev sent a memorandum to Vyshinsky saying that 'the General Staff of the Red Army thinks that the transfer of northern Transylvania to Romania at this moment will not be useful for us. But if political reasons outweigh military ones, in the opinion of the General Staff the whole of northern Transylvania can be transferred to Romania.' Added to this memo is a draft resolution of the State Committee of Defence, prepared under the direction of Vyshinsky, concerning the agreement of the Soviet High Command to the introduction in February 1945 of Romanian administration in northern Transylvania in accordance with the terms of the armistice agreement. But on 4 January 1945, Vyskinsky had second thoughts. Commenting on Lavrentyev's above-mentioned memo, he wrote: 'Comrade Zorin. We will not raise this question yet.'[2] Thus the question of the return of northern Transylvania to Romanian rule remained an open one until the establishment of the Groza government and was used as a lever of political pressure in the period of crisis at the end of February 1945.

At the same time, an assessment was made of the possibility of drawing Gheorghe Tătărescu into some form of collaboration with the Communists. The following note appears on a document relating to a meeting between S. Dangulov, the Soviet political advisor on the Allied Control Commission, and Tătărescu: 'Tell Dangulov that it is necessary to maintain contacts and relations with Tătărescu.' The note is signed by Vyshinsky and dated 21 January 1945.[3]

---

[1] Ibid., 0125/33/7/127. f. 10.
[2] Ibid., ff. 5—7.
[3] Ibid., 07/10/332/24. f. 5.

The government crisis sparked off by the Communists with the support of Vyshinsky led to the establishment of the Rădescu on 6 December. But the NDF failed to obtain its goals of the Ministry of the Interior and Defence. On the same day, Lucrețiu Pătrășcanu told S. Kirshanov, the Soviet representative on the ACC, that 'the Rădescu government, compared to its predecessor, is one step behind. Rădescu is a strong-willed man and has considerable influence in the army, but this will and influence will be turned against us'. In Pătrășcanu's opinion, the government crisis was over, so that an attack could be made on the Rădescu government even the next day.[1] After Rădescu's speech in the ARO cinema, A.V. Pavlov, the political advisor of the ACC, reported to Moscow: 'Tomorrow the NDF press will begin an attack on the Fascists hidden in the National Peasant Party and will also come out against the government. Workers' street protests are also expected this week.[2] Once again the accusations of Fascism were used against political opponents. To a large degree political pressure from Moscow was behind the mass demonstrations on the streets of Bucharest calling for the removal of the Rădescu government and the installation of a Groza government.

The height of this crisis was reached on 24 February. On the evening before, Pătrășcanu was received by the king. According to the former, the king told him, 'Anything you want, but not civil war.' The king then departed for Sinaia.[3] The events of the following day produced clashes in which a number of people were shot dead and led to the involvement of the Soviet-dominated ACC and NKVD troops. According to a report sent by Rear-Admiral L. Bogdenko, Vice-Chairman of the ACC, to the highest Soviet leadership in Moscow, force was used by both sides in the incident. 'Romanian troops,' Bogdenko wrote, 'who were guarding the building of the Ministry of the Interior opened

---

[1] Ibid., 0125/32/1/125, ff. 41—42.
[2] Ibid., 0125/33/22/129, f. 22.
[3] Ibid., f. 24.

fire. Some of the demonstrators responded with fire. Simultaneously, shooting started from the building of the prefecture in Bucharest.' At 1700 hours Bogdenko demanded that the Prime Minister order all troops, gendarmes and police to cease firing from their side. The same ultimatum was given to the Romanian military commander as well as to the head of the gendarmerie. It was accepted. Bodgenko reported that more troops were sent in to patrol the streets.[1]

It is interesting to note that on the evening of 24 February, Ana Pauker and Vasile Luca were in the building of the Soviet delegation [to the ACC].[2] After returning to Bucharest on 26 February, King Michael began consultations with the representatives of the political parties on the formation of a new government.

On 27 February Vyshinsky arrived in Bucharest. His mission was to use the political crisis in Romania to form a government acceptable to Moscow. With his in mind he sought to prevent the appointment as Prime Minister of figures from within the palace circle such as Barbu Stirbey, or even more neutral persons such as Nicolae Lupu. He wanted Petru Groza as Prime Minister and a cabinet in which the portfolios of Defence and the Interior were given to the Communists so as to ensure Communist dominance of the government. This would also neutralize the American and British representatives on the ACC and force them to recognize that Romania was 'de facto' in the Soviet sphere of influence.[4]

---

[1] Ibid., 07/10/335/24. f. 24.
[2] Ibid., 0125/33/22/129. f. 24.
[3] Ibidem.
[4] See the reply of Vyshinsky dated 5 March 1945 to the letter of 28 February from James Marjoribanks, the assistant to the British Political Representative in Romania. The latter protested at Vyshinsky's ultimatum to the king to publish by 1800 hours on 28 February the decree announcing the dismissal of Rădescu and the appointment of his successor by 2000 hrs on the same day (AFPRF, 012/06/199/82. ff. 1—2).

Only part of the record of Vyshinsky's meetings with King Michael have been published. That is why I shall give special attention to an unpublished document from the 'Special Folder of Stalin' — a report sent from Bucharest by the NKVD agents Ovakimyan, Timofeev, and Kuznetsov to the Commissar for Internal Affairs of the USSR Lavrenty Pavlovich Beria about the political situation in Romania. Their report is dated 4 March:

> The question of the formation of a democratic coalition government is still open. In the royal circle Prince Stirbey, Styrcea and Colonel Ullea have a great influence on the king, objecting to the appointment of a Petru Groza cabinet.
>
> Late in the evening of 2 March, there took place a council meeting in the palace in which Stirbey, Maniu and Brătianu took part. A decision was taken to postpone as long as possible the formation of a government of democratic concentration... To this end, on the morning of 3 March, Tătărescu, an instrument of the clique, met with Petru Groza and despite obtaining agreement on the distribution of portfolios amongst the Tătărescu group in the government of 2 March, he put forward new demands.[1]
>
> On 3 March, Petru Groza had three meetings with the king. The latter told Groza that in accordance with the constitution he desired the participation of all the parties, including the National Peasant Party and National Liberal, in the government, whereas in the cabinet list presented by Groza this was not reflected in due measure.
>
> Groza replied that in view of the political situation, there was no alternative other than the formation of a coalition government and the collaboration of the NDF with the historical parties.

[1] The State Archive of the Russian Federation (SARF), 9401/2/93, ff. 264—67.

The cabinet proposed by Groza was unacceptable to the leaders of the historical parties because, in their view, there was not sufficient representation of the Peasant Party and Liberals in it.

In spite of the urgency of forming a cabinet being impressed upon the king, the latter told Groza that he would summon him once more. The king therefore postponed the final decision on this matter until 5 March.

A large NDF demonstration expected today in Bucharest to demand the completion of the formation of a government headed by Petru Groza has been put off until Monday.

The compatriot leadership [i.e Communist in the jargon of the NKVD — T.P] is preparing for the formation of a Groza-led cabinet and is going to put it in place after an appeal to the population should the king not consent.

We are undertaking the corresponding organizational measures.

The chairman of the ACC is continuing to reduce the strength of the Bucharest garrison and to confiscate weapons.

The arrival of 4—5 of our divisions in the vicinity of Bucharest is expected about 4—5 March.

The situation in the capital as well as in provincial centres is still tense.

The National Peasant Party leadership thinks that it will be better for Romania's future if it is occupied by Soviet troops rather than if the king voluntarily agrees to the establishment of a Groza government.

On 2 March, Dinu Brătianu declared that he could not take part in a coalition government not because of party pride, but

because the compatriots will have a majority and will take a number of decisions in which the historical parties will be forced to concur i.e. this is undesirable to the Liberals.

The king, Maniu and Brătianu are extremely upset that the Americans and the British are not intervening in the events in Romania.

On the evening of 3 March, a telegram was apparently sent to London from the Royal Palace, the contents of which are unknown. At the same time, telegrams were apparently sent to Benes with a request to intervene in Romania and to report that to comrade Stalin.

The king, Maniu and Brătianu decided to postpone the formation of a government since, in their opinion, it will cause tension in the country, the Russians will have to take decisive measures, and this will be their punishment for having actively meddled in Romania's internal affairs.

According to information from agents, if comrade Vyshinsky categorically demands the rapid formation of a government, the king is going to offer the formation of a cabinet to N. Lupu. N. Lupu will have to accept all the proposals of the NDF but he will be unable to carry them out.

The deputy head of the Secret Information Service has been directed to select and prepare a list of 200 persons from amongst those intellectuals who have not been and are not involved in politics. One can suppose that staff for the 'government of the specialists' is going to be picked in this way.

Officers of the Romanian army are conducting propaganda among the soldiers, saying that the internal political situation is very dangerous since the question of the country's independence is about to be decided. They are calling them to arms.

Soldiers sympathetic to the NDF have been systematically beaten up in Romanian units.

The following weapons have been confiscated from these factories — Romano-Americana, Dacia Romana, Ksenia, Vega, Orion and Columbia — 6 light machine-guns, 25 sub machine-guns, 171 grenades, 26 guns, 14 pistols, 23 boxes of ammunition.

Three lorries with weapons and ammunition have been taken by workers at the Astro-Romana works from gendarmes. In spite of resistance from the gendarmes, who opened fire, they were disarmed.

It emerges from another document that Stalin personally ordered Beria 'to draw up two NKVD divisions in the period of tension in Bucharest.'[1]

It was against this background that a pro-Communist government acceptable to Moscow was formed in Romania on 6 March 1945. The key ministries of the Interior and Defence came into the hands of the Communists (T. Georgescu) or figures sympathetic to them (C. Vasiliu-Rășcanu). The neutralization of the leading political figures — the king, and his royal circle of advisors — and the final removal of the heads of the historical parties from political life was undertaken. Vyshinsky's mission had been accomplished.

[1] Ibid., 9401/2/94. f. 330.

INSTAURAREA ADMINISTRAȚIEI COMUNISTE ÎN MOLDOVA

DUMITRU ȘANDRU

În martie 1944, înainte ca armata sovietică să fi ocupat o parte din teritoriul situat în nord-estul României, guvernul de la București a evacuat organele administrației de stat județene și comunale și pe cele ale altor instituții din apropierea zonei de operațiuni militre. La începutul lui aprilie, când rușii au întrerupt ofensiva, județele cucerite de ei erau lipsite complet de autorități publice. Aici, comandamentele trupelor sovietice au instituit imediat o nouă administrație, investind în funcții de conducere pe cei dispuși să colaboreze cu forțele de ocupație.

În istoriografia românească din deceniul al șaselea și în unele lucrări din deceniul al șaptelea care analizează evenimentele din nordul Moldovei din primăvara lui 1944 se „demonstrează" că populația din această zonă și-a creat propria administrație de „stat", constituindu-și comitete comunale, de plasă și județene, care, „primind un ajutor substanțial și variat din partea armatei sovietice", au soluționat principalele probleme ale localnicilor. „Pentru prima oară, între organele administrative — democratice prin caracterul și funcțiunile lor — și masele populare — ne

spune un cercetător al acestei perioade — s-au stabilit relaţii de colaborare şi prietenie"[1].

Informaţiile documentare din arhive probează însă o altă realitate. Noii conducători ai instituţiilor de stat din judeţele ocupate de ruşi erau, în general, persoane ce nu se bucurau de credit în rândul populaţiei. Este adevărat că ei au iniţiat diverse acţiuni ce urmăreau să asigure continuitatea vieţii economice în localităţile respective, dar tot atât de adevărat este şi faptul că aproape toţi au neglijat în mod culpabil interesele primare ale comunităţii lor, în favoarea ocupanţilor, ai căror purtători de cuvânt s-au dovedit a fi, şi că mulţi dintre ei au profitat direct şi din plin din această colaborare. Într-o notă informativă asupra situaţiei din judeţele Botoşani şi Dorohoi, din decembrie 1944, trimisă de Inspectoratul General al Jandarmeriei Cabinetului Preşedinţiei Consiliului de Miniştri se releva că autorităţile nou instalate nu se bucurau de încrederea populaţiei şi că aproape întreaga conducere de aici fusese preluată de către evrei, care au fost menţinuţi pe funcţii şi după 23 august 1944. Se înfiinţaseră comitete ţărăneşti, însă conducerea lor centrală era în majoritate evreiască şi ea acaparase aproape toate sursele de venituri: exploatarea moşiilor, a pădurilor, a morilor, a viilor, etc., beneficiile rezultate din ele luând destinaţii necunoscute. Toate autorităţile administraţiei orăşeneşti şi judeţene erau în mâinile evreilor. Şefii instituţiilor erau, în general, români, „simple unelte de paie ale conducerii comuniste evreieşti locale"[2]. În partea ocupată în aprilie 1944, de către ruşi, a judeţului Iaşi, ei au instalat ca prefect pe Vasile Alexiuc, deţinător al unei mari proprietăţi şi a unei mori sistematice în comuna Şipote. După 23 august 1944 el a devenit prefect al întregului judeţ şi, datorită faptului că întreţinea strânse legături cu autorităţile militare sovietice, se

---

[1] Traian Udrea, *Despre activitatea şi rolul comitetelor ţărăneşti în 1944 şi în prima jumătate a anului 1945*, în „Studii şi materiale de istorie contemporană". I, 1956, p. 293

[2] Arh. St. Bucureşti, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Cabinetul Militar Sănătescu-Rădescu, dosar 1420/1944—1945, f. 16—17.

bucura de o mare considerație în fața acestora, Alexiuc lăudându-se până și rușilor că fusese numit de Stalin[1].

În august 1944, când armata sovietică a declanșat ofensiva pe frontul Iași-Chișinău, au fost evacuate organele administrative și de ordine publică și din celelalte județe ale Moldovei, singurul în care au rămas pe loc fiind cele din județul Putna[2]. Instituțiile retrase de către guvern în această din urmă lună au fost primele care s-au întors la sediile lor. Astfel, personalul chesturilor de poliție din subordinea Inspectoratului Galați, ce fusese evacuat la Buzău în perioada 22—25 august, a revenit la 30 august 1944. În unele județe de pe raza acestui Inspectorat a fost suficientă lipsa din teritoriu de circa o săptămână a organelor de ordine publică pentru a găsi, când au revenit la sediile lor, instalată, de către elementele de stânga, cu sprijinul rușilor, o altă administrație. Dacă personalul Chesturii din Galați și-a putut prelua funcțiile în chiar ziua de 30 august, în schimb cel al chesturilor din Tecuci și din Bârlad nu a mai fost primit de către prefecți, care instituiseră organe noi de poliție, astfel că angajații lor au rămas dispersați[3]. La Galați, în scurta perioadă în care polițiștii lipsiseră din municipiu, rușii s-au dedat la jafuri, violuri, furturi, înregistrându-se chiar omucideri. Paralel, elemente înarmate din „Apărarea patriotică" au recurs la jafuri, sub protecția trupelor sovietice, devastând locuințe, magazine și întreprinderi industriale, acte ce au continuat și după revenirea autorităților polițienești, fără ca acestea să mai fi putut lua măsuri eficace. Mai mult decât atât, ele au procedat la arestări de persoane, pe care le duceau la sediul organizației, unde erau supuse cercetărilor și acuzate pentru anumite fapte legate de activitatea din trecut[4].

---

[1] Idem, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Centrala, dosar 38/1945, f. 207. Pentru detalii vezi și idem, fond Casa regală Mihai I, dosar 18/1944, f. 4.

[2] Arh. St. Galați, fond Inspectoratul Regional de Poliție Galați (Biroul Administrativ), dosar 98/1944, f. 2—3

[3] Ibidem, f. 2—4. În scurta perioadă în care organele polițienești de aici s-au aflat în evacuare, bunurile din eșalonul II al Inspectoratului de Poliție din Galați și ale Chesturii din același oraș au fost distruse de trupele sovietice în gara Slobozia (ibidem, f. 4).

[4] Ibidem, f. 4

Înlocuirea funcționarilor administrației de stat în județul Putna, unde ei nu fuseseră evacuați în august 1944, s-a făcut cu concursul nemijlocit al autorităților militare rusești. Într-o notă a Inspectoratului General al Jandarmeriei, din 12 octombrie 1944, care consemna că unele comandamente militare sovietice uzurpaseră atributele administrației românești, era oferit ca exemplu acest județ, în care comandamentul sovietic din Focșani controla întreaga activitate publică, dădea dispoziții cu privire la instalarea primarilor, la aplicarea amenzilor, la rechiziții de alimente, de vite, etc.[1].

La 29 septembrie și la 2 octombrie 1944 s-au înapoiat în teritoriu Inspectoratul de Jandarmi Iași, cu legiunile Fălciu, Iași și Vaslui, și, respectiv, Inspectoratul Suceava, cu legiunile Suceava, Baia, Dorohoi, Câmpulung, Botoșani, Bacău, Neamț și Roman, iar la sfârșitul lui octombrie și cele două Inspectorate regionale de poliție, cu chesturile lor. Când au ajuns în localitățile de reședință, ele au găsit instalate în unele comune și orașe organe de poliție impuse de către ruși ori create, la îndemnul unor comuniști, de către localnici[2]. Uzurpând funcțiile organelor oficiale de ordine publică, membrii noilor instituții s-au împotrivit reinstalării jandarmilor și polițiștilor în funcții. Nota Inspectoratului General al Jandarmeriei din 2 noiembrie 1944, care sintetiza această stare de lucruri, preciza că pe teritoriul provinciei autoritatea statului român era serios periclitată de elementele comuniste locale care se instalaseră la conducerea instituțiilor, acaparând totodată poliția și administrația. Inspectoratul semnala că atât în municipiile Iași și Bacău, cât și în orașele Roman, Piatra Neamț și în celelalte, precum și pe teritoriul rural, formațiile de poliție instalate de trupele sovietice sau de organele comuniste locale nu vroiau să recunoască pe reprezentanții autorităților investiți de guvern și să predea conducerea acestor instituții. Din contră, polițiștii trimiși erau maltratați și chiar arestați. Astfel, la

[1] Arh. St. București, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Centrala, dosar 85/1944, f. 31.

[2] Arh. St. Iași, fond Inspectoratul de Jandarmi Iași, dosarele 83/1944, f. 69; 148/1944, f. 1; 2/1945, f. 2.

Iași, chestorul de poliție comunist, Babătă, fost plutonier de cavalerie, care a executat 12 ani din pedeapsa de 25 de ani de muncă silnică ce a primit-o pentru omorârea căpitanului de jandarmi Iulian Popescu, la Cluj, cu ocazia unei manifestații muncitorești, s-a exprimat că nu va preda poliția decât prin vărsare de sânge. Ca urmare a acestei hotărâri, organele polițienești de stat înapoiate la Iași la 30 octombrie au fost dezarmate sau chiar arestate, iar „în prezent cei care sunt liberi stau fără nici un rost în localitate"[1]. În orașul Bacău, la 30 octombrie, polițiștii au fost primiți la fel și sub amenințarea armelor, sub escortă, au fost conduși la chestură. În timpul când erau transportați, comisarul Manea, care în trecut a făcut serviciul în acest oraș, a fost arestat și i s-au pus cătușe la mâini. Restul polițiștilor, urmați de un convoi de 30—40 de manifestanți ostili, în majoritate evrei, au fost conduși la chestură și apostrofați cu cuvintele: „Nu ne trebuiesc fasciști care au supt sângele locuitorilor orașului"[2]. La 2 noiembrie 1944, Legiunea Bacău comunica Inspectoratului de Jandarmi Iași, cu adresa nr. 2567, strict confidențial, că în ziarul local „Înainte" din 1 noiembrie 1944 apăruseră articolele *Sosirea foștilor comisari și agenți ai poliției — primirea făcută de populația orașului* și *Ura*, care denaturau adevărul, trecând sub tăcere participarea la manifestație a doi ostași sovietici și care nesocoteau autoritatea de stat atunci când precizau că muncitorimea își impusese voința în ziua de 30 octombrie. Se spune că mulțimea a hotărât arstarea „criminalilor" care au îndrăznit să se întoarcă. Mulțimea a vrut să vadă pe unul din acești „criminali" în lanțuri și nu a plecat până când „banditul" Manea nu a fost încătușat. Această manifestare a avut asentimentul autorităților administrative locale, căci ziarul preciza că, după ce primul eșalon de polițiști escortați a fost condus în curtea poliției, a sosit prefectul Dionisie Ionescu. Prefectul s-a adresat mulțimii, comunicându-i că armata voise să intervină, dar că el i-a dat asigurări că nu se va produce nici un act de violență. Chestorul poliției,

[1] Arh. St. București, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Centrala, dosarele 85/1944, f. 101—102; 38/1945, f. 207.

[2] Idem, dosar 85/1944, f. 102.

Constantin Condurache, fost sergent major în Divizia Tudor Vladimirescu, a rostit câteva cuvinte muncitorilor: „Ceea ce v-am promis am înfăptuit. Priviți-i! Trebuie să aveți și de aici înainte încredere în mine"[1].

La Iași — se arăta în nota Inspectoratului General al Jandarmeriei din 2 noiembrie 1944 — toți refugiații ce se înapoiaseră în oraș, inclusiv funcționarii, erau considerați drept străini (fasciști-hitleriști) și obligați să se prezinte la Serviciul de Siguranță al Chesturii de poliție, unde le erau întocmite fișe de către șeful acestui serviciu, un oarecare evreu, cu numele Otto. Pe teritoriul rural jandarmii întâmpină mari greutăți în executarea atribuțiilor, din cauza gărzilor de poliție rurală, care lucrează sub directive proprii și fără să țină seama de jandarmeria trimisă de guvern. „Menționăm, totuși, că populația rurală nu a avut și nu are încredere în aceste gărzi, deoarece la sosirea jandarmilor aceștia au fost primiți cu multă însuflețire, unii lăcrimând de bucurie și alții căzând în genunchi pe unde treceau aceștia"[2].

La sfârșitul anului 1944 și la începutul celui următor în unele orașe și județe funcționau numai organe de ordine instituite de către ruși sau de comuniștii autohtoni, în altele numai acelea din structura Ministerului de Interne și în câteva ambele. În județul Baia, de pildă, poliția rurală, ce fusese introdusă în primăvara lui 1944 de trupele de ocupație, a fost desființată după revenirea jandarmilor în teritoriu. În orașele județului, Fălticeni și Pașcani, unde poliția de stat nu se întorsese nici până la 22 februarie 1945, funcționau formațiuni de poliție civilă, combinate cu gardieni înarmați, care purtau, totuși, uniforme[3]. La Iași, Inspectoratul Regional de Poliție creat de comuniști nu a fost recunoscut de Direcțiunea Generală a Poliției, dar el a subminat sistematic activitatea celui oficial investit. Într-o asemenea con-

[1] Arh. St. Iași, fond Inspectoratul de Jandarmi Iași, dosar 12/1945, f. 9—10.

[2] Numele acestuia era Otto Sechter (Arh. St. București, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Centrala, dosar 85/1944, f. 102–103). În legătură cu activitatea lui vezi și Idem, fond Direcția Generală a Poliției, dosar 11/1945, f. 47—48.

[3] Idem, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Centrala, dosar 38/1945, f. 206.

junctură asigurarea ordinii publice în teritoriu nu mai putea fi controlată. La 26 ianuarie 1945, Circa a IV-a de Poliție din Iași nota într-un raport trimis chesturii din același oraș că, odată cu ocuparea țării de către armata sovietică, o mulțime de pușcăriași au fost puși în libertate sau au evadat din închisori, revenind în localitățile lor, unde au reluat operațiile practicate în trecut, bazându-se pe faptul că poliția de atunci nu le mai putea cunoaște activitatea anterioară, întrucât cazierele lor nu mai existau. Aceștia au intrat în legătură cu persoane îmbrăcate în uniforme ale armatei sovietice și, cum pe teritoriul municipiului se afla atunci suficient armament, operau nestingheriți, cu atât mai mult cu cât și paza orașului era insuficientă[1].

De îndată ce organizațiile regionale din Iași și Galați ale Partidului Comunist din România au început să tipărească și să difuzeze ziare proprii, prin ele a fost întreținută, chiar din primele numere, o propagandă calomnioasă la adresa șefilor acelor instituții de stat care nu împărtășeau ideile partidului și se împotriveau metodelor lui de acțiune pentru a-i compromite și a justifica înlăturarea lor din funcții. Zilnic în ziarul „Dezrobirea", ce apărea, din septembrie 1944, la Galați, comuniștii atacau, „prin articolele sale incendiare și amenințătoare", instituțiile din municipiu și pe membrii lor, fapt pentru care prefectul județului a instituit cenzura presei. Gazeta a continuat totuși „să atace fără întrerupere, aceasta fiind o acțiune antinațională și antipatriotică, în dauna unei bune menținer a ordinii"[2]. În plus, comuniștii de aici atacau, prin intermediul Uniunii patriotice, toate autoritățile publice, chiar și pe prefectul județului și pe primarul municipiului[3].

Guvernul Sănătescu, confruntat cu puternice presiuni exercitate de comuniști, direct sau prin organizațiile ce gravitau spre

---

[1] Arh. St. Iași, fond Inspectoratul Regional de Poliție Iași, dosar 31/1945, f. 31.

[2] Arh. St. Galați, fond Inspectoratul Regional de Poliție Galați (Biroul Administrativ), dosar 98/1944, f. 6. Vezi și „Moldova liberă" din 26.IX.1944 și 24 și 25.X.1944.

[3] Arh. St. Galați, fond Inspectoratul Regional de Poliție Galați (Biroul Administrativ), dosar 98/1944, f. 6.

ei, s-a văzut nevoit să satisfacă o parte din cererile lor. Astfel, prin adresa Președinției Consiliului de Miniștri nr. 312460, din 16 octombrie 1944, Ministerului Afacerilor Interne i se comunica punctul de vedere al Ministerului Finanțelor în privința reprimirii în serviciu a foștilor funcționari publici, care concretiza discuțiile ce avuseseră loc într-una din ședințele Consiliului. Se permitea foștilor funcționari publici îndepărtați pe baza măsurilor rasiale sau a altor dispoziții ce fuseseră abolite după 23 august 1944 să fie reprimiți în funcțiile ce le deținuseră, dacă doreau, reintegrarea făcându-se pe bază de cereri individuale[17]. Era un act reparator, dar el nu satisfăcea decât parțial pe comuniști, care urmăreau să instaleze în organele administrative ale statului numai persoane decise a colabora cu ei.

Cum înlocuirea primarilor, a pretorilor și chiar a prefecților se făcea, de regulă, prin forțarea persoanelor aflate în funcție de a părăsi postul respectiv și cum multe din cele impuse în locul lor nu se bucurau de încrederea locuitorilor, la 11 noiembrie 1944 ministrul de Interne Nicolae Penescu a anunțat Inspectoratele Generale Administrative, cu ordinul telegrafic nr. 17062, cerându-le să transmită conținutul lui prefecților și pretorilor, că Ministerul Afacerilor Interne, dorind să restaureze în toată țara un adevărat regim democratic, a dispus să se întocmească un proiect de lege, în timpul cel mai scurt posibil, pe temeiul căreia comunele rurale și urbane să poată avea în fruntea lor consilii și primari aleși prin voința liberă a cetățenilor. Până la promulgarea ei, trebuia să înceteze orice consultare populară, iar locuitorii comunelor erau rugați să se abțină de la astfel de manifestări, care ar fi fost de natură să tulbure ordinea publică[18]. Proiectata lege privitoare la organizarea alegerilor locale, prin care guvernul spera să stăvilească atacurile comuniștilor asupra organelor administrației publice, nu a mai fost promulgată. Nu cunoaștem motivul pentru care două zile mai târziu consultările populare erau acceptate de către același ministru Penescu, înainte

[1] Idem, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 210/1944, f. 112.

[2] Idem, fond Inspectoratul General administrativ Galați, dosar 134/1944—1945, f. 50—51.

de a fi fost statuat, totuși, regimul lor. La 13 noiembrie el transmitea inspectorilor generali administrativi ordinul telegrafic nr. 17077, aducându-le la cunoștință că, în cazul în care consultările obștești ar fi desemnat cu majoritatea absolută de voturi ca primar persoane ce funcționaseră la conducerea comunelor sub regimul trecut, numirea lor trebuie aprobată de Ministerul Afacerilor Interne, examinându-se, de la caz la caz, pe temeiul raportului înaintat de prefect, cu avizul Inspectoratului General Administrativ de circumscripție[1]. După încă cinci zile, la 18 noiembrie, printr-un ordin telegrafic *fulger* al Ministerului de Interne, Inspectoratele Generale Administrative erau anunțate că toți funcționarii dependenți de acel minister erau obligați să depună jurământ, pe data de 20 noiembrie 1944, după formula prevăzută în „Monitorul oficial" nr. 212, din 14 septembrie 1944, cerându-le să controleze executarea acestei operații[2]. Penescu încerca, prin măsurile ordonate, să restabilească autoritatea departamentului pe care îl conducea asupra organelor din teritoriu și să stăvilească actele de nesupunere de care se făceau vinovate persoanele impuse de comuniști pe căi ilegale în fruntea administrației locale.

În unele județe comuniștii și sateliții lor, profitând de incapacitatea de reacție a organelor de ordine publică, au putut schimba din funcții, fără a întâmpina, în general, o opoziție puternică, pe conducătorii instituțiilor din administrația statului. La 23 noiembrie 1944 „gărzile patriotice" din Bârlad au instalat ca prefect de Tutova pe Zainea Buhuși, un legionar notoriu, care executase și două luni de detenție în lagăr pentru participare la acțiunile patronate de această mișcare. De îndată ce a ajuns în fruntea județului, el a cerut, prin ordinul nr. 6847, exproprierea moșiilor. Paralel, a procedat la arestarea abuzivă a diferitelor persoane, desconsiderând orice formă legală. El a încercat să aresteze pe comandantul Legiunii de jandarmi Tutova și să determine pe jandarmi să plece din județ[3]. Ulterior, Zainea Buhuși avea să fie

[1] Ibidem, f. 87.

[2] Ibidem, f. 131.

[3] Arh. St. București, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Centrala, dosar 72/1944, f. 5—9.

cooptat în comitetul județean Tutova al partidului comunist, deși activitatea lui din trecut era cunoscută celor ce îl aleseseră. Astfel, în fișa cu caracterizări a membrilor comitetului județean, din 13 mai 1945, despre el se făcea următoarea mențiune: „impiegat mișcare, depune multă muncă, dar a fost legionar"[1].

În cursul lunii decembrie 1944, în județele în care comuniștii se bucurau de concursul prefecților investiți de ruși sau chiar de către ei, șefii organelor administrative județene au declanșat campania de dezarmare și de alungare a jandarmilor. La Iași, prefectul Vasile Alexiuc a cerut legiunii, cu adresa nr. 5545, din 9 decembrie 1944, să ridice în cel mai scurt timp jandarmii de la posturi, motivând că exista o poliție rurală înființată la 23 august 1944[2]. Ca urmare a ordinului emis de prefect la 13 decembrie 1944 membrii poliției rurale, în colaborare cu liderii organizațiilor politice de stânga aflate în sfera de influență a comuniștilor au început să aresteze pe jandarmii de la posturi, procesul desfășurându-se pe parcursul câtorva zile[3]. În aceeași lună prefectul județului Bacău, Dionisie Ionescu, a procedat la restructurarea „gărzilor cetățenești" potrivit doleanțelor organizației politice pe care o reprezenta. El a înființat personal o asemenea gardă la Călugăra, formată din 12 persoane, plătite din contribuția locuitorilor cu câte 5 500 de lei pe lună. Prefectul a

---

[1] Arh. St. Galați, fond Regionala P.C.R. „Dunărea de Jos", Galați, dosar 2/1945, f. 85. La începutul lui 1946 el avea să devină secretar cu probleme organizatorice în comitetul județean (idem, dosar 1/1946, f. 31).

[2] Arh. St. București, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Centrala, dosar 72/1944, f. 3. Știrea a fost publicată în „Moldova liberă" din 10.XII.1944, iar ordinul prefectului a fost comunicat și administratorilor de plasă.

[3] Vezi Arh. St. Iași, fond Inspectoratul de Jandarmi Iași, dosarele 147/1944, f. 1; 148/1944, f. 13—20; Arh. St. București, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Centrala, dosarele 13/1943—1945, f. 348; 72/1944, f. 3; „Moldova liberă" din 16 și 17.XII.1944. În legătură cu aceste arestări vezi D. Șandru, *Jandarmeria din Moldova în anii 1944—1945*, în „Anuarul Institutului de istorie A.D. Xenopol" Iași, 1994. La 16 decembrie 1944 șeful postului de jandarmi Ciorteşti, județul Vaslui, arăta, într-o notă informativă, că populația de pe raza acestui post era foarte îngrijorată de faptul că în comunele învecinate din județul Iași: Pocreaca, Poeni, Ciurea, etc., organizațiile comuniste dezarmaseră posturile de jandarmi, înlocuindu-le cu poliția civilă, iar jandarmii dezarmați stăteau fugari (Arh. St. București, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Teritoriu, dosar 148/1944—1945, f. 15).

anunțat că intenționa să constituie asemenea gărzi cetățenești în fiecare comună, care să fie puse sub conducera primarilor și să nu aibă nici o legătură cu jandarmii[1].

La 4 ianuarie 1945 comandantul Legiunii de jandarmi Neamț scria, într-o notă informativă trimisă Inspectoratului Iași, că «printre populația acestui județ se discută că actuala conducere și în special coaliția Frontului Național Democratic va desființa jandarmeria, înlocuind-o cu o poliție așa-zisă „națională-rurală"». Aceste zvonuri se bazau pe articolele apărute în ziarele „Înainte" din 22 decembrie 1944, din Bacău, și „Flacăra" din 25 decembrie 1944, din Piatra Neamț, care cereau retragerea jandarmilor și înlocuirea lor cu „Poliția națională rurală". „Populația rurală într-un procentaj de 80—90% este contra acestei eventuale desființări și înlocuirii jandarmilor cu oameni nepregătiți și pleava satelor, de multe ori foști legionari". Comandantul legiunii conchidea că informația era sigură și verificată și că în unele sate „poliția națională rurală" fusese chiar organizată[2]. Această ofensivă a comuniștilor împotriva organelor de ordine publică ale statului avea loc într-o perioadă în care, la indicațiile Comisiei Aliate (sovietice) de Control, posturile de jandarmi din multe comune rurale au fost desființate[3].

La 21 decembrie 1944 a luat ființă Inspectoratul Poliției Rurale „Regionala Moldova". Organizația copia modelul sovietic, ofițerii purtând stele în loc de trese. Potrivit normelor de funcționare aprobate de conducerea regionalei, toate unitățile erau obligate să execute doar dispozițiile sale ori pe cele emise de comitetele țărănești locale. Poliției rurale i se interzicea orice contact cu jandarmeria, iar dacă aceasta din urmă ar fi acționat împotriva ei, membrii poliției rurale trebuiau să aresteze și să trimită în judecată pe jandarmi[4]. Se instituia astfel arbitrariul împotriva instituțiilor investite legal cu sarcina de a apăra ordinea în stat.

---

[1] Idem, dosar 96/1944–1945, f. 29.

[2] Arh. St. Iași, fond Inspectoratul de Jandarmi Iași, dosar 148/1944, f. 35.

[3] Arh. St. București, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Centrala, dosarele 11/1944, vol. I, f. 41, 49—51, 219—220; vol. III, f. 241—242; 73/1944, f. 1—2.

[4] Arh. St. Iași, fond Inspectoratul de Jandarmi Iași, dosar 148/1944, f. 38—39.

Paralel, în unele localități din câteva județe cu prefecți instalați de comuniști, funcțiile organelor de ordine publică au început să fie exercitate de soldați ai Diviziei Tudor Vladimirescu. Prezența și imixtiunea acestora în viața comunităților rurale este semnalată de legiunile din Iași și Bacău, cu începere din decembrie 1944. În ultimul timp — se arată în darea de seamă a Legiunii Iași, din decembrie 1944 — prin sate au venit panduri care îndeamnă populația să nu execute ordinele jandarmilor[1]. În darea de seamă a Inspectoratului de Jandarmi Iași din aceeași lună se menționa că în județul Bacău prefectul trimisese la sate un număr destul de mare de ostași din Divizia Tudor Vladimirescu, pentru a organiza nuclee ale Frontului plugarilor, oferindu-se ca exemplu comunele Tescani, Ardeoani și Scorțeni[2]. La 7 ianuarie 1945, Legiunea de Jandarmi Bacău semnala comandamentului sovietic din localitate prezența unor soldați din Divizia Tudor Vladimirescu în diferite comune, considerați ca făcând parte din Armata Roșie, ce se amestecau în treburile interne, contrar prevederilor Convenției de armistițiu. Legiunea mai intervenise la comandamentul sovietic, dar șeful acestuia i-a dat răspunsuri verbale evazive, din care rezulta că nu este străin de prezența în sate a soldaților din această divizie[3]. La 24 ianuarie 1945, Inspectoratul General al Jandarmeriei informa Cabinetul Președinției Consiliului de Miniștri, prin adresa nr. 52135, că pe teritoriul comunelor din județul Bacău rămăseseră, sub diferite pretexte, foarte mulți ostași din Divizia Tudor Vladimirescu. În realitate, ei erau împuterniciți de prefect să verifice activitatea funcționarilor comunali și să organizeze gărzi locale, în cadrul Frontului plugarilor, la acțiunile cărora luau parte activă. Până la acea dată ei nu reușiseră să creeze decât la Tescani o gardă comunală, prin intermediul căreia denigrau instituția jandarmeriei. Or, Frontul plugarilor era compus în multe locuri din elemente certate cu justiția și cu morala, precum era cazul lui

---

[1] Arh. St. București, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Teritoriu, dosar 96/1944—1945, f. 30.

[2] Ibidem, f. 176.

[3] Idem, fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinetul Militar Sănătescu-Rădescu, dosar 1421/1944—1945, f. 21.

Ion Ruset, din comuna Nadișa, președinte al Frontului plugarilor, ce făcuse parte din banda de tâlhari „Bălan", care terorizase populația din regiune mai mulți ani și care, pentru faptele sale, fusese condamnat la zece ani de muncă silnică[1].

Procesul înlocuirii funcționarilor din conducerea instituțiilor administrației de stat s-a extins în a doua jumătate a lunii decembrie 1944. Aducerea în fruntea multor comune a unor elemente declasate a generat pretutindeni nemulțumirea majorității populației. În sate — se preciza într-o notă informativă, din decembrie 1944, a Inspectoratului General al Jandarmeriei trimisă Cabinetului Președinției Consiliului de Miniștri, care relata stările de lucruri din județele Botoșani și Dorohoi — persoane ce au suferit în trecut condamnări penale sunt chemate astăzi la conducere. Autoritățile nou instalate nu se bucură de încrederea populației. Conducerea locală înlătură sau sabotează ordinele guvernului, refuză să primească autoritățile trimise, poliția a fost dezarmată, iar proprietarilor întorși din evacuare li se refuză dreptul de liberă folosință a bunurilor[2]. La 10 ianuarie 1945 Legiunea Roman relata într-o notă informativă că, în diferite comune, Frontul plugarilor, impunând cetățenilor comitete comunale și primari dintre membrii organizației, persoane dubioase și chiar compromise, nemulțumesc populația. Astfel, la 15 decembrie 1944 președintele Frontului plugarilor din județ, D. Dobârceanu, a organizat un nou comitet comunal la Văleni și a schimbat pe primar, cerând, cu acea ocazie, membrilor comitetului să aresteze pe jandarmii ce s-ar fi opus împărțirii moșiilor și să-i aducă la sediul organizației. La 23 decembrie Dobârceanu împreună cu pretorul plășii Bâra (Siret) s-au prezentat în comuna Dolești pentru a desemna un nou primar. În cuvântarea ținută Dobârceanu a instigat pe săteni să ocupe moșiile boierești și să alunge pe jandarmi, dacă s-ar fi opus. El a impus un nou primar, dar locuitorii nemulțumiți, au plecat acasă[3]. Într-o altă notă informativă,

---

[1] Ibidem.

[2] Idem, dosar 1420/1944—1945, f. 16–18.

[3] Arh. St. Iași, fond Inspectoratul de Jandarmi Iași, dosar 148/1944, f. 101.

din 24 ianuarie 1945, aceeaşi legiune arăta că „Partidul Frontul plugarilor din acest judeţ, neavând cadre, şi le-a recrutat din cei mai răi oameni ai satelor — mulţi dintre ei foşti condamnaţi — şi, după cum este de aşteptat din partea unor aşa elemente, instigă populaţia la rele şi la ilegalităţi care dăunează bunelor interese ale statului". Erau citate cazurile unui oarecare Petre Bulancea, din comuna Strunga, fost condamnat la doi ani de închisoare pentru furt, care dădea bonuri de tăiat pădurea şi declarase că în curând va „termina" cu jandarmii, şi al lui Gh. Daniliuc, preşedintele Frontului plugarilor din comuna Trifeşti, condamnat în mai multe rânduri, odată chiar pentru omucidere[1].

Cu sau fără trecut dubios, conducătorii instituţiilor impuşi de comunişti erau îndemnaţi să nu respecte legea, astfel că mulţi dintre ei au putut profita din plin de pe urma funcţiilor deţinute. În darea de seamă a Inspectoratului de Jandarmi Iaşi din ianuarie 1945 se preciza că populaţia era nemulţumită pentru că noile organe de ordine internă ale comuniştilor o obligau să presteze muncă de război pe timp de iarnă, în condiţiile în care nu avea nici ce îmbrăca, nici ce mânca. „Se consideră dezonorantă — aprecia autorul ei — munca calificată de război, prin care ţărancele române din împrejurimile oraşului Bacău sunt duse la agenţii poliţiei — evrei — acasă la aceştia pentru a spăla rufe, a tăia lemne şi alte asemenea corvezi"[2].

Informat asupra situaţiei cu care se confruntau organele jandarmeriei din unele judeţe ale Moldovei, în ianuarie 1945, preşedintele Consiliului de Miniştri a cerut prefecţilor să restabilească legalitatea pe teritoriile lor: „Vă fac cunoscut că pentru ultima oară mai las fără sancţiuni severe luarea de către pre-

---

[1] Ibidem, f. 43. La 16 ianuarie 1945 Legiunea Roman raporta Inspectoratului de Jandarmi Iaşi că în judeţ, la îndemnul Frontului plugrilor, ţăranii împărţiseră aproape toate moşiile şi devastaseră toate pădurile, fiind înarmaţi şi foarte agresivi. Împotriva lor nu puteau fi luate măsuri, atâta vreme cât posedau arme (ibidem, f. 78).

[2] Arh. St. Bucureşti, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Teritoriu, dosar 96/1945, vol. I, f. 189.

fecturi a unor măsuri în afara legilor în vigoare. Vă rog să luați măsuri să se desființeze imediat poliția sătească nelegală. Se vor strânge toate armele și se vor depune la posturile de jandarmi. Aștept să mi se raporteze imediat de executare" — solicita, la 26 ianuarie 1945, Nicolae Rădescu, în dubla-i calitate de președinte al Consiliului de Miniștri și de ministru de Interne[1]. Apoi, la 30 ianuarie 1945, subsecretarul de stat al poliției, generalul Virgil Stănescu, a emis ordinul circular nr. 29617, în care se arăta că primul ministru primise rapoarte ce îi semnalau că în multe părți ale țării funcționau formațiuni de poliție rurală, încadrate cu elemente nepregătite și adeseori cu antecedente penale, care săvârșeau acte de imixtiune în atribuțiile poliției. În baza ordinului de mai sus, el solicita Inspectoratului General al Jandarmeriei să desființeze imediat formațiunile de poliție rurală. La 2 februarie 1945, Ministerul Afacerilor Interne a revenit cu un nou ordin circular, nr. 9973, care cerea organelor județene să raporteze în termen de 48 de ore asupra executării dispozițiilor lui, iar două zile mai târziu Inspectoratul General al Jandarmeriei retransmitea inspectoratelor regionale și legiunilor, cu ordinul nr. 52906, hotărârea primului ministru relativă la desființarea „poliției rurale", obligând inspectoratele și legiunile să confirme în cel mai scurt timp executarea dispoziției. Dar prefecții județelor Bacău, Iași și Neamț și-au concertat răspunsurile, anunțând Ministerul Afacerilor Interne că nu primiseră ordinul nr. 9973[2]. Or, comandantul Legiunii de jandarmi Iași, maiorul P. Negulescu, avertiza, la 6 februarie 1945, conducerea jandarmeriei că prefectul Vasile Alexiuc nu va executa niciodată dispozițiile guvernului decât dacă primea aprobarea Frontului Național Democrat, de care asculta orbește[3]. Ordinele de mai sus au fost urmate de altele, transmise de Inspectoratul General al Jandar-

[1] Idem, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Centrala, dosar 38/1945, f. 204.

[2] Arh. St. Iași, fond Inspectoratul de Jandarmi Iași, dosar 148/1944, f. 60—62.

[3] Ibidem, f. 61.

meriei ori direct de către Preşedinţia Consiliului de Miniştri, desconsiderate şi ele de cei cărora le erau adresate[1].

De fapt, la începutul anului 1945, prefecţii din judeţele Moldovei instalaţi de ruşi ori de către comunişti refuzau sistematic să mai recunoască autoritatea organelor centrale ale statului, manifestându-se doar ca purtători de cuvânt ai organizaţiilor politice care incitau populaţia la dezordine. În zilele de 15 şi 16 februarie 1945, când, la conferinţa prefecţilor judeţelor din sudul Bucovinei şi din Moldova, de la Iaşi, s-a discutat, între altele, şi problema poliţiei rurale ce activa în mod ilegal în multe din localităţile provinciei, prefecţii au decis să o menţină — potrivit relatărilor şefului Inspectoratului de Jandarmi Iaşi, colonelul Ion C. Popa, participant la dezbateri ca observator — sub pretext că era „o creaţie a poporului" şi pentru că populaţia ar fi fost mulţumită de modul în care îşi executa serviciul[2]. Ca urmare, la 21 februarie 1945, Legiunea de jandarmi Bacău a comunicat, prin raportul nr. 4074, că — aşa cum anunţase şi prin telefon, la 6 februarie, Inspectoratul — de la „gărzile poliţiei rurale" nu se puteau ridica armele. La desfiinţarea „poliţiei naţionale rurale" se opunea în mod categoric prefectul, bazându-se pe cele stabilite la conferinţa prefecţilor de la Iaşi. S-a afirmat acolo că existenţa gărzilor era legală, ele fiind constituite în baza ordinelor primite de la Ministerul Afacerilor Interne şi de la Marele Stat Major pe motiv că erau necesare pentru a ajuta administraţia locală şi la aplicarea Convenţiei de armistiţiu. Aşa cum interpreta prefectul ordinele de mai sus, ar fi fost vorba de gărzile cetăţeneşti pentru apărarea teritoriului, înfiinţate pe baza ordinului Inspectoratului General al Jandarmeriei nr. 45000/1944, la prevederile căruia el vroia să-şi camufleze „poliţia naţională rurală", care acţiona independent, fără nici un fel de colaborare

[1] Vezi Arh. St. Bucureşti, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Cabinetul Militar Sănătescu–Rădescu, dosar 1421/1944—1945, f. 25—26; idem, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Centrala, dosar 38/1945, f. 202.

[2] Arh. St. Iaşi, fond Inspectoratul de Jandarmi Iaşi, dosar 148/1944, f. 86. Au participat prefecţii judeţelor Suceava, Botoşani, Iaşi, Bacău, Câmpulung, Neamţ, Roman, Fălciu, Rădăuţi, Dorohoi şi Vaslui, de pe raza regionalei P.C.R. Moldova, fiind absent doar prefectul judeţului Baia.

cu jandarmeria, chiar împotriva ei[1]. De fapt, imixtiunea organelor poliției comuniste în atribuțiile celei de stat a perturbat și activitatea gărzilor cetățenești pentru apărarea teritoriului, aflate în subordinea jandarmeriei și poliției, în unele sate comuniștii reușind să atragă pe membrii lor la acțiunile patronate de ei. În decembrie 1944 Legiunea de jandarmi Iași relata că gărzile cetățenești din județ nu mai activau, deoarece poliția rurală incita pe locuitori să nu se prezinte la serviciu, motivând că jandarmii nu aveau dreptul de a organiza paza localităților, ceea ce a determinat pe unii dintre săteni să nu se mai prezinte[2].

La începutul lui 1945 în multe județe din Moldova funcționarii administrației locale și ai instituțiilor de ordine publică nu mai recunoșteau autoritatea guvernului. Ele refuzau să execute ordinele primite, conformându-se doar dispozițiilor transmise de conducerea forțelor politice de stânga, care le incitau la acțiuni ilegale în vederea înlăturării guvernului. În ședința Consiliului de Miniștri din 16 februarie 1945, când generalul Rădescu a cerut vicepreședintelui guvernului, Petru Groza, să cheme la ordine organizația pe care o conducea, premierul român deschidea seria exemplelor de împărțire ilegală a moșiilor patronată de Frontul plugarilor cu județul Roman[3], în care întreaga administrație se afla sub controlul forțelor de stânga. Or, aici, ca și în alte județe ale provinciei, aparatul administrativ numit de guvern nu mai activa.

La 1 martie 1945, Inspectoratul General al Jandarmeriei raporta Cabinetului Președinției Consiliului de Miniștri motivul pentru care prefectul județului Bacău se opunea desființării „poliției rurale" și dezamării membrilor ei, ce îi fuseseră transmise de legiune, prin Inspectoratul de Jandarmi Iași. Argumentele prezentate de Legiunea Bacău în adresa din 21 februarie 1945 erau invocate și de prefecții județelor Roman și Botoșani în răspunsurile transmise direct Președinției Consiliului de

[1] Ibidem, f. 105.

[2] Arh. St. București, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Teritoriu, dosar 96/1944—1945, f. 30.

[3] Idem, fond Președinția Consiliului de Miniștri, Stenograme, dosar 2/1945, f. 64—66.

Miniștri[1]. În darea de seamă a Inspectoratului Iași pe februarie 1945, la *probleme de siguranță*, prima care apare este aceea a poliției rurale, care nu reprezenta o emanație a poporului, ci a Frontului Național Democrat și care primise instrucțiuni să nu aibă nici o legătură cu jandarmeria rurală. Ministerul Afacerilor Interne a hotărât, prin Inspectoratul General al Jandarmeriei, desființarea celei care funcționa în județele Bacău, Iași și Roman, dar dispoziția nu putea fi executată, întrucât în ordinele de bază pentru această desființare (nr. 52906/1945 și nr. 53266/1945) se prevedea că operația trebuia executată *de acord* și *la cererea* prefecților, însă nu exista nici *cerere*, nici *acord*, deoarece prefecții nu numai că nu voiau să o desființeze ci, din contra, solicitau să fie perfecționată. „Dacă s-ar trece la dezarmare, peste considerațiile alineatului precedent — avertiza inspectorul șef — nu s-ar produce numai incidente, ci credem că ar avea loc conflicte armate masive, cu urmări foarte grave, moralul celor ce fac parte din poliția rurală rezultând de pe urma instrucțiunilor și propagandei celor ce îi conduc, dar și din faptul că toți sunt plătiți cu salarii variind între 28 000 și 40 000 lei (județul Iași)". Această poliție rurală contează și pe sprijinul poliției din orașul Iași, unde există circa 600 de polițiști bine înarmați[2].

În Moldova, spre deosebire de celelalte provincii ale țării, aparatul administrației locale din subordinea Ministerului Afacerilor Interne a fost înlocuit mult mai repede, datorită prezenței trupelor sovietice în nordul ei încă din aprilie 1944 și evacuării funcționarilor statului din partea centrală și din sud în cursul lunii august. Când, la 6 martie 1945, guvernul Petru Groza a fost impus la cârma României, forțele politice care l-au desemnat au găsit în fruntea instituțiilor județene de aici oameni pe care puteau conta în aplicarea politicii de comunizare a României.

După trei luni de la instaurare, guvernul Groza a validat, prin legea nr. 443 din 5 iunie 1945, privitoare la actele administrative

---

[1] Idem, fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinetul Militar Sănătescu-Rădescu, dosar 1941/1944—1945, f. 29–30.

[2] Idem, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Teritoriu, dosar 96/1944—1945, f. 338—339.

și judecătorești îndeplinite de organele care au exercitat în Moldova și în sudul Bucovinei atribuțiile autorităților prevăzute de legile organice pe timpul cât acestea au fost evacuate, toate hotărârile emise de ele. Apoi, la 17 iulie 1945 Direcțiunea Administrației de Stat din Ministerul Afacerilor Interne făcea cunoscut prefecților, primarilor de municipii, ai orașelor de reședință și nereședință din Moldova și sudul Bucovinei, în legătură cu dispozițiile legii de mai sus, în partea privitoare la administrațiile locale, următoarele: 1. Toate actele administrative îndeplinite de organele care au exercitat în fapt atribuțiile autorităților legale în Moldova și Bucovina de Sud de la data evacuării până la restabilirea stării de dinaintea ei, fiind considerate valabile prin efectul legii, nu mai aveau nevoie de nici o aprobare din partea autorităților tutelare; 2. Impozitele și taxele înființate în acest mod până la data de 31 martie 1945 de către organele mai sus menționate erau de asemenea considerate legal așezate. De la 1 aprilie 1945 nu se mai puteau înființa decât impozitele și taxele prevăzute de legile financiare în vigoare[1]. Așadar, timp de mai bine de șapte luni activitatea internă de pe o parte a teritoriului României a fost organizată potrivit criteriilor dictate de armata sovietică de ocupație, iar guvernul Petru Groza dădea un caracter legitim tuturor măsurilor ordonate de ea și puse în practică de cei pe care rușii îi investiseră în fruntea administrației locale.

[1] Arh. St. Galați, fond Inspectoratul General Administrativ Galați, dosar 156/1945, f. 31.

POWER STRUGGLES IN THE ROMANIAN COMMUNIST PARTY LEADERSHIP DURING THE PERIOD OF THE FORMATION OF THE GROZA REGIME

ROBERT LEVY

BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

With the Nazi invasion of the Soviet Union in June 1941, the Comintern lost all contact with the hightly-splintered Romanian Comunist Pary (RCP) underground inside Romania. Officially headed by General Secretary Ştefan Foriş, the RCP both prior to and during the war years was characterized by continual factional infighting between the regional organizations and the central command, as well as increasing friction between Foriş and the Communist cadres held in the various jails and prison camps throughout the country[1]. Within the prisons themselves there were reportedly some ten to twelve factions competing with each other by the end of the war, but the principal grouping was an alliance of Teohari Georgescu and Iosif Chişinevschi, the leaders of the Party organization inside Carensebeş prison, with Gheorghe Gheorghiu-Dej and his followers at the Târgu-Jiu prison camp[2]. (Dej had been a leader of the Carensebeş group,

[1] Declaration of Remus Koffler, undated, Archive of the Romanian Information Service (ASRI), Fond Y, Dosar 40002, vol. 51, pp. 378—398; Declaration of Nicolae Petrea, October 21, 1951, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 73, pp. 125—130; Declaration of Victoria Sârbu, November 2, 1950, ASRI, Fond Y, Dosar 400002, vol. 58, pp. 55—68.

[2] Radu Mănescu interview, August 28, 1989.

but was transfered to Târgu-Jiu in 1943.) Under interrogation after his arrest in 1953, Georgescu suggested that the Dej-Georgescu-Chișinevschi faction bitterly opposed Foriș because of his "unjust" work methods as well as the fact that "au fost cunoscute... fapte în legătură cu felul în care s-au provocat diferite arestări ale activiștilor de partid," which created suspicions of Foriș as early as 1940[1]. On April 3, 1944, Foriș announced to his associates that Emil Bodnăraș, a high-ranking Soviet spy who was released from Carensebeș in December 1942, had recently succeeded in re-establishing contact with the Soviet Union "pe linie de spionaj," thanks to the arrival of a certain agent from the USSR[2]. One day later, Bodnăraș handed Foriș a typed-written note ordering him to surrender all Party materials and placing him under house arrest, and he informed Foriș "că dispoziția aceasta vine din Uniunea Sovietică."[3] Bodnăraș also told this to Central Comittee member Nicolae Petrea, asserting that the agent "venit din Uniunea Sovietică... este de acord cu toate schimbările ce s-au făcut în partid."[4]

But if Foriș ouster was indeed ordered by a Soviet espionage agency, nothing was known of this at Institute No. 205, the post-1943 "Ghost Comintern" in Moscow. Interrogated by a Party commission in June 1956, Ana Pauker revealed that she was ordered by Dimitrov to return to Romania with two radio-transmission specialists in September 1944, and regularly report back to Moscow because they still had no contact with the interior Party and had no idea of what was going on there. At the same time, Pauker added, Dimitrov ordered her to take over the RCP leadership inside Romania. "Și atunci pe loc am spus: 'Tovarășe Dimitrov, eu sunt femeie, n-am fost în țară în timpul

---

[1] Interrogation of Teohari Georgescu, May 18, 1953, ASRI, Fond Y, Dosar 40009, vol.1, pp. 231—232

[2] Declaration of Remus Koffler, undated, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 48, p. 85; Declaration of Nicolae Petrea, *op. cit.*, p. 126.

[3] Declaration of Victoria Sârbu, February 7, 1950, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 54, p. 18.

[4] Nicolae Petrea, *op. cit.*, p. 126

războiului, am fost în închisoare și n-am habar cum stau lucrurile, au trecut 10 ani și este greu de făcut lucrul acesta. Sunt femeie, evreică, intelectuală.'" Instead, Pauker contends that she proposed to Dimitrov that the new Party leader be Gheorghiu-Dej: "Nu-l cunoaștem prea bine, l-am văzut 2 ceasuri la Caransebeș, dar știam că este un tovarăș foarte popular, ceferist, un om încercat." But Dimitrov disagreed: "de 4—5 ani de zile n-avem informații din România. Noi nu cunoaștem pe nimeni, pe tine te cunoaștem[1]".

Thus Pauker was sent to Romania by Dimitrov to replace the provisional RCP leadership (nominally headed by Constantin Pârvulescu), and clearly did so in her capacity as a prominent and long-standing member of the Comintern hierarchy. But she immediately found herself in a stalemate of sorts with Gheorghiu-Dej, who insisted "in a very unpleasant conversation" with Pauker that the Party wanted him to become General Secretary.[2] As a compromise, they agreed to a temporary collective leadership without a General Secretary, deferring the choice of a leader to a later date[3] ... though in reality Pauker was the General Secretary up through the RCP's National Conference in October 1945,[4] which officially elected Gheorghe Gheorghiu-Dej. Pauker also proposed the inclusion in the Party leadership of Vasile Luca, who had joined her and Manole H. Manole in Moscow in 1942 to form a three-person committee mandated with drawing up a platform of a National Democratic Front (FND) in Romania.[5] An officer in the Political Direction of the

---

[1] Interrogation of Ana Pauker by Alexandru Moghioroș, Constantin Pârvulescu and Ion Vințe, June 18, 1956, pp. 7—8. This document, from the still-closed Executive Archive of the RCP Central Committee, was provided to the author by Prof. Vladimir Tismăneanu.

[2] Gheorghe and Tatiana Brătescu interview, November 11, 1990.

[3] Ibidem.

[4] Declaration of Lucrețiu Pătrășcanu, November 2, 1949, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. I, p. 56. Memoir of Vasile Luca, November 5, 1954, ASRI, Fond Y, Dosar 40005, vol. 126, p. 45; Ana Toma interview, November 16, 1990, Gheorghe and Tatiana Brătescu interview, *op. cit.*

[5] Interrogation of Ana Pauker by Securitate Major Vasile Negrea, February 25, 1953, pp. 1–2. This document, from the still-closed Executive Archive of the RCP Central Committee, was provided to the author by Prof. Vladimir Tismăneanu.

Red Army during the war, Luca was a Soviet citizen (as was Pauker) and a member of the Supreme Soviet when he returned to Romania in October 1944.[1] He also apparently worked for a Soviet spy agency at that time as well, for he revealed to an informer in a prison hospital in 1955 that he had personally recommended Iosif Chișinevschi to the Soviets "și l-a băgat ca să lucreze la Razvedca Sovietică"[2]... perhaps proposing Chișinevschi as his replacement in this agency after being appointed General Secretary of the FND. Following his ouster, Luca was accused of utilizing his position at the FND as a means of challenging the authority of Gheorghiu-Dej. Under interrogation in 1953, Luca, whose testimony generally paralleled the official charges levelled against him, declared: "Prin activitatea dusă de mine la FND, am căutat și m-am izolat de Partid, luând măsuri peste capul acestuia punând în umbră activitatea și forța Partidului și căutând a scoate în evidență și a transforma FND într-o forță centrală, condusă de mine, astfel căutând a-mi creia popularitate în mase. Această acțiune a fost demascată până la urmă de către conducătorul Partidului."[3] Indeed, it appears that the personal animosity and political rivalry between Luca and Gheorghiu-Dej were particularly intense, one reason being that Luca openly considered himself as Dej's senior in the Party apparat: in prison he referred to Dej as having been "elevul lui,"[4] and asserted to a close associate prior to his purge that he "de fapt a ridicat pe Gheorghiu-Dej, care mult mai târziu a devenit membru de Partid."[5]

Gheorghiu Dej's appointment as General Secretary was specifically addressed at a meeting of the Secretariat on October 24,

---

[1] Interrogation of Vasile Luca, March 13, 1954, ASRI, Fond Y, Dosar 40005, vol. 2, p. 97.

[2] Nota Informativă, M.I.A., Penitenciarul Văcărești, Biroul „D", December 6, 1955, ASRI, Fond Y, Dosar 40005, vol. 154, p. 1.

[3] Interrogation of Vasile Luca, February 4, 1953, ASRI, Fond Y. Dosar 40005, vol. 4, p. 405.

[4] Nota sinteze, M.I.A., Penitenciarul Văcărești, Biroul „D", Nr. 00385, May 21, 1955, ASRI, Fond Y, Dosar 40005, vol. 154, p. 17.

[5] Declaration of Zoltan Eiglitz, July 10, 1953, ASRI, Fond Y, Dosar 40005, vol. 111, p. 48.

1945, three days after the RCP's National Conference. Noting the difficulty Dej would have in handling both his Ministerial and Party duties, Luca proposed that "public să fie tov. Gheorghiu-Dej secretar politic, dar în practică tov. Ana." But Pauker insisted that "tov. Gheorghiu-Dej să fie și practic și nominal secretar politic," and demanded that the matter be closed, as "hotărârea de a face schimbare a fost luată cu câteva luni în urmă." Still, she did not explicitely reject a second proposal of Luca's, that "nu se postae diminua autoritatea tov. Ana, dându-i rolul de ajutor."[1] Indeed, Dej, who was timidly silent throughout the meeting, reportedly did promise to consult with Pauker on all important matters,[2] while Pauker, after proposing Dej in the first postwar meeting of the Central Committee, made it a point to add: "I'll do my best to help."[3] Moreover, as she acknowledged at the May 1952 C.C. Plenary that purged her, Pauker suggested after Dej's appointment "că poate nu-i nevoie să avem nici noi secretar general, așa cum n-are nici Partidul Bolșevic. Tov. Stalin e secretar."[4] În any case, given the fact that the composition of the Secretariat found Dej surrounded by Pauker, Luca and Teohary Georgescu, it certainly seemed that the collective leadership was meant to continue.

But Gheorghiu-Dej, whose acumen for political intrigue and behind-the-scenes maneuvering was beyond the reach of anyone else in the Romanian leadership, was hardly one to go along with such an arrangement: in fact, he had laid the foundation for mastering sole control of the Party long before he had even left the Târgu-Jiu camp. Until 1930, the NKVD utilized local Communists as its agents, and many were arrested and jailed by

---

[1] Minutes of the meeting of the Secretariat of the RCP Central Committee, October 24, 1945, pp. 2—3. This document, from the still-closed Executive Archive of the RCP Central Committee, was provided to the author by Prof. Vladimir Tismăneanu.

[2] Radu Mănescu learned this from Iosif Chișinevschi, who witnessed Dej's declaration. — Radu Mănescu interview, *op. cit.*

[3] Elena Tudorache interview, December 10, 1990.

[4] Stenograma ședinței plenare a CC al PMR din 26 și 27 Mai 1952, p. 85. This document, from the still-closed Executive Archive of the RCP Central Committee, was provided to the author by Prof. Vladimir Tismăneanu.

the Romanian authorities; in prison, they became close to and dedicated followers of Gheorghiu-Dej. The most important of them were Emil Bodnăraș, Pantiușa Bodnarenko, Sergei Nicolau, Petre Gonciariuc, Vania Didenco, Iașa Aleksiev and Mișa Posteuca, but there were apparently some 46 in all. Once liberated, they served as Dej's direct link to Moscow through the NKVD, and they vouched for him to the Kremlin leaders. In return, they were granted high Party positions by Dej and comprised the core from which he would launch his bid to monopolize power.[1]

Probably the most formidable instrument of Gheorghiu-Dej during early period was Emil Bodnăraș, who organized the Party's Secret Service after August 23rd and oversaw the Secret Service of the Council of Ministers (SSI) after the installation of the Groza government. In a written statement after her purge, Pauker revealed that: "In 1945—46 tov. Bodnăraș înaintase rapoarte împotriva lui Luca și a mea și informa insistând asupra faptului că cercurile reacționare vorbesc prea mult de Luca și de mine ca conducători de partid. A urmat apoi propunerea ca noi doi să fim îndepărtați din țară."[2] Interrogated by a Party commission in 1956, Pauker asserted that the idea to remove her had actually come from Andrey Vyshinsky, who made the suggestion to Gheorghiu-Dej.[3] It also clearly backfired on Dej. Pauker related that in 1946, soon after a delegation headed by Dej left for Moscow, she was urgently summoned by the Soviets to join them. Dej and Pauker then met with Stalin, who brought up the proposals to remove Pauker and Luca and rhetorically asked them whether nationalism existed witkin the RCP

[1] Alexandru Siperco interview, July 5, 1991; Mihai Alexandru interview, July 11, 1991; Gheorghe Gaston Marin interview, June 27, 1991; Ilie Zaharia interview, March 25, 1989; Sorin Toma interview, August 25, 1989; Radu Mănescu interview, *op. cit.*

[2] Written declaration of Ana Pauker, June 20, 1953, p. 3. This document, from the still-closed Executive Archive of the RCP Central Committee, was provided to the author by Prof. Vladimir Tismăneanu.

[3] Interrogation of Ana Pauker by Alexandru Moghioroș, Constantin Pârvulescu and Ion Vințe, June 18, 1956, *op. cit.*, pp. 9, 23, 25—26.

leadership. He then remarked: "suntem partid de clasă şi nu de rasă."[1]. One can only speculate whether the Soviets intentionally provoked Dej into making such a request, and what consequences it had on his standing as Party leader. One thing for sure, however, is that, as Pauker later acknowledged, the affair solidified her alliance with Vasile Luca.[2]

Another figure targeted by Bodnăraş was Lucreţiu Pătrăşcanu, who was the most popular and widely-known Romanian Communist in the immediate post-August 23rd period. As a number of Party veterans point out, Pătrăşcanu at that time was considered the real leader of the RCP:[3] it was Pătrăşcanu's name that was called out at the first public rally of the Party,[4] and "Pătrăşcanu to power" was the slogan chanted at Communist rallies and meetings throughout September and October.[5] Yet despite (or perhaps because of) this, Pătrăşcanu was not included in the provisional Central Committee set up soon after Pauker's arrival in the country, and his name began to disappear from the pages of Scânteia in November — leaving Pătrăşcanu to conclude that no one in the Pary leadership supported him.[6] Even more troubling to him, however, were Bodnăraş' actions against him, which Pătrăşcanu documented in 1949: "Imediat ce am venit de la Moscova — Septembrie 1944 — am aflat... că E. B. Emil Bodnăraş, a însărcinat pe tov. [Vania] Didenco să mă urmărească cu o maşină, atunci când eram ministru fără portofoliu. N-am discutat niciodată cu B., de ce a făcut acest lucru, dar explicaţia am avut-o totuşi chiar dela B., care într-o conversaţie, care avea loc chiar atunci mi-a spus, în faţă că, în două săptămâni, exact cât stătusem eu la Moscova, oricine poate deveni un trădător sau un spion. Atunci mi-am explicat şi măsura

[1] Ibidem, pp. 8—9.

[2] Interrogation of Ana Pauker, February 25, 1953, *op. cit.*., p. 3.

[3] Mircea Bălănescu interview, July 16, 1991; Corneliu Bogdan interview, August 8, 1989; Radu Mănescu and Ilie Zaharia interviews, *op. cit.*

[4] Radu Mănescu interview, *op. cit.*

[5] Ghiţa Ionescu, *Communism in Romania. 1944–1962*, London, 1964, p. 95.

[6] Declaration of Lucreţiu Pătrăşcanu, November 2, 1949, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 1, pp. 55—56.

pe care o luase. În luna Decembrie 1944, E.B. m-a chemat la C.C., și mi-a scos un dosar — dosarul meu — și m-a întrebat o serie de lucruri, din care reieșea clar, că sunt îndeaproape urmărit."[1] In February 1945, moreover, Pătrășcanu was informed by the commander of the jandarmerie, General Anton, that they had received information that a former Gestapo agent was planning an attempt on Pătrășcanu's life, and "că acest gestapist nu este însă decât instrumentul unei organizații ale noastre." Pătrășcanu suspected that Bodnăraș was behind it.[2] He also asserted that Bodnăraș was the source of a number of mendacious rumors circulating about him throughout this period,[3] and believed that he was intentionally placed in danger's way when ordered to speak before the February 24, 1945 rally where shots were fired.[4]

According to his wife Elena, Pătrășcanu atributed these actions to a distinct sense of rivalry he felt on Gheorghiu-Dej's part ever since they were together at Târgu-Jiu in 1943,[5] as well as a reaction of the Soviets and their agents in Romania to his critical attitude towards the USSR.[6] As for the former, Ion Gheorghe Maurer reported that Pătrășcanu had indeed posed a clear challenge to Gheorghiu-Dej when he sought to become the leader of the Communist cadres at Târgu-Jiu,[7] to which he had arrived some two weeks prior to that of Gheorghiu-Dej.[8] This was confirmed (albeit under interrogation in prison) by the

---

[1] Declaration of Lucrețiu Pătrășcanu, undated, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 1, p. 23.

[2] Declaration of Lucrețiu Pătrășcanu, November 12, 1949, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 1, p. 90.

[3] Declaration of Lucrețiu Pătrășcanu, undated, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 1, pp. 23–24.

[4] Declaration of Elena Pătrășcanu, March 9, 1950, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 87, p. 50.

[5] Declaration of Elena Pătrășcanu, January 30, 1950, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 87, p. 48.

[6] Declaration of Elena Pătrășcanu, March 9, 1950, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 87, p. 59.

[7] Ion Gheorghe Maurer, interview, July 12, 1991.

[8] Interrogation of Leoveanu Șerban, September 8, 1953, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 15, p. 129.

commander of the camp, Leoveanu Şerban: "La o săptămână dela venirea sa în lagăr, Pătrăşcanu a reuşit, cu aprobarea mea, să intre în delegaţia celor trei comunişti, care săptămânal se prezentau la comandament pentru a susţine interesele grupei a II-a [comuniştii]; după sosirea în lagăr a dlor Gheorghiu-Dej şi Chivu Stoica, Pătrăşcanu nu a mai făcut parte din delegaţia celor trei comunişti, iar după aceia Pătrăşcanu a pierdut simpatia din partea majorităţii comuniştilor din grup."[1] Moreover, Pătrăşcanu's popularity after August 23rd could only have reinforced any sentiments of rivalry Dej may have held against him. Corneliu Bogdan attended a large Party demonstration against the Sănătescu government where both Gheorghiu-Dej and Pătrăşcanu spoke. "Spontaneously everyone began to chant Pătrăşcanu Prime Minister," Bogdan related. "And an agitator was immediately sent to say not Pătrăşcanu but Gheorghiu-Dej... He was a real danger [to Dej]. The folklore was that Pătrăşcanu said, pointing at Dej, 'One day that man will kill me.'"[2]

On the other hand, though Pătrăşcanu was closest to Ana Pauker (and Teohari Georgescu) among those in the Party leadership,[3] based on what he described as a close personal friendship with her since the Party's inception in 1921,[4] he nevertheless believed he could not rely on Pauker's support given her close links to the Soviets.[5] After all, he considered Pauker to be the one who was imposing the Soviet line in the Party,[6] and

---

[1] Ibidem, pp. 129—130.

[2] Corneliu Bogdan interview, August 8, 1989. Also see the statement of Pantiuşa Bodnarenko (Gheorghe Pintilie) to the C.C. commission (May 11, 1967), in "Magazin Istoric", Anul XXV, No. 11 (296), November 1991, p. 43—44.

[3] Declaration of Lucreţiu Pătrăşcanu, November 18, 1949, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 1, p. 113.

[4] Declaration of Lucreţiu Pătrăşcanu, undated, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 1, p. 27.

[5] Declaration of Elena Pătrăşcanu, March 9, 1950, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 87, p. 50.

[6] From the documents of the 1968 RCP Central Committee Commission investigating the Pătrăşcanu' case, quoted in Cristian Popişteanu *The Case of the Lucreţiu Pătrăşcanu Group*, in "Magazin Istoric", Anul XXV, nr. 9 (294), September 1991, pp. 50—51.

confided to Belu Zilber that "Ana este omul lui Manuiliski. Ea vrea să se alipească la Ucraina pentru a-i da un succes lui Manuilski."[1]

Pătrășcanu's reading of the situation appears to be validated by the transcripts of the October 24, 1945 Secretariat meeting, which indicate that Gheorghiu-Dej had levelled an attack against Pătrășcanu some time prior to the meeting, and did so with Pauker's blessing. Gheorghiu-Dej, Pauker declared, "just vede că Pătrășcanu e un corp străin în partidul nostru." But Pauker appears to hedge on the extent of the criticism, noting that "noi totuși trebuie să fim cu băgare de seamă," and adding that Dej was wrong to cite Pătrășcanu's social origins when criticizing him.[2] În adition, Pauker also reportedly supported Pătrășcanu's inclusion in the Politburo in opposition to Gheorghiu-Dej during this period.[3] Such ambiguity can also be discerned on the part of the Soviets: Pătrășcanu revealed that when he threatened to resign from the Justice Ministry after being publicly attacked by Gheorghe Apostol at the National Conference, it was the Soviet general Susiakov who appealed to him to reconsider,[4] and it was Susiakov as well who pushed for Pătrășcanu's entering the Politburo, which he did for a brief period beginning in March 1946.[5] Indeed, Elena Pătrășcanu pointed out that, because of such gestures on Susiakov's part, Pătrășcanu came to feel that his extensive popularity made him an important asset of the Soviets, and thus consciously worked at increasing his popularity by publishing books and giving speeches such as the one in Cluj in June 1946.[6]

---

[1] Declaration of Belu Zilber, February 23, 1950, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 38, p. 126.

[2] Minutes of the meeting of the Secretariat of the RCP Central Committee, October 24, 1945, *op. cit*, p. 3.

[3] Statement of Dumitru Petrescu to the RCP Central Committee Commission investigating the Pătrășcanu case, in "Magazin Istoric", 3, March 1992, p. 38.

[4] Declaration of Lucrețiu Pătrășcanu, November 2, 1949, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 1, p. 57.

[5] Declaration of Lucrețiu Pătrășcanu, December 9, 1949, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 1, p. 166.

[6] Declaration of Elena Pătrășcanu, March 9, 1950, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 87, pp. 50, 59.

Though it is impossible to know anything for sure without access to the transcripts of Secretariat meetings during this period, there is evidence that the Pauker faction joined forces with Pătrășcanu, apparently with Susiakov's support, in opposition to Gheorghiu-Dej on one crucial issue: the composition of the Groza government. Speaking at the Plenary of June 9—10, 1958, Dej asserted that "când a trebuit să fie alcătuit guvernul Groza, am rămas singur" in calling for a limited coalition with Tătărăscu. This was because Pauker, Pătrășcanu and the Soviet officials at the Allied Control Commission (presumably Susiakov) "militau să continuăm cu național-țărăniștii, cu liberalii... Am militat deci pentru această formulă care s-a realizat la 6 Martie 1945. Întâi făceau obiecție că este o forță politică slabă, că nouă ne trebuie o forță politică tare, că este imoral și mi-a amintit, că, uite Tătărăscu a fost președinte, a fost ministru de interne, istoria cu Tatar Bunar, că tu ai stat în închisoare ș.a.m.d... N-au fost de acord, a trebuit să mergem la Moscova. Cu toate că noi îl discutăm pe Stalin despre greșelile lui, Stalin a văzut bine lucrurile."[1]

One, of course, should view these remarks with caution, as Gheorghiu-Dej was clearly attempting by that time to portray himself as having acted independently of the Soviets and of Paukers's Muscovite faction. Still, other sources appear to confirm Dej's account. For one, Anton Alexandrescu, the former leader of the National Peasant dissidents, also asserted that "în preajma evenimentelor din februarie 1945, de teama opiniei publice, aceasta a trecut în extrema dreaptă, susținând formarea unui guvern în colaborare cu Maniu și Brătianu, Gheorghiu-Dej a combătut această poziție, susținând formula pe baza căreia a fost de fapt constituit cunoscutul guvern de la 6 martie 1945."[2] Indeed Pauker, who was accused after her purge of sustaining in

---

[1] Statement of Gheorghe Gheorghiu-Dej at the Central Committee Plenary of June 9—10, 1958, pp. 103—105. This document, from the still-closed Executive Archive of the RCP Central Committee was provided to the author by Prof. Vladimir Tismăneanu.

[2] "New Pieces in the Ana Pauker Dossier"; în „Magazin Istoric", Anul XXVI, No. 10 (307), October 1992, p. 26.

wartime radio discourses "că Maniu și Brătianu ar putea avea o contribuție sau chiar un rol principal în acțiunea de terminare a războiului și lichidarea fascismului în țară,"[1] did declare to leading Party activists in April 1945 that the RCP leadership had sought to form a coalition with the National Liberal and National Peasant parties, but could not convince them to join the Groza government.[2] Vasile Luca also revealed at a meeting of the FND Council on March 5, 1945 that discussions had in fact begun at that time with the goal of forming a coalition with Maniu and Brătianu, albeit one where the FND vastly predominated: the NPP and NLP were each offered only "un loc de ministru și unul pentru un ministru fără portofolio," with the FND reserving for itself "cel puțin 70% și poziții importante politice."[3] "E drept că ne vine rău când stăm de vorbă cu conducătorii acestor partide," Luca asterted, "dar trebuie să facem tot ce e omenește posibil pentru a avea guvern pe cale constituțională, în interesul țării și în conjunctura internațională, noi cu graba noastră nu trebuie să stricăm totul."[4] Moreover, according to a secret telegram to the U.S. Secretary of State from Foreign Service Officer Roy M. Melbourne in Bucharest on July 22, 1945, Pauker continued to pursue a broadbased coalition by attempting to convince the National Peasant leader Dr. Nicolae Lupu to enter, with the wing of the NPP loyal to him, into a new coalition government.[5] For his part, Pătrășcanu declared that he had firmly opposed any coalition with Tătărăscu, and instead favored one solely with Brătianu but not with Maniu (though he did call for

[1] Interrogation of Vasile Luca, February 22, 1954, ASRI, Fond Y, Dosar 40005, vol. 2, p. 51.

[2] Archives of the Central Committee of the R.W.P., State Archives of Romania, Fond 1, Dosar 16/1945, p. 13.

[3] Meeting of the FND Council, March 5, 1945, Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă CC al PMR, fondul nr. 80, inv. nr. 1, dosarul nr. 16, pp. 169—170.

[4] Ibidem, p. 182.

[5] Telegram No. 871.00/7—2245, Division of Central Services (Telegraph Section), Office of European Affairs, Department of State, published in "Cotidianul", Historical Supplement ("Arhiva"), Anul III, No. 3 (24), March 25, 1994, p. 4.

bringing in National Peasants such as Lupu in an attempt to break up the NPP).[1] Gheorghiu-Dej, however, appears to rule out continued collaboration with Maniu and Brătianu at a FNP Council meeting on February 26th.[2] "A venit la mine și Bebe Brătianu," Dej declared, "m-a implorat să ne înțelegem, să mergem mai departe, așa cum am dus-o până acum, chiar dacă ne-am certat, dar să mergem mai departe cu acest guvern și că e o mare greșeală dacă vrem noi să eliminăm partidul nat. țăr. din viitoarea guvernare... I-am răspuns că eu nu am mandatul de a discuta cu el, dar îi pot spune precis, că propunerea lui nu poate fi primită. Noi nu înțelegem să mai continuăm în situația în care își duce activitatea guvernul de azi."[3] Still, it is not completely clear whether Dej was rejecting any coalition whatsoever with Maniu and Brătianu or merely one that maintained the previous balance of power, and we do not know, Dej's position on March 5th, when the FND resumed negotiations with the historical parties. Clearly, one should be very cautious in forming a conclusion based on the minutes of these few meetings, and should reserve judgement until the archives are completely opened.

[1] Declaration of Lucrețiu Pătrășcanu, November 18, 1949, ASRI, Fond Y, Dosar 40002, vol. 1, pp. 107–108.

[2] Meeting of the FND Council, February 26, 1945, Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă CC al PMR, fondul nr. 80, inv. nr. 1, dosarul nr. 16, pp. 6–12.

[3] Meeting of the FND Council, February 26, 1945, Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă CC al PMR, fondul nr. 80, inv. nr. 1, dosarul nr. 16, pp. 11.

THE US AND THE COMING TO POWER OF THE GROZA GOVERNMENT

LILIANA SAIU

CCO BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

The first intimation that Soviet policy in Romania was undergoing a drastic change reached Washington even before General Nicolae Radescu realized that the coalition government he had been leading since December 1944 might be relieved from office at an early date. "General Radescu," the US political representative in Bucharest Burton Y. Berry cabled the State Department on February 14, 1945, "appeared satisfied that Soviet authorities would not give direct support to any NDF attempt at a coup." However, Berry added: "General [Cortland T. Van R.] Schuyler [Chief of the US military representation on the Allied Control Commision for Romania] in a long talk this evening with Pavlov and Admiral Bogdenko who substituted for General Vinogradov [Schuyler's Soviet counterpart] gained a very different impression of Government's chances of survival and of attitude of Soviet authorities toward it."[1]

During the following days, Berry's reports grew increasingly disquieting, as did General Schuyler's own messages to the War

[1] Berry to Stettinius, Feb. 14, 1945, no. 116, RG 59, Decimal Files, 871.00/2–1445, National Archives, Washington D.C. (NA). For Schuyler's talk see "Resumé of a Conference 14 February Between Admiral Bogdenko, Mr. Pavlov and General Schuyler," Feb. 15, 1945, RG 165, OPD 336 (Rumania), box 956, ibid.

Department. Berry's and Schuyler's concern was elicited by several concurrent developments. As the situation was described by them, Radescu's declaration of February 11 that land reform would be postponed until after the war was being "utilized by the *Frontul Plugarilor* and other communist elements to incite peasants to seize and attempt to subdivide large estates," for the ultimate purpose of stirring social unrest and popular uprising against the government. NDF partisans had forcibly occupied the prefectures and seized the civil administration in several districts. Liberal and National Peasant parties' papers were being suspended. Finally, by order of the Soviet High Command, the Romanian tank regiment stationed in and about Bucharest was being moved to the front, including the five tanks used for guarding the Royal Palace. Meanwhile, from Moscow, Ambassador Averell Harriman informed the Department about the Soviet press' mounting campaign against the Radescu government, and warned that apparently "Moscow has reached conclusion that execution of its program for Rumania requires removal of moderate elements in Romania from authority."[1]

Confronted with the new situation, the State Department showed no qualms and acted promptly. As early as February 24, Acting Secretary Joseph C. Grew briefed Berry and Schuyler on "the Department's views on some of the more pressing problems," so that both US representatives might "make known the American position in whatever quarters and by whatever means" they might deem desirable. Grew's detailed briefing covered most issues involved in armistice-ruled Romania. Although this document has been published in the Foreign Relations of the United States series for 28 years, it might be worth recalling some parts:

> "[...] A coalition government representing all political groups and social classes is, we think, the most suitable means of

[1] On Berry and Schuyler's reports see L. Saiu, *The Great Powers and Rumania. A Study of the Early Cold War Era*, Boulder, 1992, p. 84 and note 4, p. 245. The last quotation is in Harriman to Stettinius, Feb. 21, 1945, RG 59, 871.00/2—2145, NA.

affording a representative administration in the present period. I... I Encouragement should be given any endeavours looking to the establishment of procedures whereby local and general elections may be held on the basis of free and secret ballot or other democratic means.
No political groups [...] should be permitted to remain in possession of arms [...].
[...] with particular reference to Ithe king' sI role in swinging Rumania from the Nazi to the Allied camp, it is difficult to see any justification for attacks on him, particularly at this time when the procedures for ascertaining the national will have not yet been determined.
[...] we think that the Rumanian desire for cobelligerent status should have sympathetic consideration.
[...] it is important that American and other correspondents should be freely admitted into the country [...]
A real freedom of the press, limited only by censorship on military grounds, should be established [...]
Instructions and directives involving matters of policy should not be issued in the name of the Allied Control Commission without consultation with the American (and British) members of the Commission."[1]

There were three reasons for this comprehensive statement being despatched to Bucharest so swiftly and even before the crisis reached its climax when Soviet Vice-Commissar for Foreign Affairs Andrey Vyshinsky made his appearance in the Romanian capital. The first reason was technical. Drafting required no time. The gist of the statement on Romania had been written about one month before for the use of President Franklin D. Roosevelt at the impending Yalta conference. State Department officials had been hoping that the president might be able to settle with Marshal Iosif Stalin at Yalta some contentious issues concerning Romania, particularly the restitution or reimbursement of US and other Western property requisitioned by the Soviets, and real

[1] *Foreign Relations of the United States, (FRUS) 1945,* V: 478—80

tripartite functioning of the Control Commission. But no time could be spared at the Crimea summit on these questions, and the State Department paper on Romania was not even brought up for discussion.[1] Howewer, it did not end up in the Department's forgotten files. In fact, it was readily revived as the situation in Bucharest began to crumble.

The second reason for the Department's swift action on February 24 was far-reaching. The Romanian flurry provided a good opportunity to bring together what the Department considered the loose ends of the Yalta agreements on Eastern Europe. This was clearly implied in the opening sentence of Grew's despatch. It read: "We are considering the desirability, particularly in the light of the Crimea conference, of presenting to the Soviet and British Governments concrete proposals for tripartite consultation and action on major political issues in the former Axis satellite countries during the armistice period with a view to ensuring greater political stability in those countries and establishing conditions which will make possible the free choice by these peoples of the forms of government under which they will live."

As a matter of fact, the original project for the political and economic resoration of Eastern European liberated countries, as drawn up in view of Yalta by the newly appointed Secretary of State Edward R. Stettinius Jr., and the likewise new Department officials, was much more comprehensive and binding than the Declaration on Liberated Europe that emanated from the conference. The project included the institution of an Emergency High Commission for the political and economic supervision of the areas involved, as well as the practical means for securing real joint and common Allied policies, or, in other words, to forestall Soviet unilateral moves. At the back of Stettinius's mind was the paramount imperative that the Yalta conference produce "the most powerful antidote that we can devise for the rapidly crystallizing opposition in this country to the whole Dumbarton

[1] FRUS, *Conferences at Malta and Yalta*, pp. 245—8. Saiu, *Great Powers*, p. 83.

Oaks idea on the score that the future organization would merely underwrite a system of unilateral grabbing."[1]

Domestic attitudes to his own post-war plans was a very serious concern to President Roosevelt, too. In the event, however, he chose to settle first things first. As Arthur Schlesinger has written, the US president's first priority was securing Stalin's final approval of the Dumbarton Oaks program and getting the United Nations under way[2]. This he accomplished at Yalta, at the cost of diluting the Departments's plan into a joint Declaration that was less apt to hurt Stalin's sensitivity and to arouse his ever-present suspicions about the Western Allies' ultimate intentions, to the point of jeopardizing any chances for cooperation. And after all, as diluted as it was, from President Rossevelt's point of view the Declaration on Liberated Europe still contained a pledge to free elections in and self-determination for Eastern Europe. Therefore, together with the agreement on Poland, it could still work as the antidote to domestic tendencies to insolationism. Obviously, Stettinius and his assistants were not very happy with this outcome. Thus, it can be reasonably assumed that to them the ensuing Romanian events were not totally unwelcome, inasmuch as these events both proved the soundness of the Department's line, and provided the opportunity to resume it.[3]

However, what put in actual motion the officials at Foggy Bottom — and their third reason for urgently considering the anomalies of the Romanian situation — was that they were so authorized by a directive the president issued in the wake of the Yalta conference, to the effect that the execution of Yalta's political agreements be promoted, the Kremlin's moves be closely

---

[1] *FRUS, Conferences at Malta and Yalta*, pp. 93—5, 97—103. H. Notter, ed., Postwar Foreign Policy Preparation, 1939—1945, New York, 1949, p. 394; see also A. Schlesinger, *"Roosevelt's Diplomacy at Yalta," Yalta, un mito che resiste.* Relazioni e comunicazioni presentate al Convegno internazionale organizzato dalla Provincia di Cagliari, 23—26 aprilie 1987, Cagliari, 1989, p. 145—6.

[2] Ibid., p. 148.

[3] For a discussion on the Declaration on Liberated Europe and Stalin's perceptions see Saiu, *Great Powers*, pp. 87—90.

monitored, and any Soviet departing from the agreements reached be immediately checked. To all those who contend that President Roosevelt was a champion of simplemindness and no match for such shrewd a man as Stalin, this directive should prove that Roosevelt's alleged naivete is no less a legend than Yalta being where and when the world was partitioned between east and west. In fact, so little did President Roosevelt delude himself that the Soviet leader might spontaneously fulfill his share of Yalta's political agreements, and so important was the matter to him, that he established that in implementing his directive the State Department would have authority over all the other state agencies, including the War Department. This was as remarkable as the directive itself. From the moment the United States entered the war, the War Department's primary authority over all agencies had never been challenged. Besides, in February 1945, victory might well not be in question, but fighting was still going on, and the estimated date for the end of the hostilities in Europe was well beyond May 8, not to mention estimates on the end of the Pacific war.[1]

Thus, the scenario for US action in Romania was set. The same day the statement on the US position was sent to the mission at Bucharest, Harriman was instructed to support the British Ambassador to Moscow, Sir Archibald Clark Kerr, in expressing serious concern to the Soviet Foreign Office "regarding reports of political actions in Rumania through which an armed minority may attempt to replace by force the present coalition Government." Furthermore, Harriman was authorized to express the US desire "to see political developments [...] take an orderly course under the direction of the ACC," and to state that „If events should develop along contrary lines there should be full consultation among the three principal Allies as contemplated in the Crimea Declaration on Liberated Europe."[2]

Unmoved by Commissar for Foreign Affairs Vyacheslav Molotov's glib argument that what was happening in Romania

[1] *Ibid.*, pp. 97—8.
[2] *FRUS, 1945*, V: 477—8

was merely the result of the Radescu government being weak and illsuited to the job, and in the face of serious bloodshed occurring in Bucharest, on February 27 the Department sent Harriman more specific instructions that included the following statement:

"Allied responsibilities under the Atlantic Charter, obligations implied in the Rumanian armistice and the decisions taken at the Crimea Conference, as well as the practical war ends to be served, permit no escape from the responsibilities of the Soviet Union, the United Kingdom and the United States for ensuring the continuity of a broadly representative governmental regime in Rumania in this period. To make sure that the Soviets would appreciate the US determination, Berry was instructed to convey the same message to Vyshinsky, who had just arrived in Bucharest."[1]

While the diplomatic channels were working full time, and while Andrey Vyshinsky was displaying his notorius negotiating abilities in Bucharest, the South Eastern Division of the State Department set to work and drew a new program for Romania. By March 3, the job was finished.

The new program consisted of two parts. The first was a proposal for the establishment of a general political committee in Romania. The second part concerned the creation of a committee to supervise war crimes trials and was generally aimed at preventing these trials from becoming another device for excluding non-left elements from political life. It was a timely project. As Berry cabled at the time, it was generally feared that "the revelations brought out in these trials Iof the two Antonescus, whom the Soviets had just brought back to Bucharest I will inculpate all Rumanians who have a nuisance value to left leaders."[2]

For the time being, the South Eastern Division focused on the political committee. It should be known as the "General

---

[1] *Ibid.*, pp. 482–7, 489–90. On the disorders of February 24 see ibid., pp. 480—2.

[2] Berry to Secretary, March 1, 1945, no 149, RG 59, 871.00/3—145, NA.

Political Committee of the Allied Control Commission for Romania," and have as its members the three representatives on the ACC, each having a political advisor appointed by the government concerned. The functions of the committee should be "to observe and review political trends in the country, to advise the Chief of State and the government in political matters, to make recommendations in major crises, and to ensure that political developments not be permitted to prevent the people from having an opportunity to give free expression to their wishes as to the government under which they will live." The committee should, it was stated, hold regular meetings every two weeks as well as special meetings on request of one of its members in exceptional circumstances. The meetings would be chaired in rotation by the three members.[1]

In a covering memo to this proposal, some comment was provided.

— The Political Committee suggested for Rumania might afford a pattern for later use in Hungary and Bulgaria.

— The American role in launching the Atlantic Charter and the obligations implied in the negotiations and signature of the armistice terms for Rumania meant that the US would have to exercise certain political influence in Rumania. *"Yalta has rendered these responsabilities inescapable."*

— In informing the Soviet government of the US position on the general issues involved in the Rumanian crisis, the US felt that it had set in motion the machinery "to immediately consult together on the measures necessary to discharge the joint responsabilities" set forth in the Crimea Declaration. These consultations should take place in Moscow, while the general applications of the decisions reached should be left to the three government's representatives in Bucharest.

---

[1] Memo General Political Committee of the Allied Control Commission for Romania, March 5, 1945, 871.00/3-545, ibid. For the Department's expectations regarding the full implementation of the Yalta agreements on Eastern Europe see also FR, 1945, IV:169.

— As for the reasons for the Committee being so closely related to the ACC, rather than independent from it (considering its political functions), the covering memo argued that it would be useful to have the armistice document as well as the ACC machinery as a basis for any political action. Secondly, it was deemed unwise to saddle the US representation "with the onus and responsabilities of political authority which would be difficult to throw off as we pass out of the present period and our present Mission is transformed into a purely diplomatic establishment." Finally, "the creation of a separate body might be too directly reminiscent of the Advisory Commission for Italy and open the door to importunity on the part of other countries."[1]

On second thoughts, the view however prevailed that the political committee should in fact be independent from the ACC.

On March 7, Molotov contended that all the questions raised by the US government in the previous two weeks had "lost ItheirI keenness," on account of the formation of the new government presided over by Petru Groza. To this Stettinius sharply retorted that far from dissipating the American concern, the formation of the new government "merely served to strengthen our conviction that it is important immediately to arrange for Allied consultation on the Rumanian situation." Thus, against all odds, the US kept carrying on its pro-Yalta drive; on March 14, tripartite consultations on the basis of the Declaration on Liberated Europe were formally requested in Moscow, and the proposal for a political committee was likewise forwarded.[2]

This was the highest mark of the US action. At one and the same time, it was also the end of it. This dismal outcome was not the result of Molotov's "flat rejection" of the US request, nor his contention that the institution of a Committee for Romania would nullify the Allied Control Commission and "emasculate" the role of its chairman. Finally, the US did not stop out of frustration for the Soviet reply's going "to the heart of the Yalta

[1] Covering memo Proposal for a General Political Committee in Rumania, March 5, 1945, RG 59, 871.00/3—545, NA

[2] *FRUS, 1945,* V, 502, 510—11, 512—3.

Declaration," inasmuch as it implied that Soviet government considered that all matters of a general political nature in any of the satellite states should be handled through the existing control commissions."[1]

Basically, the action was called off because Romania was not the US primary goal, nor was the preservation of the Radescu government the US main concern. Evidence of this is that, all through its diplomatic thrust, the US persistently pointed out that it "would not necesssarily press for the continuation in power of the present government or for the inclusion of any particular individuals in a new government."[2] That this was exactly what was meant in Washington was shown by subsequent US action, or one should say inaction, vis-à-vis the Romanian issue proper. Not only did the US refrain from trying to promote a solution locally—within the limits, of course, of their own position as the armistice co-signatories, and of Romania being occupied by the Red Army. The US also carefully avoided encouraging Romanian moderates into action, and kept insisting that the solution had to be found in Moscow, by joint agreement of the three Allied powers. This was also clearly implied in the closing part of the already mentioned Department's statement on Romania of February 24, which asserted: "It is of course as a general rule desirable that the American attitude on points such as those treated above should be made known, at least in the first instance, to the Soviet authorities rather than to the Rumanians [...]".

In conclusion, the US real goal was not Bucharest but Moscow. The real goal was Stalin's strict compliance with the Yalta agreements, so that the Yalta "antidote" against mounting domestic misgivings about President Roosevelt's Grand Design should not become tainted. As at the Yalta conference itself, what was at stake was the whole issue of the postwar settlement.

---

[1] Ibid., pp. 516–8; Cannon to Wales, March 19, 1945, RG 59, 871.00/3—1945, NA; memo by SE Division, March 20, 1945, RG 59, 871. 00/3—2045, ibid.

[2] *FRUS, 1945,* V: 485–6, 494.

President Roosvelt's words to Winston Churchill were quintessential of these concerns: "I am fully determined," he wrote to the British Prime Minister on March 11, "not to let the good decisions we reached at the Crimea slip through our hands and will certainly do everything I can to hold Stalin to their honest fulfilment."[1]

After a quarter of a century, another US president was struggling on behalf of universalism, and, with the benefit of the lessons of Milsonian shortcomings, was watchfully maneuvering round domestic and foreign hurdles, lest the quest for a liberal peace be once more frustrated.

To Romania, all this meant that when the east-west clash over the Polish government came to the fore, the US readily shelved its objection against the imposition of the Groza government. The emergence of the Polish question was indeed the event that caused the US Romanian action to stop abruptly. To be fair, action in Romania was not cancelled, it was simply postponed, pending the solution of the predicament of allied Poland, that unquestionably, much more than ex-enemy Romania, was apt to touch on the Americans' sensitivities and condition their attitude to Roosevelt's postwar plans.

An elaboration on the merits and consequences of this approach to the Romanian problem may be the subject for another paper. On a general level, it can be reasonably concluded here that in the period previous to and following August 23, 1944, the US (and Great Britain) alternated moments of great interest in Romania with more or less prolonged intervals of little attention or total aloofness. Whenever interest was shown, it was normally connected with questions unrelated or not directly related to Romania's fortunes. Little attention or aloofness followed subject to the courses these questions subsequently took, or their being superseded by new problems.

The US reaction to the Groza government fitted this pattern exactly.

---

[1] *Ibid.*, V:509. On the underlying reasons of the US action see Saiu, Great Powers, pp. 103—4, 219—220.

BRITISH POLICY TOWARDS ROMANIA: 23 AUGUST 1944 – 6 MARCH 1945

DENNIS DELETANT

SSEES UNIVERSITY LIBRARY

Britain did not have a distinct policy towards Romania during the Second World War. After Britain's declaration of war upon Romania on 7 December 1941, broader considerations of relations with its new ally, the Soviet Union, dictated British policy. The defeat of the Axis powers and, as a prequisite for this goal, the preservation of Allied unity, became paramount considerations for Churchill and Roosevelt and remained so throughout the war. It was in the interests of keeping together the alliance, reaching agreement on the occupation of Germany, bringing the Soviet Union into the war against Japan and into the new United Nations, that at Yalta both Western leaders put their signatures to a settlement which, within a month, Churchill feared would be considered 'a fraudulent prospectus'.

In Western Europe, Yalta became shorthand for the East-West division of Europe. It was depicted as ushering in the Cold War. In Romania, as elsewhere in Central and Eastern Europe, it was depicted in much less reserved language. It was described as a 'sell-out' to the Russians, a 'betrayal' by the West of the Eastern half of Europe. The popular image of Yalta amongst Czechs, Hungarians, Poles, Romanians, and others was of three old men carving up Europe like a cake, with the willy Stalin outwitting the

naive Churchill and the senile Roosevelt. Historians have shown that this view of Yalta is a total myth. Military and political decisions taken earlier in the war sealed the fate of Central and Eastern Europe, decisions which had as much to do with relations between Britain and the United States, as they had with relations between the two Western Allies and the Soviet Union. This paper attempts to survey some of these points.

The post-war shape of Europe had begun to preoccupy British officials as early as December 1941 following a visit of Foreign Secretary Anthony Eden to Moscow. On 16 December, Stalin told Eden that he expected the western frontier of the Soviet Union to be the frontier of 1941, which included Bessarabia and northern Bukovina as part of the USSR, and that Romania should give special facilities for bases to the Soviet Union, receiving compensation from territory now occupied by Hungary[1]. In a letter to Churchill who was in the United States, Eden predicted that 'if the Russians are victorious they will be able to estabilish these frontiers'.

Three years later, the Soviet advance westwards forced Eden to consider an arrangement with Russia on spheres of responsibility in South-East Europe. On 5 May 1944, Eden saw the Soviet ambassador to London, Feodor Gusev, and 'casually' mentioned the possibility of some sort of understanding on the problems of Greece and Romania, as Eden put it later, 'agreeing between ourselves as a practical matter that Rumanian affairs would be in the main the concern, each government giving the other help in the respective countries.'[2]. From there it was but a short step to the October 1944 'percentages agreement'.

The day after the 23 August coup in Bucharest, the British ambassador in Moscow, Sir Archibald Clark-Kerr, had been instructed to inform Moscow that Britain expected to sign the armistice and to participate in all discussions leading to its

---

[1] *The Foreign Office and the Kremlin. British Documents on Anglo-Soviet Relations, 1941—45,* ed. by G.Ross, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, p. 82.

[2] E. Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War,* MacMillan, London, 1976, p. 140.

conclusion. In recognition of the Russians' role as the principal belligerent, the Foreign Office suggested Moscow as the venue for the discussions and the signature. On 26 August, Molotov announced his agreement with the proposal but added that there were several changes to be made to the April terms; the clause allowing Romania to give the Germans fifteen day's notice to leave Romanian territory was now defunct since the Romanians were at war with them. The British suggested that as part of the armistice agreement an Allied Control Commission be set up to oversee the implementation of the terms but the Soviet determination to have the main say in this matter was carried through in their armistice draft of 31 August which stated that the terms would be implemented 'under the control of the Soviet High Command, hereinafter called Allied (Soviet) High Command, acting on behalf of the Allied powers.' As if to stress the point Molotov, in conversation with the American ambassador, Averell Harriman, implied that the Western allies could only have political contact with the Romanian government through the Russians[1].

The Russians refused to concede any matters of principle in their draft proposals to the British and the Americans. They were adamant about fixing a definite sum for reparations and both British and American ambassadors were told by their governments to agree to Soviet proposals if the latter refused to back down, in order to present a show of unity to the Romanians. The Romanian delegation, led by Lucrețiu Pătrășcanu, had arrived in the Soviet capital on 29 August, but the aparring amongst the allies meant that the agreed armistice terms could not be presented to it before 10 September. If the Russians hoped that they would find Pătrășcanu, as a Communist, more acquiescent in the discussions, they were mistaken, and his sharp exchanges with Molotov may well have

[1] P.D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies towards Romania: 1938—1947*, American-Romanian Academy of Arts and Sciences, Los Angeles, 1977, pp. 106—107.

marked him out as an unreliable figure to the Kremlin[1]. The agreement was signed at 5 am on 13 September[2].

In effect, Stalin used the armistice to subvert the effects of the 23 August coup which had threatened to wrest the initiative in Romanian affairs from him. In order to regain that initiative the Soviet leader fashioned from the armistice a legal framework for securing a dominant political and economic interest in Romania. By its terms, Romania was to provide twelve infantry divisions for the Allied cause and to allow free pasage to Soviet troops. She was to pay in kind a sum in reparations of three hundred million dollars over a six-year period and restore property taken from the Allies. War criminals were to be arrested. Fascist organizations disbanded, and censorship imposed if the Soviet authorities considered it necessary. The territorial clauses recognized the Soviet annexation of Bessarabia and Northern Bukovina, and the Vienna award which had given Northern Transylvania to Hungary was annulled but the future of the territory left open. Implementation of the armistice terms was to be supervised by an Allied Control Commission which operated under the Allied (Soviet) High Command.

The British Minister Resident in the Middle East, reporting an official's conversation in Moscow with Pătrășcanu and Stirbey, informed the FO that were 'both on the whole well satisfied with results of negotiations.' They had expected terms to be much harder — in particular articles concerning reparations — for it was no use pretending that Romanians had not stripped southern Ukraine and Crimea clean. Both felt some anxiety about the way the terms would be implemented by the Russians[3].

These terms, in practice, provided the basis for the transformation of Romania into a Communist state. With the entry of the Red Army, the advance units of which arrived in Bucharest on 30 August, the country came under Russian

[1] The Romanian diplomatic minute of the negotiations was published in G. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Edit. Moldova, Iași, 1991, pp. 259—71.

[2] Nevertheless, dated the 12th.

[3] Minister Resident Middle East to FO, 13 September 1944, no 3077, PRO, WO 201/1602. I am grateful to Maurice Pearton for this note.

control. The Allied authority set up to supervise the execution of the Agreement was, de facto, Russian. Soviet policy in Romania was designed to exact retribution for the Romanian invasion and to provide for permanent military security — a notion implying not merely disarmament and treaty guarantees but also the abrogation of the political power of those who had launched the invasion[1].

British and American diplomats did not consider the conditions unduly harsh although Averell Harriman had serious doubts about Soviet intentions and predicted that the terms would 'give the Soviet command unlimited control of Romania's economic life' and, more ominously, 'police power for the period of the armistice'[2].

Both the British and US governments endorsed the agreement without demur, indeed their acceptance of Moscow as the place of signature was a tacit admission that their eastern partner, as the principal belligerent ally in Eastern Europe, had earned the right as victor to dictate its terms to the Romanians. That the Soviet Union should adopt this position was accepted as inevitable by Churchill in a speech to the House of Commons delivered on 26 Setember 1944. The Prime Minister admitted that: the armistice terms agreed upon for Finland and Romania bear, naturally, the imprint of the Soviet will — and here I must draw attention to the restraint which has characterized the Soviet treatment of these two countries, both of which marched blithely behind Hitler in his attempted destruction of Russia, and both of which added their quota of injuries to the immense volume of suffering which the Russian people have endured, have survived, and triumphantly surmounted[3].

Against Churchill's statement, made when the Red Army was still fighting its way across Eastern Europe, must be set the belief of King Michael and his ministers that his coup against

[1] M. Pearton, *Oil and the Romanian State*, Oxford University Press, London, 1971, pp. 265—67.

[2] P. Quinlan, *Clash over Romania*, p. 109.

[3] *Hansard*, 5th series, vol. 403, col. 488.

Antonescu and the *volte-face* against the Germans had earned Romania the right to be treated not as a defeated enemy, but as a new cobelligerent. Such a view received little sympathy from the Allies, particularly in a Moscow that was understandably anxious to continue the task of defeating Hitler. Yet ironically, King Michael's action by facilitating the Red Army's advance in the Balkans, was to seal his country's consignment to the Soviet sphere of influence and Stalin's domination. With Soviet troops pouring into Romania and Bulgaria. Churchill was determined to save Greece and possibly Italy from a Communist takeover. This spectre was to haunt Churchill's policy towards Romania.

Safeguarding Greece and Turkey against Soviet expansionist aims was a cornerstone of the British policy established by military and Foreign Office representatives in September 1943. As the Red Army rolled westwards in the summer of 1944, the Soviet Union's capacity to dictate events in the countries from which she drove the German forces increased. At the same time the repeated statements of President Roosevelt that American forces would leave Europe promptly after the war kept ringing in Churchill's ears. For example, Roosevelt had told the Prime Minister in February 1944 that he was 'absolutely unwilling to police France and possibly Italy and the Balkans as well.'[1] Churchill, conscious of the fact that Britain was faced with the prospect of standing alone in Europe against the Soviet Union, took a realistic view of what Britain was best placed to defend from Stalin's military might. On land the forces which Britain could commit to a possible defence strategy were limited; at sea there were vital interests to protect. Control of the Eastern Mediterranean was essential for the security of British interest in the Middle East and there Greece occupied a strategic position.

By the time that Churchill decided to divide up responsibility in the Balkans with Stalin by talking to him personally, Britain

[1] E. Barker, *Problems of the Alliance: Misconceptions and Misunderstandings, British Political and Military Strategy in Central, Eastern and Soutern Europe in 1944*, ed. by W. Deakin, E. Barker and J. Chadwick, Macmillan, London, 1988, p. 45.

had few cards to play. The Russians were already in occupation of much of Romania and Bulgaria and so Churchill, when he flew to Moscow at the beginning of October 1944, got straight down to business and proposed the now notorious 'percentages agreement', struck on the evening of 9 October[1]. Churchill had no illusions about the significance of the moment, asking Stalin whether they might not be accused of cynicism 'if it seemed we had disposed of these issues, so fateful to millions of people, in such an off-hand manner.' 'Let us burn the paper.' 'No, you keep it,' said Stalin. Writing two days later to the dictator, Churchill justified the agreement by suggesting that the percentages 'might... be good guide for the conduct of our affairs... We shall perhaps prevent several civil wars and much bloodshed and strife in the small countries concerned.' Referring to Stalin's decision to dissolve the Comintern, Churchill expressed pleasure 'that you have declared yourselves against trying to change by force or by Communist propaganda the established systems in the various Balkan countries. Let them work out their own fortune in the years ahead.'[2]

The question posed by Churchill himself that the agreement might seem cynical, and his desire to burn the paper it was written upon, showed his unease that it might leak out, and that its consequences for the future of Romania be realized. Churchill maintained in his memoirs that 'only immediate wartime arrangements' were under discussion, a sign that he was still

---

[1] Churchill's memoirs recalled the deal: The moment was apt for business, so I said. Let us settle about our affairs in the Balkans. Your armies are in Roumania and Bulgaria. We have interests, missions, and agents there. Don't let us get at cross-purposes in small ways. So far as Britains and Russia are concerned, how would it do for you to have ninety per cent predominance in Roumania, for us to have ninety per cent of the say in Greece, and go fifty-fifty about Yugoslavia. While this was being translated I wrote this out on a half sheet of paper... I pushed this across to Stalin... There was a slight pause. Then he took his blue pencil and made a large tick upon it, and passed it back to us. It was all settled in no more time than it takes to set down (W.S.Churchill, *The Second World War*, vol. VI, *Triumph and Tragedy*, Penguin, London, 1985, p. 198).

[2] W. Churchill, *op. cit.*, p. 202. See also E. Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War*, MacMillan, London, 1976, p. 145.

thinking in terms of a peace conference where the departure of the Russian troops would be on the agenda as part of the withdrawal of all occupying forces. In proposing the deal, Churchill was merely being pragmatic; he was recognizing Soviet preponderance in the Balkans, one which was restricted only by the Red Army's own operational problems[1]. Stalin interpreted the 'percentages agreement' as he chose, and the absence of any Western forces, not just in Romania, but in the whole of Eastern Europe, ensured that the exercise of Soviet authority in the area remained unrestricted.

The 'agreement' has remained the subject of contoversy ever since, not least amongst the Romanians. It is often presented as a cynical 'carve-up' of territory by two major powers. Yet, as Maurice Pearton has argued, it was also — perhaps more fundamentally — since the Russians were already in Bucharest — a move dictated by Anglo-American relations. He concludes, 'It was an attempt by the weaker of the two western Allies, at a time when its relations with its stronger partner were rapidly reaching their nadir, to put limits to the spread of Communist control and Communist influence in areas which the agreed strategy at Tehran had consigned to the Red Army[2]. The Soviet position in Eastern Europe was based on its military dominance. It could only be dislodged if the western Allies were prepared to fight their eastern ally. They were not. Churchill, therefore, used his recognition of Soviet preponderance in the Balkans as a counter to limit Soviet influence elsewhere. The quid pro quo implications of the percentage agreement were evident from the status of the British and American representatives of the Allied

[1] M. Pearton, *op. cit.*, p. 165. The pragmatic view, voiced by Sir Ian Jacob, one of Churchill's team in the Soviet capital in October 1944, reflected the realities of power politics: People who criticize these things, I suppose, criticize any idea — of sphere of influence. You see, that is all rot. Spheres of influence exist, and will always exist, and it is no good imagining that they do not exist. So if you can limit them in some way — the ones you do not like — so much the better (E. Barker, *Problems of the Alliance: Misconceptions and Misunderstandings*, p. 52).

[2] M. Pearton, *Paper presented to the Romanian Studies Day*, SSEES, University of London, 13 January 1995.

Control Commission in Romania. The statutes promulgated by the Soviet government for the operation of the Commission effectively reduced the British and American Missions to the role of spectators. Until the Potsdam Conference (17 July-2 August 1945), the latter were not structurally part of the Commission but were treated as delegations to it, and although this situation was rectified after Potsdam, even then meetings were called only on the invitation of the Soviet chairman[1].

Churchill, in his desire not to give Stalin any pretext to press for greater Soviet involvement in the workings of the Allied Control Commission in Italy and worried far more about postwar control of Germany, was concerned that the British representatives of the Commission in Romania should not impede the application of the armistice according to Soviet dictates, but, to judge from the diplomatic correspondence between Bucharest and London, it is clear that Air Vice-Marshal Stevenson, the head of the British Military Mission and member of the Commission, knew nothing about the 'percentages agreement'. Like its American counterpart, the Mission worked actively for the restoration of parliamentary government, and wondered why its reports were not better received in London. Churchill minuted Anthony Eden, the Foreign Secretary, on 4 November that the Mission's political adviser, Ian Le Rougetel, 'evidently does not understand that we have only a ten per cent interest in Roumania and are little more than spectators[2]. Six days later, Churchill wrote again: 'Have you, or the FO at any time made our representatives aware of the broad balances we agreed to at Moscow? It seems to me that they are behaving as if they were in Greece.' On 11 December the Prime Minister repeated his concern: 'Considering the way the Russians have so far backed us over what is happening in Greece, which must throw great strain on their sentiments and organization, we really must not press our hand too far in Roumania. Remember the percentages we worked out on paper.[3]'

---

[1] M. Pearton, *op. cit.*, p. 267.
[2] E. Barker, *British Policy in South-East Europe*, p. 237.
[3] *Ibidem.*

Iuliu Maniu, the Peasant Party leader, who along with the other leaders of democratic parties looked to the Western Allies for support in his efforts to restore a pluralistic political system, proved a source of embarassment to Churchill. Maniu's words, reported to London on 1 December 1944, that he would quite understand it if the British government wanted Romania to cast in her lot with Russia rather than the West, but would be grateful to receive word from them to this effect, stung the Prime Minister into minuting to Eden, 'Surely we are not called upon to make such an admission.[1]' Maniu begged repeatedly to be told whether Romania had been traded into Soviet sphere of influence, and each time British representatives were instructed to deny this[2].

The optimism felt in British and American quarters at the measure of agreement secured amongst the Allies at Yalta was largely dispelled by Soviet conduct after the conference, in particular in Romania. The imposition of the Groza government engendered a sense of hopelessness in Clark Kerr, British ambassador to Moscow, who in a paper on Soviet policy dated 27 March 1945, described Soviet policy in Romania as the sheerest power politics, entirely out of harmony with the principles enshrined in the Crimea declaration. He went on to say that there had been no attempt to consult with us or with the Americans and we have been expected to condone and, indeed, to associate ourselves with the decisions imposed upon King Michael by M. Vyshinsky. When we quote the Yalta declaration to the Russians we meet with the reply that our arguments are not in accordance with the Statutes agreed upon

---

[1] *Ibidem*, p. 242.

[2] Several years later, Archibald Clark Kerr, the British ambassador in Moscow who visited Bucharest in the spring of 1945, confessed that one of the most distasteful things he had ever been asked to do was to lie to a man like Maniu (Ivor Porter, *Operation Autonomous. With SOE in Wartime Romania*, Chatto and Windus, London, 1989, p. 238). Although Maniu and the other democratic leaders in Romania were already marked down by the Soviets for destruction, these lies led them into actions which gave the Romanian Communist authorities a more plausible reason for removing them.

for the Allied Control Commision. In other words, the Yalta declaration is being treated by the Soviet government as little more than a sedative which cannot be allowed to interfere with what is, in the eyes of the Russians, their established right, fully admitted by us, to act as they like in Roumania. When our protests become urgent, no time is lost in starting a minor press campaign against General Plastiras and his Administration in Greece, as if to remind us that Russian forbearance as regards that country is measured by ours in Roumania[1].

Clark Kerr's explanation for Soviet actions was that 'at Yalta the Soviet leaders no doubt confirmed their impression that they could pursue their own ends in the Balkans without fear of serious opposition, provided always that they stopped short at Greece... They must feel pretty sure that, until Germany is finally beaten, we shall not strongly oppose Soviet action in such countries as Roumania and Bulgaria. With the Red Army in occupation of both countries, the Russians had a unique opportunity to bend internal developments there according to their will, especially as the pre-war social systems had been completely disrupted. Such an opportunity, Clark Kerr argued, may not recur, and they are determined that, when society crystallises again in those countries bordering upon the Soviet Union, the social structure, although not necessarily identical to, will be in harmony with that of the Soviet Union, and that all potential hostile influences will have been eliminated. He concluded that Britain would make little headway with the Kremlin so long as we conduct fruitless arguments with them over such countries as Roumania or Bulgaria[2].

Clark Kerr's advocacy of concessions to the Soviets over Romania and Bulgaria was not shared by Sir Orme Sargent. Assistant Under-Secretary at the Foreign Office. In a minute of 2 April 1945 on the need to reconsider policy towards Russia, he argued that concessions to the Soviets were justified until the

[1] *The Foreign Office and the Kremlin. British Documents on Anglo-Soviet Relations, 1941—45*, p. 194.

[2] *Ibidem*, p. 196, 198.

invasion of France but no longer in a situation where Anglo-American forces were moving rapidly into the heart of Germany. In Sargent's view, the Soviets had reacted with truculence to the Western Allies recent successes against the German armies. An example of this truculence was the impostion of the Groza government and the subsequent refusal of the Soviets to discuss it with the British and Americans. This change of attitude was out of keeping with Soviet willingness to cooperate shown at Yalta. Instead of the Russians being in a position from Berlin to dictate their terms to their Allies, the latter are meeting them on equal terms in Germany, and indeed the terms on which they meet may end by being more favourable to the Western Allies than to the Russians. He believed that a deal on spheres of influence by which Poland, Romania and Bulgaria would be sacrificed to the Soviet Union in return for Czechoslovakia, Yugoslavia, Austria and Turkey was inconceivable because not only could the British never be sure that Stalin would appear in the eyes of the world as the cynical abandonment of the small nations whose interest Britain was pledged to defend[1].

This last point had been recognized by Churchill himself when signing the percentages agreement. He admitted that the 'agreement' tied his hands in protesting at the imposition of the Groza government: 'On the very evening when I was speaking in the House of Commons upon the results of our labours at Yalta the first violation by the Russians both of the spirit and of the letter of our agreements took place in Roumania. We were all committed by the declaration on Liberated Europe, so recently signed, to see that both free elections and democratic governments were established in the countries occupied by the Allied armies... I was deeply disturbed by this news, which was to prove a pattern of things to come. The Russians had established the rule of a Communist minority by force and misrepresentation. We were hampered in our protests because Eden and I during our October visit to Moscow had recognized that Russia should have a largely predominant voice in Roumania

[1] *Ibidem*, p. 200.

and Bulgaria while we took the lead in Greece. Stalin had kept very strictly to this understanding during the six weeks' fighting against the Communists and ELAS in the city of Athens, in spite of the fact that all this was most disagreeable to him and those around him[1]'.

Upon the conclusion of the war, the British and Americans were faced with a Soviet Union in military occupation of much of Eastern Europe. Their thoughts turned to damage-limitation, but without an effective lever of sanction, apart from the military option which no senior politician in the wake of a long war was prepared to countenance, they were reduced to the role of spectators in the Soviet colonization of the region. Yet in the eyes of many in Eastern Europe, the West had compromised its own principles. By failing to honour the pledge in the 'Declaration on Liberated Europe', made at the end of the Yalta Conference, to 'foster the conditions in which the liberated peoples may exercise... the right of all peoples to choose the form of government under which they will live,' Britain and the United States gave the appearance of legitimacy to what Churchill himself called 'force and misrepresentation'. It was this failure which damaged the West most in Eastern Europe. It must not be repeated.

[1] W.S. Churchill, *The Second World War*, pp. 68—69.

GENERALUL NICOLAE RĂDESCU A DOUA ZI DUPĂ INSTAURAREA GUVERNULUI PETRU GROZA

ȘERBAN PAPACOSTEA

Textul pe care vi-l prezint este o comunicare în sensul cel mai strict al cuvântului, adică simpla prezentare a unor scrisori redactate de generalul Nicolae Rădescu, omul care, adus de împrejurări la cârma țării, s-a opus cu înverșunare instaurării comunismului în România și forței din inițiativa, sub presiunea și cu sprijinul direct al căreia s-a înfăptuit această acaparare de putere, Uniunea Sovietică. Lectura textelor e precedată de câteva sumare explicații necesare înțelegerii lor; integrarea în succesiunea evenimentelor din același an fatidic 1945 și în procesele istorice care au însoțit sovietizarea României rămâne pe seama specialiștilor istoriei contemporane, domeniu în care comunicantul de astăzi nu revendică nici o competență.

În toamna anului 1944 un grup de foști fruntași ai Partidului Poporului — înființat de generalul, ulterior mareșal, Alexandru Averescu la sfârșitul Primului Război Mondial și în anii imediat următori, partid dispărut împreună cu celelalte partide politice odată cu instaurarea dictaturii regale în 1938 — s-au reunit în scopul reînființării acestui organism politic. Grupul de averescani care a luat această inițitivă era alcătuit, între alții, de prof. P. P. Negulescu, prof. Anibal Teodorescu, Petre G. Papacostea, fost secretar personal al mareșalului Averescu, Dumitru Grozdea și Vasile Roșețeanu. Între cei solicitați să adere

la noul partid s-a aflat și generalul Nicolae Rădescu, fost colaborator în sfera militară al mareșalului Averescu. În anturajul mareșalului se stabiliseră de-a lungul anilor legături strânse între Nicolae Rădescu și Petre G. Papacostea, legături care aveau să se manifeste puternic în lunile imediat următoare evenimentului de la 23 august 1944. În timpul guvernării sale de scurtă durată, generalul Rădescu a venit în repetate rânduri la domiciliul lui Petre G. Papacostea, vizite precedate de un scurt anunț prealabil din partea cabinetului său de la Președinția Consiliului de Miniștri. Un moment dramatic în șirul acestor întâlniri, moment pe care autorul rândurilor de față și-l amintește, a fost vizita primului ministru la începutul anului 1945 în cursul căreia a anunțat hotărârea rușilor de a deporta o parte din populația germană din România. Generalul părea covârșit de gravitatea răspunderii care apăsa asupra deținătorului puterii executive în stat față de o categorie întreagă de cetățeni români, grav amenințați în însăși ființa lor de unul din nenumăratele acte de opresiune înfăptuite de puterea ocupantă.

Hotărârea generalului Rădescu de a se opune presiunii puterii sovietice, care se afla în spatele asaltului comuniștilor împotriva forțelor reprezentative ale societății românești, era sortită eșecului, dată fiind hotărârea lui I. V. Stalin de a impune regimul comunist în România încă înainte de iminentul sfârșit al războiului și atitudinea mai mult decât rezervată a reprezentanților Marii Britanii și ai Statelor Unite ale Americii. În fața evidenței, generalul Rădescu a părăsit localul Ministerului Afacerilor Interne de unde conducea țara în ultimele zile ale guvernării sale și s-a refugiat la misiunea militară britanică. De aici, la 7 martie 1945, așadar o zi după instaurarea guvernului Petru Groza, el a adresat, pe o filă cu antetul ministerului, desprinsă din carnetul pe care de bună seamă îl luase cu sine când a părăsit clădirea ministerului, următoarele rânduri:

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
CABINETUL MINISTRULUI

7 Martie 1945

Iubite Domnule Papacostea,

Primisem o înștiințare dela Dl. Grozdea, cu privire la o consfătuire a câtorva din prietenii noștri, la care mă pregăteam să iau

și eu parte. Dorința mea însă n-a putut fi împlinită, din pricină că, a trebuit să plec pentru locul unde mă găsesc și unde nu știu cât va trebui să rămân.

S'ar putea chiar să se dispună plecarea mea în altă parte.

Totuși, deși absent, proiectul despre care mi-ai vorbit acum trei luni, mă preocupă mult; astfel că socotesc că, nu numai că n'ar trebui abandonat dar, mai mult decât oricând, ar fi necesar să se lucreze pentru punerea lui la punct.

Ținând seama de situațiunea, plină de primejdii, prin care trece țara, nevoia unei alcătuiri politice care să încerce să grupeze pe toți bunii români, este mai simțită decât oricând. Și momentul pentru încercare este prielnic, — iar situațiunea în care mă găsesc înlesnește — am toate motivele să cred astfel — izbânda.

Dacă și Dta și ceilalți credeți că nu mă înșel este bine să se pornească la drum fără întârziere. Sunt toate probabilitățile ca adeziunile să vină în număr mare, dar nu trebuie pierdut momentul.

N'ar fi poate folositor și o schimbare de nume: „Partidul democrat"?

Cu toată afecțiunea,
N. Rădescu

Rândurile de mai sus ilustrează deopotrivă caracterul dârz al generalului, care nu se lăsase abătut de înfrângerea suferită și partea de iluzie pe care o împărtășea cu un mare segment al lumii politice românești și chiar cu ansamblul țării, care percepea corect la acea dată că ascensiunea la putere a comunismului nu era decât desăvârșirea ocupației ruso-sovietice, la fel de amenințătoare prin consecințele ei pentru întreaga societate românească. Preocuparea de frunte a generalului Rădescu la acea dată, după cum rezultă din textul scrisorii sale, era reconstituirea unui partid puternic, apt să atragă cele mai variate pături ale societății românești.

Părăsind, în temeiul unui acord ruso-englez, câteva luni mai târziu, refugiul pe care i-l oferise misiunea britanică, generalul Rădescu a fost supus regimului domiciliului obligator, în locuința

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
CABINETUL MINISTRULUI

7 Martie 1945

Iubite Domnule Papacostea,

Primisem o înştiinţare dela D-l Grozea, cu privire la o consfătuire a câtorva din prietenii noştri, la care mă pregăteam să iau şi eu parte. Dorinţa mea însă n'a putut fi împlinită, din pricină că, pe neaşteptate, a trebuit să plec pentru locul unde mă găsesc şi unde nu ştiu cât va trebui să rămân.

Iar pricina chiar să se discute plecarea mea în altă parte.

Totuşi, deşi absent, proiectul despre care mi-ai vorbit, acum trei luni, mă preocupă mult; astfel că socotesc că, nu numai că n'ar trebui abandonat dar, mai mult decât oricând, ar fi necesar să se lucreze pentru punerea lui la punct.

Ţinând seama de situaţiunea, plină de primejdii, prin care trece ţara, nevoia unei alcătuiri politice care să încerce să grupeze pe toţi bunii români, este mai simţită decât oricând. Şi momentul pentru încercare este prielnic, - iar situaţiunea în care eu mă găsesc înlesneşte - am toate motivele să cred astfel - izbânda.

Dacă şi D-ta şi ceilalţi credeţi că nu mă înşel este bine să se pună la treabă fără întârziere. Sunt toate probabilităţile ca evenimentele să vină în măsură mare; dar bine trebue simţit momentul.

N'ar fi poate folositor să-i schimbare de nume: „Partidul popular renovat" de pildă, sau numai „Partidul renovat"?

Cu toată afecţiunea N. Rădescu

— Socec & Co. S.A.R.

31 Decemvrie 1945

Iubite Domnule Papacostea,

D-tale și la toți ai D-tale, vă urez din toată inima, ca anul în care intrăm să vă fie aducător numai de bine.

Aș dori mult să te văd.

Cum torționarii mi-au făcut grația, începând de ieri și până la 7 Ianuarie, familia să poată veni să mă vadă — probabil început de efect al comunicatului dela Moscova — te rog să ai bunătatea să treci într-o zi, pe înserate, pe la mine.

Vii sub numele vărului meu magistrat Mihail.

Cu toată afecțiunea

N. Rădescu

uneia din rudele sale unde se afla sub permanenta supraveghere a agenților puterii comuniste care se temeau de eventualele sale inițiative. De aici, la 31 decembrie 1945, el a trimis aceluiași destinatar o nouă scrisoare cu următorul conținut:

31 Decemvrie 1945

Iubite Domnule Papacostea,

D-tale și la toți ai D-tale, vă urez din toată inima, ca anul în care intrăm să vă fie aducător numai de bine.

Aș dori mult să te văd.

Cum tovarășii mi-au făcut grația ca, începând de ieri și până la 7 ianuarie, familia să poată veni să mă vadă — probabil început de efect al comunicatului dela Moscova —, te rog să ai bunătatea să treci într'o zi, pe înserate, pe la mine.

Vii sub numele vărului meu magistrat Mihail.

Cu toată afecțiunea
N. Rădescu

Dar, intenția din care a pornit această a doua scrisoare a generalului Rădescu și care avea să formeze obiectul întâlnirii preconizate de el, întâlnire care a avut efectiv loc, s-a aflat la începutul unei alte etape a activității sale, etapă care avea să se desfășoare peste hotare.

Sunt mărturii asupra gândurilor și intențiilor unuia din protagoniștii rezistenței antisovietice a României în faza de început a dominației de jumătate de secol a regimului sovietic în țara noastră.

ROLUL TOVARĂȘILOR DE DRUM DIN GUVERNUL PETRU GROZA ÎN VIZIUNEA P.C.R.

ION ALEXANDRESCU

Așa cum se cunoaște, încă din septembrie 1944 se conturaseră deja poziții distincte, diferite, atât în sânul guvernului cât și al forțelor politice din țară în ceea ce privește „purificarea vieții politice și a aparatului de stat", programul și rolul guvernului instalat la 23 august 1944, misiunea și componența Blocului Național Democrat sau chestiuni care vizau îndeosebi evoluția politică și social-economică a României, și care, amplificate și deformate, vor abate disputele politice în direcția dorită cu precădere de forțele de stânga: a luptei pentru putere. Este semnificativă în acest sens activitatea P.C.R., secondat de P.S.D., pentru lărgirea coaliției B.N.D. cu noi formațiuni politice sau profesionale. La 6 septembrie 1944 comuniștii chemau deja la „făurirea Frontului Patriotic al întregului popor român"[1]. În aceeași zi, delegați ai săi, împreună cu delegați ai Partidului Social Democrat, Uniunii Patrioților, Partidului Socialist-Țărănesc și ai Frontului Plugarilor au convenit să ceară, între altele, „lărgirea blocului democratic național într-un front patriotic național unic"[2].

[1] „România liberă" din 7 septembrie 1944.
[2] Ibidem, din 9 septembrie 1944.

Devenit partid de guvernământ la 23 august 1944, partidul comunist a folosit B.N.D. drept platformă pentru declanșarea luptei pentru consolidarea și lărgirea pozițiilor sale la nivelul executivului central și al organelor puterii locale. Atât prin modul cum a luat naștere cât și prin compoziția sa, dar mai ales prin sarcinile pe care și le-a asumat, Blocul Național Democrat avea, în concepția liderilor comuniști, numai un caracter trecător, deoarece obiectivele pentru care a fost creat — ieșirea din războiul dus alături de Germania și încheierea armistițiului, lupta armatei române alături de armatele coaliției Națiunilor Unite pentru eliberarea teritoriului național și înfrângerea hitlerismului, crearea unui cadru juridic menit să asigure desfășurarea unei vieți politice democratice — fuseseră realizate și aparțineau de acum (în octombrie — *n.n.*) trecutului[1].

La 26 septembrie 1944 comuniștii au lansat proiectul Platformei Frontului Național Democrat, un program care, cu excepția câtorva prevederi — naționalizarea Băncii Naționale și a celor 18 mari bănci, controlul tuturor cartelurilor și naționalizarea celor din industria de bază, înfăptuirea unei largi reforme agrare prin exproprierea marii proprietăți agrare de la 50 ha în sus și împroprietărirea cu acest pământ a țăranilor fără pământ sau cu pământ puțin —, era menit să ascundă țelul comuniștilor: cucerirea puterii politice pentru instaurarea comunismului. După tratative cu P.S.D., care au condus la formulări de compromis (P.S.D. situându-se, în fapt, la stânga partidului comunist în ce privește, de exemplu, reforma agrară și nu numai) platforma F.N.D. a fost adoptată ca program comun al Frontului Unic Muncitoresc și a stat la baza acțiunilor politice ale stângii. Platforma nu avea, după aprecierea liderilor celor două partide, un caracter de clasă, ci satisfăcea „interesul general și larg înțeles al întregului popor român" așa cum declara L. Pătrășcanu la 8 octombrie 1944 la un miting desfășurat pe stadionul A.N.E.F.[2].

L. Rădăceanu, unul din cei doi secretari generali ai P.S.D., sublinia, în interviul acordat ziarului „Ultima oră" că platforma

[1] „Scânteia" din 22 octombrie 1944.
[2] „Scânteia" din 14 octombrie 1944.

cuprinde programul pe care P.S.D. și P.C.R. l-ar dori realizat prin guvernul F.N.D. și că documentul nu are „nimic specific socialist" ceea ce-l face apt a fi acceptat de orice „partid burghez democratic"[1]. Chiar președintele P.S.D., Constantin-Titel Petrescu, considera că programul minimal convenit cu comuniștii „nu are nimic socialist, ci numai un caracter de democrație progresistă"[2].

În fața ofensivei politice a P.C.R. și P.S.D., care apreciau drept utilă schimbarea guvernului în funcție de evoluția vieții social-politice a țării, de natura și anvergura problemelor ce urmau a-și găsi soluționarea, de raportul forțelor politice, P.N.Ț. și P.N.L. considerau că misiunea guvernului condus de generalul Sănătescu urma să ia sfârșit o dată cu terminarea războiului și încheierea păcii. Fără a respinge în totalitate criticile adresate guvernului, deoarece ele însele apreciau că acesta nu a acționat cu suficientă energie, P.N.Ț. și P.N.L. subliniau că guvernul trebuia „sprijinit și impulsionat în acțiunile ale", deoarece însăși ideea alcătuirii unui guvern politic ar amplifica disensiunile dintre forțele politice interne. Blocul reprezenta singura coaliție de forțe care putea susține guvernul în înfăptuirea problemelor curente al țării, înțelegând prin aceasta chestiunile care decurgeau din protocolul încheiat la 20 iunie 1944[3]. Dincolo de B.N.D. — scria N. Carandino în oficiosul P.N.Ț. „Dreptatea" — „nu exista politicește nici o formațiune posibilă", pentru că „orice alte înjghebări politice viitoare nu pot activa decât cu respectul implicit al principiilor cuprinse în protocolul iscălit de cele patru partide"[4].

Mihail Fărcășanu, directorul oficiosului „Viitorul", arăta la 20 septembrie 1944 că „avem datoria să lăsăm deocamdată la o parte eseurile de fronturi populare sau unice"[5] având în vedere, desigur, F.U.M. sau alte coaliții cu titulatură de front, organizate sau preconizate de P.C.R.

Cele două mari partide care guvernaseră alternativ țara în perioda dintre cele două războaie mondiale apreciau că B.N.D.

---

[1] „Libertatea" din 13 octombrie 1944.
[2] „Universul" din 6 octombrie 1944.
[3] „Dreptatea" din 6 septembrie 1944; „Viitorul" din 31 august 1944.
[4] „Dreptatea" din 10 septembrie 1944.
[5] „Viitorul" din 20 septembrie 1944.

urma să îndeplinească funcția de stimulent și cenzor al guvernării până în momentul în care va fi aleasă o reprezentanță națională. Tot Blocului îi revenea rolul de a seria problemele și de a le rezolva în ordinea urgenței stabilite de reprezentanții partidelor componente. B.N.D. rămânea, apreciau P.N.Ț și P.N.L., pentru moment, „singurul instrument politic capabil să facă față situației, dizolvarea lui nefiind posibilă decât în ziua în care se putea face consultarea constituțională a maselor"[1].

După publicarea Platformei F.N.D., la 12 octombrie 1944 partidul comunist a făcut un nou pas în acțiunea sa de destrămare a B.N.D. și creare a unei alte alianțe politice prin intermediul căreia să obțină controlul guvernului. Din inițiativa sa s-a constituit Consiliul F.N.D., alcătuit din câte 3 reprezentanți ai partidelor și organizațiilor componente (P.C.R., P.S.D., Sindicatele Unice, Uniunea Patrioților și Frontul Plugarilor)[2] care-și propunea ca principală sarcină „a da țării un guvern F.N.D." în care, potrivit aprecierii lui Vasile Luca, cel ce va deveni secretar general al F.N.D., „greutatea... o va avea Frontul Unic Muncitoresc"[3].

Hotărârea de a invita P.N.L. și P.N.Ț. — cărora li se promiteau câte două portofolii și un subsecretariat de stat — de a se alătura F.N.D. era menită a salva doar speranțele unei deschideri către toate forțele politice din țară. Regulamentul F.N.D. preciza clar la art. 12 că „afară de partidele de la punctul I (între timp celor 5 partide și organizații fondatoare inițiale li se alăturaseră Partidul Țărănesc și Uniunea Populară Maghiară) consiliul poate accepta în sânul F.N.D. și alte *organizații democratice fără caracter de partid*, care însă își însușesc programul și scopul său", acestea fiind reprezentate în toate organele F.N.D. prin câte un delegat numai cu drept consultativ. În fond, așa cum sublinia Gheorghiu-Dej, se căuta colaborarea cu elemente național-țără-

---

[1] „Viitorul" din 11 octombrie 1944.

[2] Regulamentul Consiliului F.N.D. adoptat după câteva zile preciza la punctul 4 că F.N.D. este condus de un „consiliu compus din miniștri și subsecretarii de stat ai F.N.D. și din câte un reprezentant din conducerea partidelor politice componente ale F.N.D.-ului".

[3] Stenogramele Consiliului F.N.D. Arhivele Statului București, fondul nr. 49, dosarul nr. 9269, p. 3.

niste nemulțumite de conducerea propriului partid. În eventualitatea unui refuz al P.N.L. și P.N.Ț., V. Luca propunea, în aceeași ședință din 12 octombrie, ca președinte al viitorului guvern pe dr. Petru Groza, ardelean „bine văzut de aliați", „figura care poate fi contrapusă lui Maniu". Propunerea a fost susținută de Vlădescu-Răcoasa și L. Pătrășcanu, în timp ce Tudor Ionescu propunea „un savant", fără a-l nominaliza, iar C. T. Petrescu, făcând rezerve în privința lui P. Groza, susținea ca primul ministru „să fie ales din afară de partide" și propunea pe Barbu Știrbey. Președintele P.S.D. aprecia totodată că „e o greșeală să luăm noi puterea. Avem acum mari dificultăți"[1].

Surprins de răspunsul pozitiv al P.N.Ț. și P.N.L. privind acceptarea colborării, și încurajat de relatarea lui L. Pătrășcanu în urma audienței la Palat, potrivit căreia „Regele împărtășește necesitatea constituirii unui nou guvern", Vasile Luca, care reprezenta linia dură din Consiliu, preciza la 14 octombrie: „acceptarea este o manevră pentru compromiterea noastră. Nu acceptarea listei guvernului o vrem ci acceptarea platformei F.N.D."[2].

Întrevederea din 15 octombrie a lui C. T. Petrescu cu I. Maniu și C. I. C. Brătianu privind integrarea P.N.Ț. și P.N.L. în F.N.D. și încredințarea președinției guvernului lui Petru Groza a eșuat[3]. În schimb, întrevederea lui P. Groza cu I. Maniu a avut ca rezultat acceptarea de către liderul P.N.Ț. a ideii formării unui guvern politic[4].

Tentativa întreprinsă de partidul comunist la mijlocul lunii octombrie de a obține controlul guvernului nu a reușit, în ciuda sprijinului direct al sovieticilor. În al doilea guvern condus de generalul Sănătescu, în care Petru Groza deținea vicepreședința, funcție nou creată, poziția forțelor de stânga în interiorul cabinetului se întărise, totuși.

În acțiunea continuă de lărgire a pozițiilor sale, partidul comunist a folosit permanent sprijinul diversificat al Comisiei Aliate

[1] Ibidem, p. 7, 8, 9.
[2] Ibidem, p. 12.
[3] Ibidem, p. 15.
[4] Ibidem, p. 16.

de Control și al Moscovei. Pentru comuniști toate mijloacele erau permise. Orice concesie era insuficientă. Înțelegerile convenite cu partenerii de guvernare erau încălcate.

La 4 decembrie 1944, generalul N. Rădescu, invitat de L. Pătrășcanu, s-a prezentat, după propria declarație, la Consiliul F.N.D., pentru discuții, deși Ana Pauker îi declarase anterior că nu admite un guvern condus de domnia sa[1]. În fața reprezentanților F.N.D., generalul a arătat că a fost însărcinat să formeze „un guvern de colaborare cât mai larg", nu un guvern de dreapta sau de stânga. „Dacă am numai dintr-o parte colaborare — afirma el — eu nu fac un astfel de guvern. Încerc un guvern măcar cu P.S.D. sau P.C.R. Cu ambele partide de stânga afară nu fac guvern"[2] — conchidea el.

Deși nu l-au agreat dintru început, comuniștii au acceptat lista noului guvern, inclusiv condițiile pe care generalul N. Rădescu le transmisese la 3 decembrie conducerii F.N.D. prin intermediul lui C. T. Petrescu, și care se refereau la „democrație ordonată", disciplină, încetarea manifestațiilor în zilele lucrătoare, a absurdităților presei („presa unui partid insultă miniștrii altui partid" afirma generalul Rădescu). După două săptămâni însă, la 20 decembrie 1944, comuniștii au reluat manevrele politice pentru realizarea țelului pe care și l-au propus: instaurarea unui guvern al F.N.D.

Din punct de vedere tactic frontul urma a fi susținut de toate părțile componente pentru a nu fi perceput ca un suprapartid care să se confunde cu P.C.R., să evite radicalismul excesiv (în această direcție Gheorghiu-Dej atrăsese atenția social-democraților) și limbajul extremist[3]. Secretarul general al F.N.D. indica în acest sens „să nu vorbim țăranilor de socialism și socializare pentru că dacă acum când lumea e speriată, se va vorbi așa, vom avea 10 socialiști și 1 000 țărăniști sau liberali"[4].

---

[1] Ibidem, p. 40.
[2] Ibidem, p. 41.
[3] Ibidem, p. 48, 55.
[4] Ibidem, p. 174.

La 24 ianuarie 1945 F.N.D. a început pregătirile pentru declanșarea unei noi crize de guvern și preluarea puterii. Gheorghiu-Dej aprecia că problema prizonierilor, a materiilor prime, a Ardealului de Nord precum și problema reformei agrare „sunt cele mai importante pe linia generală politică a F.N.D. în viitorul apropiat". Stabilirea acestor priorități s-a făcut la Moscova; liderul comunist afirma, fără rezerve, că „acestea sunt ideile generale care s-au desprins în urma discuțiilor avute la Moscova"[1]. Ele se regăseau în proiectul programului de guvernare al F.N.D. citit de Gheorghiu-Dej și supus discuțiilor Consiliului F.N.D. Cu acest prilej P. Groza aprecia că „baza noastră de acțiune o constituie alianța până la un pact de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică" dar „pentru a nu-i deranja" să pomenim și de Aliați. C. Agiu remarca că „lipsește partea agitatorică". Al. Sencovici, după ce considera că ultimul guvern (Rădescu — *n.n.*) „a făcut totuși un pas important înainte", propunea „să nu spunem pământ românesc (vis-à-vis de Ardealul de Nord — *n.n.*) ci partea de țară pentru că sunt și secui care spun că pământul este și al lor"[2]. Toți participanții au fost de acord să nu fie supărați preoții și să nu li se confișteze pământurile. Șerban Voinea preciza că trecerea naționalizărilor pe planul al doilea este o chestiune de tactică. Tot el susținea că pentru liniștirea capitalului, țăranul trebuie „să plătească ceva" pentru pământul cu care va fi împroprietărit. În concluzia dezbaterii Gheorghiu-Dej recunoștea: „n-am reușit să prezint un proiect care să dea impresia că este un program și nu un manifest", fapt pentru care cerea „ajutorul a 2—3 tovarăși"[3] pentru a lucra programul din punct de vedere al stilului astfel încât „să se dea o formă mai delicată (programului — *n.n.*) în așa fel încât să nu lase impresia că a fost sugerat de unele cercuri"[4].

Social-democratul Șerban Voinea aprecia că, din punct de vedere tactic, nu e bine, „nu e momentul de declanșare a crizei

---

[1] Ibidem, p. 111.

[2] Ibidem, p. 113.

[3] Redactarea finală va fi realizată în seara zilei de 24 ianuarie 1945 de Șerban Voinea, Gheorghiu-Dej și Vasile Luca.

[4] Ibidem, p. 119.

de guvern. Lansând manifestul și programul, asta înseamnă începerea campaniei pentru răsturnarea actualului guvern. Să așteptăm — afirma el — un eveniment politic". L. Rădăceanu manifesta și el rezerve în ceea ce privește oportunitatea momentului declanșării crizei. „Am mai dărâmat două guverne fără a avea siguranța cum se va desfășura criza. Să nu dezlănțuim o criză care să nu aducă un guvern al nostru. Să nu ne lansăm în criză, pentru ca apoi să dăm imprsia că național-țărăniștii sau liberalii nu pot fi scoși sau sunt indispensabili. În momentul dezlănțuirii crizei, să știm că noi vom urma"[1]. Replicile lui V. Luca și Gheorghiu-Dej au fost prompte: nu poate urma decât un guvern F.N.D., lărgit cu persoane care vor să intre, individual sau în grup", spunea primul. „Noi vom câștiga. Nici nu încape îndoială. Suntem precauți, căci am făcut multe gafe politice și nu trebuie să le mai repetăm" completa al doilea.

Sprijinul promis de Moscova, concretizat și în sugestiile pentru alcătuirea programului de guvernare al F.N.D., a stimulat puternic acțiunea comuniștilor pentru cucerirea puterii. Din moment ce „înainte nu aveam garanții că ne vom putea îndeplini sarcinile, [și] acum le avem", preciza V. Luca, nu avem nevoie de un eveniment special pentru a declanșa criza „ci în orice moment se poate trece la o criză, pe motiv că guvernul actual este unul care nu se bucură de încrederea aliaților, că nu rezolvă problemele țării, deci o schimbare este necesară".

La sfârșitul lunii ianuarie 1945, Consiliul F.N.D. a hotărât organizarea unor ample acțiuni pentru răsturnarea guvernului Rădescu și pentru un guvern al F.N.D.

În condițiile în care „național-țărăniștii spun că programul este o momeală de care clasa burgheză trebuie să se apere" se inițiează acțiuni care să determine pe cei nehotărâți să meargă alături de F.N.D. La 31 ianuarie 1945 Gheorghiu-Dej a informat asupra discuției avute cu Gh. Tătărescu, care s-a declarat gata „să intre în F.N.D.", să ia atitudine pentru programul nostru. „El, pezevenghiul — afirma Gheorghiu-Dej — spunea că este foarte

[1] Ibidem, p. 117.

recunoscător, mie, domnului Pătrășcanu și partidului comunist[1] că i-am luat apărarea"[2]. „Sunt păreri, continua Gheorghiu-Dej, din locuri foarte competente [Moscova — *n.n.*], care ne indică necesitatea de a-l apropia pe Tătărescu, de a nu-l respinge, cu toate că apare dizgrațios în fața opiniei publice cu Tatar Bunar". Pentru V. Luca, Gheorghe Tătărescu „reprezenta puterea economică", iar pentru Dej „o grupare în stat", un „tip realist", care „dacă ia atitudine împotriva lui I. Maniu ar fi bine". Șt. Voitec considera însă că „Tătărescu poate fi o piedică în mijlocul nostru și nimic mai mult" și că acesta face alianța cu F.N.D. „pentru ca să-și refacă situația politică și să iasă la suprafață", iar L. Rădăceanu reproșa liderului liberal „toleranța cea mai mare față de legionari", faptul că „a fost cel mai mare protector al lor"[3]. L. Pătrășcanu aprecia că „Tătărescu a fost un instrument foarte bun împotriva lui Maniu" (pentru ca acesta să accepte crearea B.N.D. — *n.n.*) și din acest punct de vedere „trebuie păstrat ca o rezervă pentru că reprezintă o figură ce poate fi ușor manevrată. El va accepta totul așa cum acceptă și astăzi"[4].

Gheoghiu-Dej nu privea, totuși, pe Gh. Tătărescu ca o simplă manevră. El se gândea, nu la Tatar Bunar, ci la ceea ce ar putea să facă Tătărescu în interesul F.N.D. „Maniu vrea să scape de el ca de un adversar periculos. Deci e o contradicție ascuțită. Să ne gândim serios pentru a sparge frontul național-țărănist"[5], aprecia liderul comunist.

---

[1] La 13 ianuarie 1945, L. Pătrășcanu releva membrilor Consilului F.N.D. că în timpul discuțiilor privind chestiunea tribunalelor pentru judecarea criminalilor de război, P.N.Ț. și P.N.L. au cerut o adăugire în ceea ce privește definițiile criminalilor încât să fie inculpat și Gh. Tătărescu. Cu două zile înainte, P. Groza arăta, referitor la aceeași chestiune a criminalilor de război, că „liberalii vor o definiție mai blândă", la fel și țărăniștii, dar „aceștia vor să bage pe Ralea și Tătărescu". Opoziția comuniștilor față de asemenea formule a fost interpretată de Gh. Tătărescu ca o atitudine de apărare a persoanei sale față de demersurile național-țărăniste și național-liberale de a-l include între vinovații de dezastrul țării.

[2] Ibidem, p. 152.

[3] Ibidem, p. 156, 157.

[4] Ibidem.

[5] Ibidem.

Rostul și avantajele atragerii lui Tătărescu constau, în optica lui V. Luca, în următoarele: ameliorarea imaginii F.N.D.-ului, care era privit ca formațiune de extremă stânga; conferirea unei coloraturi acceptabile viitorului guvern. Tătărescu reprezintă o figură liniștitoare pentru burghezia românească, 2—3 reprezentanți ai săi putând intra în guvern. „Linia Tătărescu o putem combate mâine. Îl putem și aresta, dacă încearcă să danseze în altă parte... Trebuie să te faci prieten și cu dracu' — spunea secreatarul general al F.N.D. — până treci puntea"[1]. În ciuda acestor argumente pentru atragerea lui Gh. Tătărescu, P.S.D., prin L. Rădăceanu, își menținea rezervele. T. Iordăchescu își exprima îngrijorarea ca prin aceasta să „nu ne îndepărteze elementele țărăniste sau să le păstreze în rezervă"[2].

Concluzia Anei Pauker era aceea că F.N.D. dispune de mijloacele politice cu care va da peste cap guvernul. Pentru aceasta trebuie „ridicată țara", „zgândărit totul, iar ecoul să ajungă la București"[3], apreciind momentul ca fiind oportun pentru a face un guvern F.N.D.

Deși doreau înlocuirea guvernului, liderii F.N.D. au hotărât să nu provoace criza prin demisia miniștrilor F.N.D. ci prin a cere demisia guvernului și a lupta în interiorul acestuia împotriva primului-ministru „într-un moment nu cel mai favorabil pentru noi", existând încă primejdia — așa cum afirma Ș. Voinea — unui guvern de tehnicieni, căptușit cu câțiva „istorici" sau chiar soluția alegerilor, comunale și generale[4] în care victoria putea să nu revină F.N.D. Cu toate acestea „în numele democrației, pentru democrație, întrebuințăm toate mijloacele"[5], arătau ei, pentru a instaura un guvern de stânga înainte de sfârșitul războiului.

La 21 februarie 1945 Consiliul F.N.D. a ajuns la concluzia unanimă privind „deschiderea focului pentru răsturnarea guvernului și demisia lui Rădescu, cât mai grabnic și pe orice cale"[6].

---

[1] Ibidem, p. 160.
[2] Ibidem, p. 161.
[3] Ibidem, p. 163.
[4] Ibidem, p. 195.
[5] Ibidem, p. 203.
[6] Ibidem, p. 225.

De remarcat că aceasta urma a se face, arăta Petru Groza, „paralel cu acțiunea Comisiei Interaliate pe care o secondăm și numai astfel ne putem arăta existența"[1]. Gheorghiu-Dej arăta și el condițiile favorabile pentru a deschide focul având în vedere faptul că „C.A.C. a chemat foarte des pe Rădescu și Brătianu" pentru a le aduce la cunoștință nemulțumirea Moscovei[2].

La 26 februarie s-au stabilit acțiunile imediate pentru demiterea generalului Rădescu și instalarea guvernului dorit de F.N.D. L. Rădăceanu și Gheorghiu-Dej au precizat că se vor menține în continuare pe poziția instalării unui guvern F.N.D., sau a unei formule de concentrare mai largă, ceea ce însemna un „guvern pe baza Programului F.N.D., în care influența noastră (a F.N.D. — *n.n.*) să fie atât de mare încât să existe o unitate de vederi". Pentru aceasta au avut loc tratative pentru atragerea grupărilor disidente conduse de Gh. Tătărescu și Anton Alexandrescu[3].

De remarcat că și L. Rădăceanu nu a mai reiterat rezervele formulate anterior la adresa lui Gh. Tătărescu apreciind că acesta „ne poate înlesni o guvernare mai productivă" și „nu este, de asemenea, așa compromis în fața Uniunii Sovietice"[4], deoarece a arătat necesitatea unei colaborări mai apropiate cu acest stat încă din anii anteriori.

Ca de obicei în ultimele luni, ajutorul pentru forțele de stânga era de așteptat de la Moscova. „Sunt convins — arăta Gheorghiu-Dej — că aliații [în fond, sovieticii — *n.n.*] îl vor pune la punct pe Rădescu ca și în trecut"[5]. Veți cunoaște în curând măsuri mai practice, mai cu efect decât articolul din „Pravda" (în care era atacat generalul Rădescu), „care vor face să tremure pielea amatorilor de dictatură și pescuit în ape tulburi". „Sunt convins că în scurt timp — continua el — se vor produce lucruri deosebit de importante și să nu-și facă nici o iluzie reacțiunea din țara noastră că le va fi ușor să întoarcă lucrurile înapoi"[6].

---

[1] Ibidem.
[2] Ibidem, p. 227.
[3] Ibidem, p. 230.
[4] Ibidem, p. 230.
[5] Ibidem, p. 233.
[6] Ibidem, p. 233.

Tot la 26 februarie s-a discutat, la propunerea lui L. Rădăceanu, candidatura pentru postul de prim-minitru. Gheoghiu-Dej preciaza: „Dacă regele nu admite un guvern exclusiv F.N.D., admitem o formulă de colaborare, de concentrare a forțelor democrate, dar nu o repetare a ceea ce a fost". L. Pătrășcanu a propus să fie recomandat P. Groza adăugând, totodată, că „dacă e guvern de concentrare democratică să-l întrebăm și pe Tătărescu". La remarca lui Dej că „la Palat e vorba să se propună Știrbey", el preciza: „noi nu refuzăm pe cineva care nu este din F.N.D.".

Deși în ceea ce privește personalitatea ce urma a fi propusă pentru funcția de prim-ministru încă mai puteau interveni schimbări, opțiunile fiind diferite, comuniștii erau siguri de victorie, chiar înaintea sosirii la București a lui A. I. Vîșinski. În finalul ședinței din 26 februaie Gheorghiu-Dej arăta: «Reacțiunea nu poate conta pe Anglia și America când „Pravda" a luat atitudine împotriva evenimentelor de aici» (din 24 februarie — *n.n.*)[1].

După 27 februarie consultările pentru rezolvarea crizei guvernamentale s-au desfășurat pe fondul seriei de măsuri represive luate de Vîșinski: dezarmarea trupelor și trimiterea lor pe front.

P. Groza a mers de 6—7 ori la Palat, a discutat cu C. I. C. Brătianu și I. Mihalache care doreau menținerea situației anterioare, în timp de FND dorea 70% din portofolii și departamentele importante: interne, război, justiție, agricultură[2]. Ultimele contacte cu partidele politice relevau că dr. Lupu solicita postul de prim-ministru. Dinu Brătianu condiționa intrarea sa în guvern de intrarea lui I. Mihalache sau a lui I. Maniu. De asemenea, Bebe Brătianu accepta să participe la guvern dacă se ajunge la o înțelegere și cu național-țărăniștii.

Victoria previzibilă în aceste împrejurări a comuniștilor sprijiniți de U.R.S.S. o confirmă și Ion Mihalache, la 5 martie, când, în discuția purtată cu M. Ralea care-i solicitase, din partea F.N.D., să intre în viitorul guvern, afirma că U.R.S.S. dorește ocuparea României și pentru aceasta are 3 mijloace: violența, pe

---

[1] Ibidem, p. 237.

[2] Ibidem, p. 241.

care din ipocrizie nu vrea s-o întrebuințeze; persuasiunea, dar îi este frică că n-ar reuși și de aceea nu vrea să o întrebuințeze; diversiunea prin mijloace interne (F.N.D. să facă scandal, el [F.N.D. — *n.n.*] fiind unealta politică pentru aceasta). Sovieticii — continuă I. Mihalache — pot să ocupe țara „deoarece n-au nici morală, nici etică și o pot face, căci sunt mai puternici".

Mihai Ralea a dedus că P.N.Ț. dorea incidente interne, care să conducă la ocupație, pentru a se manifesta americanii și astfel incidentele interne să se transforme în incidente internaționale. Dar Mihalache, sublinia M. Ralea „crede sincer că Anglia și America nu se vor amesteca niciodată, nici nu se gândesc la acest lucru, dar el [Mihalache] nu poate să subscrie că cele ce se întâmplă să se facă cu aprobarea lor"[1].

[1] Ibidem, p. 242, 243.

THE COMMUNIZATION OF THE ECONOMY: EFFORTS TO PROMOTE AND CONTROL ECONOMIC CHAOS (1945—1947)*

MAURICE PEARTON

In 1944, Russian forces entered a country which, in real terms, had been one of the most prosperous in Europe over the previous five years. The new arrivals soon brought Romania into line with conditions elsewhere. Maniu protested that the Red Army was treating Romania as a conquered country. For the Russian troops that, of course, was exactly what Romania was — with the immediate comsequence, as one British official note, that *davai chassy* became the one Russian expression known to all Romanians. For the Soviet commanders, the Armistice Agreement marked simply the capitulation of an army that had occupied part of Russia and stripped it bare. In accounting for their behaviour, it is also important that the Russians had no Quartermaster's branch; combat troops were expected to live off the land. So Romanian peasants found their cattle gratuitously slaughtered or driven away.

This damage, though distressing, was transitory; the soldiers moved on. Russians as occupiers found themselves in a different

* Constraints on length have dictated certain formal limits to this paper. It concentrates on the effects of the invasion of Romania in 1944, primarily, on the industrial and trading aspects of the economy, it does not attempt to survey the economy as a whole.

situation. They had two principal objectives — the rehabilitation of Russia and the use of Romania as a provisioning area for their Balkan armies. These objectives required them to administer an economy based on principles which the Soviet Union insisted to deny. Erecting "capitalism" into a demonology has no doubt propagandist value but inhibits understanding of how it actually works. So it is not surprising to find Russian officials exhibiting behaviour ranging from muddled comprehension to a suspiciousness hardly dintinguishable from paranoia. They were all, however, grimly on the look-out for "sabotage".

The Armistice Agreement conferred on the Soviet Union a general supervision of the economy and certain specific rights. Article 10 required the Romanian Government to make regular currency payments and guarantee the use of infrastructure, materials and services, to the High Command; Article 11 stipulated reparations for Soviet losses, at US 300 million over six years, in commodities; Article 12 obliged the Romanian Government to return all valuables and materials removed from Russia during the war. Experience soon showed that Article 7 establishing Russia's right to booty from Axis war materials was also relevant.

The articles themselves are reasonably specific; their implementation, however, caused great problems for succesive governments — Sănătescu, Rădescu and Groza. Obligations under Article 11 were fixed in value and time; those under Article 10 were open-ended. Practice soon showed that it was Soviet authorities who allocated deliveries between the two. Such decisions were made at quite junior command levels, e.g. officers in charge of gathering points or installations. Additionally, they consistently regarded all goods imported from Germany as booty (Article 7) — which were not therefore credited to reparations. (On these grounds, the Russians removed all fire extinguishers from oil refineries, and promptly accused managements of "sabotage" when fires could not be brought under control). The reparations article (11) caused endless disputes, as the value ascribed to any particular consignment — and hence to be deducted from the overall amount — depended on the price at

which it was invoiced. Again, this was a responsibility of junior officials. In comparison, fulfilment of Article 12 was quite straightforward — Constanța duly returned its trams to Odessa — but the Russians interpreted the article to cover anything made out of looted materials, and when they were not forthcoming, demanded an equivalent. Finally, in trying to sketch the impact of the agreement, one must note the values which were applied. Reparations deliveries were calculated on the base of 1958 prices, with a mark-up of 15% for finished goods and 10% for commodities. Oil deliveries on reparations account were accounted at US $ 15 a ton, about half the 1944 world market value.

These practices burdened the Romanian Government at a time when its tax receipts varied between 40 and 60% of the pre-August accruals, and when its own expenditures were increased by the costs of the Romanian Army still fighting and wage increases in the state sector. The Government could only meet the costs by issuing new currency. The note circulation, 160,000 million lei in June 1944, stood at 250,000 million in October and reached 407,000 million in March 1945. In practice, Article 10 compounded the problem. The Russians originally demanded 7000 million lei a month from the National Bank, against a fixed rouble exchange rate. During the autumn, the rate was arbitrarily altered, to meet increasing Russian requirements, until in December, the Bank was ordered to exchange all roubles tendered. Anyone holding roubles promptly changed them and speculation was rife at the expense of the Romanian Treasury.

Inflationary pressures had been building up before 23rd August but were containable. The arrival of the Red Army induced an economic panic. The money supply was still covered by Romania's own gold output but was vastly in excess of the supply of goods, restricted by the breakdown of credit, the disruption of manufactures and the total disorganization of transport. The kernel of the problem was, therefore, distribution, hampered by unrepaired damage and Red Army requisitioning. The Bucharest cost of living index (100 in 1933), which stood

at 689 in August 1944, reached 1423 by December and 2712 by March 1945. The Government tried to apply the brakes by issuing a domestic loan, offering as an incentive the right to purchase a gold medallion for 15,000 lei, for every 50,000 lei subscribed. It also cut the 90 day's period for settling accounts and then insisted on payment in cash. Since Armistice requirements made the state a monopsonist over the basic bronches of the economy, the Government was able to retard payments to its suppliers. The effect, however, was only temporary and left manufacturers to cover the difference between their receipts and their rapidly escalating costs by short-term loans from the banks, garanted against the unpaid invoices. The situation was brought under control to a degree by the nationalization of the National Bank and related measures to defend the currency in December 1946, and finally ended with the drastic stabilization law of August 1947.

The scope of economic advantage was not limited by the Agreement. The wholesale deportation of ethnic Germans deprived Romania of an important reservoir of skills. Through the licensing procedures, the Russians controlled the revival of the export trade. In December 1944, they gave approval in principle to exports but from April 1945, the Bucharest Office insisted that each case be submitted to Moscow for decision. Moscow, of course, directed trade towards the destinations it favoured, and vetoed, e.g., deliveries to Turkey. In October 1945, Gheorghiu-Dej, as Minister of Communications, agreed that Soviet trade with Bulgaria should be carried over Romanian railways at prewar tariff rates — in the circumstances, virtually gratis — and that all troops, displaced persons and prisoners of war should be conveyed free of charge. Similarly, the Romanians were required to pay freight charges for goods returned to Russia under Article 12, and hiring charges for Romanian rolling ceded under the Armistice but left in Romania.

Such measures, however economically disadvantageous to Romania, at least conveyed some grasp of the relationship between means and ends. During the first year of occupation, the Russian demands, in particular instances, took no account

of the realities of a situation they had helped to create. In January 1945, they instructed the Romanian Government to sign an agreement for about 1.5 million tons of oil products a year, on reparations account. The Romanians objected that it was quite impossible to tie themselves, as crude production might decline and refining capacity crippled by the non-availability of equipment and spare parts. They added that their only chance of supplying 1.5 million tons annually over six years would be for the Russians to return the equipment they had taken, and for Romanians to be freely able to exploit known reserves. The ensuing deadlock was broken by the Groza government, which conceded the Soviet demand. Perhaps encouraged by this, the Russians in April accepted the delivery of 30,000 tons of oilfield equipment over five years. This figure, far beyond the existing firms' capacity, ignored the fact that the Red Army had already removed the Malaxa folling mill.

The existence of an Agreement did not by itself put an end to looting. Soviet soldiers raided the provincial branches of the National Bank and continued to take peasants' horses for their own use. But such behaviour ceased to be entirely random. A Red Army unit seized documents from the Patent Office; officers of the Russian Oil Directorate removed documents of title, geophysical survey reports and patented refining processes from oil companies. The archives and accounts of banks were similarly treated. With all this, of course, went the interrogation of personnel. These actions were the opening gambits in establishing a long-term position for the Soviet Union in the Romanian economy. The prerequisite for that was the imposition of the Groza government. A Convention for Economic Collaboration followed in May and the first Sovrom companies were set up in July and August. Till then, some western observers had believed that the Russians' haste to remove all they could from Romania meant that they did not mean to stay. The Convention put paid to that supposit. The Russians were, clearly, tying up Romania's economic life and foreign trade beyond the period of the Armistice and were "creating facts" in advance of any peace treaty negotiations.

The record soon showed that even a Communist-dominated regime was not, for that reason, treated less rigorously than its predecessors. Arguments about the respective contributions to joint undertakings generally finished in favour of the Russians. Air transport offers an interesting case in point. In the summer of 1945, a Soviet technical delegation arrived to discuss the formation of a new airline to replace LARES, as a joint enterprise of the two states. The guiding principle was "equal participation and balanced distribution in management."

However, when General Berzin and Maurer, then Under Secretary for Transport, negotiated the respective contributions, it was found that the Romanian outweighed the Russian. So, to ensure compliance with the guiding principle, Berzin offered Russian airfields and facilities in a designated area of Ukraine, approximating Romania in area. At that point, equality of participation ended. Though Soviet officials were freely able to verify the Romanian assets, Romanian officials were barred from entering Ukraine. They had to accept the Russians' assurances that the airfields and facilities did exist and the values they attributed to them. Gheorghiu-Dej, as Minister, signed. Thereafter, no more was heard of the Ukrainian share. "Balanced management" was also ignored. Operationally, the company was managed in Soviet interest. The former LARES flights to Paris and Zurich were forbidden and destinations restricted to the satellite countries. Romania was thus deprived of an opportunity to earn hard currency (and the Party bosses, of easy access to their Swiss bankers?).

The pursuit of economic benefits involved conflict with Russia's allies. The Armistice had been signed by Britain and the United States, whose nationals had legitimate interests in Romania, notably in oil and manufacturing. Both were central to Soviet policy, but Allied objections could not be entirely ignored, partly by reason of the need for cooperation elsewhere, especially Germany. The issues were fought out in the Control Commission. The available archives, though far from complete, reveal much about Soviet motivations, and significant detail as to their sequels. In July 1945, General Schuyler, head of the US

Mission, raised the problem of the seizure by the Romanian Government of property of United Nations' nationals. General Susaikov replied that the siezure had been ordered in Moscow; all he had done was to instruct the Government. He added that under the existing charter of the Control Commission, decisions were taken in Moscow, and not by the Commision; his job was to give information and listen to protests.

Of these, there were plenty, in the ensuing months. They fell into two groups; Russian measures against United Nations' assets, and the Romanian failure to comply with Article 13, requiring the restoration of all legal rights and interests as they existed before the war, and property in complete good order. Minor progress was made on the first; virtually nothing on the second. The discussions, however, produced the first signs that the Red Army was ready to pitch its demands nearer to what the economy could provide. In December 1945, a Tripartite Economic Commission composed of the heads of the Economic Sections of the Soviet, American and British missions, began working on day-to-day problems, in order to raise outputs and increase efficiency. The easier acceptance of "western" arguments led Colonel Forster, the British representative, to wonder whether the Russians were at last worried about the need to keep alive the goose that laid the golden eggs. The Tripartite Commission's work only concerned the status and operations of the "western" interests — very significant to sectors of the economy but by no means the whole of it.

The Russians, as occupiers, relied on the government to maintain order, which, in the short run, the Romanian Communists had no interest in doing. In their agenda, order would only follow the Party's assumption of total control. Till then, its objectives both fostered and relied upon disorder. This divergence of aim could produce tensions between the Russian military and the Party. On 15th June 1945, General Susaikov berated the Groza Government for its failure to fulfil the Armistice Agreement. Good intentions were insufficient; the Romanians were purposely evading Article 8 (preservation of enemy property) and were dissipating enemy assets. Article 10

(deliveries to the army) was not being fulfilled; Russian troops were starving and had to be supplied from Russia. Textile and medical supplies for the Army had not been delivered and had been taken up by speculators. Reparations deliveries of cereals, horses and cattle, due under Article 10, were behind schedule, due to lack of government control and the black market. The restoration of Romanian loot had not been completed. "The Russian peasants know what the Germans and the Romanians did, and are impatient." The Romanian peasants were stripped by the Romanian Government, while the rich went untouched and the Russians got the blame. Lawlessness was rife by people in Russian uniform. The Russians would be compelled to explain the truth directly to the peasants. The people now believed that the Rădescu government left them alone while the Groza Government took everything. The population must be shown that it was not the Russian plan which caused the general economic deterioration, and that the Russians were not guilty.

There were some in the Party leadership who thought that they were. The available evidence suggests Pătrășcanu, certainly, and Dej, possibly. They both objected that Soviet policies were depriving the country of assets which the new Socialist Romania would need. But they were constrained by their need of the Red Army as the ultimate deterrent to any organized opposition to their plans. A Soviet enclave in the economy was also part of the price. But the qualified dissent underlines a divergence between Stalin's two chosen instruments in Romania, the Army and the Party. The Army wanted goods and services; the Party wanted mass support to use in overthrowing governments and liquidating the opposition. The source of that support, dictated as much by the needs of the moment as by ideology, was the industrial work force. Fomenting unrest in industry for revolutionary objectives counteracted the Army's need for continuity of supply. Until the end of 1947, the course of events evidenced a series of rough rapprochements between the two.

The party's aim was to bring about the disciplining of the workers not by their managements but by the General Confederation of Labour, inaugurated in the autumn of 1944,

under a Communist leadership[1]. Tied in to the National Democratic Front, it embarked on a campaign of industrial mayhem. Self-appointed workers' committees intimidated and expelled managements, setting up Workers' Boards in their stead. These boards decided on eligibility for employment, often refusing to accept workers whose reinstatement from redundant or demolished plants was required by law. Recalcitrance could always be overcome by violence. One example must suffice, In February 1945, elections at the Malaxa works by secret ballot produced a non-Communist committee. Its election was declared invalid by Confederation and it was turned out by armed Communist workers, on the instructions of Gheorghiu-Dej. A new committee was imposed and the elected representatives imprisoned.

The general economic deterioration stemming from the Russians' demands raised many issues requiring trade union action especially over wages and welfare, but the Confederation aimed not at solving them but exploiting them. Workers had to be shown that they could look only to the Confederation for the satisfaction of their wants. In January 1947, in order to maintain output, the major oil companies (outside Sovrompetrol) decided to give workers a loan of one month's salary in anticipation of a general increase in wages which was about to be announced by the Government. When this was announced, the workers' leaders protested that the decision had been taken over their heads and accused companies of trying to drive a wedge between the unions and the workers. The upshot was an invitation to

---

[1] The Confederation derived from an agreement, in May 1944, between Petrescu, the Social Democrat leader, and Pătrășcanu, providing for a central organization with branches throughout the country linking employees in individual industries; employees were also to be organized in individual plants through elected committees. Trade unionists who had "collaborated" with King Carol were disqualified from election to the central executive committee. This ruled out most of the Social Democrats.

NB. This paper relies on evidence to be found in the Public Record Office, London, especially the archives of the Foreign Office (FO 371), the Cabinet Office (CAB 120) and the War Office (WO 208), and on papers in the author's possession.

meet the Prime Minister, Petre Groza, who in the presence of the Oil Workers' Union and the Confederation said he was satisfied that the companies had acted in a manner tantamount to sabotage of the Government's economic policy and that unless the companies' decision was immediately revoked, he would personally see that those responsible were punished. The decision was revoked. The workers drew the right conclusion. It was clear that the Confederation was going to define the interests of those whom, formally, it existed to protect.

Nevertheless, workers' unrest persisted, especially as wages lagged behind the prices of food and textiles. Drought made the situation worse. Unrest flared up into mass demonstrations with workers repudiating their factory committees and, in places, severely manhandling union officials. The Confederation appeared to take fright at this revelation of its incomplete control. The immediate demands met by a wage increase, the Government set up an interministerial committee to deal with indiscipline in the work force; the committee's driving force was Gheorghiu-Dej. In July 1947, the Committee announced a measure to out surplus personnel, to reduce production costs and force to return to the land peasants who had been employed as unskilled labour. The technique was known as "compression". Companies were required to make a return of staff by categories to local commissions established ad hoc and composed of ministries' representatives. Personnel declared surplus by the commission were to be compensated with one month's salary if they were transferred to another job, two months, if no further employment could be found. These terms were less than those provided in labour contracts.

The economic need to get rid of redundant personnel served a political purpose. In practice, the commisions stipulated not only the numbers but also specific individuals to be removed from any particular undertaking. Prominent among the latter were anti-Communist workmen and officials. The first "compressions" took place imediately prior to the August elections to factory committees; they helped to eliminate opposition. The presence, on the boards of ministry

representatives, of the Siguranța helped to that end. The employment situation quickly fell into a state of chaos, as "compression" swept the remanining recalcitrants into the unions. Worker's demoralization become more acute when it appeared that appeals upheld by the boards were not necessarily accepted by local factory committees. By the autumn of 1947, the General Confederation had solved its problem, of bringing Romanian workers into its orbit and eliminating all rivals. Henceforward, trade union membership was a condition of employment; expulsion from the union meant loss of job; loss of job meant loss of ration cards and, possibly, housing. At the outset, in 1945, union membership had been 520,000; in 1948, according to official figures, it was 1,6 million. In view of the sanctions available, there seems no reason to doubt them.

Thus organized, the Unions provided the chorus and supers for the show trials of the National Peasants and the Social Democrats, for demonstrations against "western imperialists" and, later, for the Romanian People's Republic. The Communists achieved their objective, but at a cost to the economy to which the rigorous output norms set by the centralised planning system after the nationalisation of industry and the terms of the Labour Law of 8th June 1950 bear testimony. Thus was at last achieved the "calm (and the) working atmosphere" and democratic order demanded by *Graiul Nou* on the eve of the imposition of the Groza regime.

Irrespective of disagreements of timing or tactics, the Romanian Comunist Party was a willing instrument of Soviet policy. So, of course, was the Red Army. The priorities of each were established in Moscow. Arguably, the rulers there could be confident that, chaos notwithstanding, the Army could always get what it wanted. Meeting its needs would also satisfy the desire for revenge. Moreover, as long as the fighting continued, or positions had to be estabilished further west, or the Balkan forces had to be rested and regrouped, the Red Army's demands on Romania had to override all others, even those of the Party. But for the invasion, the Party would have remained, at best, on the outer fringes of politics. The arrival of the Red Army was the

sine qua non of the Party's having any significant influence in Romania at all. On this reasoning, the Red Army was the primary force in transforming the Romanian economy.

In assessing its behaviour, we must recall that Romania was the first "capitalist" country most Russians had encountered and one where they found higher living standards than in the Soviet Union. Further, British officials noted that their Soviet counterparts appeared to have been selected for their service in the field rather than for any administrative ability. Hence, the prolongation of the havoc inseparable from military operations. This was crucial to what happend. In the British view, the Armistice Agreement, though severe, was not inherently unworkable; had Romania been able to repair the physical damage and restore its export links at prevailing world prices, it could have taken the Armistice requirements in its stride. The Russians refused these measures: by doing so, they turned a difficult economic situation into a disaster.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

SERVICIUL DE INFORMAȚII AL P.C.R.; SECȚIA A II-A INFORMAȚII ȘI CONTRAINFORMAȚII DIN CADRUL COMANDAMENTULUI FORMAȚIUNILOR DE LUPTĂ PATRIOTICE (F.L.P.) — PENETRAREA SERVICIILOR OFICIALE DE INFORMAȚII (23 AUGUST 1944 — 6 MARTIE 1945)

CLAUDIU SECAȘIU

Din studiile de istorie apărute până în 1989, se poate reconstitui formarea și evoluția Formațiunilor de Luptă Patriotice — F.L.P. — cunoscute și sub numele de gărzi patriotice. La 23 august 1944 și în zilele următoare, grupe din cadrul acestora au acționat ca trupe de șoc ale P.C.R., în direcția răsturnării regimului antonescian[1].

Documentele studiate vin să completeze cu date noi tabloul activității gărzilor patriotice, insistând asupra activității informative, rămasă necunoscută și care s-a desfășurat sub conducerea nemijlocită a comandantului F.L.P., Emil Bodnăraș. Acesta, beneficiind de o bună pregătire militară — absolvise Școala Specială de Artilerie ca șef de promoție, de legături în rândul ofițerilor ce-i fuseseră colegi înainte de dezertarea în U.R.S.S. (1932) și în plus, de încrederea lui Gh. Gheorghiu-Dej, pe care-l cunoscuse în timpul detenției, a fost investit ca șef al aparatului militar al P.C.R., însărcinat cu pregătirea răsturnării regimului antonescian (după 4 aprilie 1944, data înlocuirii din fruntea P.C.R. a lui

[1] Col. Leonida Loghin și col. Alex. Petricean, *Gărzile patriotice din România*, București, Ed. Militară 1974, passim.

Ștefan Foriș cu triumviratul format din C. Pârvulescu, I. Rangheț și E. Bodnăraș)[1].

Necesitatea înființării, la începutul lunii mai 1944, a Diviziei I Informații din aparatul militar al P.C.R., care a coordonat activitatea informativă înainte de lovitura de stat din august 1944, corespundea nevoii conducerii P.C.R. de informații militare, politice și sociale.

După 23 august 1944, în contextul angajării din ce în ce mai impetuoase a P.C.R. în lupta politică, s-a resimțit nevoia de informații preponderent politice. Totuși, informațiile militare nu au dispărut complet de pe agenda Serviciului de informații al P.C.R., reorganizat la începutul lunii septembrie 1944, în cadrul Comandamentului General al F.L.P., ca Secția a II-a Informații și Contrainformații.

Astfel, era ținută la zi situația efectivelor armatei române din garnizoana București și împrejurimi. Aceste date interesau și Comandamentul sovietic, unde se trimiteau regulat, traduse în limba rusă, împreună cu buletinele informative F.L.P.[2].

Colaborarea cu organele de informații ale autorităților sovietice din România decurgea și din indicațiile trasate de Comitetul Central al P.C.R., Formațiunilor de Luptă Patriotice, în cadrul ședinței din 6 septembrie 1944. Pe lângă paza sediilor și a liderilor organizațiilor proprii, precum și a celor criptocomuniste, se indica „sprijinirea activă a Armatei Roșii"[3].

O altă directivă trasată de C.C. al P.C.R. Comandamentului F.L.P. la ședința din 6 septembrie 1944, în condițiile în care P.C.R. nu deținea în guvern pârghiile de exercitare a controlului asupra armatei și nici asupra serviciilor de informații, prevedea „organizarea muncii în armată și atragerea elementelor militare active", precum și „exploatarea la maximum a legăturilor cu elementele apropiate din aparatul de stat, pentru consolidarea pozițiilor F.L.P. și îndeplinirea sarcinilor lor"[4].

---

[1] Arhivele Statului București — Arhiva Istorică Centrală, Arhiva C.C. al P.C.R., (în continuare, Arh. C.C. al P.C.R.), fond 95, dosar 4.729/541, f. 223; Idem, dosar 121.474, f. 66; Idem, dosar 122.424, f. 61.

[2] Idem, fond 1, dosar 196/1944, f. 123.

[3] Idem, dosar 191/1944, f. 20.

[4] Ibidem, f. 20.

Aceste obiective fixate F.L.P. reflectau situația destul de precară a legăturilor P.C.R. în armată și în aparatul de stat. Până la 23 august 1944, deși se realizaseră unele contacte care au contribuit la evitarea unor căderi, acestea s-au limitat, în general, la nivelul eșaloanelor inferioare.

Un document elaborat spre sfârșitul anului 1944 sintetiza concepția P.C.R. în domeniul activității informative. Serviciul de Informații din cadrul F.L.P. trebuia să fie „un organ special care să asigure materialele necesare pentru lupta cu elementele conducătoare, ale vechilor organe rămase aproape în întregime și cu tendințe vădite de a sprijini mișcarea legionară: 1) Marele Stat Major, 2) S.S.I., 3) Siguranța, 4) Și deoarece Iuliu Maniu a avut tendința de a [se] sprijini pe toate aceste elemente, deci și materiale în jurul lui Maniu care unea și patrona pe aceștia"[1].

Acuzațiile de sprijinire a Mișcării Legionare aduse acestor organe sunt discutabile. Din păcate, ele reprezentau mai mult decât simple lozinci, reflectând opinia dominantă la nivelul conducerii P.C.R. și care a dus la epurarea radicală a serviciilor de informații, după 6 martie 1945. Efectele târzii ale acestei concepții au mers până la condamnarea în bloc, în anii '60, a fostelor cadre din serviciile informative ale statului, pentru „activitate intensă împotriva clasei muncitoare".

Serviciul și-a desfășurat activitatea atât prin constituirea unei agenturi proprii, cât și prin penetrarea și racolarea de agenți informatori din rândul membrilor serviciilor de informații legale ale statului, ca și ai partidelor politice — agenții F.L.P. acționând în afara cadrului legal existent.

În lumina indicațiilor C.C. al P.C.R., au continuat legăturile mai vechi cu funcționari din Serviciul Special de Informații, precum cele cu lt. col. Traian Borcescu, șeful Secției a II-a Contrainformații, care înainte de 23 august 1944 îi supraveghea discret, după eliberarea din detenție, atât pe Emil Bodnăraș, cât și pe L. Pătrășcanu, ferindu-i de pericolul arestării de către Siguranță.

---

[1] Ibidem, f. 36.

În plus, s-au stabilit noi legături și la Siguranță. Astfel, comisarul-șef Constantin Mihalcea, considerat în ilegalitate „spaima comuniștilor" din Galați, și-a oferit serviciile, amânând confruntarea cu noul regim. Transferat la S.S.I., el a fost numit după preluarea Serviciului de către P.C.R., la 28 martie 1945, în importanta funcție de director al Direcției Contrainformații, transformată apoi în Direcția Informații Interne. A supraviețuit celor câteva valuri de epurări de la S.S.I., din anul 1945, fiind menținut o vreme ca specialist, la fel ca și directorul Florin Becescu.

Tot pe linia S.S.I., serviciul lui E. Bodnăraș a obținut, după 23 august 1944, un informator prețios, în persoana șefului Grupei a II-a politice, Nicolae D. Stănescu, care, în raporturile cu P.C.R., a primit numele conspirativ „Petrescu".

După cum rezultă dintr-un memoriu adresat lui E. Bodnăraș în 1965, N. D. Stănescu și-a oferit serviciile P.C.R. din calcul politic: „Imediat după 23 august 1944, încă din primele zile, conștient de direcția în care în mod natural se îndrepta mersul istoriei noastre, am luat contact cu tov. Maurer, pe care până atunci nu-l cunoscusem, dar cu care în timpul bombardamentelor germane stătusem în același adăpost, fiind întâmplător vecini de stradă"[1].

O imagine diferită asupra funcționarului N. D. Stănescu și a ambițiilor sale a conturat-o fostul său șef, Eugen Cristescu, în studiul „Organizarea și activitatea S.S.I.": „șef al grupei de informații generale, licențiat, bun funcționar, cu oarecare aptitudini și relații ce-l ajutau în misiunea sa, dar în permanență nemulțumit cu gradul ce-l avea și dornic să parvină la situații (pe) care în realitate nu le merita, el fiind un funcționar de mijloc. Caracter șovăielnic și oportunist"[2].

La scurt timp după racolarea lui N. D. Stănescu, din cauză că primise din partea conducerii P.C.R. alte însărcinări, părăsind F.L.P., unde funcționase ca ajutor al comandantului acestora, Ion

[1] Biblioteca Academiei Române — Arhiva Istorică, fond XVII, dosar 2.097, nepag.

[2] C. Troncotă, *Eugen Cristescu asul serviciilor secrete românești*, București, Ed. Roza Vânturilor, 1994, p. 173.

Gh. Maurer, l-a prezentat pe N. D. Stănescu lui E. Bodnăraș, cu care a lucrat nemijlocit, avându-l ca pe o a doua legătură pe Ivan (Vania) Didenco, șeful Serviciului de Contrainformații din Secția a II-a F.L.P.

După propriile relatări, N. D. Stănescu a furnizat, în primul rând, informații politice, utilizând în acest sens, după aprecierile proprii, „întregul aparat informativ de care dispuneam și aducând servicii directe cauzei democratice". Privind retrospectiv, N. D. Stănescu mai nota că: „între 23 august 1944 și 6 martie 1945, am urmărit intrigile și mașinațiunile politice care se urzeau de guvernele Sănătescu și Rădescu, unele în colaborare cu S.S.I., ținând la curent și avertizând din timp conducerea P.C.R."[1].

Între documentele rămase de la E. Bodnăraș, s-au păstrat numeroase note informative ale Serviciului de Informații — noua denumire a S.S.I. din septembrie 1944 și până în martie 1945, cât timp Serviciul s-a aflat în subordinea Ministerului de Război — note cuprinzând, între altele, știri politice de la nivelul conducerilor partidelor istorice, din timpul crizelor de guvern din toamna anului 1944. Aceste note informative s-au bucurat de o asemenea apreciere din partea șefilor Serviciului de Informații al P.C.R., încât unele au fost transcrise integral, semnate cu numele conspirativ „Mirel", de șeful Secției a II-a, H. Zeider și înaintate persoanelor din conducerea P.C.R. care primeau buletinele de informații F.L.P.

E. Bodnăraș, care după 6 martie 1945 superviza activitatea tuturor serviciilor de informații românești, recompensându-i serviciile, l-a numit pe N. D. Stănescu, la 14 martie 1945, șef al S.S.I. De fapt, era considerat de conducerea P.C.R. mai degrabă „o umbrelă de vreme rea". După ce a fost înlocuit din conducerea Serviciului (1946), N. D. Stănescu a fost arestat de două ori, în cursul aceluiași an (1949), ultima oară rămânând în detenție timp de șase ani pentru activitatea sa de până la 23 august 1944 și condamnat sub acuzația de „activitate intensă împotriva clasei muncitoare", precum celelalte foste cadre din S.S.I. și Siguranță.

---

[1] B.A.R. — Arhiva Istorică, fond XVII, dosar 2.097, nepag.

Serviciul de Informații al P.C.R. a dispus de un informator prețios și în cadrul Secției a II-a Informații și Contrainformații din M. St. M., în persoana maiorului Nicolae I. Popescu. Artilerist de formație, absolvind Școala Superioară de Război cu calificativul „foarte bine" (iunie 1942), a fost repartizat, la cerere, la M. St. M., Secția a II-a, Biroul 2 Contrainformații. Datorită neînțelegerilor cu șeful Biroului, lt.-col. Gh. Petrescu, a fost mutat în cadrul aceleiași Secții, la Biroul 1 Informații, ca șef al Frontului de Sud (15 iulie 1943—1945)[1]. În luna septembrie 1944, maiorul N. I. Popescu l-a contactat pe E. Bodnăraș. Întâlnirea i-a fost mijlocită de cunoștința sa, gen. Constantin Popescu, comandantul Pieței București, care îi fusese în tinerețe, șefului F.L.P., instructor la Școala de Ofițeri de Artilerie. Legăturile au continuat, maiorul N. I. Popescu devenind membru P.C.R., fiind recomandat de C. Pârvulescu. Fruntașul comunist i-a sugerat și organizarea unei celule de partid în M.St.M.[2].

Numit secretar al celulei comuniste ce acționa acoperit în M.St.M., maiorul N. I. Popescu a început să-i furnizeze lui E. Bodnăraș note și rapoarte secrete, primite de la eșaloanele informative ale marilor unități din țară și de pe front, precum și de la celelalte organe ale statului, cu care Secția a II-a M.St.M. făcea schimb de informații. Chiar documente privind organizarea Secției a II-a M.St.M. și planurile acesteia de căutare a informațiilor erau cunoscute șefului Serviciului de Informații al P.C.R. Dintre cele mai prețioase documente secrete, furnizate de maiorul N. I. Popescu lui E. Bodnăraș, se detașează planul pazei și apărării sediului M.St.M. din str. Știrbei Vodă, în caz de tulburări interne, precum și descrierea exhaustivă a legăturilor telefonice, telegrafice cu fir și fără fir ale M.St.M., însoțită de schițe detaliate ale locului unde se găsesc centrala telefonică, telegraful, postul T.F.F., firele de cablu telefonic și telegrafic etc.[3]

---

[1] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dos. 198/1944, f. 148—149 (Notă biografică, întocmită de Serviciul de Informații F.L.P.).

[2] Gh. Bejancu și O. Lustig, *Cronică în marș*, vol 1, București, Ed. Militară, 1974, 45–46.

[3] B.A.R. — Arhiva Istorică, fond XIII, dosar 455, f. 14—23.

Valoarea acestor documente rezultă și din „Directiva operativă" de la începutul lunii martie 1945, elaborată de Comandantul F.L.P. în ipoteza preluării puterii utilizând forța armată. La capitolul „Inamicul: obiective principale", figura și clădirea Marelui Stat Major, alături de Comandamentul Militar al Capitalei, Postul de radioemisie Băneasa, Ministerul de Interne, Prefectura Poliției Capitalei etc.[1]

La 26 februarie 1945, maiorul N.I. Popescu încheia lista semnatarilor declarației grupului de generali și ofițeri superiori, în frunte cu gen. Constantin Vasiliu-Rășcanu, care se desolidarizau de acțiunile și declarațiile premierului N. Rădescu, făcute în seara zilei de 24 februarie 1945 la posturile de radio, pe care le apreciau ca „dăunătoare intereselor armatei și ale țării". O zi mai târziu era pus în retragere din oficiu, alături de ceilalți semnatari ai scrisorii de protest, „pentru motivul că au întreprins o acțiune politică personală, fapt prevăzut și sancționat de legile militare", după cum se menționa în Comunicatul Ministerului de Război, oprit de Cenzura sovietică[2].

Sub regimul instaurat la 6 martie 1945, maiorul N. I. Popescu a fost recompensat cu o carieră de excepție, pentru atitudinea sa politică pro-comunistă și serviciile aduse. Avansat la gradul de lt. col. și numit șef al biroului 2 Contrainformații din Secția a II-a M.St.M., a devenit, în toamna anului 1946, director al Poliției de Siguranță din Direcția Generală a Poliției, funcție pe care a ocupat-o până în anul 1948, la desființarea Siguranței, când a fost trecut, cu gradul de general-maior, ca subdirector general al Miliției.

*

În afară de urmărirea și penetrarea organelor informative ale statului, Serviciul de Informații al PCR, îndeosebi prin Serviciul auxiliar, care grupa agenții de pe teren, efectua și misiuni spe-

[1] Ibidem, f. 7.

[2] A.S.B. — A.I.C., fond Ministerul Propagandei Naționale — Presa internă, dosar 25/1945, f. 131; Idem, dos. 26/1945, f. 34.

ciale, precum reținerea și anchetarea persoanelor indezirabile (de exemplu, a fostului director al penitenciarului Doftana, faimosul „Balaurul", lichidat după 6 martie 1945)[1].

Începând din toamna anului 1944, subordonați ai șefului Serviciului de Contrainformații din Secția a II-a F.L.P., Ivan (Vania) Didenco, l-au urmărit și pe L. Pătrășcanu, deși acesta reprezenta P.C.R. în guvernele Sănătescu și Rădescu. Prin rapoartele agenților săi de pe teren, E. Bodnăraș a întreținut suspiciunea asupra legăturilor lui L. Pătrășcanu cu oamenii politici burghezi și cu diplomații anglo-americani. O persoană din anturajul lui L. Pătrășcanu, Anton Rațiu, pe atunci comandant al gărzilor patriotice din cadrul organizației criptocomuniste „Uniunea Patrioților", a consemnat unele detalii privind intrarea liderului comunist în atenția Serviciului de Informații al P.C.R. Într-un memoriu adresat secretarului general P.C.R., N. Ceaușescu, în anii când acesta ordonase anchetarea abuzurilor săvârșite de Securitate (1967—1968), inclusiv în cazul Pătrășcanu, Anton Rațiu afirma că a asistat, la începutul lunii noiembrie 1944, la o discuție purtată în limba rusă, între E. Bodnăraș și I. Didenco. După ce a remarcat că la mitingul în cinstea zilei de 7 noiembrie, de pe stadionul A.N.E.F., s-a scandat „Pătrășcanu prim ministru!", Bodnăraș ar fi declarat textual: „Omul ăsta prea se ridică. Trebuie să-i găsim ceva! Să-l urmărească Pantiușa, Serghei, Vanea și Mișa!!"[2]. Cele patru persoane însărcinate de E. Bodnăraș cu urmărirea lui L. Pătrășcanu erau: Pintilie Bondarenco, zis Pantiușa (devenit apoi Gheorghe Pintilie); Serghei Niconov (apoi Sergiu Nicolau); Ivan (Vania) Didenco (apoi Ioan Vidrașcu) și Mișa Povstanschi (apoi Vasile Posteuca). Cei patru făceau parte dintre acei comuniști din ilegalitate, care dobândiseră o pregătire informativă în U.R.S.S. Unii dintre ei, trimiși de N.K.V.D. în România, cu misiuni informative sau de sabotaj, au fost capturați de autoritățile românești, judecați și condamnați ca spioni sovietici. După 23 august 1944, ei au întărit substanțial efectivele Serviciului de Informații al P.C.R.

---

[1] Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 191/1944, f. 38.

[2] Idem, fond 95, dosar 122.420, f. 4.

În vâltoarea evenimentelor din primele luni ale anului 1945, o personalitate care interesa în cel mai înalt grad conducerea P.C.R., formând, implicit, obiectul supravegherii din partea Serviciului auxiliar, a fost însuși primul ministru de atunci, generalul Nicolae Rădescu.

În luna noiembrie 1944, pe când se afla la șefia Marelui Stat Major, înaintea numirii sale ca premier, în unele medii politice și militare, cu precădere în cele cu vederi de stânga, se comenta negativ înălțarea sa de la gradul de general de brigadă la cel de corp de armată, în condițiile în care — consemna o notă a Serviciului de Informații din subordinea Ministerului de Război — „e în vârstă de 71 ani și de 14 ani de când a ieșit din armată — nu a fost pus la curent cu toate problemele moderne militare, că nu a comandat decât o singură dată, două luni o brigadă de cavalerie". Tot negativ, se comenta și situația familiară a generalului, mai precis, originea evreiască a fostei soții, sora doctorului Ettingher, precum și simpatiile comuniste ale fiului generalului, tot Nicolae (Nicu), despre care se afirma că era căsătorit, de asemenea, cu o evreică. În aceeași notă informativă se mai semnala și zvonul că numirea sa în funcția de șef al M.St.M. ar fi datorat-o prieteniei cu L. Pătrășcanu, pe care îl cunoscuse în timpul detenției în lagărul de la Târgu Jiu, unde „L. Pătrășcanu i-ar fi studiat bine caracterul și s-ar fi convins că poate face cu el tot ce vrea"[1].

Simpatiile comuniste ale lui Nicu Rădescu au primit o confirmare publică prin scrisoarea deschisă, adresată generalului, chiar în ziua când acesta era silit să demisioneze, ca urmare a intervenției ultimative a lui A.I. Vîșinski pe lângă Regele Mihai (28 februarie 1945). În scrisoarea publicată de oficiosul comunist „Scânteia", trecând peste sentimentele filiale, Nicu Rădescu îi atribuia generalului răspunderea pentru „tristele fapte petrecute în ultima vreme"[2].

---

[1] A.S.B. — A.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri — Serviciul Special de Informații, Dosare generale, dos. 7/1944, f. 70.

[2] „Scânteia" din 2 martie 1945.

În schimb, pretinsa docilitate a generalului N. Rădescu s-a dovedit iluzorie, relațiile sale cu P.C.R. fiind tensionate încă din timpul tratativelor în vederea constituirii cabinetului său, la începutul lunii decembrie 1944. Ele au atins punctul maxim al încordării în luna februarie 1945, prin cuvântările generalului din sala cinematografului „Scala" (11 februarie), cea din ședința Consiliului de Miniștri (21 februarie) și culminând cu celebrul discurs de la Radio, din seara zilei de 24 februarie 1945.

Serviciul condus de E. Bodnăraș era mai bine informat asupra firii generalului, grație fostei sale soții. Solicitată să dea referințe, fosta soție l-a prezentat pe generalul Rădescu ca „negativ față de Partidul Comunist; hotărât să curețe pe legionari dacă ar fi la Ministerul de Interne; fost antisemit până la internarea în lagăr, [...]; integru, nesperțar, sărac". În încheierea notei, semnate de șeful Secției a II-a, Mirel Costea, se menționa și propunerea fostei soții a generalului, „ca cineva de la noi să ia legătura cu el (legătură directă) urmând ca el să-l controleze"[1].

Din documentele consultate nu rezultă dacă a fost contactat de cineva din partea P.C.R., însă atitudinea sa de rezistență față de încercările comuniștilor de acaparare a puterii este binecunoscută.

În urma incidentelor din ziua de 24 februarie 1945 și a agravării crizei politice, conducerea P.C.R. a însărcinat Serviciul auxiliar F.L.P. cu supravegherea strictă a mișcărilor generalului. Șeful Secției Contrainformații, Ivan Didenco, i-a ordonat lui Mișu Dulbergher (ulterior Dulgheru) să vegheze „ca acesta să nu dispară și să se știe în permanență unde este". Este cunoscut că după ce și-a prezentat demisia Regelui Mihai, la 28 februarie, ora 16,30, generalul N. Rădescu a trecut pe la domiciliul său, după care s-a refugiat în clădirea Legației Britanice, unde a rămas câteva luni. Laurian Zamfir, unul din colegii lui Mișu Dulbergher, din Serviciul auxiliar F.L.P. și viitor coleg în conducerea Siguranței, după 6 martie 1945, interogat de Securitate la 26 ianuarie 1953, declara: „Îmi amintesc că în ziua aceea, Dulgheru a fost chemat (după cum chiar el spunea) de către Ana Pauker și Emil

[1] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 196/1944, f. 404.

Bodnăraș și a fost întrebat unde se găsește Rădescu și cum a reușit să dispară, la care Dulgheru nu a știut ce să spună.

Tot din spusele lui Dulgheru și [Tudor] Sepeanu (un alt membru al Serviciului auxiliar — n.n.), am aflat că în acea noapte ei au descoperit un șofer de piață al cărui nume nu-l știu, care-l dusese pe Rădescu la Legația Britanică"[1].

După instaurarea guvernului P. Groza, clădirea Legației Britanice a fost supravegheată în permanență, zi și noapte, de câteva echipe ale Corpului Detectivilor din Direcția Generală a Poliției. Conducerea echipelor i-a revenit lui Vasile (Vasia) Cernov, care până la 6 martie 1945 făcuse și el parte din Statul Major al F.L.P., ca însoțitor (gardă de corp). Același Mișu Dulgheru a fost însărcinat, în luna mai 1945, de ministrul de Interne, Teohari Georgescu, să-l preia pe generalul N. Rădescu de la Legația Britanică și să-l conducă la domiciliu[2]. Fostul prim ministru a acceptat să părăsească clădirea Legației, în baza asigurărilor date de autoritățile sovietice și române că nu va avea nimic de suferit, însă în luna iunie 1945 i-a fost impus domiciliul obligatoriu. Un an mai târziu, la 17 iunie 1946, un avion românesc avea să-l scoată clandestin din România, aterizând la Nicosia (Cipru)[3].

*

Din trecerea în revistă a activității informative desfășurate la nivelul comandamentului F.L.P., se poate afirma că rezultatele obținute de Secția a II-a Informații și Contrainformații le-a permis conducătorilor comuniști cunoașterea din timp a intențiilor partidelor istorice și ale principalelor instituții ale statului, ieșind întăriți din crizele politice survenite la sfârșitul anului

[1] Arhiva Serviciului Român de Informații, fond „Y", dosar 40.007, vol. 3, f. 39 (verso).

[2] Ibidem, f. 40 (verso).

[3] Great Britain, Foreign Office Research Department, Weekly Political Intelligence Summaries, vol. 11, No. 296, 6th June, 1945, p. 13; Idem, Vol. 12, No. 312, 26th September, 1945, p. 14; Idem, Vol.13, No 348, 26 June 1945, p. 13.

1944 și începutul anului 1945, care au culminat cu instaurarea primului guvern controlat de comuniști.

De asemenea, s-au conturat, în forme incipiente, bazele viitoarei poliții politice a statului comunist — Securitatea, prin selecționarea șefilor Siguranței și S.S.I.-ului, după 6 martie 1945, cu precădere din rândurile foștilor membri ai Serviciului de Informații al P.C.R. Dintre acele cadre, verificate pe parcursul celor trei ani de până la crearea Securității, în anul 1948 au fost numite elementele de bază din conducerea secțiilor și birourilor Direcției Generale a Securității Poporului.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

POZIȚIA ARMATEI ROMÂNE FAȚĂ DE EVENIMENTELE POLITICE DIN PRIMELE LUNI ALE ANULUI 1945

ALESANDRU DUȚU

În februarie 1945 societatea românească s-a aflat într-un moment de răscruce al existenței sale, decis în final prin intervenția hotărâtoare a factorului extern sovietic, care a impus la 6 martie 1945 guvernul și apoi regimul politic dorit de Moscova. În acea atmosferă extraordinar de tensionată, de confruntare acerbă pentru putere, atât pentru guvernanți, cât și pentru forțele care se declarau democratice, s-au pus o serie de întrebări, de probleme, la care fiecare dorea să găsească răspunsul cel mai corect sau să influențeze poziția oștirii în sensul propriilor interese. Fiecare parte se întreba, în mod firesc, de altfel: Care avea să fie poziția armatei? Va avea armata o poziție? Va executa armata ordinele generalului Nicolae Rădescu, primul ministru al guvernului, care ordonase la 15 februarie 1945 ca „întotdeana la acțiunile de forță să se răspundă prin forță"[1], iar la 23 februarie „să se tragă în plin"[2] în cazurile în care demonstranții care încercau să ocupe instituțiile de stat nu s-ar fi retras la prima salvă de avertisment? Va trece armata de partea forțelor care încercau să schimbe atunci guvernul și destinul României? La

[1] Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar nr. 9 275, f. 49.
[2] Ibidem, f. 71.

această ultimă întrebare, „Scânteia" declara deja răspicat: „De acum încolo armata noastră, care este din popor, își va spune sus și tare cuvântul". Și de aici decurg alte întrebări: Și-a spus sau își putea spune armata cuvântul? Era necesar ca oștirea să-și spună cuvântul? Și dacă da, ce mentalități trebuiau schimbate? La nivelul căror structuri trebuia acționat pentru a obține adeziunea oștirii la politica grupării politice respective?

Sunt acestea doar câteva întrebări, câteva probleme, pe care le ridică și le impune abordarea problematicii anunțate. Deoarece derularea evenimentelor și consecințele acestora ne sunt cunoscute, precizez fără a intra în detalii că în pofida aprecierilor făcute deseori în epocă și apoi în istoriografia română conform cărora atitudinea armatei a reprezentat unul din factorii importanți care au contribuit ca soarta luptei pentru putere să fie hotărâtă în favoarea „forțelor democratice" — evenimentele din februarie 1945 și instaurarea guvernului dr. P. Groza nu au fost determinate sau influențate decisiv de poziția oștirii, chiar dacă declarațiile și opțiunile unor cadre superioare în grad au avut o anumită rezonanță în opinia publică. De fapt, la nivelul general al oștirii, acestea mai mult au șocat decât au influențat opțiunea militarilor.

În fond, în situația în care se afla în februarie 1945 — supusă fiind presiunilor și măsurilor abuzive ale Comisiei Aliate de Control sovietice, care declanșase încă din octombrie 1944 procesul e destructurare a marilor unități care nu luau parte la operațiile militare, și de decapitare a cadrelor valoroase prin arestările efectuate (generalii Ilie Șteflea, Gheorghe Potopeanu, Constantin Voiculescu, Radu Korne și mulți alții) și prin succesivele înlocuiri de la comanda marilor unități de pe front (generalii Nicolae Macici, Nicolae Șova, Gheorghe Avramescu, Nicolae Dăscălescu, ultimii doi de la comanda Armatei 4 în Cehoslovacia) — armata română aflată în țară — demoralizată, incriminată și apreciată ca fiind *fascistă* (alături de P.N.Ț., P.N.L. și generalul Nicolae Rădescu) de către reprezentantul politic sovietic (Pavlov) în Comisia Aliată de Control — nu era în situația de determina sau influența decisiv derularea evenimentelor. Pentru a evita orice surpriză sovieticii luaseră deja măsurile de siguranță și precauție

necesare. În februarie 1945 unitățile militare române din București fuseseră deja dezarmate, iar Regimentul 2 care de luptă — singura unitate blindată existentă — trimis pe front, cu puțin timp înaintea Diviziei 1 gardă. În schimb, în decembrie 1944 în România sosiseră trei divizii de război sovietice cu efective complete, întărite fiind apoi cu alte forțe, iar câtva timp mai târziu, în aprilie 1945, „Lotul 1001" constituit din propagandiști, selecționat cu grijă din cadrele Diviziei „Tudor Vladimirescu" și dintre voluntari, avea să fie încadrat în armată declanșându-se astfel procesul de convertire ideologică a militarilor. Protestând împotriva dezarmărilor efectuate „care constituiau o încălcare categorică a prevederilor Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944", generalul Constantin Sănătescu, șeful Marelui Stat Major, preciza generalului Vinogradov că acele măsuri „înjositoare pentru armata română" aveau „consecințele cele mai grave asupra moralului întregii populații cât și asupra armatei, care nu poate fi supusă unui tratament atât de contradictoriu și anume: pe front, camarad de luptă căruia i se cer eforturi continui, iar pe propriul ei teritoriu obiect de captură, de dezarmare și vexațiune"[1].

În acest context, deși numeric efectivele aflate în țară ar putea lăsa impresia unei armate numeroase, puternice, în realitate situația era complexă, militarii din țară încadrând de regulă numeroasele structuri logistice și de îndeplinire a obligațiilor asumate prin Convenția de armistițiu și mai puțin unitățile luptătoare. La aceasta s-a adăugat receptarea marelui pericol al intervenției directe a trupelor sovietice și al ocupării militare propriu-zise a țării în cazul declanșării unui eventual război civil, care putea fi provocat cu ușurință în condițiile în care gărzile patriotice organizate de comuniști (75 000 de membri la începutul lunii matie 1945) erau pregătite să treacă „la ocuparea prin forță a principalelor instituții de stat din București", inclusiv a Marelui Stat Major (ale cărui subunități de pază fuseseră dezarmate din ordin sovietic) și la neutralizarea a 15 unități militare din București.

[1] Arh. M.Ap.N., fond 1 336, dosar nr. 199, f. 91—92.

În acest context, respectând principiul că armata nu intervine în problemele politice și ordinul fostului ministru de Război, generalul Mihai Racoviță, din 30 august 1944 că militarilor „le este interzis a lua parte la orice manifestare a partidelor politice"[1], trupele au rămas liniștite în cazărmi, chiar dacă în unele locuri au fost militari, chiar comandanți, care s-au alăturat manifestanților sau au luat cuvântul la întruniri. Prezența acestora ca și Declarația din 26 februarie 1945 a celor 6 generali, în frunte cu Constantin Vasiliu-Rășcanu, 3 colonei și un maior, de desolidarizare față de „acțiunea și declarațiile" primului-ministru pe care le considerau „dăunătoare intereselor armatei și țării"[2] — chiar dacă acestea chemau la „cumințenie", „ordine și liniște", la „înhămarea la muncă grea și spornică" pentru a nu aluneca pe „povârnișul prăbușirii" — au rămas izolate și fără urmări practice, provocând mai mult confuzie, emoție, uimire, indignare la mulți, bucurie la unii. Concluzionând că militarii amintiți „au călcat legile militare", Consiliul Superior al Oștirii a decis la 27 februarie 1945 trecerea lor în retragere. Hotărârea regelui Mihai I, de a nu se publica Decretul în „Monitorul Oficial" pentru ca hotărârea C.S.O. să fie valabilă, a făcut ca generalii și ofițerii amintiți să rămână în cadrele oștirii nesancționați, „ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic", așa cum aprecia generalul Constantin Sănătescu la 2 martie 1945.

În cea mai mare parte a garnizoanelor, comandanții, care primiseră misiunea să asigure liniștea și buna funcționare a aparatului de stat, au făcut cunoscut că dacă unitățile vor fi atacate în timpul îndeplinirii ordinelor militarii vor reacționa. „În consecință să fie bine știut — transmitea colonelul Nicolae Lotoroșanu locotenent-colonelului Uskov, împuternicitul Comisiei Aliate de Control în Mehedinți — că trupele din garnizoana Turnu Severin nu vor ataca pe nimeni, ele însă se vor apăra în cazul când vor fi atacate de manifestanți". În încheiere, ofițerul român cerea „să se evite prezența ostașilor sovietici în rândurile acestor mani-

[1] Arh. M.Ap.N., fond 338, dosar nr. 123, f. 37.
[2] „România liberă" din 28 februarie 1945.

festanți doritori de a tulbura liniștea publică și a paraliza activitatea instituțiilor de stat"[1].

Dacă la Turnu Severin — unde locotenent-colonelul Uskov răspunsese că dacă militarii vor deschide foc asupra manifestanților, sovieticii vor considea atacul ca antidemocratic și provocator și vor acționa împotriva trupelor române — nu a fost necesar să se facă uz de armă, la Calafat comandantul gărzii care apăra Prefectura a fost obligat să tragă, înregistrându-se două victime, iar la Craiova unde patrulele sovietice patrulau pe străzi, armata s-a retras pentru a nu da loc la „incidente sângeroase"[2]. Procesul-verbal întocmit la Spitalul Filantropia din Craiova preciza însă că glonțul, de calibrul 6 mm, cu care a fost rănit Ion Tomescu a fost tras „lateral din dreapta spre stânga, iar nu din față". La București, menționează documentele de ordine, s-au tras „câteva rafale de mitralieră pentru intimidare". Reacția forțelor de ordine sau gloanțele provocatorilor au provocat morți și răniți, dând prilejul miniștrilor F.N.D. și presei comuniste să acuze „elementele fasciste din armată" că asasinează cetățenii pașnici ai Capitalei.

Receptând evoluția evenimentelor după demiterea generalului Nicolae Rădescu, colonelul Gheorghe Georgescu, comandantul Corpului 7 teritorial, a solicitat la 1 martie Președinției Consiliului de Miniștri să precizeze dacă mai sunt în vigoare ordinele de a se trage împotriva celor care încercau să ocupe instituțiile și cum să se procedeze în situația în care armata sovietică „intervine direct" în sprijinul acestora, dat fiind faptul că „pedeapsa cu moartea pentru oricine a rănit un ostaș sovietic" nu era abrogată. În aceeași zi, generalul Constantin Sănătescu, șeful Marelui Stat Major a răspuns că ordinele care prevedeau executarea focului împotriva manifestanților se anulează, și a cerut ca pentru menținerea ordinei să se ceară „concursul delegatului sovietic", și să nu se mai facă „uz de arme"[3].

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond 353, dosar nr. 19, f. 44.
[2] Ibidem, fond 4, dosar nr. 173, f. 1.
[3] Ibidem, fond 948, dosar nr. 218, f. 78.

Schimbarea scenariului de cucerire a puterii politice în stat prin intarea în joc a lui A.I. Vîșinski a modificat și dinamica derulărilor care aveau loc în stradă, unde a scăzut presiunea asupra trupelor care apărau instituțiile de stat, asaltul prefecturilor lăsând locul bătăilor cu pumnul în masă și trântirii ușilor în Palatul regal.

Revenind la poziția armatei față de acele evenimente dramatice, consider greșite aprecierile potrivit cărora armata parcursese până la 6 martie o etapă importantă în procesul de radicalizare, de raliere tot mai strânsă la programul politic al P.C.R. În martie 1945 acest proces era doar un deziderat al partidului comunist pentru a cărui realizare s-a acționat în perioada următoare prin căi și metode multiple între care un rol important l-au avut amplele epurări din anii 1945—1947, care au dus într-un timp scurt la schimbarea structurii sociale a corpului de cadre, precum și arestările și condamnările la ani grei de temniță care au distrus elita armatei, manifestările oportuniste ale noilor elemente aduse la conducerea oștirii.

În concluzie, apreciez că în situația în care se găsea în februarie 1945, armata română — aflată sub bisturiul Comisiei Aliate de Control, în proces de destructurare și umilire fără anestezie din partea generalilor sovietici pentru a nu fi în măsură să aibă capacitate combativă și forță morală de a reacționa eficient în fața ingerințelor externe — nu a putut influența derularea evenimentelor și nu a constituit un factor care a decis soarta luptei pentru putere. Teoretic, în februarie 1945 oștirea avea 3 căi de urmat: să se angajeze de partea uneia din cele două tabere aflate în luptă; să încerce o acțiune pe cont propriu, vizând instituirea unui regim militar; sau să se mențină în afara celor două grupări de forțe adverse, invocând atributele de organism aflat în slujba unor permanențe statale. Armata a ales ultima variantă, înregistrând și ea în perioada următoare evoluțiile și involuțiile care au marcat societatea românească în etapa comunistă a istoriei sale impusă acum 50 de ani.

SCHIMBĂRI ÎN APARATUL DIPLOMATIC ROMÂNESC DUPĂ 6 MARTIE 1945

ION CALAFETEANU

UNIVERSITY LIBRARY

La 23 august 1944, când la București s-a produs răsturnarea guvernului mareșalului Ion Antonescu, în Ministerul Afacerilor Străine al României — avem în vedere atât Centrala, cât și serviciul exterior — lucrau 279 de diplomați și consuli (dintr-un total de 957 salariați). Desigur, exista, în perioada anilor 1940—1944, cum va exista și în următorii trei ani, un anumit grad de instabilitate în cadrul aparatului diplomatic românesc; dar ceea ce considerăm a fi o caracteristică a acestuia este permanentizarea unui segment majoritar de profesioniști de valoare, formați și afirmați după primul război mondial, care au străbătut toate schimbările de regim politic cunoscute de România după 1937. Ei au asigurat, în diplomația românească, o continuitate de competență pusă în slujba țării, peste discontinuitățile pe care le-a cunoscut orientarea politicii externe a României; ei s-au înscris într-o tradiție de care erau mândri și pe care doreau să o continue. Profesionalismul — și dați-mi voie să adaug încă un atribut, să subliniez încă o calitate fără de care nimeni nu poate fi diplomat în orice țară din lume și în orice perioadă — și patriotismul lor s-au demonstrat în împrejurările grele prin care a trecut țara după 23 august 1944 și, în special, după instaurarea la conducerea țării, cu ajutor sovietic, a guvernului dr. Petru

Groza, la 6 martie 1945. Cu un statut internațional stabilit de Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, tradus în practică de Uniunea Sovietică la echivalentul unei țări aflate sub un regim de ocupație, România avea posibilități de mișcare extrem de reduse în planul promovării unei politici externe proprii. De aceea, pe acest plan diplomația românească nu a putut face dovada profesionalismului său. El, însă, s-a putut ilustra în pregătirea Conferinței de Pace de la Paris, obiectiv fundamental al acelei perioade. Timp de mai bine de doi ani, în Ministerul Afacerilor Externe s-a gândit și s-a lucrat pentru apărarea drepturilor românești la Conferința de Pace. Sutele de volume păstrate astăzi în Arhiva Istorică a Ministerului Afacerilor Externe sunt dovada acestei munci. Iar dacă acel impresionant efort intelectual, pus în slujba unei cauze drepte, nu a dus la rezultate pe măsura lui, a așteptărilor românești și a dreptății înseși, explicațiile trebuie căutate în altă parte.

Pentru a face față acestui efort, precum și necesităților izvorând din creșterea numărului de state cu care România a stabilit legături diplomatice, în martie 1946 a fost adoptată o nouă lege de organizare a Ministerului Afacerilor Străine, conform căreia numărul personalului diplomatic creștea cu cca 100 de persoane. La 30 aprilie 1946 erau încă libere în M.A.S. 91 de posturi diplomatice: 15 de ministru plenipotențiar și șef de misiune, 31 de consilier, 7 de secretar I, 8 de secretar II, 10 de secretar III și 20 de atașat. Partidele care susțineau guvernul dr. Petru Groza s-au grăbit să folosească această situație, precum și drepturile acordate de noua lege pentru a-și implanta cât mai mulți membri sau partizani politici în posturi diplomatice sau consulare. Din 45 de persoane angajate într-o primă etapă în M.A.S. pe posturi diplomatice și consulare pe baza noii legi, principalul beneficiar (24 de angajați) a fost Partidul Liberal, al cărui președinte, Gh. Tătărescu, era și titularul Departamentului. Comuniștii se situau pe locul 2, cu 11 angajați, urmați de Frontul Plugarilor cu 10. Aceasta este prima informație sigură pe care o avem despre prezența unor membri ai Partidului Comunist din România în posturi diplomatice și consulare. Se impune însă o precizare: din cei 8 diplomați și 3 consuli membri ai P.C.R., 9 erau la post în

exterior și numai doi în Centrală; la Frontul Plugarilor proporția era de 50%—50%.

Până în ianuarie 1947 a avut loc o permanentă creștere a numărului personalului diplomatic și consular (în total au fost angajați în M.A.S. 64 diplomați și 7 consuli), după care au început licențierile pentru economii bugetare: la 1 iunie 1947 au fost scoși din Minister 9 diplomați și 6 consuli, iar la 1 septembrie al aceluiași an numărul personalului diplomatic și consular a fost din nou redus cu 16 și, respectiv, 20 de posturi. Printre cei ce părăseau Ministerul se aflau adevărați profesioniști, precum Gheorghe Lecca, Radu Crutzescu, Vintilă Petala, Edmond Ciuntu, miniștri, Alexandru Bianu, prim-consilier, Gheorghe Barbul, secretar II, Constantin Karadja, prim-consul general, membru de onoare al Academiei Române și alții. Ei se adăugau altor diplomați remarcabili, ca Raoul Bossy, Vespasian V. Pella, Gheorghe Crutzescu, Constantin Hiott — miniștri, Radu Scarlat Arion — consilier, Scarlat Grigoriu, secretar I și mulți alții care, aflați la post în exterior și chemați în țară de guvernul comunist, au refuzat să se întoarcă. În străinătate se mai afla și un alt valoros grup de foști diplomați plecați după 1944, între care Grigore Niculescu-Buzești, Constantin Vișoianu, Alexandru Cretzianu.

Nu credem că mai este necesar să adăugăm că nici un membru al Partidului Comunist din România nu fost scos din M.A.S.

Adevărata „comunizare" a aparatului diplomatic și consular român s-a produs numai după înlăturarea grupării liberale din guvern și preluarea conducerii Departamentului externelor de către Ana Pauker, la începutul lunii noiembrie 1947.

Înainte de a arăta cum s-a produs acest fapt, considerăm că sunt necesare două clarificări.

Prima se referă la politica promovată de întâiul ministru de externe comunist din România.

Desigur, în anii 1947—1952, când la conducerea M.A.S. s-a aflat Ana Pauker, România a avut unele acțiuni de politică externă, dar de o politică externă românească credem că nu se poate vorbi. Și această caracterizare este valabilă și după 1952. În politica externă, în anii '50, România a urmat docilă linia Moscovei, iar diplomații români în exterior erau permanent „consiliați" de

„prietenul" sau „marele prieten", termeni prin care, în corespondența diplomatică a epocii, se înțelegea Uniunea Sovietică. Din acest punct de vedere poate cel mai bine caracteriza situația o glumă care circula în acei ani: În timpul unui garden-party oferit de Ana Pauker diplomaților acreditați la București, într-o frumoasă zi de vară, a început deodată să plouă. Invitații se refugiază în adăposturi sau își deschid umbrelele. După 5 minute, când ploaia a încetat și a ieșit soarele, aceștia ies din nou pe aleile grădinii. Numai Ana Pauker continua să se plimbe cu umbrela deschisă. Când cineva îi atrage atenția că ploaia a încetat, ea a răspuns prompt: „La Moscova încă plouă".

A doua clarificare privește modul în care Ana Pauker a condus Ministerul Afacerilor Străine. În acest sens aș dori să relev un aspect grăitor prin el însuși și rămas, din păcate, până acum necunoscut. La 1 decembrie 1947 a fost numită în M.A.S., cu gradul de prim-consilier de legație, Ana Toma, care va deveni la 8 mai 1948, printr-un decret semnat de Președintele Prezidiului R.P.R., acad. C. I. Parhon și contrasemnat de Ana Pauker, secretar general al M.A.S. Dar, încă înainte de această dată, Ana Toma primise de la Ana Pauker împuterniciri în cadrul M.A.S. cu totul excepționale, greu de imaginat chiar și pentru acele timpuri. Pentru a exemplifica cele afirmate este suficientă recurgerea la Decizia nr. 150386 din 29 ianuarie 1948, semnată de Ana Pauker, pe care o reproducem în întregime: „Noi, ministru secretar de stat la Departmentul Afacerilor Străine, având în vedere dispozițiunile art. 4 și 5, aliniatul 3, din Legea nr. 576 din 4 noiembrie 1944, pentru prevenirea, gestionarea și controlul fondurilor superioare de stat, în interesul bunului mers al serviciului, decidem: Art. 1: Doamna Ana Toma, prim-consilier de legație în Ministerul Afacerilor Străine, este autorizat de noi a aproba cheltuieli de la fondul pentru interese superioare de stat, în limitele prevederilor bugetare și ale creditelor deschise de Ministerul Finanțelor — în orice sume, când cheltuielile se sprijină pe acte și până la cel mult 20% din totalul fondului când e vorba de plăți în interes general, care nu pot sau nu trebuie să fie sprijinite pe acte. În aceste din urmă cazuri, ordinul scris al doamnei Toma, specificând că plata se va face fără acte,

constituie singurul act justificativ pentru gestionar. Art. 2: Dl. director al Contabilității din acest Departament este însărcinat cu executarea prezentei Deciziuni".

Nu se va ști, poate, niciodată, la cât s-au ridicat sumele de care Ana Toma a dispus cum a vrut ca urmare a acestei decizii. Și, cu atât mai mult, nu vom cunoaște scopul sau scopurile în care au fost folosite. Fondurile se puteau îndrepta, credem noi, spre acțiuni de spionaj sau de propagandă externă în sprijinul regimului, cunoscută fiind slăbiciunea tuturor guvernelor comuniste pentru astfel de acțiuni. Așa cum — potrivit unor informații ce mai trebuie încă verificate și confirmate — nu poate fi exclusă nici ipoteza cu privire la sprijinirea de către Ana Toma a mișcării sioniste și a emigrării populației evreiești din România, argument ce ar fi contribuit decisiv la discreditarea Anei Pauker în fața lui Stalin și la câștigarea luptei pentru putere de către Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Revenind acum la „comunizarea" aparatului diplomatic și consular românesc, este necesar să arătăm că, la începutul lunii noiembrie 1947, Ministerul Afacerilor Străine a fost literalmente ocupat de comuniști. Afirmația trebuie înțeleasă în sensul ei cel mai concret și nu ca o figură de stil: în dimineața unei zile de la începutul lunii noiembrie, celei mai mari părți a salariaților M.A.S. (diplomați, consuli, aparat tehnico-administrativ și de serviciu), care nu erau membri ai Partidului Comunist din România, nu li s-a mai permis, pur și simplu, accesul în clădirea ministerului. Când, în zilele următoare, comuniștii și-au dat seama de imensitatea necunoscutului în fața căruia se aflau și de extrema sensibilitate a problemelor pe care le aveau de soluționat au apelat la ajutorul unora dintre vechii diplomați. Foarte curând vor ajunge însă la concluzia că au învățat totul și vor renunța la aceste „elemente burgheze, dușmane ale poporului". Se păstrează o listă cu numele acestor ultimi salariați din vechiul aparat al Ministerului Afacerilor Străine care au fost scoși („comprimați") din M.A.S. începând cu 20 noiembrie 1947. În acea zi au fost îndepărtați Constantin Zănescu, Nicolae Solacolu, Radu Flondor, Radu Cutzarida — miniștri plenipotențiari, Constantin Cesianu, Iosif Igirosanu — secretri I, Ion Chinezu — prim-consul general,

Paul Cernovodeanu — consul, Alexandru Paleologu — atașat și mulți alții. În total, în acea zi au fost scoși din M.A.S. 162 de persoane (din care, 88 diplomați și consuli). La 1 decembrie au părăsit Ministerul Ion Christu și Grigore Constantinescu — miniștri plenipotențiari. În general, până în martie 1948 au fost scoși din M.A.S. ultimii 211 salariați (din care 110 diplomați și consuli) venind din „vechiul regim". Printre aceștia se aflau 14 miniștri plenipotențiari, 11 consilieri, 5 secretari I, 6 secretari II, 6 secretari III, 19 atașați.

Concomitent, în M.A.S. s-au făcut angajări masive, pe criterii de origine socială și de atașament față de noul regim. În arhiva M.A.E. poate fi găsită lista celor 268 de angajați în M.A.S. în perioada noiembrie 1947 — martie 1948 (din care 96 diplomați și consuli). Aceasta, ordonată strict cronologic, se deschide cu Gheorghe Vlădescu-Răcoasa și Ion Vințe, numiți la 4 noiembrie 1947 în gradul de ministru plenipotențiar și continuă cu George Macovescu (11 noiembrie, consilier). La 14 noiembrie sunt numiți secretari generali ai M.A.S. Grigore Preoteasa și Alexandru Voitinovici. La 1 decembrie sunt angajați alți 26 diplomați, printre care Eduard Mezincescu, ministru plenipotențiar. La 5 decembrie apar trei noi miniștri plenipotențiari: dr. Ștefan Cleja, Mihail Levin și Solomon Barbu, iar la 15 decembrie este numit în aceeași calitate Teodor Rudenco.

Cine sunt noii veniți? Ce pregătire au? Din ce categorii sociale provin? Sunt întrebări la care s-ar putea răspunde prin prezentarea unor scurte fișe biografice ale noilor miniștri plenipotențiari, alese la întâmplare, fiindcă în ceea ce privește „apartenența politică" lucrurile sunt clare.

Se impune o observație preliminară: în general, în fișele biografice ale acestora studiile sunt trecute sub tăcere sau, în cazul celor care au o pregătire intelectuală solidă, ele sunt expediate foarte rapid. În schimb, activitatea politică, în special cea din ilegalitate, era adusă în prim plan.

Asta era moda epocii!

Nu vom nominaliza aceste date personale nu din cine știe ce considerente ascunse, ci pur și simplu pentru că, după părerea

noastră, aceasta nu ar ajuta cu nimic la înțelegerea fenomenului social pe care îl analizăm.

Iată o primă fișă biografică: născut în 1913, de profesie fierar, membru de partid din anul 1935. Fiind arestat pentru activitate revoluționară, a fost condamnat în 1943 la muncă silnică pe viață. După eliberarea României a activat pe linie sindicală, ca membru în Comitetul Executiv al Confederației Generale a Muncii din România. Deputat în Marea Adunare Națională din 1948, iar din 1950 ambasador.

A doua fișă: născut în 1909, doctor în medicină și publicist. Numit în 1947 director general și, apoi, secretar general în M.A.S.

A treia fișă: născut în 1911, a activat în mișcarea muncitorească din 1930. După 1944 a fost secretar de partid la județele Sibiu și Arad, apoi activist al C.C. al P.C.R. În 1948 a fost numit consilier în M.A.S. și, în același an, ministru plenipotențiar la Budapesta.

A patra fișă: născut în 1914, muncitor textilist. Pentru atitudinea sa antifascistă a fost în mai multe rânduri arestat și condamnat. La Congresul P.M.R. din 1948 a fost ales membru supleant al C.C. al P.M.R. Pentru devotamentul dovedit față de Parid și clasa muncitoare, i s-a încredințat conducerea Direcției Cadrelor a C.C. al P.M.R. În 1949 a fost numit ambasador la Moscova.

A cincea fișă: născut în 1914, doctor în medicină. Prefect de Sibiu în 1945—1946, ministru plenipotențiar în 1947, secretar general în M.A.S. în 1948.

A șasea fișă și ultima: născut în 1898, licențiat al Facultății de Drept, primar al orașului Constanța în anii 1944—1945, prim consilier în M.A.S. în anul 1947, deputat în Marea Adunare Națională în 1948, apoi secretar general al M.A.S. și ambasador.

Chiar și din această selecție de fișe, pe care am căutat să o fac cât mai echilibrată, se poate trage o concluzie deloc optimistă asupra profesionalismului noului aparat diplomatic și consular al României, devenită, la sfârșitul anului 1947, republică. Soluțiile căutate în anii '50 pentru ameliorarea acestei situații, în ciuda

unor reușite individuale remarcabile din punct de vedere profesional, nu pot fi apreciate ca satisfăcătoare.

Abia la începutul anilor '60, prin aducerea în M.A.E. a unor tineri absolvenți de facultăți, selectați și pe baza performanțelor lor intelectuale, precum și prin organizarea Cursului Postuniversitar de Relații Internaționale pe lângă Universitatea din București, problema personalului diplomatic și consular român a căpătat o soluție și de valoare și de durată. De observat însă că, în acea perioadă, și poziția României pe plan internațional începea să se individualizeze în cadrul lumii socialiste.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY

LA POLOGNE 1943—1945: EMPOIGNER LE POUVOIR

ANDRZEJ PACZKOWSKI

CENTRAL EUROPEAN UNIVERSITY LIBRARY

Si on regarde de loin — dans l'espace ou dans le temps — les détails se fondent et tout se ressemble. C'est le cas, d'après moi, du problème de la prise du pouvoir par les communistes dans l'Europe Centrale et Orientale. Mais, ce sont — comme toujours — les détails qui forment l'essentiel.

Ainsi, je voudrais me concentrer sur ce qui me semble spécifique pour le „cas polonais". Sans diminuer les différences qui sont apparues dans les années successives, il me semble que les plus grandes disparités se trouvent au début de ce processus.

En conséquence, je me limite aux années 1943—1945. Ma thèse est suivante: c'est alors que s'est formé le „noyau dur" du système — les institutions centrales et les techniques principales de gouverner.

La Pologne et les Polonais constituaient pour Staline un problème autant important que difficile à résoudre. Important: parce que la Pologne se trouvait sur la route vers l'Europe Occidentale et pouvait servir — d'après le besoin — de barrière contre l'agression ou de base pour l'expansion. Difficile: parce que les Polonais étaient la nation la plus nombreuse dans cette région, de même que traditionnellement antirusses et — à partir de 1918 — aussi antisoviétiques. L'antisoviétisme s'est

approfondi dans les années 1939—1941, étant la réaction à la manière d'occuper le territoire polonais à l'est du pays.

Moscou devait aussi prendre en considération le fait que l'État Polonais était le premier combattant de la guerre et le plus tenace allié des Anglo-Saxons. Le gouvernement polonais à l'émigration se légitimait par la continuité constitutionnelle et gen. Wladyslaw Sikorski s'est rencontré plusieurs fois avec Churchill et Roosevelt. La Pologne possédait aussi l'armée qui combattait à côté des alliés, et qui même si peu nombreuse — par comparaison aux armées à millions — était bien preparée et déterminée.

Une conspiration largement répandue sur l'ensemble du territoire formait une sorte d'État Clandestin: milliers de soldats assermentés, les tribunaux, l'administrastion clandestine, l'éducation illégale, la presse secrète. Il y avait la communication régulière par la radio avec Londres, les officiers après l'instruction en diversion étaient transportés au pays. Les dirigeants de cet État étaient: la Représentation Nationale Politique, regroupant les partis principaux de la gauche socialiste jusqu'à la droite nationaliste, le Délégué du Gouvernement pour le Pays dirigeant l'administration, le Commandement Général de l'Armée Nationale (abréviation polonaise — AK) coordonant les actions militaires, celles des services de renseignements de même que préparant l'insurrection nationale.

Les structures de cet État — en particulier l'AK — aussi bien que le gouvernement à l'émigration jouissaient d'une grande autorité auprès de la majorité de la société. À coté d'elles il y avait des structures — moins nombreuses mais impossible à bagateliser — de la droite nationale extrêmement radicale. Elle était, naturelement, encore plus antisoviétique.

Même si les combats en Pologne se différaient de ceux en Yougoslavie où les partisans ont réussi à dominer les régions entières du pays, la conspiration polonaise était la plus forte dans toute l'Europe occupée. Et la plus ancienne, parce qu'elle est née déjà à la fin du septembre 1939.

On sait toujours peu de la stratégie politique de Staline et des objectifs à longtemps qu'il se posait. Pourtant il faut

remarquer que, avant l'éclatement de la guerre allemande-soviétique, Moscou avait déjà pris des mesures pour réanimer le mouvement polonais communiste, dissous par le Comintern en 1938. Parallèlement il y avait eu des signaux, que les dirigeants soviétiques cherchaient parmis les Polonais non-communistes des candidats pour une éventuelle collaboration politique.

À partir de juin 1931 tous les efforts s'étaient concentrés sur la réanimation du parti communiste, qu'est né définitivement — sous le nom du Parti Ouvrier Polonais (abréviation polonaise — PPR) — en janvier 1942. Ses premiers organisateurs ont été parachutés par des avions soviétiques. Les sections spéciales du PPR étaient en contact avec le réseau de l'espionnage et de la diversion de l'Armée Rouge. Les communistes s'étaient appuyés surtout sur les jeunes des milieux pauvres, surtout ceux de la campagne. Cependant la base de leur influence était composée d'anciens membre et sympathisants du parti communiste et ses „annexes".

Dans la propagande et dans les programmes du PPR apparaissait au premier plan la nécessité d'entreprendre une vraie guerre de „maquis". On évitait soigneusement des slogans révolutionaires, soulignant l'inévitabilité des réformes sociales et économiques qui ne se distinguaient pas trop des projets du parti socialiste ou paysan. Tout cela faisait part de la ligne générale du Comintern, de la création des Fronts Nationaux, qui étaient la variante de l'idée des Fronts Populaires d'avant la guerre.

Le PPR a tenté de la réaliser, mais les négotiations avec les représentants de la Délégation du Gouvernement ont echoué (février 1943). Il n'a pas réussi non plus à signer l'accord avec aucun parti politique important. Il était tout simplement et totalement boycotté. Un petit groupe qui s'était separé du parti socialiste est devenu son unique partenaire. Le PPR a également attiré quelques militants paysans, qui avant la guerre collaboraient déjà avec les communistes.

Tout cela appartenait au standard général, lancé de Moscou. Les signaux de l'existence d'une politique particulière envers la Pologne étaient faibles, mais évidents pour les observateurs plus sensibles. Ils étaient visibles surtout en URSS où les

communistes, avec ostentation, gardaient leur distances envers l'armée du gen. Anders, organisée à partir d'août 1941. Quelques-uns ont fait des stages aux „écoles du Comintern" ou de la diversion et de l'espionnage. Beaucoup d'entre eux se réunissaient près des institutions soviétiques de la propagande, entre lesquelles la station de radio en polonais „Kosciuszko". À partir de mai 1942 ils publiaient leur revue.

L'activité des communistes et des partisans de la collaboration avec les soviétiques, augmentait aussi vite que les rapports entre Moscou et le gouvernement polonais s'empiraient. À la fin de 1942 et pendant les premières semaines 1943 il y a eu une série de rencontres secrètes avec Staline et Molotov. Leur premier résultat c'était l'apparition — le 1 mars 1943 — de l'hébdomadaire „La Pologne Libre" edité par, l'inconnue par l'instant, l'Union des Patriotes Polonais (abréviation polonaise — ZPP). Cette organisation était née non seulement grâce à l'inspiration de Staline, mais c'était lui qui avait inventé son nom.

ZPP proposait un programme qui n'avait rien à voir avec les slogans révolutionnaires. Il est évident qu'elle devait regrouper de divers milieux sous une direction — plus ou moins discrète — des communistes, être le germe du Front National qui ne s'était pas organisé dans le pays occupé.

Faute d'informations dignes de foi il est difficile de constater si Staline a decidé alors de créer un État-embryon alternatif au gouvernement légal. La participation dans les rencontres au Kremlin du col. Zygmunt Berling (officier de carrière de l'armée polonaise d'avant 1939) confirmerait cette thèse. À la fin de 1939 déjà col. Berling — alors prisonnier de guerre — avait déclaré sa volonté de collaborer avec l'Union Soviétique et il est devenu marionnette dans les mains de NKVD. Lorsque pendant l'été 1942 l'armée du gen. Anders, dont col. Berling faisait parti, quittait l'URSS il a reçu l'ordre de déserter et de rester sur place. Dès la fin de 1942 il étudiait les problèmes théoriques de l'organisation d'une nouvelle armée polonaise. Or, il est difficile de s'imaginer que Staline avait décidé de créer l'armée sans un „chapeau politique". S'il ne s'agissait pas du gouvernement

proprement dit, cela pourrait être une espèce de „Comité National".

Il est impossible aussi de s'imaginer quelle serait la future chronologie des événements sans la découverte des tombeaux à Katyn presentée par les Allemands en avril de 1943.

La réaction équilibrée mais ferme du gouvernement polonais — qui a demandé à la Croix Rouge Internationale de mener l'enquête — a donné le prétexte indispensable à Moscou. Accusant le gouvernement polonais de la „collaboration avec Hitler", le 26 avril l'URSS a rompu les relations diplomatiques. Ainsi, Staline a gagné un vaste champ de manœuvre. Il pourrait plus tranquillement former un centre politico-militaire altérnatif. Ce centre serait non seulement le germe eventuel des futures autorités en Pologne. Il deviendrait commode même s'il ne servait que pour faire chanter le gouvernement polonais ou pour exercer une pression sur les Anglo-Saxons.

Avant même la rupture des relations diplomatiques le Kremlin a decidé (18 avril) d'organiser une division d'infanterie polonaise. Sous commandement du col. Berling, bien sûr. Un mois après sa formation, le Ier Congrès de l'Union des Patriotes Polonais s'est bientôt tenu. Pourtant, pendant plus de six mois aucun pas nouveau ne s'est fait, même si l'Union autant que l'armée étaient successivement developpées. L'armée est arrivée au niveau du Corps et le 12 octobre a livré sa première bataille — pourtant echouée — avec les Allemands (à Lenino). Cela ne signifiait pas que les communistes polonais ont renoncé à leurs activités: il y a avaient entre eux des discussions animées sur les méthodes d'arriver au pouvoir et sur le système politique de l'État futur.

Pourtant, Staline ne se dépêchait pas. C'étaient: la rencontre des Trois grands, à Téhéran, la signature, en décembre, de l'accord „de l'amitié, l'aide réciproque et la collaboration" avec Eduard Benes, aussi que l'approchement de l'Armée Rouge à la frontière polono-soviétique d'avant la guerre, qui l'ont convaincu à prendre l'initiative. Le 24 décembre 1943 la délégation de ZPP a été, à l'improviste, appelée au Kremlin où on avait pris la décision de constituer le Comité National Polonais, c'est-à-dire

une structure para-gouvernementale. Quelques jours après, les propositions des nominations et le projet d'une déclaration du programme étaient prêts. Une action de propagande a été même entreprise au sein de l'armée. Après quelques semaines, ces activités ont été interrompues et aucune information officielle sur la création du Comité n'est apparue. Cependant, on a créé le Bureau Central des Communistes Polonais qui est devenu le vrai centre dirigeant et devait être le partenaire pour le PPR, existant dans le pays.

Il paraît que l'activité des communistes du pays a été la raison principale — ou même unique — d'avoir abandonné l'idée du Comité National. Le PPR, à partir de la rupture des rélations polono-soviétiques s'est notamment activisé. Plus dans le domaine de la politique que dans celui de la conspiration militaire.

Cette activité fut couronné par la création, le 31 décembre 1943, du Conseil National (abréviation polonaise — KRN) qui s'est declaré le „vrai réprésentant du peuple" et l'équivalent du pouvoir exécutif. Le KRN était organisé et entièrement controlé par les communistes bien qu'on lui ait attribué le caractère „multipartis". Les représentants d'autres organisations n'étaient que figurants. Les troupes armées de PPR furent rebaptisées (de la Garde Populaire à l'Armée Populaire) et le général Michal Zymierski — condamné pour les malversations et degradé en 1927 — a pris leur commandement. Dès 1932 il était lié aux services d'espionnage soviétique, mais maintenant il se présentait comme officier de métier persecuté par le „régime de Pilsudski". On a commencé à former les conseils nationaux de région dont la composition ressemblait à celle du Conseil principal.

Lorsque les informations sur la nouvelle initiative sont arrivées au Kremlin, Staline a constaté que cette formule était plus avantageuse que celle du Comité formé à Moscou. La société polonaise et l'opinion mondiale le prendraient inévitablement pour une institution de marionnette. La formation de KRN et l'entrée (le 4 janvier 1944) de l'armée soviétique sur le territoire polonais ont fait durcir encore la position de l'URSS à l'égard du gouvernement polonais; Moscou a demandé, dans la déclaration

officielle et publique, les changements radicaux dans le cabinet de Stanislaw Mikolajczyk (qui succède le gen. Sikorski après sa mort mystérieuse), la démission du Président et du Commandant en chef et l'accusation de l'Allemagne du crime de Katyn.

Le gouvernement polonais et les dirigeants de l'État Clandestin se sont trouvés dans une situation fortement incommode — l'URSS était „alliée des alliées" mais elle se comportait avec hostilité envers la Pologne. On a donc pris la décision que les unités de l'AK au moment de l'approchement du front engagent la lutte contre les Allemands et proposent la collaboration à l'Armée Rouge. L'administration clandestine locale devrait se dévoiler et commencer à gouverner le territoire. Ce plan fut nommé Action „Orage" (en polonais — „Burza"). Les unités de l'AK ont mobilisé plus de 100 milles soldats. À partir du printemps 1944, à mesure que les chars soviétiques allaient à l'ouest, le scénario était presque partout pareil: les officiers soviétiques au niveau des régiments ou de division coordonnaient leurs activités militaires avec les Polonais; la bataille terminée, les troupes de NKVD arrivaient et désarmaient les „alliés à court terme". On arrêtait les officiers, en offrant aux soldats la possibilité de s'engager à l'armée du Berling.

Au printemps on recrutait précipitamment à l'armée de Berling les Polonais qui habitaient les territoires controlés déjà par l'Armée Rouge. En même temps les préparatifs d'installer la propre administration sur les territoires polonais furent intensifiés. On a créé l'État-major des Partisans Polonais qui a fourni non seulement l'armement et l'argent mais aussi les cadres aux unités communistes; plus de 200 personnes soigneusement selectionnées furent envoyées à l'école de NKVD à Kuibyshev. Le KRN a envoyé deux délégations successives à Moscou. Elles devaient donner des informations détaillées sur la situation en Pologne et préciser les activités pour la période où l'Armée Rouge franchirait la ligne de la rivière Bug (fameuse „Ligne de Curzon"). Mais les premières discussions (au mois de mai) n'avaient que le caractère de sondage (de la part des Soviétiques, bien sûr).

Staline n'a pas encore pris la décision sur le déroulement définitif. Il attendait, certes, les résultats des consultations Roosevelt-Mikolajczyk sans être sûr de l'attitude des États-Unis (bien que le Département d'État ait assuré Moscou de ne pas donner aucune garantie territoriale à la Pologne). „Georgien rusé" prenait aussi en considération la possibilité de capitulation de Mikolajczyk, son accord pour „la ligne de Curzon", la réorganisation du gouvernement et le remplacement des „réactionnaires" par les communistes ainsi que la désapprobation du président. Bien que la visite du premier ministre polonais à Washington se soit terminée par un échec, Mikolajczyk ne voulait pas céder. Il prenait en considération la possibilité de changement de la-frontière orientale — mais beaucoup moins radical du celui proposé par Staline — et il ne voulait pas discuter le problème des changements personnels.

Le temps pressait: l'Armée Rouge a terminé les préparatifs à l'offensive générale qui devrait aller au-delà de la Pologne centrale et jusqu'à la Baltique. Le 22 juin les négotiations et les „consultations" furent entamées à Moscou entre les représentants du KPN, ZPP et du Bureau Central des Communistes. On a décidé la formation du Gouvernement Provisoire basé sur le KRN et l'alliance formelle de l'armée du Berling avec l'Armée Populaire avec gen. Zymie Rski comme commandant. On y a également discuté la déclaration du programme de caractère démocratique, sans mentionner le problème de nationalisation de l'industrie ou de parcellement des biens de l'Église. Staline — qui ne voulait pas des conflits supplémentaires avec les alliées à propos du problème polonais — s'est opposé à la notion du „gouvernement". On a donc choisi le nom de Comité Polonais de Libération Nationale (PKWN).

Le soir du 22 juillet, lorsque les troupes blindées soviétiques ont franchi la rivière Bug, une rencontre solennelle avait lieu à Kremlin où on a accepté les derniers détails. Le 22 juillet, au matin, la radio de Moscou et la station de langue polonaise, ont informé sur la formation de PKWN, sa composition et ont présenté le texte du „manifeste au peuple polonais". Staline a informé Churchill que le PKWN „servira de noyau pour le

gouvernement provisoire". Quelques jours plus tard on signa un accord sur la frontière orientale (conformément aux exigeances de Moscou bien sûr) et l'autre qui établissait la juridiction de l'Armée Rouge à „l'arrière du front", ce qui, pratiquement, lui prettait de contrôler l'ensemble du territoire administré par PKWN.

Les dirigeants du PPR clandestin — entre autres le Secrétaire Général Wladyslaw Gomulka et son rival Boleslaw Bierut — qui se trouvaient à Varsovie ont reçu „recommendation" de passer sur la bord oriental de la Vistule. Ils attendaient donc l'Armée Rouge dans la banlieue de Varsovie. À la fin de juillet ils se sont tous rencontrés à Lublin, première grande ville libérée par l'Armée Rouge. L'armée polonaise et de nombreux activistes du ZPP s'approchaient d'au-delà du Bug. Les élèves de l'école de Kuibyshev, qui ont vite terminé leurs études, sont également arrivés.

Aux arrières de l'Armée Rouge qui s'approchait vite à la ligne de la Vistule, les troupes de NKVD terminaient de désarmer des unités d'AK qui combattaient dans le cadre de l'Action „Orage". Les soldats d'AK — comme les membres de l'administration locale — furent, en majorité, deportés en Russie. Il n'y avaient que dans les environs de Vilnius que de nombreux unités se sont echappées de l'embuscade; mais NKVD n'a, nulle part, réussi à arrêter tous les conspirateurs, d'autant plus qu'ils n'avaient pas été tous mobilisés. On n'avait pas touché aux organisations militaires qui n'étaient pas unifiés avec AK et celles de caractère politique non liées aux Délégués régionaux. Pourtant, la garnison AK de Varsovie — au nombre de plus 30 milles soldats — se préparait à l'insurrection dans la dernière semaine du mois de juillet.

Le commandement polonais et les dirigeants politiques admettaient que la grande offensive soviétique surmonterait la ligne de la Vistule. Après l'attentat manqué contre Hitler (le 20 juillet) on prenait ainsi en considération la possibilité de brisement inattendu de la défense allemande. Le moment attendu depuis le début de la guerre s'approchait et on ne pouvait pas compter sur la passivité de l'AK. On croyait aussi naturel que

l'armée soviétique entrant dans Varsovie, devrait y trouver l'administration polonaise et les partis politiques. Le 1 août, dans l'après-midi, l'insurrection a eclaté.

Quelques jours plus tard Staline a donné l'ordre d'arrêter l'offensive. Les luttes sur les frontons locaux au sud de Varsovie se déroulaient, mais le Commandement Général (Stawka) n'a pas accepté la proposition du commandant du front de reprendre vers Varsovie l'attaque de débordement. Les alliés occidentaux n'ont pas reçu l'accord de faire attérir leurs avions — avec les armes aux insurgés — sur les aéroports de Biélorussie et d'Ukraine. Varsovie ne pouvait donc compter que sur ses propres forces et fut condamnée à la destruction.

Les Allemands faisaient la plupart de „travail de boucher" anéantissant les meilleurs conspirateurs polonais, tandis qu'entre la Vistule et le Bug, le PKWN trouvait des conditions idéales pour se renforcer. La ville de Lublin est devenue capitale du „Piémont communiste". Indépendamment du fait si Staline — en arrêtant l'offensive — avait des objectifs politiques ou militaires, la création sur la moitié du territoire de l'État dominé par les communistes était le pas décisif pour la prise du pouvoir dans toute la Pologne — Staline était persuadé, comme il l'a expliqué parlant avec Milovan Djilas, que „celui qui occupe le territoire impose son propre régime". C'est de cette manière qu'il appelait l'inscription de l'accord d'Augsbourg du XVIe siècle; „cuius regio, eius religio". Pourtant, il n'était ni si naïf, ni si effronté pour le déclarer en public.

Certes, dans la société polonaise il y avait de fortes tendances de réaliser de profondes réformes sociales, économiques et même politiques. Dans la majorité, elles étaient proposées par les partis anti-communistes, surtout par les socialistes, les paysans et les chrétiens-démocrates. Même la droite nationaliste aprouvait plusieurs de ces propositions. Les communistes ont brutalement profité de ces attentes en se présentant comme la force unique qui puisse y satisfaire. Puisque c'est un problème qui exigérait une conférence à part, je ne m'y occuperai pas maintenant.

Les activités entreprises par les communistes étaient prudentes et brutales à la fois. Le fait qu'elles se déroulaient sous la protection de l'Armée Rouge était — d'après moi — décisif:

— introduction des réformes sociales, la reconstruction de l'économie et de la vie culturelle (j'en passerai là-dessus),

— la création des apparences de l'existence d'une scène politique démocratique,

— la construction de l'appareil du pouvoir, et surtout, des instruments de terreur et de propagande.

Malgré le rôle du libérateur que l'Armée Rouge jouait, sa présence sur le territoire polonais avait beaucoup de traits caractéristiques de l'occupation. Dans la moindre mesure cela regardait ses relations avec l'administration qu'elle aidait, quelquefois, à s'installer. Pourtant, même dans ce cas-là, et plusieurs documents en témoignent, les commandants soviétiques (surtout les „commandants des villes") donnaient les ordres et les interdictions directement à la population, sans intermediaire des fonctionnaires nommés par le PKWN. Cela ne regarde pas seulement la requisition du contingent de la nourriture ou du fourrage. Les commandants réglaient aussi l'ordre public, décidaient couvre feu, requisitonaient des bâtiments et des locaux, et même les entreprises. Leurs activités principales étaient pourtant des actions dirigées contre les membres des organisations clandestines, même contre ceux qui avaient renoncé à l'activité après le passage du front, et contre des milieux considérés ennemis: les fonciers, les fonctionnaires d'avant la guerre, l'intelligentsia.

Au début, c'étaient les unités du contre-espionnage (Smiersz) qui s'en occupaient, mais en octobre 1944 déjà est née, spécialement pour la Pologne, une division pour la Protection des Arrières de la NKVD. Elle comptait plus de 12 milles hommes, bien preparés et équipés, qui — divisés en bataillons — contrôlaient l'ensemble du territoire de la „Pologne de Lublin". À la frontière, il y avaient aussi des Troupes de Frontière, de la NKVD. Le Smiersz, de même que la NKVD, ont créé le réseau de leur propres prisons, des arrêts et des „camps de filtration". Jusqu'à la fin de l'année — d'après les documents de la NKVD

— 17 milles Polonais y sont passés (sans compter les prisonniers de guerre, Allemands et Volksdeutsch). Probablement, la moitié d'entre eux a été transportée en URSS, où ils se sont rencontrés avec les soldats de l'AK. Dans quelques régions (p. ex. celle de Bialystok) la NKVD organisait de vraies traques dans la campagne et des rafles dans les villes. Même les communistes, membres des autorités locales, s'en plaignaient, d'autant plus qu'ils n'étaient jamais avertis de ces actions.

La même situation avait lieu pendant l'offensive pendant l'hiver de 1945, quand les services de la NKVD procédaient aux arrêts en série, surtout sur le territoire qui, en 1939, avait été incorporé au IIIe Reich. Entre autres, en Silésie, plusieurs milliers de mineurs ont été emprisonnés, et envoyés au travail dans les mines de Donbas et de la Sibérie. Cependant, dans la Pologne Centrale, des centaines de cheminots et d'enseignants ont été également arrêtés. Ce n'était qu'à Rembertow (près de Varsovie) que quelques milliers de personnes étaient retenues pendant l'eté de 1945. Il y avait des cas particuliers d'arrestation des Polonais par les services soviétiques même dans les années 1948—1949.

Les unités de la NKVD — entre lesquelles les deux régiments de protection des arrières du Groupe Militaire du Nord — étaient actives encore pendant l'été 1946. Elles se sont installées en Pologne jusqu'au printemps de 1947, même si depuis quelque temps elles ne servaient qu'à semer l'épouvante. On estime qu'entre l'été de 1944 et celui de 1945, non moins de 50 milles Polonais ont été transportés en URSS (sans compter les Polonais-soldats du Wehrmacht).

La NKVD ne se limitait pas à la „dépuration" en masse du territoire. Elle a entrepris quelques actions plus précises, entre lesquelles la plus fameuse — et à grandes conséquences politiques — c'était l'arrestation et l'envoi à Lubianka de 16 dirigeants de la conspiration polonaise (parmis eux, il y avait le dernier commandant de l'AK, le Délégué du Gouvernement et les représentants des principaux partis politiques). Cette opération — menée sans avertissement des autorités polonaises — a été réalisée à la fin de mars 1945 près de Varsovie. Son objectif était de compromettre l'État Clandestin, aussi bien que de rendre

impossible la participation de ces hommes politiques aux négotiations prevues par les accords de Yalta.

Il est impossible de comprendre et d'expliquer la prise du pouvoir par les communistes si on ne prend pas en considération — comme on a fait plusieurs fois aupravant — le fait que l'appareil soviétique de la sécurité accomplissait les fonctions typiques pour les forces d'occupation. C'était plus qu'un simple écran de protection. Cet écran était constitué surtout par des activités de Staline sur le plan international, dont je ne parlerai pas ici.

Moscou n'avait pas pourtant l'intention d'occuper à l'infini la Pologne au sens traditionnel du mot; regner manu militari sur le territoire gagné. Dans ce contexte l'activité des communistes polonais avait une grande importance, surtout dans une perspective plus longue.

Encore avant le mois de juin 1944, les dirigeants de l'Union des Patriotes Polonais admettaient la création de quelques partis politiques. Cela devrait se réaliser à la même manière adoptée par le PPR au pays: il avait trouvé des activistes peu connus mais ambitieux, de tendances de gauche ou bien ceux qui étaient déjà soumis aux communistes. Cette idée a été abandonnée, mais pour la plupart des communistes il était évident que l'existence d'autres partis était une condition indispensable, facilitant l'acceptation sociale du nouveau pouvoir. Il ne manquait pas pourtant ceux à Moscou et en Pologne qui s'attendaient à une vite proclamation de la „dictature du prolétariat" et à l'introduction immediate du système pareil à celui de l'Union Soviétique. Mais ils étaient minoritaires dans la direction du PPR. En plus, Staline insistait que, dans la première phase, les transformations devraient avoir le caractère révolutionnaire. C'était indispensable, vu les relations avec les puissances occidentales, mais aussi pour minimiser les coûts. Les principaux dirigeants communistes le comprenait bien et ils sont vite passés à mettre en pratique le système appellé ensuite „la démocratie populaire".

En août et en septembre 1944 trois partis politiques — sauf PPR — se sont enregistrés: le Parti Paysan (SL), le Parti socialiste Polonais (PPS) et le Parti Démocratique (SD). Tous les trois ont

repris les noms des partis traditionaux, d'avant la guerre, de conspiration et d'émigration. Tour à tour on publiait des déclarations selon lesquelles ces partis „reprenaient" l'activité, ce qui était — au moins à l'égard de deux premiers — tout simplement une grossière tromperie.

Le Parti Démocratique (SD), peu importante organisation d'intelligentsia, en réalité n'existait pas sur ce territoire. Il a été créé par ces activistes peu nombreux qui sont venus de l'URSS et, avec l'aide d'un groupe de communistes qui cachaient leur rapports avec le PPR. Si le SD était important, c'était parce qu'il couvrait la place sur la scène „pluraliste", assumait les postes dans le PKWN, KRN et dans les conseils locaux. Ce parti était un endroit très commode pour des conformistes et des arrivistes qui progressivement ont commencé à affluer.

Les autres „partis alliés" étaient beaucoup plus importants. Surtout parce qu'ils faisaient appel aux partis forts et puissants non seulement avant 1939, mais aussi — et plutôt — dans l'État Clandestin et à l'émigration. Au sein du SL il y avait un groupe d'authentiques activistes paysans de la basse hiérarchie du vieux parti. Ils ont attiré un certain nombre de membres du Parti Paysan — toujours clandestin — ce qui donnait à tous plus de surêté d'eux-mêmes. Le SL a été vite rappelé à l'ordre, non seulement à la suite de la pression politique mais aussi celle de l'appareil de sécurité. Les opinions différentes d'une partie de dirigeants du SL sur la réalisation de la réforme agraire étaient l'un des points du mécontentement des communistes. Andrzej Witos, à la tête du parti — frère de Wincenty, le fameux homme politique paysan, trois fois premier ministre — se déclarait favorable à l'exécution de la loi sur le parcellement par l'appareil professionnel et d'organisation d'État. Pourtant les communistes traitaient la réforme comme Lenine, en 1917, avec slogan „la terre aux paysans". Ils voulaient alors, qu'elle prenne le caractère d'activité révolutionnaire: la terre devrait être partagée par de „comités paysans" avec l'aide des „brigades ouvrières". Au début d'octobre déjá Witos a été rappelé de son poste du ministère de l'agriculture, et mis pratiquement hors du parti. Le rôle des marionnettes communistes a augmenté.

Cependant, la plupart des paysans avaient plus de confiance en leur parti clandestin même s'il ne pouvait pas manifester son activité. En tout cas, le noyau de l'authentique SL n'est pas sorti de la clandestinité, de même que les Bataillons Paysans (BCh) qui étaient le bras armé du parti (et à la fois une partie autonome de l'AK).

Les socialistes posaient d'autres problèmes. Cela ne résultait pas du nombre de leurs membres parce que le PPS n'exerçait pas de grande influence sur le territoire administré par le PKWN. Le fait que, dans la direction du parti „renouvellé", il y avait quelques hommes très ambitieux, était plus important. Parmi ceux-ci on peut citer Edward Osobka qui, à la surprise, a été nommé par Staline président de la PKWN, c'est-à-dire le premier ministre de ce quasi-gouvernement.

Il était évident que cette manœuvre de propagande devrait prouver que les communistes ne dirigeaient pas le gouvernements Osobka et le groupe de principaux activistes de son parti voulaient profiter de cette grande promotion pour renforcer la position du PPS et pour gagner plus de postes importants. Ils faisaient parfois allusion à l'égalité des droits des partis alliés et surtout des „partis ouvriers". Pourtant, ils appuyaient les communistes dans tous les problèmes importants, ceux-ci avaient à leur tour, la possibilité de bien contrôler le PPS, parce que c'était dans le parti qu'il y avait un groupe de „fiches de PPR" comme Gomulka les appelait.

Ces quatre partis se partageaient entre eux les fonctions et les postes dans la KRN, créant les apparences de la démocratie. Le chef du KRN a reçu le nom du „président" ce qui devait suggérer que cette charge correspondait à la Présidence de la République. Les membres du KRN — par analogie au parlement — s'appellaient „députés", même s'ils se sont trouvés au KRN grâce à la nomination, et non à la suite de l'élection.

Tout cela — on peut y ajouter les organisations des jeunes ou les syndicats — constituait une „façade démocratique". Son existence était utile pour tromper aussi bien la société (ce qui était plutôt difficile) que les alliés occidentaux (qui y croyaient volontiers). Cela peut appeler une citation d'un vieux pamphlet

anti-communiste, mais il suffit de lire les procès-verbaux — récemment publiés — des réunions du Bureau Politique du PPR pour pouvoir constater que les décisions stratégiques étaient prises à Moscou, et les autres au Bureau Politique. Le PKWN et le KRN n'étaient que leurs réalisateurs obéissants.

Il semble que Staline ne prenait jamais au sérieux d'incorporer la Pologne à l'URSS. Même si plusieurs Polonais craignaient qu'elle deviendrait le „17e république". Il était évident que la NKVD ne pouvait exercer ses devoirs d'occupation jusqu'à l'éternité.

L'appareil de sécurité était cet élément du pouvoir qui se composait dès le début des personnes dignes de confiance, et qui était formé suivant le modèle soviétique. Dans d'autres secteurs de l'administration, même dans la magistrature, les communistes se contentaient de contrôler quelques postes, seulement. Les autres, ils les laisaient aux „alliés", et aussi aux vieux professionnels. L'appareil de sécurité n'était composé, que de „siens": les diplômés de l'école de Kuibyshev, les membres des groupes soviétiques de diversion, les soldats du Batallion Spécial Polonais et les membres de l'Armée Populare. Tous les postes dirigeants étaient occupés par des personnes qui, avant la guerre, étaient membres du parti communiste ou bien de l'organisation de jeunesse communiste.

Son activité était limitée à cause du nombre insuffisant de membres — en décembre 1944 il comptait 2 milles fonctionnaires. Dans un pays démocratique ce serait un organisme trop nombreux mais dans le système qui était déjà à l'époque une dictature, ses forces n'étaient pas suffisantes pour contrôler la société. L'appareil de sécurité polonais aidait donc la NKVD, surtout quand il s'agissait des opérations en masse. Les tchekistes polonais n'avaient pas l'accés p. ex. aux camps et aux prisons de la NKVD, ils ne savaient même pas combien de personnes ont été arrêtées ni où celles-ci ont été transportées. Cela ne signifiait qu'ils étaient passifs. Ils se concentraient pourtant, sur les recherches des soldats de la clandestinité dans de villes et sur le contrôle de trois partis non-communiste à l'aide des réseaux des agents.

Vu la perspective de la libération de l'ensemble du territoire polonais par l'Armée Rouge, le developpement de l'appareil était nécessaire. L'aide soviétique directe était indispensable. Alors, en janvier 1945, le Bureau Politique du PPR a décidé de demander à Staline d'envoyer en Pologne des conseillers. Ceux qui y travaillaient déjà étaient peu nombreux. Staline a répondu à cette demande et, à partir du printemps 1945, les conseillers de la NKVD sont entrés dans l'appareil jusqu'au niveau des districts. Il y en avait au moins quelques centaines. Le Conseiller Principal fut nommé le gen. Ivan Sierow — disposait également des unités du NKVD, stationnées en Pologne, et il était directement soumis à Beria.

A côté des conseillers dans l'appareil il y avait quelques dizaines d'officiers du NKVD qui exerçaient des fonctions „normales". Ils occupaient les postes stratégiques dans les secteurs tels que les cadres, la communication, l'armement, le transport et les finances. Grâce à cet aide, le ministère pouvait se développer et en mai 1945 son appareil — celui de région y compris — comptait plus de 11 milles fonctionnaires. Au printemps 1945 l'Armée de Sécurité Intérieure commence vite à se développer — son premier commandant était un général soviétique.

Le deuxième élément du pouvoir d'État strictement contrôlé par les communistes était l'armée. Sa position était relativement simple parce que jusqu'à l'été 1945 la plupart des postes importants étaient occupés par des officiers soviétiques. Ils dominaient non seulement dans les armes techniques (l'aviation, l'artillerie), mais aussi dans le contre-espionnage qui n'a commencé à être „polonais" qu'en été 1945. Le seul secteur où il n'y avait pas d'officiers soviétiques — mais qui était composé des communistes — c'était la Direction Centrale Politique (abréviation polonais — GZP), qui s'occupait surtout de la propagande.

À l'époque, GZP était une institution importante parce que l'armée disposait de la plupart des moyens, des meilleures possibilités de colportage et d'organisation des meetings. Sans scrupules „l'autorité de l'uniforme", traditionnelle en Pologne, a

été abusée et la GZP était un élément de base dans la propagande communiste. D'autant plus que dans le ministère „civil" de l'information et de la propagande, il y fallait prendre en considération la présence des partis „alliés".

Les deux „secteurs puissants" du pouvoir d'État — l'armée et la surêté — étaient non seulement soumis aux communistes mais ils se trouvaient directement sous le contrôle des secteurs soviétiques analogues. Le PPR dépendant idéologiquement et politiquement du „Grand Frère", la „Pologne de Lublin" fut donc appellée la „seconde occupation" par une grande partie de la société.

Ces trois facteurs, qui limitaient la situation en Pologne — la présence soviétique, la construction du système quasi-multipartis et une particulière composition des „secteurs puissants" — fonctionnaient inchangés pendant un an, depuis la création de la PKWN. C'était une période suffisante pour construire une structure bien compliquée mais solide de la domination du parti communiste. C'était alors que Staline s'est décidé d'amener au compromis prévu par l'accord de Yalta.

Les pourparlers se déroulaient à Moscou, en juin 1945. Parallèlement — dans la salle du tribunal fameuse à l'époque de la Grande Purge — se déroulait le procès public des 16 dirigeants d'État Clandestin Polonais. Cette coïncidence, préparée avec préméditation, a permis à Gomulka de dévoiler brutalement les buts réels des communistes: „Le pouvoir, une fois gagné, on ne le restituera jamais (...) Vous pouvez crier — disait-il, émotionné, à Mikolajczyk — que le sang de la nation polonaise coule, que la NKVD gouverne le pays, mais tout cela ne nous fera pas détourner du chemin!".

INSTAURAREA REGIMULUI SOVIETIC ÎN BASARABIA, 1940, 1944–1945

ION ȘIȘCANU

Instaurarea regimului totalitar bolșevic în Basarabia a constituit rezultatul ocupării în 1940 a acestei provincii de către Armata Roșie. Fenomenul s-a desfășurat cam în același mod cum s-a derulat și în alte teritorii, de la Marea Baltică până la Marea Neagră, anexate atunci de către Uniunea Sovietică. Românii basarabeni sunt declarați cetățeni sovietici, iar statutul lor devine identic celui al estonienilor, lituanienilor, letonilor, popoare care, toate împreună, sunt găsite nedemne de încrederea regimului sovietic.

Cazul Basarabiei însă este și o excepție. Ceea ce s-a întâmplat în Basarabia nu s-a mai întâmplat nicăieri în Imperiul sovietic. Despre aceasta însă voi relata ceva mai jos.

Doi factori decisivi au aruncat Basarabia în zona totalitarismului bolșevic: 1) protocolul adițional secret la pactul Molotov—Ribbentrop, de neagresiune sovieto-german și 2) circumstanțele care au impus guvernului României evacuarea Basarabiei și nordului Bucovinei și ocuparea acestor teritorii de către trupele sovietice. În rest, între Prut și Nistru aproape totul a fost transplantat din Uniunea Sovietică.

Procesul sovietizării Basarabiei s-a defășurat conform unor principii care rezultau din scopul războiului preconizat de

U.R.S.S. Încă în perioada în care bolșevicii mai credeau în succesul revoluției socialiste mondiale, militarul rus M. Tuhacevskii, fundamentând scopul războiului ca mijloc de extindere a sistemului sovietic, era convins că, deși pentru utilizarea liberă a violenței trebuiau, în primul rând, nimicite forțele armate ale inamicului, aceasta constituia nu finele războiului, ci doar etapa preliminară a lui[1]. „Orice teritoriu ocupat de noi, spunea mareșalul, este deja un teritoriu sovietic în care va fi instaurată puterea muncitorilor și țăranilor"[2]. În lucrarea sa *Voprosî strategii*, M. Tuhacevski sublinia că statele majore aveau misiunea să pregătească în taină „operațiunile de eliberare", iar comisarii împreună cu „organele respective" — să pregătească aparatul administrativ bolșevic pentru spațiile eliberate[3].

Alt militar sovietic, V. Trandafilov, subaltern și discipol al celui citat mai sus, a preluat și aprofundat concepția predecesorului său. „Într-un termen scurt (2—3 săptămâni), susținea acesta, trebuie realizată sovietizarea statelor întregi; în ceea ce privește statele mari — în 3—4 săptămâni să fie sovietizate cele mai mari regiuni. Organizând comitetele revoluționare, va fi foarte greu să mizăm pe forțele locale. Numai o parte din personalul tehnic și din lucrătorii cu responsabilitate minimă pot fi găsiți pe loc. Toți lucrătorii responsabili și o parte din personalul tehnic, trebuie adus cu sine. Numărul acestor lucrători, necesari pentru efectuarea sovietizării, va fi enorm..."[4].

Marele Stat Major al Frontului de Sud, condus de generalul Gh. Jukov pregătea, în primăvara anului 1940, operațiunea de ocupare a Basarabiei și Bucovinei, iar Direcția Politică a Armatei Roșii, în frunte cu comisarul Lev Mehlis, împreună cu „organele corespunzătoare", aveau grijă de selectarea aparatului politico-administrativ[5]. În consecință, dintre cei 71 de secretari ai comitetelor raionale ale partidului bolșevic, formate în Basarabia în

[1] Victor Sovorov, *Ledocol*, Moscova, 1993, p. 55.
[2] *Ibidem*, p. 56.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*, p. 58.
[5] Ion Șișcanu, *Raptul Basarabiei*, Chișinău, 1993, p. 25—28.

1940, 64 erau ruși și ucraineni, iar 7 — moldoveni aduși din R.A.S.S. Moldovenească, adică din Ucraina[1].

În Basarabia partidul bolșevic și structura administrației de stat formal își păstrau individualitatea, dar s-au întrețesut la nivelul puterii executive prin componența personală a organismelor acesteia. Pătrunderea reciprocă este evidentă în componența comitetelor executive județene, unde cei care dirijau organizația de partid constituiau majoritatea membrilor executivului, iar președintele executivului era, în mod obligatoriu, membru al comitetului județean de partid. Cei cinci membri ai comitetului de partid județean Orhei, spre exemplu, numiți la 4 iulie 1940, erau: I. Pojidaev — primul secretar, A. Nicolaev — secretarul al doilea, Gh. Bibic — secretar cadre, N. Sologar și A. Litvinov — membri ai comitetului. În componența comitetului executiv din același județ au fost, de asemenea, numiți: N. Sologar președinte, I. Pojidaev, A. Nicolaev, Gh. Bibic, A. Bobkin și I. Sidorenco — în calitate de membri. Toți aceștia veniseră împreună cu trupele Armatei Roșii.

Aceeași situație se constată în toate județele Basarabiei[2].

Având o astfel de structură a puterii, bolșevicii în calitate de funcționari de partid adoptau hotărâri, iar în calitate de conducători ai organismelor statale — dispuneau realizarea lor. Executarea exactă a acestor hotărâri era asigurată de către rețeaua securității statului aflată sub controlul direct al partidului.

Examinarea documentelor de arhivă ne permite să constatăm și nivelul intelectual al cadrelor trimise în 1940 în Basarabia. Doar 4 din cei 71 de secretari ai comitetelor raionale de partid aveau studii superioare, 26 din ei având studii inferioare (1—4 clase)[3]. Este uluitor acest tablou. Dar aceasta a fost realitatea. Sistemul totalitar bolșevic nu miza pe intelectuali (inteligenți, independenți în gândire și acțiune, cu studii, cu calități, etc.). În condițiile negării și distrugerii „lumii vechi" în față erau avansați

[1] Arhiva organizațiilor social-politice din Moldova (în continuare — A.O.S.P.M.), fond 51, inv. I, dosar I, f. 10—15.

[2] Ibidem.

[3] Ibidem, dosar 12, f. 2—74.

cei mai înrăiți, intolerabili, „programatici", hotărâți. Ei realizau „linia partidului" fără a lua în discuție vreo hotărâre, indicație scrisă ori verbală. Ei constituiau „osatura" dictaturii proletariatului ce se instaura în Moldova Basarabeană.

Așa a fost instaurată puterea partidului bolșevic în Basarabia. Esența și punctul de plecare al regimului totalitar în Basarabia au fost teroarea. Dacă în Rusia teroarea executa la fața locului sentințele de condamnare la moarte pe care se afirma că le-ar fi pronunțat istoria împotriva unor „clase muribunde", între Prut și Nistru teroarea executa, în primul rând, sentințele de condamnare a vârfurilor națiunii, învinuite de antisovietism, banditism, activitate contrarevoluționară, apartenență la partide și organizații politice românești și de cea mai cumplită „crimă" ce li se imputa basarabenilor — naționalismul — manifestată prin convingerea lor că sunt români și nu înțeleg de ce, de acum încolo, ar fi trebuit să se numească moldoveni, să scrie cu grafie rusească și să se numească Ivan în loc de Ion ori Feodora în loc de Tudorița. Toți românii basarabeni, în unele cazuri și reprezentanți ai altor naționalități, considerați drept „elemente străine", „ce ar fi putut împiedica construirea socialismului" pe proaspătul teritoriu sovietic, nu erau incluși în cadrul noului sistem și, prin urmare, trebuiau represați. Arestările au început odată cu operațiunea militară de ocupare a Basarabiei și Bucovinei. În perioada 28 iunie — 4 iulie 1940 numai în județele Cernăuți, Bălți, Chișinău și Cetatea Albă au fost arestate 1 222 persoane[1]. La 9 iulie 1940 V. Molotov, președinte al C.C.P. al U.R.S.S., semnează hotărârea „Cu privire la lucrul tribunalelor militare pe teritoriul Basarabiei și Bucovinei de Nord", conform căreia acestor organisme li se permite examinarea dosarelor locuitorilor acestor provincii vizând „crimele contrarevoluționare și banditismul". Toți cei învinuiți de „activitate contrarevoluționară" aveau să fie reprimați în acord cu Codul Penal al R.S.S. Ucrainene[2].

La 10 iulie 1940, Lavrentii Beria, comisar al afacerilor interne al U.R.S.S., în scrisoarea adresată lui V. Molotov cere aprobarea

[1] Ion Șișcanu, *op. cit.*, p. 82.

[2] V. Pasat, *Trudnîe straniță istorii Moldovî*, Moscova, 1994, p. 141.

acestuia în vederea formării în cadrul trupelor N.K.V.D.-ului aflate în Basarabia și nordul Bucovinei, a încă unui regiment și a unui batalion special cu un număr de 1 910 oameni[1]. Regimul totalitar bolșevic și-a creat în Basarabia și alte organisme speciale, menite să supravegheze și să dirijeze sovietizarea provinciei. La 25 aprilie 1941 Moscova introduce institutul împuterniciților C.C. al P.C. (b) din toată Uniunea și ai C.C.P. al U.R.S.S. pentru R.S.S. Moldovenească. La 7 mai același an este numit primul împuternicit — S.A. Goglidze, care, mai târziu, în 1953, va fi împușcat în cadrul faimosului „dosar Beria"[2].

La 31 mai 1941 S.A. Goglidze, pornind de la afirmația că în Basarabia „rămășițele diferitelor organizații și partide contrarevoluționare desfășoară activitate antisovietică", îl roagă pe tovarășul I. Stalin să autorizeze Comisariatul Securității Statului să deporteze „în alte regiuni ale U.R.S.S. 5 000 de persoane — elemente contrarevoluționare — împreună cu familiile lor"[3]. Cererea fiind aprobată, în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941 a fost efectuată operațiunea, în urma căreia din toată Basarabia și nordul Bucovinei au fost arestate și deportate 29 839 de persoane. De remarcat că această fărădelege a fost efectuată în baza „Regulamentului cu privire la modul de aplicare a deportării față de unele categorii de criminali"[4]. Și dacă luăm în considerare că cel puțin 75 la sută din deportați constituiau femeile și copiii, ne putem da seama cine au fost „criminalii" și „elementele ostile" noului regim.

În 1944, Basarabia fiind rebolșevizată, au fost reluate, în linii mari, procedeele utilizate în perioada iunie 1940 — iunie 1941. La acestea se mai adaugă alte forme de intimidare, asuprire și maltratare a maselor. În locul împuternicitului Moscovei este instituit Biroul C.C. al P.C. (b) din toată Uniunea pentru R.S.S. Moldovenească. La Chișinău au fost trimiși împuterniciți speciali ai ministerelor de interne, securității statului, ministerului de

[1] *Ibidem*, p. 142.
[2] *Ibidem*, p. 149.
[3] *Ibidem*, p. 147.
[4] Ion Șișcanu, *op. cit.*, p. 100.

colectare a produselor agroalimentare etc. Toate aceste organisme formau fațeta de reprimare și aveau să efectueze noi represalii, să organizeze foametea din 1946—1947, a cărei consecință a fost moartea a peste 200 000 oameni, să pregătească și să realizeze faimoasa operațiune „jug". La efectuarea acestei operațiuni au fost antrenate 21 de mii de persoane, la fiecare familie arestată revenind câte 2 reprezentanți ai „organismelor operative". De data aceasta (5—6 iulie 1949) au fost deportate 35 796 persoane, 9 864 bărbați, 14 033 femei, 11 899 copii[1].

Spuneam că Basarabia anexată la U.R.S.S. a constituit și o excepție în ceea ce privește instaurarea regimului totalitar sovietic. Este vorba de modalitatea de deznaționalizare a românilor basarabeni de către noul regim. Pentru regimul de ocupație era importantă distrugerea totală a conștiinței naționale a românilor basarabeni, acțiune pregătită dealtfel tot în anii '20. Încă în 1924 în scopul dezmembrării și sovietizării României, la este de Nistru fusese creată R.A.S.S. Moldovenească. Amintim cu acest prilej că hotarul de est al Moldovei istorice a fost totdeauna râul Nistru și de aici până în 1924 nici un metru pătrat de teritoriu din Transnistria nu s-a numit vreodată Moldova. Acum însă, pornind de la același deziderat (al revoluției socialiste mondiale), dar mai ales în scopuri expansioniste spre sud-estul Europei, Moscova a creat la est de Nistru o nouă Moldovă — având titulatura oficială R.A.S.S. Moldovenească. Populația românească din aceste teritorii a fost declarată națiune moldovenească iar limba vorbită de ea — limba română — a fost declarată limbă moldovenească. Cu prilejul formării R.A.S.S.M., între comuniștii emigrați din România și cei fugiți din Basarabia s-a încins o luptă aprigă pentru posturile de conducere din proaspăta Moldovă Sovietică. Deși și unii și alții erau dușmani ai Statului unitar român, și doreau destrămarea și sovietizarea acestuia, primii, adică emigranții din Vechiul Regat — considerau că populația românofonă din Transnistria este de origine românească, iar limba vorbită de ea este limba română; basarabenii care nu erau români afirmau că la est de Nistru locuiesc moldoveni și limba lor este moldo-

[1] V. Pasat, *op. cit.*, p. 42.

venească. Bolșevicii din Ucraina susțineau grupul basarabean pentru că, așa cum susținea V. Zatonskii „prin moldovenizare urma să fie influențată populația din Basarabia, apoi și aceea de la vest de Prut. În cazul în care se va recunoaște că în R.A.S.S.M. se vorbește românește, iar purtătorii acestei limbi sunt români, există periculoasa tendință a locuitorilor din Transnistria de a se identifica cu poporul român"[1].

Sigur că Kievul și Moscova au susținut ideea moldovenismului și la conducerea Moldovei Sovietice din Transnistria au fost promovați comuniștii din Basarabia care au realizat moldovenizarea populației românofone din Transnistria.

În 1940 R.A.S.S. Moldovenească s-a extins spre vest până la Prut și a fost transformată în R.S.S. Moldovenească cu statut de republică unională. Imediat a fost declanșată „revoluția culturală" menită să „reînnoiască viața spirituală a oamenilor ce au suferit mult timp putreda influență a orânduirii burgheze" românești. Sarcina principală la acest capitol consta în „lichidarea analfabetismului în rândurile populației" și „educarea omului nou, sovietic"[2].

În realitate însă se realiza deznaționalizarea și rusificarea Basarabiei. Semnificativă în acest sens este hotărârea C.C. al U.R.S.S. din 11 noiembrie 1940 „Cu privire la trecerea scrisului moldovenesc în raioanele noi ale R.S.S. Moldovenești (Basarabia) de la alfabetul latinizat la cel rus"[3]. Totodată legea sovietică privind reorganizarea învățământului stipula „trecerea tuturor școlilor din Basrabia la instruirea în limba maternă"[4], pornindu-se de la teza privind existența a două limbi: română și moldovenească. Altfel spus, în școala deja sovietică din Basarabia trebuia să se treacă de la limba română, considerată străină, la cea moldovenească — considerată maternă. În toate școlile dintre Prut și Nistru s-a trecut la învățarea obligatorie a limbii și literaturii ruse[5]. Pe de altă parte, la 8 martie 1941 Prezidiul

---

[1] A.O.S.P.M., fond 49, inv., dosar 1146, f. 25.
[2] Ion Șișcanu, *op. cit.*, p. 80.
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem.*

Sovietului Suprem al U.R.S.S. a adoptat hotărârea „Despre restabilirea cetățeniei U.R.S.S. pentru locuitorii Basarabiei și obținerea cetățeniei sovietice de către locuitorii Bucovinei de Nord". Nu vom zăbovi asupra raportului dintre realitatea obiectivă și sensul cuvintelor „restabilirea cetățeniei" și „obținerea cetățeniei" sovietice de către locuitorii Basarabiei și nordului Bucovinei. Vom menționa însă că din chiar momentul lansării absurdității privind cele două popoare și două limbi s-au depus eforturi pentru a găsi și „argumentele necesare". În cele din urmă istoricii sovietici au inventat următoarea explicație „fundamentală": națiunea română a apărut după formarea statului român, în urma unirii principatelor. Cum Basarabia se afla, la acea dată (1859), în componența Imperiului rus și, prin urmare, nu a participat la crearea statului național modern român, basarabenii, spun ei, nu pot fi români. Acesta a fost și rămâne pilonul moldovenismului.

Aberația este prea evidentă. Destinul românilor din Moldova istorică a fost foarte vitreg, mai ales cel al locuitorilor dintre Prut și Nistru și al celor din Țara de Sus. Se știe că o parte din teritoriul Moldovei, care avea să fie numit Bucovina, a fost ocupat de Austria cu aproape 4 decenii înaintea ocupării Basarabiei de către Rusia. Aflându-se circa un secol și jumătate sub stăpânirea austriacă, moldovenii din Bucovina de asemenea nu au participat la unirea din 1859 și, conform logicii apologeților moldovenismului, nu ar fi trebuit să fie români ci moldoveni. Dar, ciudat lucru, deși reveniți în Patrie în același timp, în 1918, basarabenii au trebuit să fie moldoveni, bucovinenii fiind români. Mai mult, în 1940, după răpirea Basarabiei și nordului Bucovinei, deși făcuți cetățeni sovietici, bucovinenii continuă să fie români, cum este și firesc, basarabenii devenind moldoveni. Sigur că până prin anul 1990 puteau fi observate mutații și în rândurile bucovinenilor, unii din aceștia fiind rebotezați din români în ucraineni, alții, coborându-se cu traiul mai la vale, în R.S.S. Moldovenească, se numeau și ei în pașapoarte moldoveni.

Așadar, adevărate minuni ale prefaceriii naționale s-au derulat în Basarabia în urma anexării ei de către Uniunea Sovietică și instaurării regimului totalitar bolșevic.

Care ar fi explicația faptului că românii bucovineni, în condiții aproape identice cu cele în care s-au aflat românii basarabeni, au rămas români, chiar și în componența Imperiului sovietic, iar românii basarabeni au fost moldovenizați? Explicația o găsim analizând interesele geo-politice și strategice ale Uniunii Sovietice de-a lungul perioadei de existență a ei. Pentru a ajunge la gurile Dunării, în Balcani și la Strâmtori, bolșevicii, ca și țarii, trebuiau să treacă prin România și, mai întâi, prin Basarabia. Prin urmare, până avea să fie creată Federația Sovietică în Balcani, trebuia sovietizată România, în primul rând Basarabia. Dealtfel acest scop a fost expus cu toată claritatea, încă din 1924, cu prilejul formării R.A.S.S.M.. Pentru a sovietiza România însă, urma ca aceasta să fie dezmembrată. Pentru realizarea acestui scop, bolșevicii s-au înarmat cu lozinca autodeterminării naționale, lozincă atât de preferată de ei în propagandă, dar total neglijată în practică.

De această dată și comuniștii din România susțineau dreptul la autodeterminarea Transilvaniei, Dobrogei, Bucovinei și Basarabiei. Cum însă aceste provincii românești erau populate de români, au fost inventate deosebirile, în cazul nostru între români și moldoveni. Din 1940 moldovenismul a fost ridicat la nivelul politicii oficiale a Moscovei și Chișinăului și este utilizat și astăzi tot împotriva României.

Deznaționalizaea Basarabiei se efectua și pe alte căi, cum ar fi aceea a mobilizării masive a tinerilor din mediul rural la munci pe teritoriul Rusiei și Ucrainei și aducerea aici a zecilor și sutelor de mii de persoane rusofone, etc.

Acestea sunt doar unele aspecte, abordate în modul cel mai general, dar care caracterizează procesul de instaurare a regimului totalitar bolșevic în 1940 și reinstaurarea lui în 1944 în Basarabia. Toate acestea constituiau doar începutul sovietizării spațiului dintre Prut și Nistru, influențând și astăzi destinul unui considerabil număr de români.

ÎNCEPUTUL COMUNIZĂRII INSTITUȚIILOR DE STAT (SEPTEMBRIE 1944 – APRILIE 1945)

AGOP GARABETIAN

În Bulgaria, transformarea sistemului statal-politic, în cadrul căruia se include și comunizarea treptată a structurilor puterii, s-a realizat prin luarea puterii în urma insurecției armate din 9 septembrie 1944 de către coaliția politică de stânga, cunoscută sub numele de Frontul patriei. Din coaliție făceau parte Partidul muncitoresc bulgar, Uniunea populară agrară bulgară „Al. Stambolijski", Cercul politic „Zveno", Partidul muncitoresc social-democrat bulgar și grupul Intelectualilor independenți. Rolul conducător în această coaliție l-a avut Partidul comunist, care, de la sfârșitul lui septembrie 1944 până la sfârșitul lui decembrie 1948 purta numele de Partidul muncitoresc bulgar (comunist). Dintr-o serie de motive, dintre care cel mai important era sprijinul deplin primit de la conducerea de partid și de stat sovietică, Bulgaria rămâne în sfera de influență sovietică, manifestată prin intermediul P.M.B. (c), care, din conducător, se transformă treptat în hegemon atât al coaliției, cât și al puterii, îngreunând și îngrădind manifestarea independentă a partenerilor săi. Astfel, în realitate, odată cu venirea la putere a Frontului patriei (F.P.), se pun bazele sistemului politic numit „democrație populară", care este o formă a „dictaturii proletariatului", adică o variantă a sistemului politic comunist totalitar.

B.C. ... IAȘI

Problema cuceririi celor mai înalte organisme de stat ale puterii a fost rezolvată încă din 9 septembrie 1944. În noul guvern, reprezentanții Partidului comunist (P.C.) conduc cele mai importante ministere, prin intermediul cărora se rezolvau principalele probleme ale trecerii de la un sistem politic social la altul — Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Justiției. Acest lucru se realiza în condițiile stării de război, decretată în „Dărjaven vestnik" (Curierul național) din 18 septembrie.

Cucerirea puterii de către P.C. și aliații săi este însoțită de o epurare masivă a întregului aparat de stat. Epurarea structurilor de stat a cuprins toate ministerele și departamentele: în timp ce în ministerele conduse de comuniști (M.A.I., Ministerul Justiției și Ministerul Sănătății Poporului) acest lucru s-a realizat într-un timp scurt și pe scară largă, în celelalte ministere epurarea s-a făcut în condițiile unei lupte politice ascuțite, față de care se împotriveau mulți membri ai partidelor aliate, care, mai târziu, încep să treacă în opoziție. Totuși, independent de rezistența și opoziția acestor activiști ai Uniunii populare agrare, Cercului politic „Zveno", Partidului social-democrat bulgar și ale câtorva intelectuali „independenți", comitetele F.P. reușesc să îndepărteze un mare număr de înalți funcționari de stat și să numească în locul lor pe activiștii convinși și consecvenți ai săi, care, în cea mai mare parte, erau membri și simpatizanți ai P.C. sau ai organizației de tineret a acestuia (Uniunea tineretului muncitor). În această direcție a ajutat foarte mult promulgarea dispozițiilor pentru abrogarea temporară a reglementărilor prevăzute în Legea funcțiilor, stagiului, plăților și recompenselor funcționarilor de stat (12 octombrie 1944). Mai mult, este abrogat, în unele cazuri, și stagiul de formare, care asigura un mai mare acces la conducerea țării. Aceste măsuri, democratice la o primă vedere, pe lângă faptul că duc la o scădere a calității muncii în diferite departamente, favorizează o pătrundere în masă a membrilor și simpatizanților P.C. în structurile de conducere ale țării.

Schimbările din principalul minister, M.A.I., încep încă din 10 septembrie 1944. La această dată Consiliul de Miniștri face publică o Dispoziție de constituire a Miliției populare, „pe care se spirjină securitatea internă a țării". Aceasta menține structura

fostei poliții, dar în ea sunt înlocuite toate cadrele. În miliție sunt atrași foștii partizani, deținuții politici, membrii formațiunilor de luptă, tăinuitorii ș.a. — în principal activiști ai P.M.B. și U.T.M. P.C. a reușit să stabilească un control deplin asupra constituirii și activității organismelor proprii și să le utilizeze imediat ca pe un instrument de presiune și de terorizare a populației și a activiștilor partidelor din coaliție.

Următorul domeniu al schimbărilor a fost departamentul judiciar, unde timp de câteva luni au fos îndepărtați „pentru comportament fascist" sau în interes de serviciu 162 de judecători dintr-un total de 603, adică aproximativ 1/4 din aparatul judecătoresc. Au fost îndepărtați și 121 din cei 152 funcționari ai Ministerului Justiției. Epurarea s-a desfășurat și în celelalte verigi ale aparatului judiciar.

Înlocuirea unei mari părți a aparatului judiciar și numirea în loc a foștilor partizani, a deținuților politici, a persoanelor închise în lagărele de concentrare, etc., ca judecători și anchetatori, fără a avea pregătirea necesară sau stagiul de specialitate, a dus inevitabil la inexactități, părtiniri și inechitate în hotărâri. Principiul depolitizării sistemului judiciar a fost eliminat și apărea pericolul dependenței juridicului, a organelor de anchetă, față de comitetele și organizațiile de partid, și, de asemenea, față de puterea executivă.

Epurarea și pătrunderea în armată s-au desfășurat în ritmuri mai lente, datorită rezistenței manifestate de ministrul apărării. Dar, cu toate acestea, în circa 2 luni a fost înlocuită o treime din cadrele ofițerești. Dintr-un total de 3 000 de ofițeri, o parte a fost executată fără judecată imediat după 9 septembrie 1944, o alta — 151 persoane — reținută și deferită justiției, o a treia — 289 persoane — trecută în rezervă, iar a patra — 507 persoane — transferată în alte sectoare. „Vidul" astfel creat în etajele inferioare a fost completat de comandanții de partizani care primiseră grade militare, iar în etajele superioare — cu ofițeri inferiori care primiseră înalte grade militare, susținători declarați ai F.P., adică ai P.C. Mai mult, în liceul militar a fost primită o întreagă promoție de 350 persoane, toți participanți în mișcarea de rezistență.

Pentru realizarea unui control cât mai eficient în armată a fost creat un institut de ajutori de comandant. Pentru aceasta sunt numiți mai ales membri ai P.M.B. și U.T.M. care își asumă conducerea activității politice și cultural-educative în detașamentele militare. În posturile de conducere sunt numiți foști emigranți politici din U.R.S.S. sau ofițeri care au dus o activitate intensă în rezistența armată din 1941—1944. Un rol deosebit de important începe să joace Secția militară a C.C. al P.M.B. și Direcția politică a armatei. Astfel, P.C. devine, treptat, elementul esențial al înnoirii și transformării armatei și începe să realizeze controlul politic direct asupra acesteia.

Funcțiile și structura noilor organisme sociale temporare și succesiunea alegerii și schimbării demnitarilor au fost stabilite prin legea din 2 noiembrie 1944. Acolo se preciza că primarii, vice-primarii, alte persoane sunt numite pe baza recomandării comitetului F.P.

Punerea organismelor locale ale puterii în dependență totală față de comitetul F.P., adică de P.C., a dus la o pondere însemnată a comuniștilor în cadrul acestora și a asigurat rolul conducător al P.M.B. în aceste importante verigi executive ale organismelor statului. Mai mult, această dependență presupunea și tendința totalitară de comasare a structurilor socio-politice cu cele de stat.

Paralel cu epurarea și comunizarea structurilor de conducere se întreprind și acțiuni de discreditare politică și de eliminare a adversarilor politici, care tot mai des se soldează cu lichidarea lor fizică. Astfel, la 12 septembrie 1944, Consiliul de miniștri dă o dispoziție de reținere a aproape tuturor miniștrilor din cabinetele din perioada 1 ianuarie 1941—9 septembrie 1944; toți reprezentanții poporului de la XXV-a Adunare populară ordinară, care „cu voturile lor au încurajat și au întărit politica respectivelor cabinete"; toți militarii care „prin atitudinea lor au dus țara la catastrofă și au pus în pericol armata"; toate persoanele care, fiind în legătură cu politica acelor cabinete sus-menționate, au „contribuit, au încurajat sau au săvârșit crime, incendieri, furturi, vătămări corporale grave sau torturi".

Pe această bază au fost arestați și cei trei foști regenți.

A fost reținut un număr mare de directori raionali, conducători de plasă, primari, funcționari de stat, jandarmi și polițiști, foști criminali și torționari, provocatori etc. Arestații au fost bătuți cu cruzime în secțiile de poliție. Pentru fiecare persoană reținută se punea sechestru pe bunurile și averile mobile și imobile ale acesteia.

O mare parte a celor reținuți (cca. 20 000 de persoane) a fost executată fără a fi judecată și condamnată. Aceasta s-a întâmplat cu precădere între septembrie 1944, mai precis între 20 septembrie (când s-a constituit Secția nr. 6 a C.C. al P.M.B. și Secția nr. 1 a Comitetului național al F.P. „pentru lichidarea pericolului fascist") și 6 octombrie (când a intrat în vigoare Legea privitoare la „Tribunalul poporului"). Morții erau adesea îngropați în gropi comune. Unele victime erau aruncate în râuri, fântâni, mine, etc. Oricare au fost cauzele așa-numitelor „Bacchanalii sângeroase" (răzbunare, dorința de lichidare a adversarului politic, achitarea unor conturi, etc.), aceasta a dus la o puternică polarizare a societății bulgare și a arătat că „teroarea roșie" nu era cu nimic mai prejos de crimele fostului regim dictatorial.

Al doilea val de violență, de această dată „legală", este legat de adoptarea de către Consiliul de Miniștri a Regulamentului de condamnare de către Tribunalul poporului a vinovaților de atragerea Bulgariei în războiul mondial contra popoarelor aliate și pentru acte criminale legate de aceasta.

Sub incidența acestui regulament al Tribunalului poporului — de-acum cuprins în Dispoziția Consiliului de Miniștri din 12 septembrie — intră regenții, consilierii palatului, fețele bisericești, cei care au acumulat ilegal averi, participanți la prigoana evreilor, anchetatori, procurori, judecători, etc. În procesele care au urmat, din decembrie 1944 până în aprilie 1945, au fost făcute răspunzătoare 11 122 persoane. Cele 9 155 sentințe pronunțate au avut următorul caracter: 2 730 — condamnări la moarte, 1 305 — închisoare pe viață, 4 312 — închisoare de la 1 la 20 de ani, 808 — închisoare condiționată.

Printre cei condamnați la moarte au fost și cei trei regenți, 26 miniștri, 8 consilieri ai țarului, 67 de deputați, 47 de generali și colonei ș.a. La închisoare pe viață au fost condamnați 4 mi-

niștri, 2 consilieri, 23 deputați etc. Pe lângă condamnarea la moarte sau la diverse termene de închisoare, pedeapsa prevedea și amenzi până la 5 milioane de leva, confiscarea averii mobile și imobile, lipsirea de drepturi conform Codului penal.

Pe lângă numeroasele greșeli procesuale, apărute chiar în desfășurarea judecăților, nu se făceau, destul de des, deosebiri între cei care erau instigatori la executarea crimelor sau cei care „dovediseră exces de zel" în îndeplinirea obligațiilor lor de serviciu, pe de o parte, și cei care au fost obligați să execute indicații sau să-și îndeplinesacă obligațiile de serviciu sau militare, pe de altă parte. De aceea de multe ori nu este nici o corelație între sentințele pronunțate, în cazuri asemănătoare dându-se uneori pedepse mult mai grele. Printre persoanele condamnate erau comandanți de detașamente militare care nu luaseră parte la acțiuni deosebite, ostași mobilizați în brigăzile de vânătoare, participanți la acțiuni militare contra partizanilor, foști polițiști și legionari, preoți, funcționari ai instituțiilor de stat, cărturari, etc. Multe procese, mai ales în provincie, au fost utilizate pentru încheierea unor conturi personale.

Deosebit de evident este faptul că o parte însemnată a cazurilor avea un caracter eminamente politic. Procesele erau folosite pentru anihilarea adversarului politic, pentru discreditarea și izolarea lui, pentru a i se lua posibilitatea de a organiza o rezistență împotriva noii puteri. Altfel cu greu pot fi explicate înverșunarea și dorința de a fi îndepărtați cu orice preț de pe scena politică foștii regenți, miniștrii celor 5 guverne succesive, deputați din dizolvata Adunare națională ordinară, eminenți intelectuali și alți reprezentanți de marcă ai cercurilor conducătoare din Bulgaria de până la 9 septembrie 1944. Unii dintre aceștia au fost condamnați doar din cauza ideilor lor politice, convingerilor lor ideologice, alții — ca susținători ai culturii germane, iar miniștrii ultimului guvern al lui N. Muraviev — pentru că au dat o lovitură puternică celor trei partide (mai ales Uniunii populare agrare „Vrabcea-1"), care nu puteau fi acuzați de colaborationism cu fasciștii. În ultimul rând scopul era de a se ajunge cu răfuiala judiciară până și la persoanele politice incomode și nesupuse și

de a-i teroriza pe cei care nu erau de acord cu schimbările politice care avuseseră loc.

Un exemplu grăitor pentru caracterul politic al proceselor așa-numitului „Tribunal al poporului" sunt numeroasele fapte existente privitoare la amestecul în treburile juridice al principalului partid conducător.

Nu este nici o îndoială că multe din sentințele pronunțate pentru crime în masă, violență, batjocura cetățenilor pașnici, prigoana evreilor etc., sunt îndreptățite și juste. Dar acestea nu dezvinovățesc puterea, care a transformat „Tribunalul poporului" într-un instrument de atingere a scopurilor sale politice.

Nu trebuie să se omită nici circumstanța că persoanele condamnate de Tribunalul poporului și familiile acestora mulți ani după aceea au fost închise în lagăre de muncă, au fost anchetate, batjocorite și supuse celor mai diverse restricții.

Pentru stabilizarea noului aparat de stat și a sistemului totalitar tip democrație populară, pentru izolarea atât a adversarilor politici declarați ai noului regim, cât și a celor care nu doreau să colaboreze cu acesta, sau care gândeau în alt fel, ca și pentru anihilarea tuturor posibilităților de împotrivire, un mare rol l-a jucat și adoptarea la 20 noiembrie 1944 — respectiv 26 ianuarie 1945 — a dispozițiilor privitoare la crearea de lagăre de educare prin muncă și la apărarea puterii populare. Elaborate și pregătite de C.C. al P.M.B. și de Direcția miliției, acestea stau la baza represiunii legiferate din primii ani postbelici.

Adâncirea ulterioară a schimbărilor sociale din țară și întărirea pozițiilor P.C. au dus la puternice tendințe centrifuge în celelalte partide politice din cadrul F.P. În interiorul lor au avut loc violente lupte intestine, generate chiar de atitudinea față de P.M.B. ca factor politic conducător în țară și față de perspectiva socialistă a dezvoltării Bulgariei. În mod deosebit se conturează această polarizare în Uniunea populară agricolă și în Partidul social-democrat bulgar, din care, la începutul anului 1945, ca urmare a „intervenției" comuniștilor, se desprind diverse grupări. În primăvara și vara aceluiași an politica de amestec se transformă în încercări de spargere a partidelor din coaliție. P.M.B. începe să-i atace deschis pe miniștrii agriculturii și recurge la

persecuții în masă și la prigoana adversarilor săi politici. Acest lucru accelerează adâncirea crizei care se contura în interiorul coaliției conducătoare, ducând la formarea unor grupări politice de opoziție, care mai târziu vor deveni partide independente.

Cele spuse mai sus au dorit să arate că această comunizare a instituțiilor de stat, urmare căreia s-a realizat înlocuirea treptată a dictaturii „de dreapta" cu cea „de stânga", totalitarismul, începe chiar cu instaurarea a ceea ce s-a numit puterea Frontului patriei. Aceasta se realizează prin acordarea priorității organismelor de stat, a structurilor represive — Miliția, Siguranța statului, organele judiciare —, prin teroare, forță, domiciliu forțat și deportare. Răspunderea politică pentru toate acestea, care au pus în pericol atât drepturile politice fundamentale și libertățile cetățenilor, cât și inviolabilitatea persoanei și a proprietății sale, o poartă, împreună cu P.M.B., și celelalte partide din Frontul patriei, care, prin resemnarea lor, au jucat rolul de executanți ai voinței politice a Partidului comunist.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY

HUNGARIAN SALAMI-TACTICS: PLANNING THE COMMUNIST TAKEOVER (1945–1948)

GYÖRGY LITVÁN

BOSTON UNIVERSITY LIBRARY

Before the end of the war, when Milovan Djilas was on his first visit in Moscow, Stalin told him: "This war is not as in the past, whoever occupies a territory, also imposes on it his own social system. Everyone imposes his own system as far as his army has power to do so. It cannot be otherwise."[1]

Indeed, the presence of the Red Army was probably the most important single factor in determining the Sovietisation of Eastern Europe, but it was certainly not conclusive. At the time of the Czechoslovak coup d'état, for instance, virtually no Soviet troops were on Czechoslovak soil. Similarly, the communists in Albania, Bulgaria and Yugoslavia seized power without the help of the Red Army. Conversely, the presence of Soviet troops in Austria and Finland, dit not guarantee the local Communists a share of power.

Therefore, if neither International agreements, nor the Red Army exclusively determined post-war developments, the question remains how the communist takeovers in Albania, Bulgaria, Czechoslovakia, Hungary, Poland, Romania, and Yugoslavia came about. Did Stalin and the various East European Communists

[1] Milovan Djilas, *Conversations with Stalin*, London, 1962, p. 105.

work according to blueprints for the takeovers, as so many maintain?[1] Or were there no such blueprints available and was the takover period a process which could have seen an outcome, different from the complete Stalinization of the region?[2] Even if one accepts that Russia's Sicherheitsgbedürfnis demanded the establishment of "friendly regimes" in the neighbouring countries,[3] it stil remains an issue why all the countries under its control had to copy the Stalinist socio-economic model. Would it not have been sufficient for Stalin to secure the establishment of non-hostile regimes in East-Central Europe, without the implementation of Stalinism?

Acording to the eminent Hungarian-American political scientist Charles Gati, Stalin most likely envisioned three different political regions in Europe. Western Europe could not become communist, despite the presence of strong communist movements in France and Italy. Since the Red Army for the most part did not liberate these countries. Western Europe was simply beyond Stalin's reach. Moreover, Stalin wanted to divert attention from his policies in East-Central Europe; neither did he want to give the United States a pretext to maintain a military presence in Europe after the war by engaging in revolutionary politics in Western Europe. Bulgaria, Poland, Romania and the eastern part of Germany, on the other hand, had to become quickly and firmly communist. The third sphere, consisting of

---

[1] Hammond writes: "Aside from the general blueprint which Stalin apparently had prepared for Eastern Europe, the various Communist leaders seem to have drawn up specific blueprints for each individual country," Thomas Hammond, *The history of comunist takeovers*, in *The anatomy of communist takeovers*, Thomas Hammond (ed.), New Haven/London, 1975, p. 27.

[2] Kovrig, for instance, writes: "Thus while in all probability no definitive blueprint was ever conceived for Soviet domination of East-Central Europe, Stalin's policy, particularly after Stalingrad, was clearly directed toward the fullest possible extension of Soviet influence consistent with preserving the Grand Alliance." Bennett Kovrig, *Communism in Hungary, From Kun to Kádár*, Stanford, 1979, p. 153.

[3] Holm Sundhausen, *Der Einflussfaktor Sowjetunion in der ungarischen Innenpolitik von 1945: ein Beitrag zur Vorgeschichte des "Kalten Krieges,"* in: "Ungarn Jahrbuck" 12, 1982—3 (1984), pp. 189—205, see pp. 190—2.

Yugoslavia, Austria, Hungary, Czechoslovakia, and Finland was to come under communist influence only gradually.[1]

If this was Stalin's perception of post-war Europe, how then did this scheme work out in practice in the countries concerned? Hugh Seton-Watson was one of the first scholars to outline a certain pattern in the communist seizure of power in Eastern Europe. In his book The East European Revolution he describes three subsequent stages. The first stage he calls the genuine coalition in which various political parties combined in "National Front" governments. Freedom of speech and meeting existed. Nevertheless, the Communists made sure to get hold of the ministries that provided them with physical, police power such as the Ministries of Internal Affairs and Defence. Seton-Watson calls the second phase the "bogus coalition." Political opposition did still exist, but it became harder. Non-communist members of coalition governments were no longer appointed by their parties but by the Communists. The use of intimidation and terror made the printing and distribution of opposition newspapers a dangerous exercise. The same means were used to discript meetings of non-communist parties. Finally, the establishment of a hierarchical communist-led organization. In this stage, the Social Democrats were forced to merge with the Communist Party in a "United Workers Party." The opposition was eliminated or oppressed and its leaders were tried and imprisoned or executed.[2]

When we apply this scheme to the various countries concerned, we find that in Bulgaria, Poland and Romania — the countries in the "inner sphere" of Stalin's view on Europe — the genuine coalition lasted very briefly. Indeed, in Poland this phase was omitted entirely. In Czechoslovakia, on the other hand, the "bogus coalition" never occured. In the coup of February

[1] Charles Gati, *Hungary and the Soviet Bloc*, Durham, 1986, pp. 15—21. A similar description of Stalin's view on post-war Europe is given by Geir Lundestad in his book *The American nonpolicy towards Eastern Europe 1943—1947*, pp. 435—450.

[2] Hugh Seton-Watson, *The East European Revolution*, London, 1950, pp. 169—171.

1948 the country leaped from the coalition period into total communist rule.

The Hungarian case comes closest to Seton-Watson's general picture.

In Hungary the Communists adopted a very caution and gradual approach on their road to power, despite the Russian military presence. The Soviet Union was the sole military power to liberate the country and the old military and state apparatus collapsed totally. Had Stalin wanted to obtain control quickly, as in Romania, Bulgaria and Poland, he easily could have done so. The ultimate Sovietisation of Hungary, however, was not a matter of course from the outset. For instance, the free elections in the autumn of 1945 gave the anticommunist catch-all Smallholder Party an absolute majority of 57% in parliament. The Communists, in contrast, polled only 17 percent. As Gati writes: "Yet so dificult was the balancing act the Communists were expected to perform, and so complex was the task of shaping a political order they concurrently sought to support and subvert, that there were times during the democratic interlude when all the Communists could do was to emulate their coalitionary parteners/opponents — and play for time! As Soltán Vas sums up his and his comrades sense of uncertainty, "(...)they were unsure even in 1946 whether Stalin might not let Hungary come under the political influence of the IWesternI allies in exchange for Soviet demands on Poland and Germany."[1] This "Polish trade-off" is one explanation for the necessity of gradualism as applied in Hungary. Despite reasons of an international political nature (concerning Allied cooperation and the subsequent development of the Cold War) it remains striking that a party that lacked members and popularity could achieve the takeover in the relatively short time span of three years.

The Hungarian Communists found themselves in a difficult position. After their rather modest results in the elections of 1945 and 1947, theirs was a hard task to seize total power in the country.

---

[1] Charles Gati, *op. cit.*, p. 118.

All the more so, because the Hungarians were the only nation in the Soviet sphere of influence, for which the Communists could bring home no national gift from Moscow after the war. The Poles got their new frontiers in the West, the Czechs and Slovaks their Slav national state (with the ousting of the Germans and a part of the Hungarian minority, depriving the others from equal citizenship). The Romanians regained Northern Transylvania. As to the Bulgarians, Russia was their traditional ally, while for the Hungarians she was a traditional enemy.

Accordingly, Hungarian Communists needed more cunning and shrewdness and they could use less direct methods than their Czechoslovak or Romanian colleagues.

The process of the Hungarian transition was therefore a gradual one, and its promoters used the help of their divided rivals — and that of the SU and the Allied Control Commission (ACC). The famous "salami tactics" conceived by Mátyás Rákosi and József Révai, consisted in the gradual destruction of the coalition parties, slice by slice, while advancing from their right wing to their center and left.[1]

In February 1946, the CP passed a resolution to attack "reaction" in the Smallholders. A week later, a Left-Block was formed, consisting of the CP, the Social Democrats, the National Peasant Party and the Trade Union Council. This effectively institutionalized the system of "opposition-within-the government" and helped to isolate the Smallholders. To back up the pressure, the Smallholder Prime Minister Ferenc Nagy received a series of demands from the ACC which Hungary was in no position to meet.

The Communists, constrained the Smallholders to make a number of concessions. The most significant of these was the expulsion from the Smallholders of the group of some 20 deputies around Dezsö Sulyok, a tough, outspoken critic of comunist excesses, on the ground that they constituted a "reactionary" group. This set a crucial precedent, for it

[1] See George Shöpflin, *Politics in Eastern Europe 1945—1992*, Oxford, 1993, pp. 66—70.

demonstrated that parliamentary groups were open to fragmentation, that political changes could be levelled and made to stick without evidence and that, if the need arose, the Soviet Union would intevene directly to back up its allies.

In December 1946, by what turned out to be the crucial development, the Ministry of Interior claimed that it had uncovered a hostile conspiracy, called the Hungarian Community (Magyar Közösség). Within days, the CP used this announcement to launch a renewed campaign against the Smallholders, who were at most on the fringes of the party, and its conspiratorial nature was more a matter of imagination than of reality. Events moved very quickly and a group of Smallholder deputies found their parliamentary immunity removed. Then, on 19th February, Béla Kovács, the Secretary-General of the Smallholders, a politician of high reputation and integrity was removed from office because, according to the Ministry of Interior, he was part of the conspiracy, and six days later, since his immunity was not removed by Parliament, he was arrested by the Soviet security forces and taken to the Soviet Union.

From his point on, the Smallholders had lost the initiative and the party headed for disintegration. In the summer, Prime Minister Ferenc Nagy went abroad on holiday, where he was blackmailed into resigning and remaining there. The communist objective of defeating the Smallholders was thereby achieved. The new general elections called by the government, now under efffective communist control, were aimed at rectifying the results of the 1945 elections and giving the Communists the parliamentary hegemony which they desired.

Althrough the results were, for the CP, less conforting than they hoped for, they became the strongest party in the country.

The 1947 elections, in effect, marked the end of the democratic interlude in Hungary. There were to be a few more steps until this slow process of winding up the experiment was concluded, but the point of no return had been passed.

The following twelve months have become known as the "year of the turning point." It was during this period that the drive to transform Hungary into a fully-fledged Soviet-type state

reached its climax. This drive had various aspects — the winding up and elimination of other political parties, the sacking of noncompliant civil servants, the nationalization of large, then medium and finally of all entreprises, the liquidation of all associations not controlled by the Communists, the ending of the freedom of the press and the breaking of the power of the churches.[1]

The process can be regarded as having been completed with the promulgation of the new Soviet-type constitution in August 1949. It is clear in retrospect that the Communists were accelerating their push for complete power and that the final stages were rushed through. The impulse appears to have been the Cominform meeting at Szklarska Porebain Poland in September 1947, where the decision to complete the imposition of the Soviet model on the whole of Eastern Europe was taken.

The decision to finalize nationalization by the coming spring was in many cases preceded by the takeover of enterprises by workers with communist encouragement. This was paralleled by the abolition of the right to strike and the subordination of the trade unions to communist rule. The Social Democrats, under severe pressure announced their readiness to merge with the Communists. Thereby removing the last possible source of opposition in the working class. This move also had an important symbolic significance, in that it notionally made the united Hungarian Workers' Party (MDP) the sole repository of "proletarian" legitimacy.

The short-lived democratic interlude in Hungary had an even shorter revival in October 1956. During the Revolution, the formerly destroyed parties came out from their graves with some of their former leaders (as Zoltán Tildy, Béla Kovács, Anna Kéthly etc.). Significantly enough, they were ready to cooperate once more with the reformed CP of Imre Nagy.

This time, democracy was crushed not by Hungarian "salami tactics," but by open and cruel Soviet intervention. Hungarian democracy returned to life in 1989, but the second resurrection

[1] Shöpflin, *op. cit.*, p. 87.

of the same historical parties — Smallholders, Social Democratic, Peasant Party — was this time not as successful as it was in 1956. Disrupted history returned in Hungary, as everywhere in East and East-Central Europe, but continuity could not be restored.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INSTAURAREA REGIMURILOR DEMOCRAT-POPULARE ÎN STATELE DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE SUD-EST. O ANALIZĂ COMPARATIVĂ

IOAN SCURTU

BABEȘ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

Instaurarea regimurilor democrat-populare în statele din Europa centrală și de sud-est a fost o consecință a mutațiilor politico-teritoriale înregistrate în timpul celui de-al doilea război mondial și îndeosebi a înțelegerilor dintre cele trei mari puteri: Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii*.

* În legătură cu acest subiect vezi și: Corneliu Bogdan, Eugen Preda, *Sferele de influență*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1986; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1988; Valeriu Florin Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii (1945—1947)*, București, Edit. Academiei, 1988; Valeriu Florin Dobrinescu și Ion Pătroiu, *Anglia și România între anii 1939—1947*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1992; Titu Georgescu, *România între Yalta și Malta*, București, Edit. Șansa, 1993; Ioan Scurtu și Constantin Hlihor, *Complot împotriva României. 1939—1947. Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța în vâltoarea celui de-al doilea război mondial*, București, Edit. Academiei de Înalte Studii Militare, 1994; Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României*, București, Edit. Iconica, 1994. Dintre lucrările apărute în străinătate menționăm: Maxime Mourin, *Le drame des Etats satelits de l'Axe, de 1939 à 1945. Reddition sans conditions*, Paris, 1957; Elisabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War*, London, 1976; Dr. Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies towards Romania: 1938–1947*, Los Angeles, 1977; Nicolae Baciu, *Yalta și crucificarea României*, Roma, 1983; George Ciorănescu, *Basarabia Disputed land between East and West*, München, 1985.

În ziua de 22 iunie 1941, când Germania a atacat Uniunea Sovietică, premierul britanic Winston Churchill a ținut să declare: „Nu avem decât un țel, un singur scop irevocabil. Suntem hotărâți să distrugem pe Hitler și orice urmă a regimului nazist [...] Pericolul care amenință Rusia ne amenință și pe noi și pe Statele Unite, tot astfel după cum fiecare ostaș rus care se luptă pentru căminul patriei lui, se luptă și pentru libertatea tuturor oamenilor și popoarelor din toate părțile lumii"[1]. A doua zi, 23 iunie 1941, subsecretarul Departamentului de Stat al S.U.A., Sumer Welles preciza în același spirit: „După părerea guvernului S.U.A., orice luptă împotriva hitlerismului, orice unire a forțelor care se ridică împotriva hitlerismului, independent de proveniența lor, grăbește sfârșitul actualilor conducători germani și astfel va fi salvată propria noastră apărare și securitate"[2].

În prima sa intervenție publică de după declanșarea războiului, și anume cuvântarea rostită la radio în ziua de 3 iulie 1941, Iosif Vissarionovici Stalin afirma: „În acest mare război vom avea ca aliați credincioși popoarele Europei și ale Americii [...]. În această privință, discursul istoric al premierului Marii Britanii, dl. Churchill, despre ajutorarea Uniunii Sovietice și declarația guvernului Statelor Unite ale Americii că este gata să dea ajutor țării noastre, discurs și declarație care pot stârni numai un sentiment de recunoștință din partea popoarelor Uniunii Sovietice, sunt cu totul explicabile și semnificative"[3].

Astfel, încă de la declanșarea războiului germano-sovietic se contura o atitudine comună a celor trei mari puteri: Uniunea Sovietică, Marea Britanie și S.U.A.

În cadrul întâlnirii dintre Roosevelt și Churchill din 9—15 august 1941 a fost adoptată *Charta Atlanticului*, în care S.U.A. și Marea Britanie stabileau „unele principii pe care își

---

[1] Alexandru Vianu, Constantin Bușe, Zorin Zamfir, Gheorghe Gheorghe, *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II, (*1939—1945*), București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1978, p. 92.

[2] *Ibidem*, p. 92—93.

[3] I. V. Stalin, *Despre marele război al Uniunii Sovietice pentru apărarea patriei*, ed. a IV-a, București, Edit. de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, p. 14—15.

bazează speranțele într-un viitor mai bun pentru omenire și care sunt comune politicii naționale a țărilor respective". Aceste principii erau următoarele: „1. Țările lor nu urmăresc nici o mărire teritorială sau de altă natură; 2. Ei nu doresc să vadă nici o modificare teritorială care să nu fie în acord cu cerințele liber exprimate ale popoarelor interesate; 3. Ei respectă dreptul ce-l are fiecare popor de a alege forma de guvernământ sub care să trăiască; ei doresc să fie redate drepturile suverane și liberul exercițiu de guvernare celor care au fost privați prin forță"[1].

Aceste principii erau generoase și dătătoare de speranțe, inclusiv pentru popoarele din zona centrală și sud-est europeană, ale căror state fie că fuseseră desființate (Polonia, Cehoslovacia), fie că se aflau sub dominația sau presiunea Germaniei (Ungaria, România, Iugoslavia, Bulgaria, Albania).

Churchill și Roosevelt au propus lui Stalin ca Uniunea Sovietică să adere la *Charta Atlanticului*, iar acesta a acceptat, astfel că în zilele de 29—30 septembrie 1941 s-a desfășurat prima conferință tripartită, care a avut ca principal rezultat angajamentul S.U.A. și Marii Britanii de a ajuta Uniunea Sovietică din punct de vedere material și financiar.

În ziua de 1 ianuarie 1942 a fost semnată *Declarația Națiunilor Unite*, care preciza: „1. Fiecare guvern se angajează să întrebuințeze toate resursele sale, militare sau economice, contra acelor membri din Pactul Tripartit și contra acelor aderenți ai acestui din urmă Pact, cu care unul din statele semnatare se găsește în stare de război; 2. Fiecare guvern se angajează să colaboreze cu guvernele semnatare și se obligă să nu semneze cu inamicul un armistițiu separat sau o pace separată"[2]. Între cele 26 de state care au semnat *Declarația Națiunilor Unite* se aflau și state din zona centrală și sud-est europeană: Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia și Grecia. Astfel, statele din această zonă aveau un statut internațional diferit: cele patru state menționate erau aliate ale Națiunilor Unite; România și Ungaria deveneau

[1] *Relații internaționale...*, p. 111.
[2] *Ibidem*, p. 122.

state inamice, chiar dacă nu se aflau efectiv în război decât cu Uniunea Sovietică.

În scurt timp după constituirea Națiunilor Unite, președintele Roosevelt preciza, la 6 ianuarie 1942, obiectivele S.U.A.: „Vrem să distrugem militarismul impus popoarelor aservite de către domnii războiului; vrem să eliberăm națiunile subjugate; vrem să stabilim și să garantăm peste tot în lume libertatea cuvântului și libertatea de conștiință, și de a elibera peste tot omul de servituțile fricii și nevoii"[1]. Asemenea declarații și documente generoase au trezit multe speranțe în rândul opoziției din statele aflate sub ocupația sau dominația Germaniei. Numai că, în activitatea practică, liderii S.U.A. și Marii Britanii s-au dovedit a fi preocupați doar de o colaborare cât mai strânsă cu Stalin în vederea înfrângerii Germaniei, lăsând pe un plan secundar sau chiar desconsiderând problema libertății și independenței popoarelor.

În anii 1942—1943 s-a conturat destul de limpede politica de cedare a S.U.A. și Marii Britanii față de Uniunea Sovietică. Conferința de la Moscova din 19—30 octombrie 1943, desfășurată la nivelul miniștrilor de externe, a instituit un mecanism de colaborare a celor trei mari puteri, numit Comisia Consultativă pentru Europa, care avea la bază hotărârea că acestea „vor acționa împreună în toate problemele privitoare la capitularea și dezarmarea inamicului"[2].

Politica sferelor de influență, care a dus la instaurarea regimurilor democrat-populare în Europa centrală și de sud-est, s-a desfășurat în trei etape: 1) de la Conferința de la Teheran la „acordul de procentaj" Churchill-Stalin; 2) din octombrie 1944 până la acordul de la Yalta; 3) din februarie 1945 până în ianuarie 1948.

1. Conferința de la Teheran s-a desfășurat în zilele de 28 noiembrie—1 decembrie 1943, cu participarea conducătorilor S.U.A., U.R.S.S. și Marii Britanii. Cu acest prilej, Churchill și Roosevelt au acceptat cererea lui Stalin ca Uniunea Sovietică să

---

[1] *Ibidem*, p. 122—123.
[2] *Ibidem*, p. 146.

revină la granița din 1941, ceea ce însemna păstrarea teritoriilor obținute prin pactul Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939. De asemenea, Stalin a obținut din partea liderilor S.U.A. și Marii Britanii promisiunea că nu vor admite constituirea de guverne ostile la granița U.R.S.S. Documentul dat publicității conținea fraze generale, liniștitoare pentru popoarele dornice de libertate și democrație: „Ne exprimăm hotărârea noastră ca țările noastre să conlucreze atât în timpul războiului cât și în perioada de pace ce va urma [...] noi așteptăm cu încredere ziua când toate popoarele lumii vor putea trăi liber, neatinse de tiranie și în concordanță cu diferitele lor tendințe și propriile lor conștiințe. Noi am venit aici cu speranță și hotărâre. Noi plecăm de aici prieteni în faptă, spirit și în țel"[1].

Teheranul a marcat începutul înțelegerii liderilor celor trei mari puteri pentru împărțirea sferelor de influență, o primă cedare majoră din partea S.U.A. și Marii Britanii în favoarea Uniunii Sovietice. În timp ce Churchill și Roosevelt erau preocupați de desfășurarea războiului, de înfrângerea Germaniei, I.V. Stalin își conturase un punct de vedere foarte clar, pe care l-a exprimat liderului comunist Milovan Djilas: „Cel care ocupă un teritoriu impune acestuia propriul său sistem social. Fiecare își impune propriul sistem, până acolo unde poate să ajungă armata sa. Nu se poate altfel"[2].

La subminarea pozițiilor militare ale Germaniei o contribuție importantă a adus mișcarea de rezistență, care a cunoscut o reală dezvoltare în anii 1943—1944. În mișcarea de rezistență s-au integrat categorii sociale foarte largi, precum și forțe politice cu concepții deosebite, chiar diametral opuse. În general, forțele de extrema stângă, în frunte cu Partidele Comuniste, se bucurau de sprijinul U.R.S.S., în timp ce forțele democratice tradiționale beneficiau de ajutorul Marii Britanii și al S.U.A. În anii 1943—1944 s-au desfășurat tratative între cele două grupări de forțe în scopul creării unor coaliții cât mai largi, care să preia puterea politică.

---

[1] *Ibidem*, p. 153.

[2] Milovan Djilas, *Conversations with Stalin*, London, 1962, p. 105.

În *Iugoslavia* se desfășura încă din 1941 un adevărat război între ocupanții hitleriști și forțele patriotice. În fruntea acestora se afla Iosip Broz Tito, care din 1933 îndeplinea funcția de secretar general al Partidului Comunist din Iugoslavia. La 29 noiembrie 1943 s-a creat Comitetul Național de Eliberare cu funcția de guvern provizoriu, având în frunte pe I. B. Tito. Dacă simpatia sovietică față de partizanii lui Tito era de înțeles, în primul rând din motive ideologice, sprijinul acordat de englezi avea o bază pragmatică: Churchill aprecia că lupta partizanilor lui Tito era de un real folos pentru Aliați. Este semnificativ faptul că atunci când regele Petru, aflat la Londra, intenționa să se întoarcă în Iugoslavia pentru a prelua conducerea mișcării de rezistență, guvernul englez l-a sfătuit să nu facă un asemenea pas, ci să se apropie de Tito[1]. Potrivit unei relatări, Churchill ar fi declarat că îl preocupă prea puțin forma de guvernământ din Iugoslavia: „Ceea ce mă interesează este să știm care sunt cei ce provoacă cele mai mari pierderi germanilor"[2]. Prin mijlocirea cabinetului englez, la 16 iunie 1944 a avut loc pe insula Vis întâlnirea între Iosip Broz Tito și Ivan Subașici (primul ministru al guvernului în exil), care a avut ca principal rezultat recunoașterea Comitetului Național de Eliberare de către guvernul din emigrație.

Polonia se afla într-o situație extrem de complicată, datorită pe de o parte, împărțirii teritoriului ei, încă din 1939, între Germania și Uniunea Sovietică, și pe de altă parte divizării forțelor aparținând mișcării de rezistență: o parte își desfășurau activitatea în exil sub conducerea guvernului de la Londra prezidat de Stanislaw Mikolajczyk, care se bucura de sprijinul Marii Britanii, o altă parte se afla pe teritoriul Uniunii Sovietice și acționa sub patronajul Kremlinului, iar o a treia acționa în interior.

Situația a început să se limpezească în iunie 1944, când liderul opoziției democratice, Stanislaw Mikolajczyk, a făcut o vizită în S.U.A., unde a fost sfătuit de președintele Roosevelt să se

[1] Jacques de Launay, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial. 1942—1945*, vol. II, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 252.
[2] *Ibidem*, p. 253.

înțeleagă direct cu sovieticii. La 20 iunie Armata Roșie a intrat în Polonia, începând lupta pentru eliberarea acestei țări. Două zile mai târziu, la 22 iunie, s-a format Comitetul Național Polonez de Eliberare la Lublin, care avea să constituie nucleul viitorului guvern patronat de sovietici. Guvernul provizoriu, prezidat de socialistul E. Osobka-Morawski, a fost recunoscut de Uniunea Sovietică la 1 august 1944 și își exercita autoritatea în teritoriul eliberat de Armata Roșie. La rândul ei, opoziția democratică a hotărât să conducă o acțiune de amploare, care să o impună în fața Aliaților și mai ales a Uniunii Sovietice. La 1 august a fost declanșată insurecția din Varșovia împotriva ocupanților hitleriști. În acest context, la 3 august, Mikolajczyk s-a deplasat la Moscova, unde a purtat discuții cu Stalin. Liderul de la Kremlin nu s-a lăsat înduplecat de argumentele lui Mikolajczyk și i-a cerut să ia legătura cu Comitetul de la Lublin. În plină desfășurare a insurecției, Mikolajczyk a avut o întrevedere cu B. Bierut, președintele Comitetului de la Lublin. Acesta i-a propus crearea unui guvern de uniune națională, în care 14 membri să aparțină Comitetului de la Lublin, iar 4 guvernului de la Londra. La 9 august, Mikolajczyk s-a întâlnit din nou cu Stalin; liderul de la Kremlin i-a dat asigurări că Uniunea Sovietică nu avea nici cea mai mică intenție de a comuniza Polonia[1], sfătuindu-l ca polonezii să se înțeleagă asupra formării noului guvern. Era, desigur, o afirmație de circumstanță, deoarece în teritoriul eliberat erau deja instaurate autorități dominate de comuniști. Între timp, insurecția din Varșovia s-a transformat într-un adevărat carnagiu. Deși situația polonezilor devenise dramatică, I. V. Stalin nu a intervenit, calificând-o drept o „aventură", iar pe conducătorii insurecției niște „criminali"[2]. La 2 octombrie — după 63 de zile de lupte — insurecția a fost zdrobită, după ce aproape 300 000 de polonezi au fost uciși, iar Varșovia transformată într-un câmp de ruine. Înfrângerea insurecției a fost o grea lovitură pentru

[1] André Fontaine, *Istoria războiului rece*, vol. I, București, Edit. Militară, (1992), p. 270.

[2] *Ibidem.*

guvernul din exil, care nu numai că nu a înregistrat o victorie răsunătoare, dar a suferit un eșec de proporții.

În *Cehoslovacia* mișcarea de rezistență era condusă de guvernul în exil prezidat de Eduard Beneș, care se bucura de un mare prestigiu, recunoscut și de Partidul Comunist. În decembrie 1943, Eduard Beneș a vizitat Moscova, unde a avut discuții cu I. V. Stalin și V. M. Molotov, în urma cărora a fost semnat tratatul de alianță între Cehoslovacia și Uniunea Sovietică. Câteva luni mai târziu, în contextul înaintării Armatei Roșii spre centrul Europei, a fost semnat, la 8 mai 1944, un acord pe baza căruia se reglementau raporturile dintre trupele sovietice și administrația cehă din teritoriul eliberat. Acest acord a creat impresia că Uniunea Sovietică nu avea intenția să-și impună propriul său sistem politic în Cehoslovacia.

Mișcarea de rezistență din *Ungaria* a fost destul de firavă, clasa conducătoare urmând cu convingere alianța cu Germania, din partea căreia primise importante teritorii rupte din trupul Slovaciei și României. Totuși, evoluția evenimentelor de pe frontul de Est a determinat unele cercuri conducătoare maghiare să intre în tratative cu Aliații. Aflând despre aceste demersuri, Hitler a dispus, în martie 1944, ca Ungaria să fie efectiv ocupată de trupele germane. Și aici planul Kremlinului de impunere a comuniștilor ca factor politic la nivel național s-a materializat în crearea unei coaliții. În mai 1944, Partidul Păcii (denumire folosită de Partidul Comunist) a creat Frontul Ungar, care cuprindea, alături de partidul inițiator, Partidul Micilor Agrarieni, Partidul Social-Democrat și Partidul Național-Țărănesc. Activitatea concretă a Frontului Ungar era palidă, așteptând venirea „Armatei Roșii eliberatoare".

În *România* mișcarea de rezistență a îmbrăcat, cu precădere, o haină politică. În cursul anului 1943 s-au purtat negocieri între diferitele forțe politice, fără a se ajunge la un rezultat. La 2 aprilie 1944, guvernul de la Moscova a dat publicității o declarație, prin care afirma că intrarea Armatei Roșii pe teritoriul României era cerută de necesități militare, precizând că Uniunea Sovietică „nu urmărește achiziționarea vreunei părți din teritoriul României sau

schimbarea orânduirii de stat existente în România"[1]. Negocierile pentru încheierea armistițiului purtate la Cairo în numele opoziției, dar și de guvernul Antonescu nu au dus la nici un rezultat, Puterile Aliate nemaifiind interesate — după deschiderea celui de-al doilea front în Europa — de finalizarea tratativelor cu România. În ziua de 20 iunie 1944 s-a constituit Blocul Național Democrat, alcătuit din Partidul Național-Țărănesc, Partidul Național-Liberal, Partidul Social-Democrat și Partidul Comunist, iar la 23 august România a ieșit din războiul alături de Germania și s-a alăturat coaliției Națiunilor Unite. În proclamația regelui Mihai către țară se afirma: „Un nou guvern de Uniune Națională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința țării, de a încheia pacea cu Națiunile Unite. România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii [...] Națiunile Unite ne-au garantat independența țării și neamestecul în treburile noastre interne [...] Dictatura a luat sfârșit și cu ea încetează toate asupririle. Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi, în care drepturile și libertățile tuturor cetățenilor sunt garantate și vor fi respectate"[2]. Guvernul de la 23 august 1944 era girat din punct de vedere politic de partidele din Blocul Național-Democrat, care și-au desemnat câte un reprezentant în calitate de ministru secretar de stat, cel al Partidului Comunist îndeplinind și funcția de ministru de justiție.

Surprinse de acțiunea României și de modificările aduse de ea în contextul geo-strategic al Europei centrale și de sud-est, Națiunile Unite și-au redefinit politica în funcție de noile realități[3]. Documentele atestă o adevărată alertă a guvernelor de la Londra și Washington în legătură cu o eventuală modificare a condițiilor de armistițiu stabilite în aprilie 1944, care porneau de la ideea capitulării necondiționate a României. În fapt, guvernul sovietic a continuat să considere România un stat inamic, iar Armata Roșie a acționat ca într-o țară ocupată, luând peste 160 000 pri-

[1] *Relații internaționale...*, p. 158.

[2] „România Liberă", nr. 11 din 24 august 1944.

[3] Valeriu Florin Dobrinescu și Ion Pătroiu, *Anglia și România între anii 1939—1947*, p. 227.

zonieri și practicând un adevărat jaf asupra avuției naționale și a bunurilor populației. Delegația guvernamentală română prezentă la Moscova pentru a negocia și semna armistițiul cu Națiunile Unite a avut în față un front comun al celor trei mari puteri, care în fond exprimau punctul de vedere al unui singur stat: Uniunea Sovietică. În timpul discuțiilor, reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii au jucat rolul de simpli figuranți, luând cuvântul numai pentru a întări spusele delegației sovietice[1]. Convenția de armistițiu, semnată în noaptea de 12/13 septembrie, nu consemna doar încetarea stării de război între Națiunile Unite și România, ci stabilea și coordonatele pe care trebuia să evolueze societatea românească. În fapt, Convenția de armistițiu consemna, într-un act de drept internațional, acordul dintre cele trei mari puteri privind împărțirea sferelor de influență, cu referire expresă la România.

Prin ieșirea României din război, Germania pierdea întreaga zonă strategică din Balcani, iar drumul spre inima Reich-ului era deschis prin valea Dunării. Pe de altă parte, Armata Roșie nu mai avea nici un obstacol în drumul spre Bulgaria, Iugoslavia și Ungaria.

Sub impactul evenimentelor din România, situația din *Bulgaria* a cunoscut o evoluție rapidă la sfârșitul lunii august și începutul lui septembrie. În ziua de 26 august guvernul Bagrianov a făcut o declarație cu privire la neutralitatea deplină a Bulgariei, pe care guvernul sovietic a considerat-o nesatisfăcătoare. În urma acestui eșec, la 2 septembrie s-a format un nou guvern, condus de K. Muraviev, care a intrat în tratative diplomatice la Cairo cu reprezentanții Marii Britanii și ai S.U.A. În ziua de 5 septembrie guvernul sovietic a declarat starea de război între U.R.S.S. și Bulgaria. Guvernul Muraviev a hotărât să nu opună rezistență trupelor sovietice, care au intrat pe teritoriul bulgar la 8 septembrie. A doua zi, 9 septembrie, în urma unei insurecții populare, s-a constituit guvernul Frontului Patriei, inițiat de Partidul Muncitoresc Bulgar, de esență comunistă. În

[1] Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, p. 336—345.

acest guvern, prezidat de colonelul Kimon Gheorghiev, au intrat, pe lângă reprezentanții Partidului Muncitoresc Bulgar și cei ai Uniunii Agrariene Populare, Partidului Social-Democrat și grupării „Zveno". Partidul Comunist deținea Ministerele de Interne și de Justiție. Chiar în aceeași zi, guvernul sovietic a făcut cunoscut că „ia în considerație cererea guvernului bulgar cu privire la tratatul de pace"[1].

Bulgaria a declarat război Germaniei, iar armata bulgară a intrat în subordinea Frontului 3 Ucrainean. În ziua de 28 octombrie, reprezentanții guvernului bulgar au semnat la Moscova armistițiul cu Națiunile Unite. Acest armistițiu avea un conținut similar cu cel încheiat cu România la 12 septembrie 1944[2]. Uniunea Sovietică își restabilea granițele din iunie 1941, foștii aliați trebuiau să plătească fiecare câte 300 milioane dolari ca despăgubiri de război, se hotăra desființarea legislației cu caracter rasial, dizolvarea organizațiilor fasciste, armatele naționale intrau în subordinea comandamentelor sovietice. Evident, există și anumite deosebiri în ceea ce privește unele elemente concrete (stabilirea granițelor, forțele armate angajate în lupta împotriva Germaniei, problema prizonierilor de război etc.). Se instituia o Comisie Aliată de Control împuternicită să ia asupra sa, până la încheierea păcii, reglementarea și controlul executării condițiilor de armistițiu, sub conducerea generală și ordinele Înaltului Comandament Aliat (sovietic), care hotăra în numele Puterilor Aliate.

Evenimentele din România au avut un puternic impact asupra *Ungariei*, inclusiv a clasei conducătoare. La 27 august, regentul Horthy a demis guvernul Sztójay și a numit un nou cabinet în frunte cu generalul Géza Lákatos, care a început tratative secrete de armistițiu. În fapt, guvernul a căutat să mențină sub ocupație teritoriile obținute în 1939—1940, iar armata maghiară lupta alături de cea germană în Transilvania.

În condițiile în care armata sovietică se apropia de granițele *Iugoslaviei*, Tito s-a deplasat la Moscova, unde a avut discuții cu

---

[1] *Relații internaționale...*, p. 165.

[2] J. B. Duroselle, *Histoire diplomatique de la 1919 à nos jours*, Paris, 1978, p. 395.

I. V. Stalin. Liderul de la Kremlin s-a arătat foarte concesiv, cerându-i să fie prudent: să nu-i sperie pe occidentali, să trateze cu unele personalități burgheze, să restaureze monarhia. Referindu-se la regele Petru, liderul de la Kremlin a spus: „N-ai nevoie să-l instaurezi pentru totdeauna. Reinstaurează-l pentru moment. Cu prima ocazie îl lovești pe la spate"[1]. În urma acestei vizite, la 28 septembrie 1944 a fost dat publicității un comunicat în care se arăta: „În vederea dezvoltării ulterioare a operațiunilor împotriva trupelor germane și ungare din Ungaria, Înaltul Comandament Sovietic a cerut cu câteva zile în urmă autorizația Comitetului de Eliberare Națională a Iugoslaviei și Înaltului Comandament al Armatei de Eliberare Națională și unităților de partizani pentru a permite trupelor sovietice să pătrundă temporar pe teritoriul Iugoslaviei până la frontiera Ungariei"[2]. A doua zi, 29 septembrie, armata sovietică a făcut joncțiunea cu armata de eliberare națională iugoslavă, după care au colaborat în „operațiunea Belgrad", încheiată cu succes la 20 octombrie 1944.

2. Înaintarea Armatei Roșii în zona sud-est europeană ca urmare a schimbării de front realizată de România a provocat îngrijorare la Londra, mai ales că la 1 septembrie 1944 Marele Cartier General hitlerist a hotărât retragerea armatei germane din Grecia și Albania. Pentru W. Churchill menținerea Greciei în sfera de influență a guvernului de la Londra era esențială pentru existența Imperiului Britanic; era necesară evitarea ocupării Greciei de către Uniunea Sovietică, fie direct, prin acțiunea Armatei Roșii, fie indirect prin intermediul Partidului Comunist. Faptul că guvernul S.U.A. manifesta un anumit dezinteres față de problemele Europei a permis lui Churchill să fie principalul „purtător de cuvânt" al Occidentului în raporturile cu I. V. Stalin. Animat de promovarea intereselor propriei țări, W. Churchill s-a deplasat la Moscova[3]. Este acum larg cunoscut „acordul de procentaj" propus de Churchill și acceptat de Stalin la 9 octombrie

---

[1] Jacques de Launay, *op. cit.*, p. 262.

[2] *Marea conflagrație a sec. XX. Al doilea război mondial*, București, Edit. Politică, 1971, p. 416 și urm.

[3] Winston Churchill, *The Second World War. Memoirs*, London, 1965, p. 200—201.

1944, potrivit căruia preponderența Uniunii Sovietice urma să fie în România de 90%, în Bulgaria de 75%, în Iugoslavia și Ungaria de 50%, în timp ce preponderența Aliaților occidentali era în Grecia de 90%. A doua zi, Eden și Molotov au negociat aceste procente, ajungând la următoarea înțelegere: Ungaria — 80%, România — 90%, Bulgaria — 80%, Iugoslavia — 60%, ceea ce reprezintă o creștere a influenței sovietice comparativ cu cea propusă de Churchill[1].

Liderul de la Kremlin a respectat întru totul înțelegerea în ceea ce privește Grecia și nu a intervenit nici chiar atunci când trupele engleze au declanșat un adevărat război împotriva forțelor comuniste din Atena. În timp ce Stalin nu a ridicat „nici măcar un deget" în favoarea comuniștilor greci, cel care a protestat a fost Roosevelt, exprimându-și indignarea că armatele aliate nu erau folosite contra naziștilor, ci împotriva patrioților antihitleriști[2]. La rândul său, I. V. Stalin a înțeles să acționeze cu perseverență pentru instaurarea „regimului propriu" în țările lăsate în zona sa de dominație, folosind — ca tactică — crearea unor largi coaliții de forțe, având ca „nucleu" Partidul Comunist.

În *România*, din inițiativa Partidului Comunist, s-a creat la 12 octombrie 1944 Consiliul Național al Frontului Național-Democrat, care reunea pe o platformă comună: Partidul Comunist, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților și Sindicatele Unite. La 4 noiembrie guvernul de militari și tehnicieni condus de generalul Sănătescu a fost înlocuit cu un altul, prezidat tot de Sănătescu, dar având o coloratură politică: mandatele au fost împărțite între Frontul Național-Democrat, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal. În acest guvern, Partidul Comunist deținea portofoliile Justiției, Comunicațiilor și un subsecretariat de stat la Ministerul de Interne. După o nouă criză de guvern, generalul Sănătescu a fost nevoit să demisioneze, locul său fiind luat la 6 decembrie de guvernul Rădescu, în care Frontul Național-Democrat și-a menținut toate portofoliile, în timp ce Partidul Național-Țărănesc a pierdut unul,

[1] André Fontaine, *op. cit.*, p. 276.
[2] *Ibidem*, p. 281.

și cel mai important: Ministerul de Interne, care a fost preluat de președintele Consiliului de Miniștri.

La începutul lunii ianuarie 1945 o delegație a Partidului Comunist, în frunte cu Gheorghiu-Dej, s-a deplasat la Moscova, unde a primit instrucțiunile necesare, vizând linia strategică și tactică pentru cucerirea puterii politice. Ele au fost dezbătute în ședința Consiliului Frontului Național-Democrat din 24 ianuarie 1945, care a adoptat și programul de guvernare[1], difuzat la 29 ianuarie[2].

În *Bulgaria*, după patru luni de guvernare în coaliție, în ianuarie 1945 puterea a fost preluată integral de comuniști, care au trecut la aplicarea unui vast program de „sovietizare" a întregii societăți. La 1 februarie 1945 un număr de 34 din 51 de vechi conducători politici, între care cei trei regenți, condamnați la moarte, au fost executați[3]. Dictatura proletariatului acționa în conformitate cu planul stabilit la Kremlin și executat de guvernul Bulgariei sprijinit de numeroși N.K.V.D.-iști și „consilieri" sovietici deplasați în această țară.

În *Ungaria*, guvernul Géza Lákatos a semnat, la 11 octombrie, un armistițiu preliminar cu Națiunile Unite, dar forțele hitleriste au intervenit rapid, silindu-l pe Horthy să revoce proclamația privitoare la armistițiu, să semneze numirea lui Szálasi în fruntea guvernului, iar el să-și anunțe demisia. Noul guvern a hotărât „mobilizarea totală" în lupta alături de Germania împotriva trupelor sovietice și române.

Pe de altă parte, în teritoriul eliberat de armatele sovietice și române puterea a fost preluată de Frontul Ungar, devenit Frontul Național Ungar al Independenței, creat în decembrie 1944 sub conducerea Partidului Comunist. La 22 decembrie 1944 acesta a alcătuit un guvern provizoriu cu sediul la Debrețin, prezidat de generalul Dálnoki Miklós, care în ziua de 28 decembrie a declarat război Germaniei. La 20 ianuarie 1945, guvernul provizoriu al

---

[1] *România. Viața politică în documente, 1945.* Coordonator Ioan Scurtu, Arhivele Statului, București, 1994, p. 80—93.

[2] *Ibidem*, p. 93—96.

[3] Jacques de Launay, *op. cit.*, p. 278.

Ungariei a încheiat, la Moscova, Convenția de armistițiu cu Națiunile Unite.

După câteva zile de la „acordul de procentaj", mai exact la 17 octombrie, Stalin l-a primit pe Mikolajczyk căruia i-a cerut să accepte ca majoritatea locurilor în guvernul *Poloniei* să fie ocupate de Comitetul de la Lublin. Neputând să-și convingă colegii să accepte sugestia Moscovei, la 23 noiembrie Mikolajczyk a demisionat, cedând locul lui Arciszewski, socialist cunoscut prin antisovietismul său[1]. Înaintarea Armatei Roșii a mărit teritoriul eliberat, în care se instaurau autoritățile impuse de sovietici. La 31 decembrie 1944 s-a format guvernul provizoriu al Republicii Polone în frunte cu E. Osobka-Morawski, în care liderul comunist Wladislav Gomulka îndeplinea funcția de vicepremier. Acest guvern a fost imediat recunoscut de oficialitățile de la Moscova. Noua ofensivă sovietică, declanșată la 12 ianuarie 1945, avea să ducă la eliberarea întregului teritoriu al Poloniei de sub ocupația hitleristă. Problema guvernului care să conducă țara rămăsese nerezolvată, constituind obiectul unor ample negocieri între Puterile Aliate.

În *Iugoslavia* tratativele pentru formarea unui guvern național au continuat după eliberarea Belgradului. În ziua de 2 noiembrie s-a realizat un acord între Tito și Subașici privind formarea unui guvern unic. La 20—23 noiembrie 1944 s-au întrunit la Moscova reprezentanții guvernului din emigrație condus de Subașici și ai Comitetului Național de Eliberare cu cei ai guvernului sovietic. În comunicatul sovieto-iugoslav difuzat la sfârșitul întâlnirii se constata necesitatea formării unui guvern iugoslav unic, pe baza înțelegerii Tito-Subașici. Dar regele Petru nu a acceptat această înțelegere, astfel că situația se menținea sub semnul provizoratului, în timp ce comuniștii conduși de Iosip Broz Tito câștigau poziții decisive.

În *Albania* mișcarea de rezistență, condusă de Comitetul Antifascist de Eliberare Națională (creat în 1942 sub conducerea liderului comunist Enver Hodja), s-a intensificat în toamna anului 1944. La 20 octombrie 1944, Comitetul Antifascist de Eliberare

[1] André Fontaine, *op. cit.*, p. 278.

Națională s-a transformat în guvern provizoriu, prezidat de Enver Hodja. În ziua de 29 octombrie întregul teritoriu al Albaniei a fost eliberat de sub ocupația germană, iar puterea a rămas în mâinile comuniștilor.

3. La începutul anului 1945 s-a înregistrat un important eveniment în viața internațională, cu consecințe majore asupra instaurării regimurilor democrat-populare în statele din zona centrală și sud-est europeană: *Conferința de la Yalta*. Desfășurată între 4—11 februarie, la Conferința de la Yalta au participat I. V. Stalin, F. D. Roosevelt și W. Churchill. S-au discutat, în principal, problemele organizării lumii în perspectiva înfrângerii Germaniei și a încheierii războiului mondial. Între acestea: viitorul regim al Germaniei, frontierele și guvernul Poloniei, problema Iugoslaviei. După vii dezbateri s-a convenit asupra împărțirii statului german în zone de ocupație.

Problema *Poloniei* s-a discutat în șase din cele opt ședințe, un loc central ocupându-l structura guvernului și granițele acestui stat. În timp ce Churchill și Roosevelt au propus crearea unui „consiliu prezidențial" în care să intre și forțele politice din exil, Stalin a afirmat că în ultimii 30 de ani Polonia a atacat de două ori Uniunea Sovietică și că „problema Poloniei este o problemă de viață și de moarte pentru statul sovietic". El a apreciat că guvernul provizoriu „se descurcă destul de bine pe tărâmul asigurării ordinei și liniștei în spatele frontului Armatei Roșii". Până la urmă, conducătorii Marii Britanii și S.U.A. au renunțat la propunerea lor, sugerând doar că guvernul provizoriu să fie completat cu câțiva „conducători democrați" din străinătate[1]. Astfel, drumul spre instaurarea regimului de democrație populară în Polonia era recunoscut și de cele două mari puteri occidentale.

În privința *Iugoslaviei*, Churchill a insistat pentru includerea în organismele de conducere (Vecea Antifascistă, Adunarea Constituantă) a liderilor din exil. S-a convenit ca în guvernul Tito să fie incluși trei miniștri din emigrație, între care Subașici să ocupe funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri.

---

[1] *Ibidem*, p. 298.

În comunicatul dat publicității se preciza că Stalin, Churchill și Roosevelt au ajuns la „acordul comun de a duce o politică comună din partea celor trei guverne ale lor în timpul perioadei temporare de instabilitate în Europa eliberată și aceea de a ajuta popoarele Europei eliberate de sub dominația Germaniei naziste și popoarele foste satelite ale Axei, să rezolve prin mijloace democratice problemele lor politice și economice cele mai urgente. Stabilirea ordinei în Europa și reconstrucția economiei naționale trebuie să fie realizate prin mijloace care să permită popoarelor eliberate a lichida ultimele vestigii ale nazismului și fascismului, de a stabili instituții democratice alese de ele. Acestea corespund principiilor Chartei Atlantice — dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ în care ele doresc să trăiască, — restaurarea drepturilor suverane de autoguvernare în profitul popoarelor care au fost private de aceste drepturi prin acte de agresiune"[1].

Majoritatea oamenilor politici din statele aflate în zona centrală și sud-est europeană nu au înțeles la vremea respectivă spiritul Yaltei, au refuzat să creadă că liderii celor două mari state democratice — S.U.A. și Marea Britanie — au abandonat această zonă în mâinile dictatorului de la Kremlin. Dar acțiunile în forță ale sovieticilor au pus în relief semnificația reală a acordurilor de la Yalta.

Prima acțiune importantă în „spiritul Yaltei" a avut loc în *România* prin înlăturarea lui Rădescu și impunerea guvernului prezidat de dr. Petru Groza. Când ministrul de Externe Constantin Vișoianu a vorbit despre *Declarația asupra popoarelor eliberate* adoptat la Yalta, reprezentantul guvernului sovietic, A. I. Vîșinski, a replicat: „Yalta? Yalta sunt eu"[2]. Din guvernul de la 6 martie făceau parte reprezentanți ai Frontului Național-Democrat, precum și ai grupării liberale conduse de Gheorghe Tătărescu. Principalele partide democratice — Partidul Național-Țărănesc prezidat de Iuliu Maniu și Partidul Național-Liberal al lui Constantin I. C. Brătianu — au fost înlăturate de la putere

[1] *Relații internaționale...*, p. 185.

[2] Nicolae Baciu, *Yalta și crucificarea României*, Roma, 1990, p. 186.

și supuse unei opresiuni tot mai puternice din partea organelor de stat. Alegerile parlamentare din noiembrie 1946 au marcat o nouă etapă în cucerirea întregii puteri politice de către Partidul Comunist. În iulie 1947, Partidul Național-Țărănesc a fost dizolvat iar liderii lui arestați, iar Partidul Național-Liberal și-a încetat activitatea. După înlăturarea din guvern a grupării Tătărescu la 6 noiembrie 1947, regele Mihai a fost nevoit să abdice, România fiind proclamată Republică Populară, în ziua de 30 decembrie 1947.

Evoluții asemănătoare au cunoscut și celelalte țări din Europa centrală și sud-est europeană.

La 7 martie 1945 în *Iugoslavia* s-a format primul guvern recunoscut de toți Aliații. El era condus de liderul comunist I. B. Tito; din cele 28 de portofolii, emigrația deținea trei, iar Ivan Subașici era vicepremier și ministru de externe. Toate posturile cheie erau deținute de comuniști. Alegerile pentru Adunarea Constituantă din 11 noiembrie au fost câștigate de Frontul Popular al Iugoslaviei (alianță politică având în frunte pe comuniști), care a obținut 96% din totalul voturilor. La 29 noiembrie 1945, regele Petru a fost înlăturat de la tron, iar Iugoslavia a devenit Republică Populară. Peste mai puțin de un an, la 17 iulie 1946, principalul lider al opoziției, Mihailovici, avea să fie împușcat, după un proces în care a fost acuzat de trădare națională.

În martie 1945, în urma convorbirilor de la Moscova dintre Eduard Beneș și reprezentanții Partidului Comunist Cehoslovac și ai Consiliului Național Slovac s-a constituit Frontul Național al Cehilor și Slovacilor. La 4 aprilie 1945 s-a format un guvern în frunte cu Z. Fierlinger, în care comuniștii dețineau 8 portofolii din totalul de 25, între acestea aflându-se Ministerele de Interne și al Informațiilor. La 29 februarie 1948 s-a constituit un guvern pur comunist condus de Klement Gottwald, iar la 9 mai 1948 *Cehoslovacia* a devenit Republică Populară.

În *Bulgaria*, după alegerile parlamentare din noiembrie 1945 s-a anunțat că Frontul Patriotic a câștigat 88% din voturi. Procesul de stalinizare a acestei țări s-a desfășurat într-un ritm rapid,

astfel că la 15 septembrie 1946 Bulgaria a devenit Republică Populară.

O evoluție similară a cunoscut și *Albania*, care la 11 ianuarie 1946 s-a proclamat Republică Populară, puterea aflându-se în mâinile comuniștilor.

Evenimentele s-au derulat în aceeași direcție și în *Ungaria*. La 1 februarie 1946 a fost proclamată Republica Ungară. Deși se menținea un guvern de coaliție, comuniștii își impuneau voința prin Mátyás Rákosi care, deși era doar vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, deținea o putere considerabilă. Comuniștii controlau poliția de securitate, supervizată de consilierii sovietici. La 18 august 1948, puterea era preluată integral și pe față de comuniști, Ungaria devenind Republică Populară.

Problema regimului politic din *Polonia* continua să preocupe pe occidentali, ceea ce-l deranja în mod vădit pe dictatorul de la Kremlin, care cerea să se respecte cele stabilite privind zonele de influență. Atunci când Truman, președintele S.U.A., a intervenit pentru apărarea democrației în Polonia, Stalin a replicat la 24 aprilie 1945: „Nu știu dacă în Grecia a fost format un guvern cu adevărat reprezentativ și dacă în Belgia există un guvern cu adevărat democratic. Uniunea Sovietică nu a fost întrebată atunci când au fost formate acolo aceste guverne. Guvernul sovietic nici nu a pretins să se amestece în aceste treburi, întrucât înțelege întreaga însemnătate a Belgiei și Greciei pentru securitatea Marii Britanii. Este de neînțeles de ce, atunci când examinați problema Poloniei, nu vreți să țineți seama de interesele Uniunii Sovietice și din punctul de vedere al securității [...] La drept vorbind, dv. cereți să renunț la interesele securității Uniunii Sovietice, dar eu nu pot să acționez împotriva propriei mele țări"[1].

Dincolo de anumite atitudini de fațadă, privind „apărarea democrației", a „drepturilor cetățenești", a „independenței naționale" etc., liderii S.U.A. și ai Marii Britanii au acceptat ca sovie-

[1] *Corespondența președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. cu președinții S.U.A. și cu primii miniștri ai Marii Britanii din timpul marelui război pentru apărarea patriei. 1941—1945*, vol. II, București, Edit. de Stat pentru Literatură Politică, 1958, p. 267—268.

ticii să-și instaleze propriul regim în țările lăsate în sfera lor de influență. Opoziția poloneză pierduse partida, astfel că la 21 iunie 1945 Mikolajczyk a realizat o înțelegere cu membrii Comitetului de la Lublin, devenind vicepreședinte al guvernului și ministrul agriculturii, în speranța că va putea salva regimul democratic. Dar a urmat naționalizarea principalelor ramuri ale economiei (1946), adoptarea planului trienal de dezvoltare economică (1947—1949) și, în sfârșit, proclamarea Republicii Populare Polone la 19 februarie 1947.

În baza acordurilor de la Potsdam, *Germania* a fost împărțită între Marile Puteri. În zona ocupată de sovietici a fost instaurat regimul „democrat-popular", în frunte cu Partidul Socialist Unit, care în alegerile din 1946 a obținut 50% din voturi. La 7 octombrie 1949 a fost proclamată Republica Democrată Germană după modelul sovietic.

Astfel, în decurs de câțiva ani (1944—1949) în toate statele din zona centrală și sud-est europeană au fost instaurate regimuri democrat-populare, impuse de sovietici.

Așa cum se remarca într-o carte recent apărută în România, „«Democrațiile populare» au fost impuse în Europa de est printr-un amestec de forță și înșelătorie"[1]. Din analiza comparativă a instaurării regimurilor de democrație populară se pot desprinde următoarele concluzii:

— Noul regim politic s-a plămădit în contextul celui de-al doilea război mondial și a vizat țările aflate sub ocupația, dominația sau influența germană și care au devenit obiectul negocierilor între marile Puteri Aliate și Asociate (Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie);

— Interesate în înfrângerea Germaniei, marile puteri occidentale — S.U.A. și Marea Britanie — au sprijinit și încurajat Uniunea Sovietică atât în ceea ce privește potențialul militar, cât și în dorința acesteia de a nu mai avea „guverne ostile la granițele sale după încheierea războiului mondial";

---

[1] Cristopher Andrew și Oleg Gordievski, *K.G.B. Istoria secretă a operațiunilor sale externe, de la Lenin la Gorbaciov*, București, Edit. All, 1994, p. 244.

— În timp ce aliații occidentali, mai ales S.U.A., au acordat o mică importanță situației țărilor și popoarelor din zona centrală și sud-est europeană, Uniunea Sovietică a acționat ferm, după o concepție bine structurată pentru a-și impune propriul său regim politic în această zonă;

— Pentru Marea Britanie de importanță vitală era situația Greciei și pentru păstrarea acesteia în zona sa de influență Churchill a propus „acordul de procentaj" prin care Bulgaria, România, Iugoslavia, Ungaria erau lăsate în zona de dominație sovietică. Acționând cu perseverență, Uniunea Sovietică avea să-și impună propriul său regim politic și în Albania, Cehoslovacia și Polonia;

— La diferitele Conferințe internaționale, inclusiv la Teheran și la Yalta, S.U.A. și Marea Britanie au abandonat principiile *Chartei Atlanticului*, pe care le-au înlocuit cu cedări esențiale, învăluite în fraze generale, precum „rezolvarea prin mijloace democratice" a problemelor aflate în fața popoarelor din Europa eliberată;

— Guvernul de la Moscova s-a bazat, în principal, pe factorul militar, impunându-și sistemul politic în zonele eliberate, unde s-au format rapid structuri administrative noi, care le-au înlocuit pe cele instalate de hitleriști;

— Forțele politice pe care sovieticii au mizat au fost Partidele Comuniste, foste secții ale Internaționalei a III-a, care și după dizolvarea acesteia, în 1943, continuau să primească dispoziții de la Moscova. În unele țări — ca de exemplu în Iugoslavia și Cehoslovacia — comuniștii se bucurau de o reală aderență, în timp ce în altele — Polonia, Ungaria, România — influența acestora era redusă. Și într-un caz și în celălalt, Kremlinul a acționat pentru constituirea unor alianțe largi, numite „Fronturi", care să aibă ca nucleu Partidul Comunist;

— În aceste Fronturi au intrat, de regulă, organizații de stânga, influențate de comuniști, dar și altele care, datorită trecutului lor, nu aveau nici o șansă de relansare politică, sau care, dintr-un oportunism caracteristic au considerat că alianța cu Partidul Comunist putea fi benefică pentru ele;

— În acțiunea de cucerire a puterii, sovieticii au pus accent pe obținerea de către comuniști a Ministerelor de Interne și de Justiție, care să inițieze măsuri concrete împotriva adversarilor politici, acuzați de fascism, hitlerism, colaboraționism. De asemenea, poliția secretă a fost, de la început, puternic penetrată de agenți N.K.V.D., care au promovat politica Moscovei în aceste state;

— Dorința, firească, de schimbare, a maselor — istovite după anii grei de război, decepționate de politica vechilor partide în anii lor de guvernare din perioada interbelică — a fost folosită cu pricepere de propaganda comunistă, care a știut să ofere programe vizând largi transformări democratice, satisfacerea unor deziderate, mai ales materiale, ale populației. În această etapă (1944—1947) s-a folosit o frazeologie general-democratică, evitându-se cu grijă referirile la perspectiva transformărilor radicale, socialiste, la lichidarea burgheziei și instaurarea dictaturii proletariatului;

— Acțiunile de masă, intens mediatizate, au fost susținute — și adesea inițiate — de „frontul secret", țările din Europa centrală și de sud-est fiind realmente invadate de agenți și trupe N.K.V.D. Modul de organizare, lozincile folosite, discursul politic erau aproape identice, ceea ce dezvăluie existența unei surse unice, aceea a Kremlinului;

— Cucerirea puterii politice s-a făcut în etape, mai întâi prin coaliții largi, apoi prin diminuarea pozițiilor „tovarășilor de drum" și în sfârșit prin scoaterea lor din structurile de conducere și preluarea integrală a puterii de către partidele comuniste, care au trecut la promovarea pe față a sistemului sovietic, stalinist, de guvernare.

Treptat, marile democrații occidentale și-au dat seama de gravitatea concesiilor pe care le-au făcut lui Stalin în anii 1943—1945 și au început să critice acțiunile Uniunii Sovietice în țările din Europa centrală și de sud-est. Primul care a luat atitudine publică împotriva Moscovei a fost W. Churchill, astfel că în 1946—1947 s-a declanșat „războiul rece" între „Est și Vest", care a jalonat evoluția situației internaționale timp de aproape patru decenii.

6 MARTIE 1945: UN TEST AL VIITORULUI RĂZBOI RECE?

MIHAIL E. IONESCU

Scopul acestei scurte comunicări este de a schița un răspuns la întrebarea: care a fost rolul momentului „6 martie 1945" în România în procesul declanșării războiului rece?

Cum se știe, „războiul rece" își are începutul „oficial" în 1947, odată cu lansarea doctrinei Truman și a planului Marshall, coincident cu apariția celebrului articol semnat „X" (George F. Kennan) în „Foreign Affairs"[1]. H. Kissinger notează, prelungind și mai mult acest „start oficial", că „S.U.A. au lansat planul Marshall în 1947 și Organizația Atlanticului de Nord în 1949.

[1] Vezi „Foreign Affairs", vol. 65, no. 4, Spring 1987, p. 852—868; vezi și explicațiile lui George F. Kennan asupra elaborării faimosului articol furnizate după 40 de ani în *ibidem*, p. 885—890. Subliniind că „în timpul războiului și într-o anumită măsură în perioada de după sfârșitul ostilităților, guvernul S.U.A. a încercat să câștige încrederea și bunăvoința guvernului sovietic prin concesii extinse în fața cererilor sovietice referitoare la modul de purtare a războiului și la perspectivele ordinii internaționale postbelice", George Kennan rezumă articolul său din 1947 astfel: «Ceea ce încercam să spun... era pur și simplu acest lucru: „nu mai faceți concesii inutile acestor oameni (sovieticilor). Arătați-le clar că nu li se va permite să-și stabilească nici un fel de influență dominantă în Europa Occidentală și Japonia dacă există vreo modalitate pe care s-o aplicăm pentru a interzice acest lucru. După cum vom fi stabilizat situația în acest fel, atunci vom fi poate în măsură să discutăm cu ei despre un anume mod de dezangajare generală politică și militară în Europa și Orientul Îndepărtat — nu înainte"».

Republica Federală a Germaniei se înființase sub auspicii occidentale. În chip caracteristic, reacțiile inițiale ale lui Stalin au fost truculente: de aici blocada Berlinului, lovitura de stat cehă și aprobarea pentru invadarea sudului Coreei. Cu toatea acestea Statele Unite au reușit să creeze, pas cu pas, o sferă de influență care cuprindea toate țările avansate industrial ale planetei"[1].

Schița de răspuns la întrebarea sus-amintită o întemeiem pe documentația publicată referitoare la reacția S.U.A. la momentul „6 martie 1945" în România și, cu deosebire, pe rapoartele trimise în intervalul octombrie 1944 — septembrie 1945 de către misiunea O.S.S. (Office of Strategic Studies) condusă de Frank Wisner în România.

Desigur, în ceea ce privește aceste din urmă documente, referința va fi doar la cele accesibile, multe dintre ele fiind încă nedeclasificate la Arhivele Naționale din Washington (Military Branch) din considerente care depășesc cadrul discuției angajate aici.

În scopul constituirii unui „fundal" al schiței de răspuns pe care o încercăm am compartimentat informațiile edite și inedite în trei „secvențe" (din rațiuni de spațiu, în primul rând).

Așadar:

1. Rapoartele trimise de echipa O.S.S. condusă de Frank Wisner, „acoperită" ca eșalon înaintat al reprezentanței S.U.A. în Comisia Aliată de Control, conturează, până la sfârșitul anului 1944, o imagine neconcludentă referitoare la intențiile U.R.S.S. în privința României. O analiză a informațiilor culese până atunci de ofițerii controlori de la sursele românești apreciază că cercurile guvernamentale de la București non-comuniste susțin „o interpretare prea radicală" a acestor intenții. Potrivit acestei interpretări „Rusia este în mod activ, dar acoperit, interesată în comunizarea României și eventual anexarea unei părți a acesteia ori în întregime — sau prin atașarea ei înseși — la Uniunea Sovietică"[2].

---

[1] Henry Kissinger, *Diplomacy*, Simon and Schuster, New York, 1994, p. 494—495.

[2] The National Archives, Military Branch, RG. 226, Entry 154, box 26, folder 397.

Aceeași analiză — datată 9 noiembrie 1944 și semnată de locotenentul Henry L. Roberts — consemnează o interpretare „mai puțin radicală". Anume că „rușii sunt încă preocupați în principal de război și că interesul lor în România este de a avea un grup guvernant în care să poată avea încredere și care va îndeplini condițiile armistițiului. Este foarte clar că cea mai mare parte a claselor mijlocii și înalte, care constituie guvernul român, sunt adânc ostile Rusiei și se tem de ea". Nu sunt, conchide analiza, semnale care să facă una sau alta dintre interpretări „absolut clară".

Totuși, „analiza Roberts" consemnează că, în curând, intențiile U.R.S.S. în România se vor clarifica, elementul de developare a acestora urmând a fi evoluția situației din Moldova, „tăiată" practic din punct de vedere administrativ de restul țării[1]. Sunt de menționt câteva din sursele românești ale amintitului grup Wisner în această etapă: Rică Georgescu, Teodor Manicatide (nume de cod: Tonsillitis), un necunoscut din Serviciul Special de Informații român controlat de maiorul Robert Bishop, „un om de afaceri bogat", „un avocat susținător al lui I. Maniu", un mason, „un înalt funcționar de la Palatul Regal".

Aceeași ambiguitate în aprecierea intențiilor U.R.S.S. de comunizare a României a continuat să persiste în săptămânile următoare. Un raport-sinteză al Misiunii Militare americane, datat 21 decembrie 1944 (care utiliza și informațiile echipei Wisner), aprecia că „în actualele condiții este imposibil de a prevedea viitoarele evoluții în România". În privința atitudinii forțelor de ocupație sovietice se aprecia că ele „sunt mult mai neutre sau, cel puțin, mai discrete decât fuseseră înaintea instalării guvernului Rădescu". Și o încheiere semnificativă a acestui raport, mai ales în privința perspectivei momentului 6 martie: „Soarta acestuia (guvernul Rădescu — *n.n.*) ori a oricărui cabinet viitor va depinde de abilitatea de a ajunge la o înțelegere loială cu Rusia și de a stăpâni haosul existent în economie, transporturile și finanțele țării. Orice criză politică în România amenință să se

[1] Ibidem.

transforme într-o criză a statului implicând problema dacă sau nu România va rămâne o națiune independentă"[1].

Așadar, până la declanșarea crizei politice din România (în luna februarie 1945), care a culminat cu instalarea guvernului Petru Groza, la Washington au parvenit de la București informații și analize neconcludente privind intențiile U.R.S.S. Pe de o parte, sprijinirea de către U.R.S.S. a partidului comunist și aliaților lui a fost apreciată ca relativ întemeiată datorită antirusismului tradițional, acum exacerbat în condiții de ocupație, al elitelor politice românești. Pe de altă parte, temerile cercurilor politice românești față de comunizarea României, urmărită de U.R.S.S., inclusiv a unei mari părți a centrului și sud-estului Europei, au fost privite de echipa O.S.S. ca exagerate și tinzând să provoace un *showdown* U.R.S.S. — puterile occidentale. Beneficiind de o largă circulație în înaltele sfere politice din Washington, astfel de analize sosite de la fața locului n-au putut constitui un fundal al unor decizii imediate de răspus satisfăcător la „mișcarea" Moscovei din 6 martie 1945.

2. Momentul 6 martie 1945 a constituit o răscruce și pentru analiza situației din România întreprinsă de oficiile de informații americane, atât reprezentanța militară a S.U.A. în Comisia Aliată de Control, cât și echipa Frank Wisner. Așa cum se știe, forurile americane acreditate în România au urmărit cu extremă atenție criza politică declanșată în a doua jumătate a lunii februarie 1945. Ca un amănunt interesant din acest punct de vedere este de amintit reținerea a doi ofițeri americani din cadrul echipei O.S.S. de către sovietici în ziua de 6 martie 1945. Aceștia — căpitanii Kuhn și L.E. Maddison — fotografiau mișcările forțelor militare rusești în Piața Palatului de pe un acoperiș care permitea supravegherea atât a Palatului Regal, cât și a Ministerului de Interne. Un grup de militari sovietici i-au somat, percheziționat și le-au confiscat armele și aparatele de fotografiat[2].

România a devenit un obiectiv de cercetare informativă de importanță cardinală, astfel încât chiar șeful O.S.S., generalul Bill

[1] Ibidem, RG. 226, Records of the O.S.S., XL 6 928.
[2] Ibidem, RG. 226, box 19, folder 253.

Donovan, planificase la jumătatea lunii aprilie 1945 o vizită la București. Vizita acestui „the last hero" nu mai avut însă loc[1].

Analizele de situație devin acum tranșante odată ce au un fir conducător deja substanțial probat în ceea ce privește intențiile U.R.S.S., anume comunizarea României. De la 7 martie 1945 echipa Wisner este în posesia cunoscutei informații privind cele trei planuri de comunizare a României (unul trienal și două cincinale) stabilite de Comintern și comunicate în aceeași zi liderilor comuniști români (Ana Pauker, C. Doncea și Constantin Pârvulescu). Deși sursa era considerată „untried", informația va fi avut cu siguranță impact asupra forurilor de decizie americane, mai ales în lumina evoluției ulterioare a situației din România[2]. La începutul lunii mai 1945 un raport al generalului Schuyler menționa că „Rusia Sovietică utilizează Comisia (Aliată de Control) ca un instrument de promovare a unei rapide comunizări a statului român"[3]. Iar la 13 septembrie 1945 un raport al Misiunii Militare S.U.A. consemna decis: „Scopul U.R.S.S. este în mod clar... să integreze România în mod complet în situația economică și politică sovietică. Comunizarea integrală și unirea formală cu U.R.S.S., urmărită de comuniștii români, sunt probabil scopuri finale, dar sunt departe de făptuire acum"[4]. Regimul Groza era apreciat „nedemocratic, nereprezentativ și, ca urmare a recentului refuz de a demisiona la cererea regelui sfătuit de majoritatea liderilor politici, a devenit în mod deschis neconstituțional"[5]. În același context era rezumată atitudinea S.U.A. în Balcani: „nu recunoaște sfere de interes special, fie politic, fie economic și nu recunoaște nici un regim considerat nerepezentativ sau nedemocratic", ceea ce plasa S.U.A. și U.R.S.S. în „completă opoziție în România". Armele pe care era de așteptat să le folosească S.U.A. „în această luptă sunt morale și economice"[6].

---

[1] Ibidem.

[2] RG. 226, L. 54 460; vezi și Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane (1944—1947)*, Iconica, București, 1993, doc. 30.

[3] The National Archives, Washington, RG. 265.

[4] Ibidem.

[5] Ibidem.

[6] Ibidem.

După 6 martie 1945 și în privința culegerii de informații de către echipa Wisner intervine o schimbare decisivă. Ea a utilizat contactele (sursele) deja realizate pentru „a obține informații importante în mod clandestin", ceea ce s-a efectuat cu „un mare risc al subsurselor O.S.S." (adică al informatorilor români). Datorită acestui fapt echipa O.S.S., care lucra în cadrul Misiunii Militare conduse de generalul Schuyler a transmis informațiile pe propriile canale, așadar fără controlul reprezentanților Pentagonului la fața locului. Ceea ce a și atras protestul generalului Schuyler și a condus la tensiuni în cadrul Misiunii Militare. Una din principalele misiuni ale echipei O.S.S. a devenit urmărirea deplasării trupelor sovietice prin România în procesul repatrierii lor după sfârșitul războiului în Europa. În acest scop, într-o primă fază, echipa O.S.S. a achiziționat surse în cel puțin 6 orașe din România, iar în perioada mai-iunie 1945 a stabilit o nouă rețea informativă. Un mai vechi agent român — nume de cod „Influenza" (Gripa) — a realizat surse în aproximativ 10 orașe, de la care erau obținute rapoarte regulate. „Influenza" era un director de ziar, astfel încât deplasările sale prin țară și intervievarea propriilor reporteri aveau credibilitate. Deopotrivă, rețeaua „Influenza" a fost însărcinată cu culegerea de date referitoare la potențialul economic al României. Stabilirea rețelei „Influenza" a fost necesară datorită atât faptului că membrii echipei O.S.S. aveau dificultăți în efectuarea deplasărilor prin țară — era nevoie de aprobarea autorităților sovietice —, cât și restrângerii ei numerice după încheierea ostilităților în Europa[1]. Astfel, în iunie 1945, echipa O.S.S. avea încă 14 oameni, dar după 1 august ea trebuia înlocuită în întregime de trei ofițeri a căror permisiune de intrare în România era constant amânată de către autoritățile sovietice de ocupație.

Din această perspectivă, trebuie menționat totodată faptul că, dacă la mijlocul lunii mai 1945 echipa O.S.S. era în necunoștință de cauză în ce privește ce trebuia „lăsat în urmă", în luna iulie, când se decisese retragerea ei, deja erau cunoscute numele celor trei ofițeri care aveau să preia rețelele organizate.

---

[1] Ibidem, RG. 226, box 27, folder 407.

La acestă secvență referitoare la schimbarea crucială intervenită în activitatea informativă a O.S.S. în România după 6 martie 1945 se degaja o concluzie importantă. Anume că ambiguitatea din perioada precedentă referitoare la intențile sovietice în România este înlocuită de convingerea fermă că aici U.R.S.S. și-a stabilit un poligon de încercare pentru procesul de comunizare a statelor din sfera sa de influență. Căpitanul L. E. Maddison din echipa O.S.S. comunica la Caserta la 1 iunie 1945 că „România este unul din puținele locuri din Europa unde americanii au legături strânse cu ruși și sunt capabili să observe cum operează rușii în propria lor sferă de influență"[1].

3. Cum se poate observa din documentele publicate până acum, reacția S.U.A. și Angliei la „6 martie 1945" a fost moderată. Faptul că ostilitățile în Europa nu se încheiaseră, iar sfârșitul războiului cu Japonia nu se profila la orizont — și în care participarea U.R.S.S. era socotită importantă — explică în parte această moderație. Pe de altă parte, așa cum specifica președintele Roosevelt în telegrama sa către premierul W. Churchill din 11 martie 1945, „România nu este un loc bun pentru o testare". În afara faptului că aliații anglo-saxoni erau preocupați de „problema mult mai importantă a Poloniei", Roosevelt a adăugat și alt motiv pentru o reacție moderată la 6 martie 1945. Anume că România fiind „de-a curmezișul căilor de comunicație rusești este... dificil să se conteste pretextul necesității militare și al securității folosit de ei (U.R.S.S.) pentru a justifica acțiunea lor"[2].

Reacția puterilor anglo-saxone la 6 martie 1945 în România este știută: nerecunoașterea guvernului Groza până când regimul politic din România nu se va fi conformat Declarației de la Yalta (februarie 1945) privind Europa eliberată. Un nou test al comportamentului sovietic în privința violării Declarației de la Yalta a fost instrumentat în august 1945 când regele a fost sfătuit de reprezentanții americani să ceară demisia imediată a guvernului Groza[3]. Moscova a reacționat, din nou, negativ, iar compromisul

[1] Ibidem, RG. 226, box 19, folder 257.
[2] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, doc. 36.
[3] Ibidem, doc. 1.

atins în decembrie 1945 în privința recunoașterii guvernului Groza a arătat că își menține cu îndărătnicie poziția în privința comunizării României.

În chip de schiță de răspuns la întrebarea pusă la începutul comunicării avansăm următoarele:

Reacția puterilor anglo-saxone la 6 martie 1945, moderată, a constituit în fapt o încurajare a tendinței Moscovei de a-și asigura un spațiu imperial în Europa de Est prin comunizarea statelor din această regiune.

S.U.A. care, în fapt, luaseră conducea în problemele României, nu au avut elaborată o politică de răspuns la această tendință a U.R.S.S., echivalentă cu contracarea expansiunii sovietice și a comunismului.

Evenimentele din România, după momentul 6 martie 1945, au constituit un „caz de studiu" pentru factorii de decizie americani în procesul de elaborare a unei astfel de politici de contracarare a expansionismului Moscovei.

Oricum, o asemenea politică de răspuns, de la bun început, a fost fundamentată pe „arme" morale (Declarația de la Yalta) și economice (ceea ce va deveni planul Marshall), excluzându-se o confruntare în forță.

Așadar, 6 martie 1945 semnifică un punct de început al conștientizării de către Washington a naturii comportamentului U.R.S.S. în arena internațională, care va conduce la elaborarea politicii de *containment*.

THE COMMUNIST PARTIES AND THE NATIONAL ISSUE IN EAST-CENTRAL-EUROPE 1945 — 1947 — AN IMPORTANT FACTOR FACILITATING COMMUNIST TAKEOVER IN THE REGION —

CSABA BÉKÉS

After the end of the Second World War in Europe one of the the main strategical aims of the Soviet Union was to consolidate its authority over the liberated and conquered territories of East-Central-Europe. However, this had to be done in a careful way since in 1945—46 Stalin was well-aware of the military capacity of the West and especially of the United States (including the Atom bomb), so at that time the Soviet Union was in no way interested in getting into open conflict with its Western allies. Although there was a tacit agreement between the allies that both sides must have a decisive role in those issues which concerned territories occupied by one of the parties, the Western powers never proclaimed formally their total disinterestedness in the fate of Eastern Europe. Therefore Soviet policy was aimed at establishing the most favourable political conditions for a future Communist takeover, but in a way which still would not entirely antagonize the Western Powers. That is why the Soviet Union agreed to maintaining the coalition governments in Eastern Europe, showing that Moscow was willing to accept and cooperate with all democratic forces in the region, while at the same time they did their best to strengthen

the position of the local Communist Parties and pro-Communist forces.

This Soviet aim was considerably supported by the confused ethnic conditions which prevailed in the region, where, unlike in Western Europe, there were no genuine national states, since the peace settlement following the First World War had created relatively small countries still having large numbers of people belonging to ethnic minorities. Since during the course of the negotiations of the allies on the forthcoming peace settlement it soon became obvious that the Soviet Union had a major word in making decisions on the disputes between countries in Eastern Europe, the multiethnical character of the region, together with the general nationalistic ferment following the war created an excellent chance for the Soviets to use these countries' national aspirations for fostering their own political goals[1]. At the same time the only chance of the Western Powers to retain some influence in the region was to rapidly conclude peace treaties with the ex-German-satellite East European countries, hoping that the following withdrawal of the Soviet troops would facilitate consolidating the position of the pro-Western non-Communist forces[2].

This way the Soviets gave not only effective support to the local Communist Parties by financial, economic etc. means, by the presence of the Red Army or the regular political intervention of the Soviet-led Allied Control Commissions, but in most cases they also supported the national and often nationalistic claims of these countries. Therefore, they helped the Communist Parties, which formerly had been considered mere puppets of the Soviet Union, to appear in the role of truly national political forces, the advocates of the national interest of the country. The Communist

[1] For a thorough treatment and analysis of these problems see: Robert R. King, *Minorities under Communism. Nationalities as a Source of Tension among Balkan Communist States*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1979, Chapters 2 and 3.

[2] For the history of the European peace settlement following the Second World War see: Stephen D. Kertész, *The Last European Peace Conference Paris, 1946*, University Press of America, 1985.

Parties, aware of the Soviet approval and support, not only agreed even to the most extreme nationalistic claims and measures (such as establishing national states by expelling entire ethnic minorities) which became generally accepted by all political parties, as well as the societies in some of these countries but they became the champions of these issues. Thus they were able to gain much greater popularity than by applying the principles of internationalism, which actually had been suspended even as a principle during these years.

In some cases (Poland, Czechoslovakia and Romania) this Soviet attitude was strongly motivated also by an intention for compensating the country for territorial losses to the Soviet Union istelf, a thing which usually happened at the expense of a third state. Thanks to the special geographical/economic conditions, the lost territories were less valuable than the lands gained or retained by Soviet support in the more developed Western regions, and this facilitated to tolerate the negative psychological effect of the loss.

In some cases the policy of the Communists caused direct conflict between the parties concerned (as in the case of the Hungarian and the Czechoslovak parties). However, even this could be a part of the game as such conflicts only contributed to the local public opinion's regarding their own Communist Party as the real advocate of the national interests. It was assumed at the same time that after the takeover all problems between neighbouring countries would cease as bourgeois nationalism was a product of the capitalist society, so in the Communist state the national problems would be automatically solved.

In Poland, the two main issues were the annexation of the former German territories to the West as a compensation for Western Ukraine and Western Bjelorussia on the one hand and the expulsion of some 5 million Germans from Poland proper and, most importantly, from the newly acquired Western provinces. Although both of these steps had been eventually approved also by the Western allies, the initiative and the decisive

role of the Soviet Union in the issue was obvious from the outset and was skilfully exploited by the Polish Communists accordingly. In Czechoslovakia, President Benes had been working for a national state of the Czechs and Slovaks from 1942—43, and was able to gain the support of both the Soviets and the Western allies for the expulsion of the country's 3 million Germans living in the Sudeten region. The Czechoslovak Communists not only strongly backed this claim but were also able to weaken the pro-Western sympathies by stressing that the Soviet Union is determined to help the Prague government achieve this aim while the Western allies are reluctant to fulfil their promises. The issue of the Hungarian minority in the country was even more advantageous for the Soviets and the Communists since they easily agreed on the necessity for the transfer of the Hungarians while, the American and British politicians, influenced by their public opinion, could not accept this plan and never agreed to it. In fact, they would be the ones to block at the Paris Peace Conference the Czechoslovak request, supported by the Soviets, for the unilateral transfer or 200,000 Hungarians[1]. All this must have had a considerable role in the Communists becoming the strongest party at the relatively free elections in 1946.

The well-known case of Romania is perhaps the best example of how the Soviets used the national issue in a direct way to force the establishment of a pro-Comunist government by giving back authority over Northern Transylvania to the Romanian government once the right person, that is Petru Groza, had been nominated by the King. As this very question has been and will be discussed widely at this conference, I would just like to draw

[1] On the preparations of the peace treaty between Hungary and the Allied Powers see: Stephen D. Kertész, *Hungary between East and West. Hungary and the Illusions of Peacemaking 1945—1947*, University of Notre Dame Press, 1984. The most up to date interpretation of this topic is the recently published well — documented monograph: Fülöp Mihály, *A befejezetlen béke. A Külügyminiszterek Tanácsa és a magyar békeszerzödes* (The Unfinished Peace: The Council of Foreign Ministers and the Hungarian Peace Treaty of 1947), Héttorony kiadó Budapest, 1994.

attention to the paradoxical situation in which the more flexible attitude of the Western allies in the Romanian-Hungarian dispute, that is their efforts to establish a more just ethnic border between the two states, eventually favoured, in that case too, the Soviets and the Communists of Romania by weakening the popularity of the Western orientation in the country[1].

In Bulgaria and Yugoslavia, the national issue was not so much exploited by the Soviets for strengthening the position of the Communists as it was strong enough in these countries from the outset, being rather used to help create a strong bastion of Communist power in the Balkans. That is, before Yugoslavia was expelled from the Soviet Block, the Soviets supported all of Tito's national aspirations: concerning Triest, the unification of Macedonia, and even did not categorically reject the idea of the planned annexation of Albania[2].

Hungary was a special case in this sequence. Since the Hungarian government was preparing for the peace treaty in the worst position in Eastern Europe, and since the country's national aspirations were in fact entirely neglected during the peace settlement, it might appear that the Hungarian Communists, unlike their comrades in the other East-European countries, could not and actually did not even want to play on the national issue. In fact, recently declassified party documents reveal that in some sense the Hungarian Communists turned out to be the most skilful and successful ones in exploiting the national aspirations in their country. They could not achieve anything, since Moscow

[1] At the first session of the council of Foreign Ministers in London from 11 September to 2 October the British and the American foreign ministers raised the issue of the modification of the Romanian-Hungarian border in Hungary's favour. Their individually submitted, rather similar proposals included a cc. 8000 km^2 large stripe of territory along the border on which the Hungarian population formed a clear majority. However, the proposal was firmly rejected by Molotov, since the Soviet Union supported Romania's aspirations for retaining its pre-war Western borders from as early as December 1941. See: Fülöp M., *op. cit.*, and *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban. Összeállitotta, sajtó alá rendezte és a bevezetö tanulmányt irta Juhász Gyula* (Hungarian-British Secret Negotiations in 1943 Ed. by Gyula Juhász) Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.

[2] R. R. King, *op. cit.*, pp. 44—48 and 57—70.

supported Hungary's neighbours in all important questions, still, during the Spring of 1946 Rakosi and his associates were able, by using Hungarian territorial claims against Romania, to strike the first and fatal blow on the Communists' most important enemy, the Smallholders Party.

After the elections in November 1945 which resulted in a 57% absolute majority victory for the Smallholders, while the Communists got 17% of the votes, the principal political aim of the Communist leaders was to correct, as they said, the results of the election, that is to use every possible means to gain a much greater share from the political power than they had been able to obtain in a legitimate way. Analysing the causes of the electoral failure, they found that one of the greatest mistakes in the party's campaign was to underestimate the importance of the national question, that is why they were not able to emphasize sufficiently the national character of the Communist Party.

Consequently, in late November Rákosi — the leader of the Communist Party — proclaimed a new line of policy, which was aimed at strengthening the national character of the party by concentrating on issues considered important by the Hungarian public opinion. Such topics included: to take a strong line against the persecution of the Hungarian minority in Czechoslovakia, to urge on the release of Hungarian prisoners of war, and the return of the national assets taken abroad at the end of the war[1].

However, raising the issue of the borders was not included in the party's tactics at that point. The Hungarian Communist leaders were well-aware of the realities and they knew that Hungary had no chance against Yugoslavia and Czechoslovakia, belonging to the victorious allied powers. Concerning Romania, an ex-satellite of Germay herself, in a peculiar way, the political stability of the pro-Soviet Groza government was considered more important by the Hungarian Communists in this period than to try to regain Hungarian inhabited territories. Accordingly, the

[1] Minutes of the meeting of the Central Committee of the Hungarian Communist Party on 22 November 1945, Politikatörteneti Intézet Archivuma, Budapest (Archives of the Institute for Political History) 274 f. 2/33.

party took a very rigid standpoint in the debate which developed in the press over the potential Hungarian peace aims in December 1945—January 1946 declaring that by taking part in the war on the side of Germany Hungary had lost not only her last chance, but also the right to reclaim any territory from the neighbouring states[1]. However, the declaration of this standpoint did not help raising the Comunists' popularity in the country, to say the least, so they soon had to find a solution to the gradually worsening situation.

Consequently, in January 1946, the Communists launched a general attack against the Smallholders Party, their principal opponents in order to weaken its strong positions gained at the elections, and at the same time to expand Communist influence in the country.

To strengthen their position, they also changed their opinion in the border issue: now they found that instead of further denouncing such demands it was rather in their interest to find out whether there was any hope for gaining Soviet support for such claims and if so, the Communist Party itself should make capital out of the issue. Consequently, Rákosi initiated exploratory talks with Moscow which eventually resulted in the following bargain: the Hungarian Communists were authorized to use a potential Soviet promise concerning the peace treaty as a means in their fight against the Smallholders Party in the ongoing political crisis. According to this promise, in case the Smallholders accepted the political and economic demands of the left (first of all excluding 21 parliamentary representatives from the party, declared reactionaries) the Soviet leaders would be willing to receive a delegation of the Hungarian government led by Prime Minister Ferenc Nagy in Moscow to discuss the issue of peace preparations and other economic matters. It was also indicated that in such a case the Soviet Union would consider favourably Hungary's claim for a minor strip of territory of some

[1] Révai József, *Nemzetrontó sovinizmus* (Nation destroying chauvinism), "Szabad Nep," 25 December 1945.

4—10 thousand square kilometers along the Hungarian-Romanian border[1].

On the basis of recently declassified sources, it is very likely that this offer was followed by an agreement between Rákosi and Ferenc Nagy along the above lines during the political crises in early March 1946, which significantly contributed, together with other considerations, to the retreat and first self-mutilation of the Smallholders Party, the strongest and most important proponent of a Western type developement in Hungary[2]. That is, cutting the first slice of the salami, what later proved to have been a fatal step, eventually leading to the disintegration of the party and thus considerably facilitating the Sovietization of the country.

As for the Soviets' and the Hungarian Communists' part in the bargain: at the end of March Rakosi went to Moscow on a secret mission to prepare the way for the government delegation with Stalin himself[3]. However, at the discussions of the Hungarian delegation in Moscow in April 1946, the Soviet leaders did not make any commitment for supporting Hungary's territorial claims against Romania, instead they simply admitted

[1] This figure is mentioned in Ferenc Nagy's memoirs: *The Struggle Behind the Iron Curtain*, MacMillan, New York 1948.

[2] Only a few hours after the capitulation of the Smallholders Pary on 12 March 1946, the Politburo of the Communist Party passed a resolution to the effect that the Soviet Government should be asked to receive a Hungarian government delegation headed by Ferenc Nagy in Moscow to discuss issues relating to the preparations for the peace conference. However, there was still another condition to be fulfilled by the Hungarian government: by the time of the visit in Moscow it had to sign agreements on establishing six Hungarian-Soviet joint companies which later became important means of Soviet economic penetration in the country.

[3] Minutes of the meeting of the Central Committee of the Hungarian Communist Party on 17 May 1946, AIPH, 274 f. 2/34. For the policy and tactics of the Communist Party concerning the preparations for the peace conference and for the preparations of the Moscow trip see the introductory essay in: Békés Csaba, *Dokumentumok a magyar kormánydelegáció 1946. áprilisi moszkvai tárgyalásairól* (Documents on the Negotiations of the Hungarian Government Delegation in Moscow in April 1946) Regio, 1992/3. An English language version of this article is in preparation.

that Hungary had the right to present its claims at the peace conference.

Even this modest Soviet attitude raised great expectations in Hungary, and the Communists themselves believed that the Soviets would keep their word. However, it turned out soon, after the May 7 decision of the Council of Foreign Ministers on re-establishing the 1939 boundaries between Hungary and Romania that the Hungarian Communists themselves had acted as mere puppets in a game where the only aim of the Soviets was to use both their allies and their enemies to create more favourable conditions for a future takeover.

U.R.S.S. ȘI CÂTEVA ASPECTE ALE FORMĂRII BLOCULUI SOVIETIC ÎN EUROPA ORIENTALĂ

LEONID GHIBIANSKI

Luarea puterii comuniste în Europa Orientală nu se poate separa de formarea simultană a blocului sovietic. În esență, erau două fațete ale unuia și aceluiași proces. Formarea blocului și rolul U.R.S.S. în cadrul lui au făcut nu o dată obiectul cercetării istoriografice. Voi atinge doar câteva aspecte, legate de formarea structurii blocului și de mecanismul etapei inițiale a funcționării lui. Referatul se întemeiază pe cercetările pe care le-am întreprins în ultimii ani în arhivele de la Moscova, Belgrad, Varșovia, Sofia și Praga. Unele din aceste probleme sunt înfățișate mai amănunțit în studiile pe care le-am publicat.

Cum ne dovedesc unele documente din arhivele foste sovietice, azi ruse, ca și din țările Europei Orientale, temelia formării blocului sovietic a fost fondarea sistemului bilateral de relații dintre U.R.S.S. și fiecare din „democrațiile populare" în parte. Aceste legături, luate în ansamblu, alcătuiau un „sistem radial", grupat în jurul unui centru — Moscova, care ocupa poziția dominantă în regiune. E adevărat că, odată cu asemenea construcție centrală, apariția „democrațiilor populare" a fost însoțită de o încercare de stabilire de relații între ele însele, având, de regulă, tot o bază bilaterală. Totuși, astfel de relații aveau, mai ales la început, un caracter preponderent local, pentru că nu erau unite

nemijlocit prin intermediul vreunui centru. Relațiile fiecărui regim est-european cu Moscova, convergând spre un centru, formau, în același timp, un sistem comun, de bloc, care includea în orbita sa întreaga arie a „democrațiilor populare". Voi da un singur exemplu, deosebit de semnificativ. Numai Moscova avea în acea perioadă o legătură radio specială, secretă, cu conducerile comuniste din țările est-europene. Respectivele conduceri nu posedau, cu câteva excepții, o asemenea legătură între ele. Așa că, în cazul în care se impunea stabilirea unui contact operativ rapid, trebuiau să ia legătura între ele prin intermediul Moscovei.

O astfel de structură „radială" a blocului sovietic a izvorât, în parte, din sistemul de relații dintre Moscova și partidele comuniste est-europene, care exista în momentul când aceste partide, începând cu 1944—1945, s-au transformat în partide de guvernământ. Deși Cominternul s-a dizolvat în mod oficial la începutul lui iunie 1943, de fapt, el a continuat să activeze, oarecum reorganizat până în toamna lui 1945. Aparatul lui central și sistemul de relații cu partidele comuniste au fost subordonate Secției de informație internațională a Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice. La început, această secție s-a constituit în secret. Oficial, conducător al ei a fost numai Șcerbakov, candidat al Biroului Politic și secretar al Comitetului Central. De fapt însă, chiar de la început, cu conducerea Secției a fost însărcinat Dimitrov, care, din iunie 1944, a primit și formal funcția de șef, iar o hotărâre a Biroului Politic a consfințit oficial locul secției în structura organizatorică a C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. Documentele de arhivă ale C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S., ca, de asemenea, materialele de arhivă ale altor partide comuniste, și, mai ales, jurnalul lui Dimitrov sunt o mărturie a faptului că situația din țările Europei Orientale, obiectivele pe termen lung și problemele concrete, curente, ale partidelor comuniste din regiune ocupau un loc important în activitatea secției. Și în anii 1944—1945, când va avea loc eliberarea Europei Orientale de sub ocupația hitleristă și regimurile prohitleriste, nu numai orientările de principiu ale politicii partidelor comuniste, dar și mulți din pașii concreți erau coordonați sau chiar stabiliți la Moscova. Această situație era valabilă

chiar și pentru partidul comunist din Iugoslavia, care, într-o măsură mai mare decât altele, manifsta o oarecare independență. Și când, de exemplu, în martie 1945, conducerea iugoslavă, în momentul formării guvernului provizoriu al țării și-a permis câteva mici abateri de la ceea ce fusese anterior aprobat de Moscova, aceasta din urmă i-a pus la punct pe iugoslavi, care au fost obligați să-și recunoască „greșelile". Ce să mai vorbim de celelalte partide comuniste, care, spre deosebire de cel iugoslav, puteau să ajungă la putere în țările lor în principal cu ajutor sovietic. Este suficient să spunem că, în 1943, atunci când la conducerea partidului comunist din Polonia ocupată de hitleriști a venit Gomulka, a cărui candidatură n-a fost în prealabil validată de Dimitrov, la Moscova, acesta nici nu a fost recunoscut în calitate de secretar general. În ianuarie 1944, printr-o hotărâre a Biroului Politic al C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. a fost creat, în secret, din activiști comuniști polonezi, care se găseau în U.R.S.S., un organ alternativ la conducerea Partidului muncitoresc polonez condus de Gomulka — este vorba de Biroul Central al comuniștilor din Polonia. Doar după sosirea lui la Moscova, în vara anului 1944, Gomulka a fost, în sfârșit, recunoscut.

Pe măsură ce se desfășura instaurarea „democrațiilor populare" și luarea puterii de către comuniști în Europa Orientală, începând cu vara-toamna lui 1944, Secția de informație internațională a C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. îndeplinea, ca și înainte, funcțiile de control al activității partidelor comuniste, care acum deja erau la putere sau dețineau poziția dominantă în țările est-europene. Secția cerea sistematic partidelor comuniste informații, primea de la partide dări de seamă, le trimitea directivele pe care conducerea sovietică le considera necesare. O altă formă importantă a controlului și conducerii partidelor comuniste au constituit-o, în acest timp, călătoriile periodice la Moscova ale activiștilor comuniști est-europeni, pentru dezbaterea celor mai importante chestiuni curente. Liderii comuniști sosiți din Europa de Est trebuiau să participe la ședințele Secției, cu o informare generală a situației din țara lor, despre politica partidului comunist (exemple de asemenea informări făcute de Kostov și Gomulka — în ianuarie, respectiv mai 1945. Dimitrov le dădea indicații privitor

la înăsprirea măsurilor represive împotriva adversarilor comuniștilor).

În situații deosebit de importante se discutau aceste probleme cu delegații comuniști est-europeni sosiți la Moscova nu numai cu Dimitrov, ci și la un nivel sovietic mult mai înalt, ajungând până la Molotov sau chiar la Stalin. Judecând după materialele de arhivă, în 1944—1945 s-a configurat și aria principală a problemelor care începuseră să se rezolve în cadrul blocului sovietic în curs de formare. În primul rând, era vorba de sarcina garantării puterii comuniste în țările Europei de Răsărit și de înfăptuirea de către partidele comuniste a acelei linii de politică internă ce corespundea intențiilor Kremlinului. În al doilea rând, sarcina urmăririi de către „democrațiile populare" a unui curs de politică externă care corespundea planurilor sovietice, în principal în relațiile cu statele vestice. În al treilea rând — problema unei regularizări riguroase de către Moscova a legăturilor dintre țările est-europene, ca în cazul relațiilor dintre Iugoslavia și Bulgaria (planurile de creare a Federației slavilor sudici), și, de asemenea, a pretențiilor teritoriale iugoslave față de aproape toate țările învecinate — Bulgaria, România și Ungaria.

Aceste trei direcții de principiu ale strădaniilor sovietice în cadrul blocului au primit o dezvoltare ulterioară după încheierea celui de-al doilea război mondial. De asemenea, din punct de vedere organizatoric, în mecanismul de funcționare al blocului se vor produce modificări. În procesul de formare a blocului s-a implicat întregul sistem specializat al instituțiilor sovietice. Era vorba de structuri militare, diplomatice, economice, ideologice ale U.R.S.S., servicii de informații, represive. În această activitate dusă pe mai multe planuri, îndreptată și coordonată de conducerea sovietică, continua să joace un rol deosebit și canalul care era, până la sfârșitul anului 1945, Secția de informație internațională a C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S., reorganizat de activiștii europeni ai partidelor comuniste care lucraseră în această structură pe perioada emigrației lor în Uniunea Sovietică. După ce s-au întors în țările lor, Secția a fost reorganizată într-un organism pur sovietic. Ea a început să lucreze, de la începutul anului 1946, ca o Secție de politică externă a C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S.,

condusă de Suslov. În ceea ce privește țările est-europene și partidele lor comuniste, funcția secției reorganizate, care acționa acum paralel cu alte organe sovietice, nu era așa de monopolizatoare, ca a predecesorului său. Secția era un important instrument de supraveghere a activității partidelor comuniste din regiune, parțial de elaborare și transmisie a directivelor sovietice în diverse chestiuni. Cu acest scop se folosea ca și mai înainte legătura radio specială, cifrată, precum și întâlnirile cu activiștii de partid care veneau sistematic la Moscova. O nouă modalitate au constituit-o desele călătorii ale lucrătorilor Secției în țările regiunii, unde aceștia luau cunoștință de situația locală. Pe baza rezultatelor deplasărilor, care aveau, de fapt, rolul unor inspecții, la Secție se întocmeau note informative analitice, care erau frecvent trimise conducerii sovietice și influențau poziția acesteia și luarea hotărârilor corespunzătoare.

În primii ani postbelici conducerea sovietică pretindea de la „democrațiile populare" și de la partidele comuniste locale în primul rând o înfăptuire disciplinară a politicii externe necesare Kremlinului — atât în relațiile cu Vestul, cât și în problemele importante ale legăturilor dintre înseși țările Europei de Est. Mai mult, acest lucru era valabil nu numai pentru acele state ale regiunii în care fuseseră instaurate regimuri comuniste, dar și pentru cele în care până într-un anumit moment astfel de regimuri nu existau, ca, de pildă, în Ungaria, până în vara-toamna lui 1947, sau în Cehoslovacia, până în februarie 1948. Unul din exemplele caracteristice este presiunea grosolană asupra guvernului cehoslovac din iulie 1947, obligat să renunțe la planul Marshall. În iulie 1946, și mai târziu, în ultimatumul din februarie 1947, Moscova, în pofida unor divergențe acute polono-cehoslovace din cauza Tessin-ului, a cerut să se încheie acordul de prietenie și colaborare cehoslovaco-polon. Deosebit de tăios reacționa Kremlinul la inițiativele voluntariste ale țărilor est-europene care nu se consultaseră în prealabil cu el și referitoare fie la relațiile cu Vestul, fie la o situație din interiorul blocului sovietic. Așa a fost, în august 1947, cu Dimitrov și Tito, pentru că au făcut publică informația referitoare la pregătirea semnării tratatului de prietenie și colaborare bulgaro-iugoslav. La fel a fost

în ianuarie 1948, Tito s-a înțeles cu Hodja privitor la intrarea trupelor iugoslave în Albania, iar Dimitrov a făcut cunoscut ziariștilor celebrul său comunicat referitor la viitoarea creare a Federației și la unificarea vamală a țărilor est-europene. Ca urmare, la consiătuirea secretă de la Moscova, la 10 februarie 1948, bulgarii și iugoslavii au semnat, la cererea sovieticilor, un acord cu U.R.S.S. privind obligativitatea consultării în problemele politicii externe. O astfel de obligativitate a fost introdusă și în acordurile de prietenie și colaborare dintre U.R.S.S. și România, Ungaria și Bulgaria, semnate în februarie-martie 1948. Aceasta trebuia să consolideze și mai mult subordonarea radială a blocului, a fiecăreia dintre „democrațiile populare" față de Moscova în sfera politicii externe și încălcarea unei astfel de subordonări de către Belgrad, mai ales în relațiile cu Albania, a devenit una din principalele cauze ale violentului conflict sovieto-iugoslav.

În dezvoltarea politicii externe a „democrațiilor populare", cel puțin până în vara anului 1947, Moscova a năzuit în principal către o întărire și lărgire a poziției la putere a comuniștilor, în funcție de condițiile concrete ale fiecărei țări. Și în cazurile în care, după opinia conducerii sovietice, un partid comunist est-european mai făcea greșeli în atingerea acestui scop, Kremlinul le dădea liderilor acestuia directivele corespunzătoare. De exemplu, la începutul verii lui 1946, Stalin le-a cerut conducătorilor partidului comunist din Bulgaria „să arate colții". Această cerință a fost îndeplinită.

Judecând după datele de arhivă, de la sfârșitul verii — începutul toamnei anului 1947, în documentele Secției de politică externă a C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. au apărut probleme privitoare la directivele partidelor comuniste est-europene pentru dezvoltarea socialistă a țărilor lor. Secția de directive a conducerii sovietice a întocmit note informative analitice; unei critici deosebit de aspre erau supuși mai ales liderii partidelor comuniste din Polonia și Cehoslovacia, acuzați de subaprecierea experienței sovietice în receptarea concepției specifice poloneze sau cehoslovace a drumului spre socialism, diferit de cel sovietic. O asemenea critică referitoare la partidul comunist cehoslovac era inițial prevăzută să fie inclusă, odată cu critica partidelor

comuniste din Franța și Italia, în raportul lui Jdanov pentru consfătuirea din Polonia. Dar, deși în acel moment se hotărâse să nu se facă acest lucru, la începutul primăverii anului 1948, paralel cu începutul fabricării unor învinuiri politico-ideologice împotriva iugoslavilor, Moscova s-a întors din nou la problema polonezilor și cehoslovacilor. La 18 martie Secția de politică externă a C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S., îndeplinind sarcina care i se trasase, i-a înaintat lui Suslov, devenit secretar al Comitetului Central, nota „Despre directivele antimarxiste ale conducătorilor partidului comunist din Iugoslavia în problemele politicii externe și interne". Conținutul ei a stat la baza scrisorilor sovieticilor către conducera iugoslavă, cărora le-au urmat, mai apoi, și o rezoluție a Cominformului. La 5 aprilie, aceeași Secție i-a prezentat lui Suslov încă două note: una din ele — „Despre directivele ideologice antimarxiste ale conducerii Partidului muncitoresc polonez" —, cealaltă — „Despre unele greșeli ale partidului comunist din Cehoslovacia". La baza lor se afla critica abia conturată în notele din august-începutul lui septembrie 1947, acum extrem de tăioasă. Și polonezii și cehoslovacii au fost învinuiți de „directive antimarxiste", iar polonezii — pe lângă aceasta — de alunecare pe poziții naționaliste.

Atât în ceea ce privește structura, cât și totalitatea, cele două note erau asemănătoare cu cea referitoare la Iugoslavia. Acest lucru ne face să ne gândim la posibilele intenții de fabricare, pe lângă „cazul iugoslav", a altor „cazuri", referitoare la conducerea comunistă din Cehoslovacia și, mai ales, din Polonia. În același timp, la sfârșitul lui martie 1948, de la Secția de politică externă a C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. a sosit la Suslov și nota „Despre greșelile naționaliste ale conducerii partidului comunist din Ungaria și despre influența burgheză în presa comunistă ungară". E adevărat, nota era vizibil mai puțin dură. Dar, luate la un loc, toate aceste note dovedesc hotărârea Kremlinului de întărire considerabilă a controlului său, acum, după revoluțiile din Cehoslovacia, din februarie 1948, și, peste tot, asupra regimurilor pur comuniste din Europa de Est. Și, ca o parte inseparabilă a acestui control, a fost cursul spre o unificare completă a dezvoltării lor interne, după model sovietic. Peste câteva luni, învinuirile

cuprinse în nota referitoare la Polonia s-au materializat în îndepărtarea lui Gomulka. Și mai înainte, în timpul pregătirii consfătuirii Cominformului din iunie 1948, Secția de politică externă a C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. a alcătuit un material în care aproape tuturor conducătorilor politici ai Europei de Est li se reproșa influența concepției „drumului național spre socialism". În material se includea directiva privitoare la refuzul categoric al unor astfel de concepții, la asprirea modelului bolșevic. Înfăptuirea acestei linii a devenit baza blocului sovietic.

În condiții asemănătoare, crearea, în septembrie 1947, a Cominformului, iar în ianuarie 1949 a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc, nu a dus la apariția unei structuri cu adevărat multilaterale a blocului sovietic. Așa cum se observă din materialele de arhivă, organizațiile se aflau în totalitate în mâinile sovieticilor, fiind, de fapt, o anexă a structurii „radiale".

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY

CONSIDERAȚII PRIVIND REZISTENȚA ORGANELOR MILITARE ALE STATULUI ROMÂN FAȚĂ DE OCUPAREA ȚĂRII DE CĂTRE ARMATA ROȘIE (23 AUGUST 1944 — 6 MARTIE 1945)

ALEXANDRU OȘCA
MIRCEA CHIRIȚOIU

Problematica foarte complexă a simpozionului de astăzi ne oferă posibilitatea să ne referim, succint, la atitudinea eșaloanelor superioare ale armatei române — în frunte cu șefii acestora — față de tendința evidentă a autorităților militare sovietice de a încălca frecvent prevederile Convenției de armistițiu, din 12 septembrie 1944, între România pe de o parte și U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie, pe de alta.

Abordarea temei a devenit, în prezent, destul de accesibilă, întrucât materialul bibliografic s-a înmulțit în ultimul timp. Tema își menține cota de interes în condițiile în care cercetarea surselor primare este încă la început.

Prezentarea noastră aduce în discuție sau face referire la numeroase documente inedite provenind de la Comisia Aliată (Sovietică) de Control, Delegația militară a Comisiei Române pentru Aplicarea armistițiului, Marele Stat Major, Corpurile teritoriale și de la alte eșaloane ale armatei române. Studiul acestui valoros material documentar permite contactul cu o realitate complexă extrem de vie, într-o necontenită și rapidă schimbare.

Desigur, este imposibil să trecem în revistă în acest cadru totalitatea abuzurilor săvârșite de sovietici pe pământ românesc în cele câteva luni de la intrarea lor în țară, sau să enumerăm

protestele făcute de eșaloanele românești — de la cele mai mici până la Marele Stat Major — față de acestea; amintim doar că ele erau zilnice și creșteau în amploare pe măsură ce regulile convenite prin documente oficiale erau eludate sau complet nesocotite, acest lucru devenind o practică ce căpăta o configurație evidentă (vezi anexa nr. 1 și 2). Din aceste motive, vom evoca doar o parte dintre ele, pe care le considerăm edificatoare pentru situația dramatică a comandamentelor, marilor unități și unităților armatei române și care se constituie în veritabile proteste la adresa măsurilor impuse zilnic de Comisia Aliată (Sovietică) de Control.

Sunt cunoscute prevederile celor 20 de articole ale Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944, care au fost însă încălcate încă de la primele ore de la semnarea lor de către partea sovietică. La toate protestele argumentate ale demnitarilor militari români față de aceste grave încălcări ale Convenției de armistițiu, fie că nu s-au primit nici un fel de răspunsuri, fie că acestea au fost stereotipe, fără nici o legătură cu obiectul protestelor.

Un prim protest față de modalitatea intolerabilă în care era tratată armata română, precum și a faptului că, din 6/7 septembrie 1944, ora 0, ea a intrat sub ordinele Înaltului Comandament Sovietic, îl constituie cererea de demisie din funcția de șef al M.St.M., a gl. Gh. Mihail[1], din 7 septembrie 1944. Printre motivele cererii de demisie, generalul menționa că „în aceste condițiuni (de subordonare a Armatei Române Armatei Roșii — n.n.) atribuțiile șefului M. St. M. sunt grav știrbite"[2], și că „Marinei Regale Române i s-a făcut marea dezonoare, ca echipajele române să fie debarcate de pe vase și înlocuite cu trupele sovietice"[3]. Cum demisia gl. Gh. Mihail nu a fost acceptată, acesta a rămas să trateze mai departe problema definirii noilor condiții „de colaborare" cu Armata Roșie.

---

[1] Mihail Gheorghe, general de armată, șef al M.St.M. (23.08.1944 — 12.10.1944).

[2] Arhiva M.Ap.N., fond M.St.M., dosar nr. 838, p. 41.

[3] Ibidem.

Astfel, în urma discuțiilor de la 25 septembrie 1944, între gl. Gheorghe Mihail și mareșalul R.I. Malinovski[1], comandantul Frontului 2 Ucrainean, s-a stabilit ca: 1) România să participe pe front cu 12—14 mari unități, grupate în 2 comandamente de armată, gata complet de luptă până la 15 octombrie 1944; 2) să se garanteze independența comenzii românești în interiorul marilor unități; 3) prizonierii și capturile făcute de trupele române să aparțină acestora; 4) să se înapoieze prizonierii căzuți în captivitate sovietică după 23 august 1944[2].

Deși M.St.M. și-a respectat în totalitate obligațiile ce i-au revenit din această conferință, partea sovietică nu a respectat nimic din cele stabilite de comun acord. Mai mult, aceasta a refuzat să semneze Protocolul în care erau consemnate cele convenite și a întocmit un alt text, a cărei principală prevedere era desființarea tuturor marilor unități din interior, măsură contrară Convenției de armistițiu și total dăunătoare intereselor României, aflată în plin război.

Este simptomatic că această schimbare de atitudine, aparent inexplicabilă, coincide cu vizita la Moscova a premierului britanic, din octombrie 1944, când, practic, s-au precizat din nou zonele de influență în estul Europei. Au urmat o serie de întrevederi între reprezentanții M.St.M. și delegații sovietici, în care fiecare din părți a rămas la punctul de vedere inițial. În același timp, M.St.M. a trimis în nordul Moldovei pe gl. Gherghe Radu[3] pentru a-i primi pe prizonierii români a căror eliberare a fost promisă de mareșalul Malinovski. Misiunea gl. Gherghe Radu a eșuat complet, negăsind în zonă nici un reprezentant al Armatei Roșii cu însărcinări precise de a soluționa această problemă. Prizonierii români, în număr de peste 166.000, în loc să fie înapoiați statului român au fost trecuți peste Prut, cu tot

---

[1] Malinovski Rodion, mareșal al U.R.S.S., comandant al Frontului 2 Ucrainean.

[2] Arhiva M.Ap.N., fond M.St.M., dosar nr. 2722, p. 13—20.

[3] Gherghe Radu, general de corp de armată, delegat al M.St.M. (28 septembrie 1944 — 11 octombrie 1944) în operațiunea de identificare a lagărelor de prizonieri și a centrelor de strângere a armamentului și materialelor capturate de Armata Roșie, după 23 august 1944.

materialul de război capturat după 23 august 1944, pe frontul din Moldova.

„În tot acest timp, actele abuzive ale autorităților militare sovietice de la toate eșaloanele au continuat intens, producând prejudicii de ordin material și moral, din cele mai grave, forțelor noastre armate"[1], consemna, la 12 octombrie 1944, în noua sa cerere de demisie gl. Gheorghe Mihail. În motivația noii sale demisii, gl. Gheorghe Mihail își manifesta refuzul de „a accepta ciuntirea și destrămarea oștirii pentru a cărei măreție am luptat o viață întreagă"[2] transferând, astfel, răspunderea dificilelor negocieri asupra generalului Rădescu, noul șef al M.St.M., care a fost nevoit să semneze *Protocolul din 26 octombrie 1944*.[3]

În *Protocol* se prevedea, printre altele: 1) să fie desființate: comandamentul Armatei 3, comandamentele Corpurilor 1 și 3 Armată, comandamentul Corpului de Cavalerie, comandamentul Trupelor Motomecanizate, zece divizii de infanterie și munte, o divizie moto mecanizată, trei divizii de cavalerie; 2) să fie demobilizate până la nivelul efectivelor de pace: comandamentul Corpului 5 Armată, comandamentul Trupelor de Munte, trei divizii de infanterie sau munte; 3) desființarea și demobilizarea să fie terminate la 1 decembrie 1944.

În *Nota adițională* la acest *Protocol*, gl. N. Rădescu arăta revoltat: „Ca împuternicit al Guvernului și ca reprezentant al Înaltului Comandament român declar că consider fixarea de către Comisia Aliată (Sovietică) de Control a numărului de mari unități române ce pot rămâne în ființă, din interiorul țării, ca nederivând din obligațiile impuse României prin Convenția de Armistițiu din 12 sept. 1944 (art. 1, art. 18, anexa la art. 18), condițiuni care nu pot fi modificate prin acest Protocol. Protocolul îl semnez, ca fiindu-ne impus de Comisia Aliată (Sovietică) de Control și în

---

[1] Arhiva M.Ap.N., fond M.St.M., dosar nr. 2722, p. 13—20.

[2] Ibidem.

[3] Rădescu Nicolae, general de corp de armată adjutant, șef al M.St.M. (15.10.1944—06.12.1944), președinte al Consiliului de Miniștri (04.12.1944—28.02.1945).

scopul de a evita consecinţe dăunătoare operaţiilor comune contra Germaniei şi Ungariei"[1].

Proteste surprinzător de vehemente, perfect argumentate şi redactate, totuşi, cu nuanţări, în speranţa că sovieticii ar putea accepta rectificări la măsurile abuzive luate, au urmat, cu o deosebită intensitate, după semnarea acestui Protocol. Unul dintre cele mai elocvente îl constituie *Memoriul* [2] semnat, la 22 decembrie 1944, de subşeful M.St.M., generalul Socrat Mardari[3], în care capitolul „Servituţi militare impuse în mod arbitrar" devine cel mai relevant pentru demonstraţia noastră. În *Memoriu,* generalul român apreciază că: „Aceste măsuri sunt în contradicţie cu litera şi sensul întregului text al Convenţiei de armistiţiu, deoarece în art. 1 se stipulează că România va pune la dispoziţia aliaţilor cel puţin 12 divizii de infanterie, ceea ce însemna că numărul respectiv nu semnifică nicidecum o clauză limitativă a totalului de forţe pe care România, poate să le aibă"[4]. Mai departe, el consemna: „Spre deosebire de Convenţiile de armistiţiu cu Finlanda şi Bulgaria, care conţin obligaţiile referitoare la demobilizări, Convenţia cu România nu impune acest lucru, pentru că în art. 1, 11 şi 19 se recunoaşte faptul că România duce război contra Germaniei şi Ungariei, alături de Puterile Aliate. În consecinţă, aceste obligaţii impuse arbitrar României sunt chiar mai grele decât cele impuse statelor care nu duc războiul împotriva Germaniei şi Ungariei"[5]. În legătură cu reducerile de efective ale P.S. şi unităţilor din interiorul ţării, generalul aprecia că „măsura vine să atingă direct şi imediat posibilităţile de a alimenta în condiţii satisfăcătoare frontul (...)", şi că „(...) după 4 luni de cooperare şi jertfe comune pe front, alături de altă armată străină", armata română „nu ar putea avea un moral ridicat, când ştie că baza ei organică din ţară este suprimată de însăşi tovarăşa sa de luptă şi dacă ar şti că grănicerii săi nu au căpătat permisiune să se instaleze pe frontierele pentru care

[1] Ahiva M.Ap.N., fond M.St.M., Secţia 3 operaţii, dosar nr. 879, p. 123—127.
[2] Arhiva M.Ap.N., fond C.R.A.A. dosar 124, p. 2—34.
[3] Mardari Socrat, general de brigadă, subşef al M.St.M. (1944—1945).
[4] Arhiva M.Ap.N., fond C.R.A.A. dosar 124, p. 2—34.
[5] Ibidem.

luptă, iar administrația românească nu s-a instalat pe teritoriul a cărui recucerire reprezintă însuși scopul pentru care a luptat și luptă mai departe. Moralul armatei fiind organic legat de situația din țară, nu s-ar putea omite efectul pe care l-ar produce asupra populației desființările de unități ale armatei și coincidența acestor desființări cu staționările de lungă durată ale marilor unități sovietice pe teritoriu"[1]. *Memoriul* avertiza și asupra situației paradoxale, de asemenea cu efecte în plan moral, în legătură cu dificultatea „de a explica clar situația dintr-o familie românească în care în timp ce unul dintre fiii săi este deținut de armata sovietică[2], celălalt luptă alături de trupele sovietice în Ungaria"[3].

De altfel, numeroase proteste au fost adresate Comisiei Aliate (Sovietice) de Control în legătură cu soarta Flotei de Război Române, care, imediat după 12 septembrie 1944 (ziua semnării Armistițiului — n.n.), a fost în totalitate sechestrată de către Comandamentul Sovietic (personalul român fiind debarcat, arestat și înlocuit cu echipaje sovietice — n.n.) și dusă în porturile caucaziene, sub pavilion sovietic.

Proteste vehemente s-au exprimat și împotriva nenumăratelor practici ale Armatei Roșii de a ocupa fără nici o aprobare instituții publice, cazărmi, aerodromuri, porturi, depozite, case particulare etc., de a continua și după 23 august 1944 să dezarmeze și să aresteze ofițeri și ostași români, populația civilă, de a comite fel de fel de jafuri, violuri, furturi etc. (vezi Anexa nr. 1 și 2).

Pentru încetarea imediată a acestor nesfârșite abuzuri, M.St.M. și Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului s-au adresat în câteva rânduri direct mareșalului Malinovski. De fiecare dată, răspunsurile au lipsit, sau erau comunicate sub formă de atenționări severe pentru a nu se mai reveni cu astfel de probleme.

O explicație a acestui tratament aplicat armatei române din interior poate fi aprecierea făcută de însuși mareșalul Malinovski,

---

[1] Ibidem.

[2] Referirea se făcea la cei peste 50 000 de bărbați, femei și copii luați de autoritățile militare sovietice la sud de Iași și deportați în U.R.S.S. după 23 august 1944 (n.n.)

[3] Ibidem.

în ziua de 16 ianuarie 1945, când, aflat în București, i-a comunicat fără înconjur gl. C. Sănătescu[1], noul șef al M.St.M., că nu are încredere deplină în armata română și, ca atare, trebuie să-și ia măsuri ca să nu aibă trupe române în spate, luându-se românilor orice posibilitte de reacțiune[2].

Deoarece tentativele de impunere în România a unui guvern prosovietic întâmpinau dificultăți, sovieticii au adus în țară, fără să-și mai propună nici cel puțin salvarea aparențelor în privința acestui scop, noi trupe ale Armatei Roșii. Astfel, în afara trupelor sovietice care afluiau spre front și care se aflau în număr important în țară, la 15 noiembrie 1944 generalul sovietic Vorobiev[3] a comunicat gl. N. Rădescu, șeful M.St.M., ordinul mareșalului Malinovski, de a pregăti, până la 1 decembrie 1944, noi localuri pentru încartiruirea a încă 3 divizii de infanterie, din care două trebuiau să fie dispuse în jurul Bucureștilor. Protestul gl. Rădescu a fost oportun, argumentat și ferm, precizând că „instalarea mai îndelungată de mari unități sovietice pe teritoriul României fără a fi impuse de necesitățile directe ale frontului este o sarcină în plus care, atât în fond cât și în formă, depășește prevederile Convenției de armistițiu (...). Instalarea îndelungată în România a unor divizii sovietice cu efective de război complete, tocmai în momentul când armata română rămasă în interior a fost în majoritate desființată, iar restul M.U. reduse la efective sub cele de pace, ar putea conduce la aprecierea acestei situații ca o *dezarmare a României* și ca o *ocupație militară sovietică*“ [4]. Mai mult, gl. N.Rădescu cerea imperativ gl. C. Sănătescu, președintele Consiliului de Miniștri, să intervină și pe linie guvernamentală în această problemă. În comunicarea gl. Sănătescu către gl. Vinogradov[5], din 22 noiembrie 1944, se arăta că: „Deși nota domnului general Vorobiev (în legătură cu prezența celor 3 divizii

---

[1] Sănătescu Constantin, general de armată, președinte al Consiliului de Miniștri (23.08.1944–04.12.1944), șef al M.St.M. (11.12.1944—20.06.1945).

[2] Sănătescu Constantin, *Jurnal*, Edit. Humanitas, București, 1993, p. 185.

[3] Vorobiev Ivan Ivanovici, general maior sovietic, împuternicit al Comisiei Aliate (Sovietice) de Control în România.

[4] Arhiva M.Ap.N., fond C.R.A.A. dosar 109, p. 22—23.

[5] Vinogradov V.P., general de divizie sovietic, locțiitor al președintelui Comisiei Aliate (Sovietice) de Control în România.

sovietice — n.n.) nu precizează nimic mai mult, nici asupra timpului ședерii acestor trupe sovietice în România, nici asupra scopului venirii lor, totuși M.St.M. a dispus să se ia măsuri pentru satisfacerea acestor dispoziții, fiind încredințat că nu poate fi vorba decât de o scurtă ședere de etapă"[1]. Suspiciunile față de M.St.M. român în legătură cu voința de a îndeplini obligațiile din Protocol, s-au concretizat într-un ordin al gl. Vinogradov, din 10 februarie 1945, care îi cerea gl. Sănătescu, devenit șeful M.St.M., să pregătească și să prezinte, pe 20 februarie 1945, o dare de seamă asupra măsurilor luate pentru Aplicarea Convenției de armistițiu și a Protocolului.Se cereau răspunsuri urgente, printre altele, cu privire la: epurarea armatei de elementele fasciste și criminalii de război, măsurile luate pentru reducerea armatei și modul în care se face educația în rândul armatei române pentru a contracara sentimentele de ostilitate ale acesteia față de Armata Roșie.

M.St.M. se conformează și, pe 20 februarie 1945, prezintă un document sinteză de o excepțională valoare, din care rezultă calvarul armatei române, suportat timp de 6 luni de zile, în lupta alături de „aliatul" sovietic. În afara răspunsului la întrebările impuse, documentul conține ample și argumentate considerații cu privire la: desființările de unități militare din interior, a unor Școli Militare și Centre de Instrucție; reducerile unităților de grăniceri, jandarmi, poliție; desființarea unităților de voluntari ardeleni când încă nu era restabilită administrația românească în Ardealul de Nord; retragerea administrației militare române din Ardealul de Nord, la nici 48 de ore de la instalare, ca urmare a unei decizii ultimative sovietice (11 noiembrie 1944); sechestrarea materialului de război al unităților militare românești din Moldova, după 23 august 1944; luarea sub pază și administrație sovietică a depozitelor de carburanți din Muntenia și Oltenia; administrarea directă de către sovietici a transporturilor pe căi ferate și sechestrarea fără forme a mijloacelor auto de transport; soarta dramatică a militarilor români dezarmați și trimiși în U.R.S.S. (peste 166 000) fără nici un motiv, după 24 august

[1] Arhiva M.Ap.N., fond C.R.A.A., dosar 109, p. 17—18.

1944 și a prizonierilor români capturați de Armata Roșie până la această dată[1].

Plasându-ne cu analiza documentului în epoca în care a fost redactat, apare evident că cei care l-au întocmit și semnat au dovedit curaj și capacitate de a-și asuma riscuri. În mod cert, autorii dării de seamă nu-și făceau iluzii asupra eficienței demersurilor lor; este clar că rechizitoriul respectiv a fost întocmit pentru a rămâne în istorie. De asemenea, în această perioadă sunt de semnalat și alte proteste ale M.St.M. și Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului, adresate Comisiei Aliate (Sovietice) de Control pentru seria necontenită de abuzuri săvârșite, în special, după Conferința de la Yalta (4—11 februarie 1945).

La 14 februarie 1945 M.St.M., printr-o telegramă radio cifrată, către mareșalul Malinovski, protestează contra acuzației de neexecutare de către trupele române a art. 1 din Convenția de armistițiu și arată că cea mai mare parte din dificultățile principale cărora trupele Armatei 1 și 4 trebuie să le facă față pe front, sunt cauzate de Armata Roșie[2]. În aceeași zi mareșalul Malinovski ordonă să se trimită pe front în termen de 5 zile Regimentul 2 Care de Luptă cu materialul existent în stare de funcțiune, sub acuzația că M.St.M. a ascuns în țară față de Comisia Aliată (Sovietică) de Control, unități înarmate. În realitate situația acestui regiment, dificilă la capitolul dotare, era foarte bine cunoscută de autoritățile sovietice, care programaseră cu mult timp înainte trimiterea lui pe front, începând cu 18 februarie 1945[3]. Peste o săptămână, pe 22 februarie, gl. Vinogradov comunică gl. Nicolae Rădescu, președintele Consiliului de Miniștri, ordinul de a pregăti cazarea și staționarea în România a încă 2 divizii sovietice[4], care urmau să intre în țară între 1 și 10 martie — exact în zilele instalării guvernului dr. Petru Groza[5]

---

[1] Arhiva M.Ap.N., fond C.R.A.A., dosar 124, p. 154—318.

[2] Arhiva M.Ap.N., fond M.St.M., dosar 2876, p. 36—38.

[3] Ibidem.

[4] Ibidem.

[5] Dr. Petru Groza, președinte al Frontului Plugarilor, vicepreședinte (04.12.1944), apoi președinte al Consiliului de Miniștri (06.03.1945—02.06.1952), președinte al Prezidiului M.Ap.N. (1952—1958).

— pentru a fi dispuse cu principalele forțe în București, Giurgiu, Craiova, Arad și Sibiu.

Documentele de arhivă relevă cu ușurință scopul real al aducerii acestor divizii sovietice suplimentare în țară.

Cu titlul de exemplu, prezentăm, succint, doar câteva „întâmplări" din zilele premergătoare instalării guvernului de la 6 martie 1945, care au afectat grav interesele armatei și țării. Astfel la 18 februarie 1945, șeful de stat major al Corpului 7 Teritorial, col. Constantin Checiulescu[1], raporta printr-o telegramă M.St.M. că „azi s-au prezentat la acest Comandament, dl. ministru prof. Nicolau[2] însoțit de dl. Agiu[3], delegatul F.N.D. de la Centru și o delegație F.N.D. din Craiova, care au cerut să se retragă trupele de la Prefectură, iar armata să treacă de partea F.N.D. și să nu mai execute ordinele ce vin din partea autorităților superioare legale. Am fost personal amenințat că voi fi tras la răspundere în fața poporului dacă mă mențin pe poziție legală și că sunt răspunzător de dezarmarea trupelor române care va urma. În garnizoană a mai sosit și dl. ministru Gh. Gh.-Dej[4], însoțit de dl. Stoica[5] și o delegație de muncitori C.F.R. de la Griviță. Suntem informați că se pregătește ocuparea cu forța a Prefecturii și a altor instituții, iar la sediul partidului s-au adus cu camioane grenade și pistoale"[6].

De asemenea, în ziua de 25 februarie 1945, comandantul militar al Capitalei, gl. Iosif Teodorescu[7], relata în detaliu comandantului militar sovietic din București, gl. Moskvitin[8], provocările

---

[1] Checiulescu Constantin, colonel, șef de stat major al Corpului 7 Teritorial.

[2] Nicolau Gheorghe, profesor, inginer, ministrul Asigurărilor Sociale în guvernul dr. Petru Groza.

[3] Agiu Constantin, reprezentant comunist în conducerea Uniunii Patrioților, ministrul Agriculturii și Domeniilor în guvernul dr. Petru Groza.

[4] Gheorghiu-Dej Gheorghe, om politic român, ministrul Comunicațiilor și Lucrărilor publice (nov. 1944 — dec. 1947), secretar general al P.M.R. (1945—1954); prim-secretar al P.M.R. (1955—1965).

[5] Stoica Chivu, om politic român, ministru, președinte al Consiliului de Miniștri (1955–1961) și al Consiliului de Stat (1965—1967).

[6] Arhiva M.Ap.N., fond C.R.A.A., dosar 219, p. 166.

[7] Teodorescu Iosif, general de corp de armată, comandantul Comandamentului Militar al Capitalei (1944—1945).

[8] Moskvitin S., general maior sovietic, comandantul Comandamentului Militar Sovietic din București (1945).

la adresa armatei din ziua de 24 februarie 1945 și atitudinea rezervată și calmă a acesteia față de manifestația violentă din Capitală, când s-au atacat în forță Prefectura Poliției, Cercul Militar, Palatul Telefoanelor, Ministerul de Interne și Palatul Regal. Raportul consemna că în rândul manifestanților este semnalat din nou reprezentantul F.N.D. — Agiu. Este interesant de reținut și aspectul că, pe timpul pătrunderii în Palatul Telefoanelor, santinela, caporal Marian Dumitru, a fost rănită cu cuțitul de un agresor pe nume Moisescu Adolf. Ulterior, acesta a declarat că arma i s-a dat de la Uniunea Patriotică. Dar, se relatează mai departe, aici a intervenit și o patrulă sovietică de la N.K.V.D. și trei ofițeri sovietici care au eliberat pe agresor. În concluzie, se arăta că armata română, deși a fost provocată, nu poate fi acuzată că a tras în manifestanți; totul nu a fost decât o mare diversiune, pusă la cale de F.N.D. și sovietici[1].

În ziua de 28 februarie 1945 gl. Vinogradov a ordonat, fără să consulte în prealabil M.St.M., trimiterea pe front a unui regiment de infanterie din Divizia de Gardă, cu un efectiv de 2100 oameni. La acest nou abuz, șeful M.St.M. gl. Sănătescu îi comunică: „Desemnarea unităților ce se trimit pe front peste cele 12 divizii prevăzute în art. 1, precum și efectivele lor potrivite organizării noastre, sunt atribuții care aparțin exclusiv Înaltului Comandament Român"[2].

Pe 1 martie M.St.M. este obligat din nou să se apere de acuzațiile diversioniste ale gl. Vinogradov, precizându-i acestuia că nu s-a dat nici o misiune de luptă nici unei unități din București sau împrejurimi, și nici un ordin de mobilizare în afară de efectivele necesare pentru completarea M.U. de pe front în cadrul planului stabilit și raportat Comisiei Aliate (Sovietice) de Control. Gl. Sănătescu menționa că, pe baza acestor considerente acuzațiile aduse M.St.M. sunt neconforme cu situația reală, nedrepte și vexatorii[3].

În ziua de 2 martie 1945, gl. Sănătescu prezintă gl. Vinogradov noi proteste ca urmare a abuzurilor intolerabile săvârșite

---

[1] Arhiva M.Ap.N., fond C.R.A.A., dosar 219, p. 357—360.
[2] Arhiva M.Ap.N., fond M.St.M., dosar 2876, p. 77—79.
[3] Ibidem.

de Armata Roșie, față de Armata română în Capitală, în țară și pe front.

În cursul nopții de 28 februarie/1 martie 1945, din ordinul gl. Vinogradov, s-a ridicat absolut tot armamentul portativ al Batalionului M.St.M., unitate însărcinată cu paza localurilor. Operațiunea s-a executat sub controlul unui colonel sovietic.

În seara zilei de 1 martie 1945, la orele 21, fără nici un anunț prealabil, un grup format din 6 ofițeri și 20 soldați sovietici înarmați a postat santinele sovietice la intrările localului M.St.M., cu consemnul de a interzice accesul sau ieșirea oricărui militar român. Au pătruns după aceea în local cerând să li se deschidă lăzile și dulapurile cu arhivă. La ordinul gl. Socrat Mardari, subșeful M.St.M., de a i se prezenta, înainte de a proceda la control, un colonel sovietic a răspuns pe un ton agresiv că are ordinul Frontului 2 Ucrainean și că nu înțelege să se prezinte și să arate scopul percheziționării. În legătură cu aceste abuzuri grave, gl. Sănătescu considera inacceptabil ca un local militar de importanță, precum M.St.M. al Armatei, în timp de război, să fie lăsat fără nici o armă de apărare pentru propria lui pază[1], și protesta în modul cel mai categoric, cerând cu insistență ridicarea neîntârziată a acestor măsuri[2].

În aceeași zi Armatelor 1 și 4 române de pe front li s-au interzis să mai facă orice comunicare radio cu M.St.M. român. Față de această nouă măsură abuzivă, gl. Sănătescu atrăgea atenția gl. Vinogradov că acest fapt nu va scăpa desigur nici opiniei publice românești, nici celei internaționale[3].

Pe 5 martie 1945 M.St.M. a protestat din nou la Comisia Aliată (Sovietică) de Control, cerând să se revină asupra măsurilor de dezarmare a unităților din București. În protest se arăta că aceste măsuri constituie o gravă încălcare a Convenției de Armistițiu, sunt înjositoare pentru armata României și pun în nesiguranță morală și materială lucrul în Înaltele Comandamente ale armatei, cât și păstrarea materialelor proprii[4].

---

[1] Ibidem.
[2] Ibidem.
[3] Ibidem.
[4] Arhiva M.Ap.N., fond C.R.A.A., dosar 219, p. 171.

În aceste condiții, în care armata română era în imposibilitatea de a acționa, țara fiind practic ocupată de trupele sovietice (vezi harta-anexă), la 6 martie 1945, s-a instaurat la București, sub protecția Înaltului Comandament Sovietic, guvernul dr. Petru Groza.

Rămâne la aprecierea istoricilor să interpreteze scuzele sovieticilor adresate M.St.M. român, pe 8 și 9 martie 1945, care puneau în sarcina zelului unor ofițeri scăpați de sub control dezarmarea și anihilarea trupelor române din Capitală, în proximitatea evenimentului politic de la 6 martie[1].

Orice rezistență a organelor militare ale statului român față de noul statut al trupelor Armatei Roșii în România a devenit după 6 martie 1945 tot mai greu de conceput și de realizat pe cale oficială. Totuși, trebuie precizat că, și după această dată, rezistența autorităților militare române față de ocupația militară sovietică a țării, deși diminuată, nu a încetat niciodată; protestul real față de această situație a fost continuat și susținut prin diverse acțiuni armate individuale sau de grup, ale unei adevărate mișcări de rezistență armată.

Documentele de arhivă pun în evidență existența, după 6 martie 1945, a unei „Mișcări de rezistență armată", care cuprindea la vârf, în marea ei majoritate, înalte personalități militare ce au îndeplinit responsabilități deosebite în guvernele constituite după 23 august 1944. Nu este suficient de clar în ce modalități au găsit de cuviință să se exprime fiecare din personalitățile menționate în diverse situații informative, dar ele au fost vizate direct și s-au aflat tot timpul în atenția conducerii comuniste de la București și Moscova.

Se poate spune, în final, că deși, prin Convenția de armistițiu, România își păstra individualitatea statală, formal nefiind ocupată, în fapt, o parte din comandamentele și autoritățile sovietice se comportau ca într-un teritoriu ocupat, iar M.St.M. a realizat dificultățile în care se afla și a acționat, atât pe cât era posibil, pentru a se respecta întocmai angajamentele luate de părți prin Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944.

---

[1] Arhiva M.Ap.N., fond M.St.M., dosar 2876, p. 77—79.

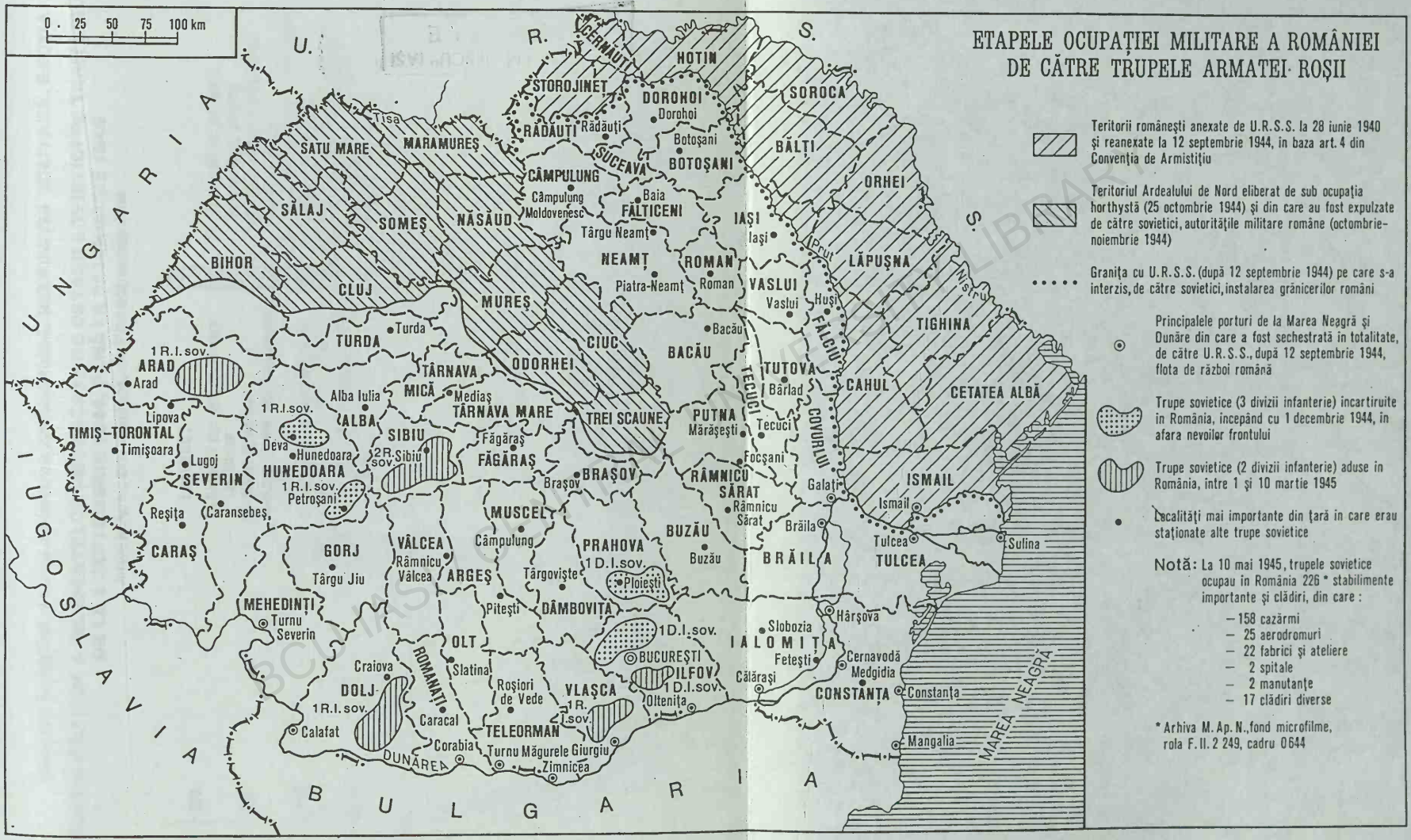

ETAPELE OCUPAȚIEI MILITARE A ROMÂNIEI DE CĂTRE TRUPELE ARMATEI ROȘII

Teritorii românești anexate de U.R.S.S. la 28 iunie 1940 și reanexate la 12 septembrie 1944, în baza art. 4 din Convenția de Armistițiu

Teritoriul Ardealului de Nord eliberat de sub ocupația horthystă (25 octombrie 1944) și din care au fost expulzate de către sovietici, autoritățile militare române (octombrie–noiembrie 1944)

..... Granița cu U.R.S.S. (după 12 septembrie 1944) pe care s-a interzis, de către sovietici, instalarea grănicerilor români

⊙ Principalele porturi de la Marea Neagră și Dunăre din care a fost sechestrată în totalitate, de către U.R.S.S., după 12 septembrie 1944, flota de război română

Trupe sovietice (3 divizii infanterie) incartiruite în România, începând cu 1 decembrie 1944, în afara nevoilor frontului

Trupe sovietice (2 divizii infanterie) aduse în România, între 1 și 10 martie 1945

• Localități mai importante din țară în care erau staționate alte trupe sovietice

Notă: La 10 mai 1945, trupele sovietice ocupau în România 226 * stabilimente importante și clădiri, din care:

- 158 cazărmi
- 25 aerodromuri
- 22 fabrici și ateliere
- 2 spitale
- 2 manutanțe
- 17 clădiri diverse

* Arhiva M. Ap. N., fond microfilme, rola F. II. 2 249, cadru 0644

SITUAŢIA GRAFICĂ A INCIDENTELOR PROVOCATE DE OSTAŞII SOVIETICI PE TERITORIUL ŢĂRII, DE LA 1 SEPTEMBRIE 1944, PÂNĂ LA 31 IANUARIE 1945

Arhiva M.Ap.N., fond microfilme, rola F II 2 249, cadrele 0386

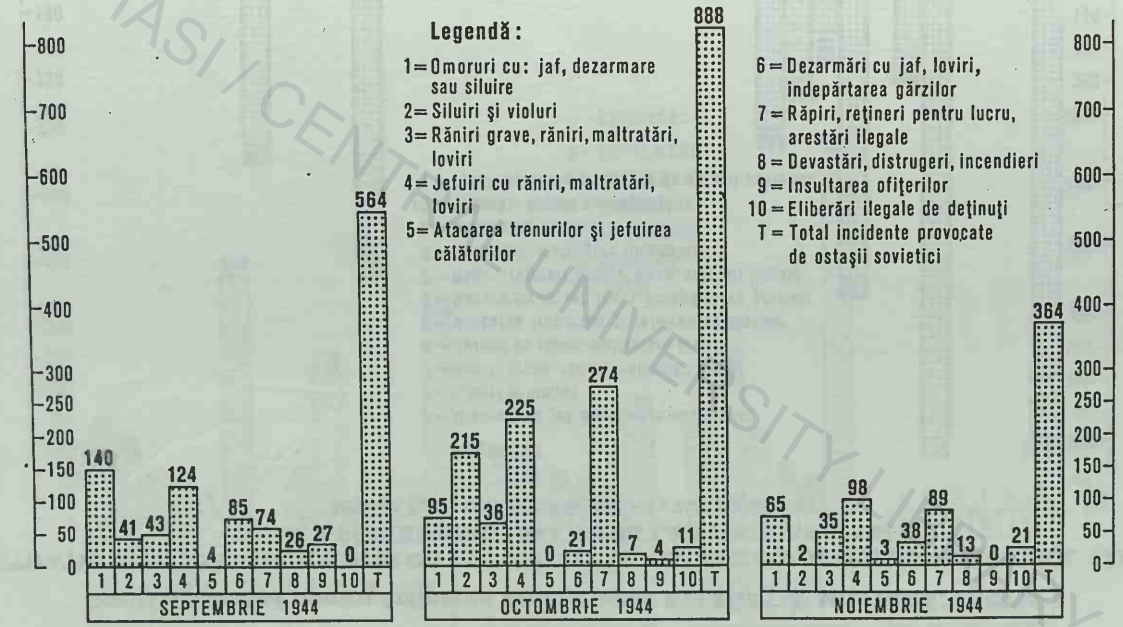

BCU IASI / CENTRU... UNIVERSITY LIBRARY

Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului. DELEGAȚIA MILITARĂ. SECȚIA I

SITUAȚIA GRAFICĂ A INCIDENTELOR PROVOCATE DE OSTAȘII SOVIETICI PE TERITORIUL ȚĂRII, DE LA 1 SEPTEMBRIE 1944, PÂNĂ LA 31 IANUARIE 1945

Arhiva M.Ap.N., fond microfilme, rola F II 2 249, cadrele 0387

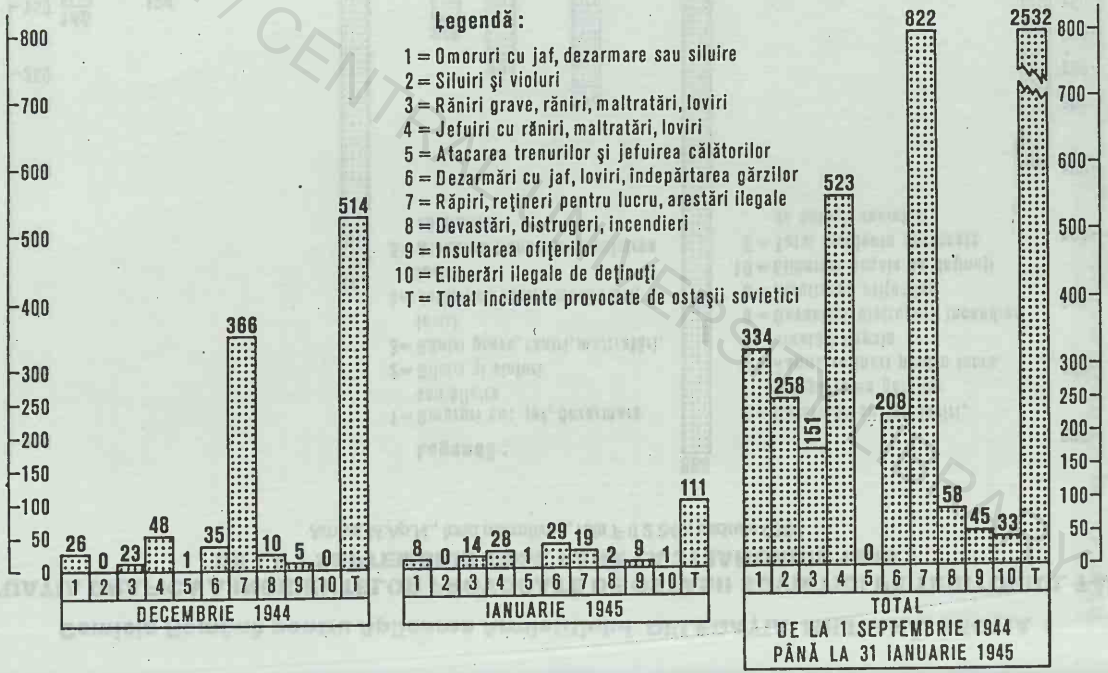

Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului. DELEGAȚIA MILITARĂ. SECȚIA I

SITUAȚIA GRAFICĂ A INCIDENTELOR PROVOCATE DE OSTAȘII SOVIETICI PE TERITORIUL ȚĂRII, DE LA 1 SEPTEMBRIE 1944, PÂNĂ LA 31 IANUARIE 1945

Arhiva M.Ap.N., fond microfilme, rola F II 2 249, cadrele 0388

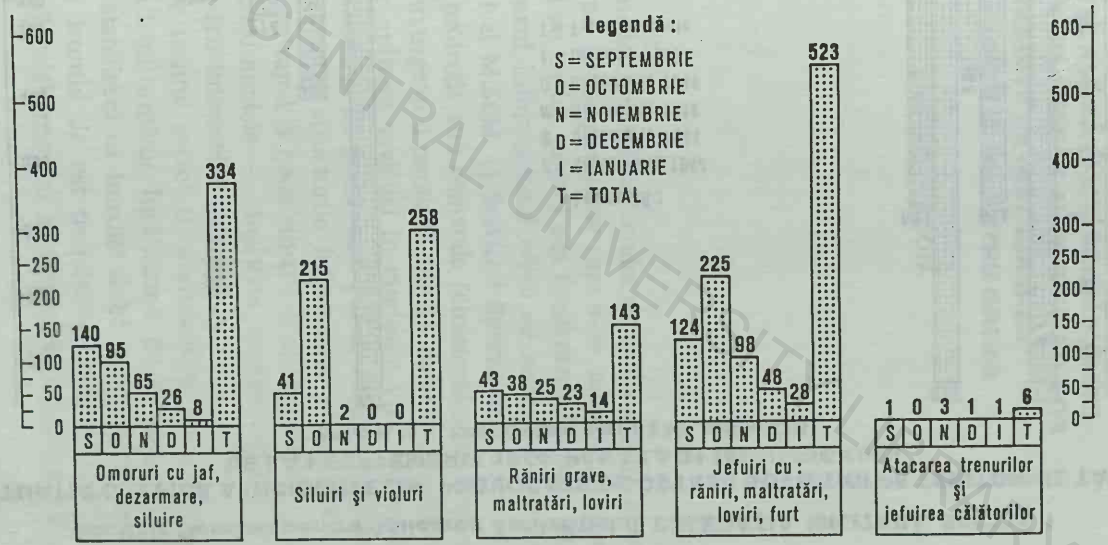

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului. DELEGAȚIA MILITARĂ. SECȚIA I

SITUAȚIA GRAFICĂ A INCIDENTELOR PROVOCATE DE OSTAȘII SOVIETICI PE TERITORIUL ȚĂRII, DE LA 1 SEPTEMBRIE 1944, PÂNĂ LA 31 IANUARIE 1945

Arhiva M.Ap.N., fond microfilme, rola F II 2 249, cadrele 0388

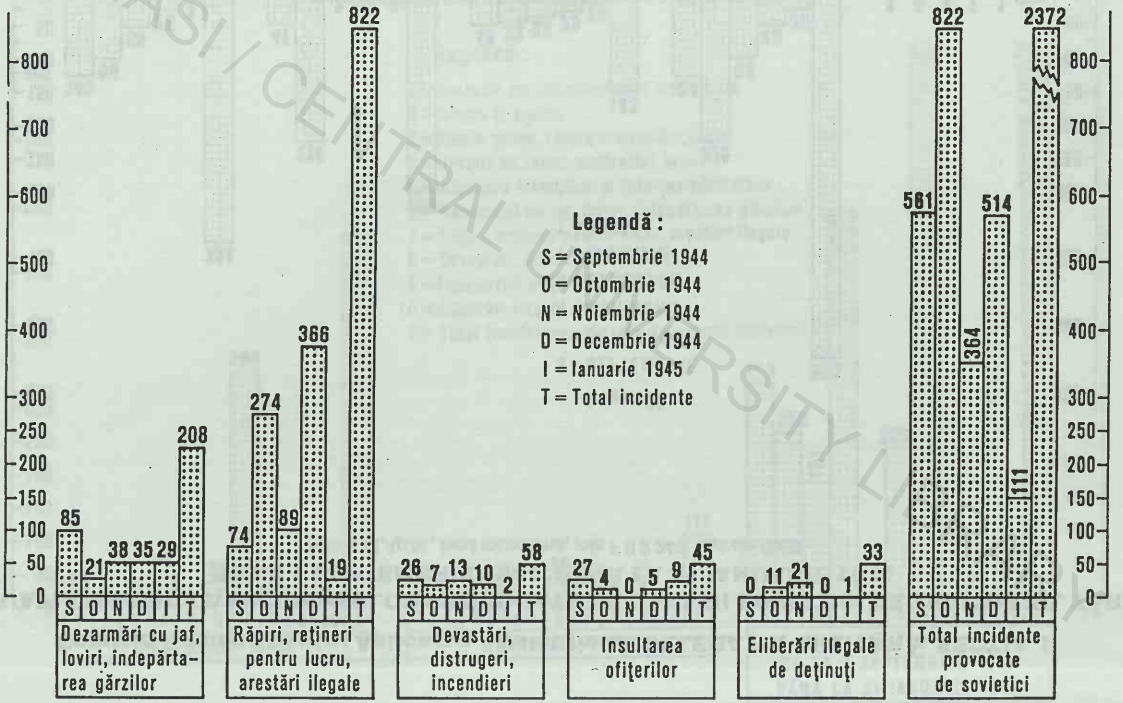

ASPECTE ALE BĂTĂLIEI DESFĂȘURATE PE FRONTUL SECRET AL INFORMAȚIILOR ÎNAINTE DE INSTAURAREA GUVERNULUI DR. PETRU GROZA

CRISTIAN TRONCOTĂ

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

În perioada imediat următoare actului de la 23 august 1944 și până la 6 martie 1945, guvernele care s-au succedat la conducerea României au apelat, pentru a-și fundamenta politica față de sovietici, la fluxul informațional oferit de serviciile secrete, respectiv Biroul II al M.St.M. și Serviciul Special de Informații, transferat pentru protecție sub comanda Ministerului de Război.

Cu toate că parcurgeau o perioadă dificilă, datorită arestărilor abuzive făcute de militarii sovietici în rândurile unor cadre ale S.S.I., instituție atacată și de presă, care punea semnul egalității între S.S.I. și Gestapo[1], structurile informative românești au reușit să se adapteze rapid la noua situație și să răspundă — așa cum dovedesc documentele — înaltelor comandamente ale apărării și promovării intereselor naționale.

Cronologic, pe frontul secret al informațiilor, evenimentele s-au desfășurat în felul următor. Încă înainte de 23 august 1944 ofițeri din S.S.I. stabiliseră că imediat după încetarea operațiunilor militare pe frontul de est trebuiau organizate structuri informative care să colaboreze cu serviciile specializate similare

[1] Vezi pe larg la Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu asul serviciilor secrete românești*, Edit. Roza Vânturilor, București, 1994, p. 5, 102—107.

anglo-americane. De altfel, contacte avuseseră loc și în perioada campaniei din est. De exemplu, în România funcționaseră 4 rețele poloneze care făceau legătura între guvernul din exil de la Londra și rezidențele britanice din Istanbul[1]. În aprilie 1943 avusese loc un contact — la Istanbul — între S.S.I. și O.S.S.[2], în urma căruia s-a fundamentat o strategie comună în domeniul informativ, iar o dată cu sosirea misiunii „Autonomus" contactele s-au intensificat căpătând și o dimensiune politică[3]. La acestea mai trebuie adăugată și salvarea de la deportare în Germania a rețelei inginer Ion Popovici — Trică Georgescu și a dr. Alexandru Eck care lucrau pentru serviciile aliate. De asemenea, întreruperea liniilor telefonice în ziua de 23 augugst 1944, acțiune prin care au fost paralizate toate legăturile germanilor din capitală și între legația germană și restul țării, a fost opera S.S.I.-ului realizată prin Dan Brătianu de la Societatea de telefoane, care lucra pentru britanici. Acțiunea nu a fost spontană ci realizată pe baza unui plan elaborat încă din 1943 cu aprobarea mareșalului Ion Antonescu[4].

Spargerea frontului de la Iași de către trupele sovietice și ieșirea lor rapidă în Moldova dislocaseră și dezorganizaseră toate legăturile informative ale Biroului II, fapt pentru care în perioada

---

[1] *Ibidem*, p. 216—218.

[2] *Ibidem*, p. 92—94.

[3] *Ibidem* passim. Lucrarea lui George Beza, *Misiune de război*, care a văzut lumina tiparului în 1977, în limba franceză, fiind republicată în limba română la Editura Niculescu, 1994, conține, la pagina 192, afirmații pe care nici Ivor Porter nu le-a făcut. Se spune că cei trei membri ai misiunii „Autonomus" (De Chastelain, Porter și Meținanu) ar fi fost internați la Malmaison, *între ziduri groase, cu lanțuri și cătușe*. În realitate, așa cum rezultă din documente de cancelarie și mărturiile principalilor protagoniști, celor trei li s-a pus la dispoziție un apartament în sediul Inspectoratului General al Jandarmeriei, li s-au plătit solde din fondurile S.S.I., echivalente cu gradele și funcțiile ofițerilor români, iar de Crăciun au fost tratați cu șampanie și tort. Autoritățile românești nu au consimțit să fie preluați de germani pentru internare în lagăr. De asemenea, li s-au permis vizite și, ceea ce este important, De Chastelain a avut întrevederi de câteva ori cu Iuliu Maniu, fiind păziți de generalii Totescu și Piki Vasiliu. Prin stațiile T.F.F. și cu cifrurile aduse de ei, grație unui joc operativ inteligent realizat de Eugen Cristescu, s-au schimbat mesaje cu Istanbulul.

[4] Vezi pe larg la Cristian Troncotă, *Traian Borcescu, riscurile jocului dublu*, în „Magazin istoric", nr. 8/1983.

23—28 august 1944 S.S.I.-ul a fost singurul organ informativ în funcțiune care a transmis informații Președinției Consiliului de Miniștri și Marelui Stat Major al armatei române, privind înaintarea trupelor sovietice și dispozitivele armatelor germane. Acesta a fost și motivul pentru care, la 25 august 1944, primul ministru, generalul Constantin Sănătescu, i-a ordonat șefului de atunci al S.S.I.-ului, locotenent-colonelului Traian Borcescu, să stabilească prin măsuri informative „ce legături vor exista între comandamentul sovietic și Partidul Comunist, atât în capitală cât și în restul țării, pe măsură ce trupele sovietice vor înainta"[1]. Pentru reușita acestei misiuni S.S.I.-ul urma să coopereze cu Secția a II-a a M.St.M. prin colonelul Aurel Runceanu. Numai în două zile, cei doi ofițeri — Borcescu și Runceanu — s-au pus de acord în ce privește misiunile fiecăruia și modul de cooperare. S.S.I.-ului îi revenise misiunea de a supraveghea înaintarea trupelor sovietice, localitățile prin care treceau, caracteristicile armamentului din dotare, efectivele și direcțiile de înaintare. În același timp, structurile contrainformative din S.S.I. trebuiau să verifice dacă sovieticii lasă trupe în localități precum și legăturile între comandanții sovietici cu membrii Partidului comunist[2].

La 28 august s-a produs plecarea lui Dan Brătianu și a profesorului Alexandru Eck la Istanbul, ocazie cu care aceștia au sugerat autorităților românești ca Traian Borcescu în colaborare cu locotenentul Guiraud „să stabilească în termenul cel mai scurt legăturile radio cu serviciile de informații anglo-americane din Istanbul"[3].

În perioada 29 august — 2 septembrie au sosit în România două echipe de militari americani aparținând O.S.S.-ului sub conducerea lui Frank Wissner, care avea ca principal colaborator pe maiorul Robert Bishop. Oficial, misiunea acestora era de a coopera cu serviciile similare sovietice pentru repatrierea militarilor americani prizonieri sau ascunși în România[4]. Atât

---

1 *Ibidem.*
2 *Ibidem*
3 *Ibidem.*
4 Robert Bishop and E.S. Crayfield, *Russian astride The Balkans*, Evans Brothers Limited, London, 1949, p. 95.

documentele de arhivă cât și confesiunile lui Robert Bishop demonstrează că în realitate ei erau interesați să colaboreze și cu structurile informative românești pentru a se documenta asupra intențiilor și practicilor sovietice în România.

Activitatea informativă și contrainformativă a S.S.I.-ului s-a desfășurat în formula convenită în august 1944 până la sfârșitul lunii septembrie același an, când din ordinul comandamentului sovietic s-au sigilat toate aparatele radio din dotare. Deja S.S.I.-ul trecuse la aplicarea unei alte variante, pregătită din timp. Ea viza constituirea unei *grupe speciale*, ce urma să intre în activitate în ipoteza în care măsurile represive luate de sovietici ar fi scurtcircuitat fluxul informațional. Recurgerea la organizarea unei astfel de structuri secrete, bine acoperite, s-a datorat faptului că începuse „vânătoarea de vrăjitoare", adică arestarea și anchetarea funcționarilor S.S.I.

Un document elaborat la 28 septembrie 1944 sub semnătura olografă a lui Traian Borcescu, face referiri la rațiunile pentru care fusese deja pregătită *Grupa Specială*, precum și posibilitățile de acoperire. „Prin investigații directe — menționa documentul — am căutat să asigurăm posibilitățile de activitate informativă a persoanelor ce vor lucra în această direcție, fără a le expune unor eventuale măsuri pe care le vor lua la un moment dat organele N.K.V.D.-ului sovietic. Acestă siguranță ar consta din acte de legitimație eliberate de Serviciul informativ american din București, care consimte să le elibereze în schimbul informațiilor ce li s-ar procura prin acest personal cu privire la activitatea sovietică pe teritoriului țării noastre"[1]. Din alte documente consultate rezultă că *Grupa Specială* era formată din aproximativ 50 de agenți experimentați și foarte bine acoperiți; marea majoritate dintre ei proveneau din fosta agentură a Frontului de Est. Erau buni cunoscători ai limbii ruse, dispuneau de relații în mediul în care urmau să acționeze și, ceea ce este remarcabil, reușiseră să se infiltreze chiar în structurile N.K.V.D.-ului. Oficial, erau conduși de locotenent-colonelul Vasile Palius (conspirativ

[1] Arhiva Serviciului Român de Informații, fond „P", dosar nr. 25374, vol. 1, f. 232—234.

Ionescu), fost ofițer în armata țaristă și preluat de Mihail Moruzov în Serviciul Secret după reorganizarea din 1927. Pentru acoperirea *Grupei Speciale* o contribuție importantă au adus și ofițerii americani din grupul O.S.S. Maiorul Robert Bishop le-a pus la dispoziție 35 de legitimații pe care le puteau folosi în cazuri deosebite, iar alte documente au fost obținute de la ziarul „Universul". Tot ofițerii americani au consimțit să contribuie cu o sumă de bani pentru a completa cele 4 milioane lei aprobate S.S.I.-ului de Ministerul de Război pentru cheltuielile operative.

Din documentul intitulat *Proiect de organizare și funcționare a Grupei Speciale*, aprobat de generalul Mihail Racoviță, rezultă și alte detalii interesante. În primul rând, legătura între această structură informativă bine acoperită și conducerea S.S.I. urma să se realizeze prin metode și mijloace cât mai conspirative, doar prin șeful grupei. Scopul era de a supraveghea: activitatea politică pe care o desfășoară U.R.S.S. în legătură cu România și Bulgaria; activitatea cadrelor trimise special de la Centrala din Moscova; acțiunile întreprinse de N.K.V.D. prin agenții dirijați și rezidentura din Moldova; dispozițiile și ordinele operative ale Comandamentului Fronturilor I și I Ucrainean în legătură cu misiunile operative ale serviciilor speciale sovietice din armată.

Informațiile pe care *Grupa Specială* urma să le pună la dispoziția Ministerului de Război trebuiau să mai facă referiri în detaliu și la alte aspecte, cum ar fi: 1) dislocarea forțelor armate sovietice pe teritoriul României și modul lor de comportare față de autoritățile românești și populația civilă; 2) intențiile sovieticilor cu privire la viitorul țării; 3) dacă se urmărește comunizarea statului român și înglobarea lui în Republica Sovietelor; 4) intențiile față de statele din Balcani și Europa Centrală; 5) identificarea metodelor și mijloacelor prin care se acționa pentru comunizarea statului român; 6) dacă se urmărește dezarmarea armatei române rămasă pe teritoriul național și a trupelor care luptau pe frontul de vest după terminarea campaniei; 7) dacă se intenționa introducerea unor reforme sociale printr-un guvern sprijinit de sovietici sau prin aparatul administrativ al statului, infiltrând principii comuniste dirijate prin agenți de influență ai partidului comunist

care erau în legătură cu centrala de la Moscova; 8) etapele prin care și-au propus să realizeze comunizarea României.

Totodată, documentul demonstrează că Ministerul de Război mai era interesat să cunoască date și informații despre misiunile operative ale organelor specializate sovietice printre care, procedeele, metodele și mijloacele folosite pentru: a) infiltrarea elementelor comuniste în toate straturile sociale, aparatul administrației de stat și departamente ministeriale; b) atragerea tineretului intelectual universitar și școlar, inclusiv din școlile militare; c) cooperarea intelectualilor, profesorilor, avocaților, inginerilor și diferitelor asociații centrale și profesionale; d) cooptarea muncitorimii prin sindicate; e) atragerea țărănimii din comitetele comunale, etc.[1].

Ceea ce este demn de reținut, acest proiect a fost întocmit de cadrele de conducere ale S.S.I. în baza informațiilor și a documentației de care dispuneau în acel moment, ceea ce demonstrează că S.S.I.-ul era bine informat cu privire la intențiile și practicile sovieticilor.

Informațiile culese de *Grupa Specială* erau sintetizate de șeful S.S.I., după care se distribuiau sub forma unor rapoarte. Un exemplar se trimitea Ministerului de Război, iar al doilea exemplar ajungea la maiorul Robert Bishop de la misiunea americană a O.S.S.-ului. Până în prezent am identificat doar câteva rapoarte ale *Grupei Speciale,* toate datând de la sfârșitul lunii ianuarie 1945. Unul dintre ele informa că la sediile partidului comunist existau depozite de arme și grenade și că majoritatea vizitatorilor — care au putut fi verificați în evidențele serviciului sau prin investigații discrete — erau evrei și ruși, iar conducătorii în majoritate evrei și o mică parte români. Aceștia țineau o permanentă legătură cu cadrele și agenții N.K.V.D.-ului. Un agent al *Grupei Speciale* atrăgea atenția că planurile pentru asaltul asupra puterii erau deja finalizate și chiar începuseră pregătirile pentru viitoarele alegeri, care trebuiau câștigate cu orice preț de comuniști și formațiile politice de stânga.

---

[1] Ibidem, f. 137—140.

Un alt raport, provenit de la un agent al *Grupei Speciale* care izbutise să reia legătura cu un colaborator mai vechi — devenit între timp ofițer de marcă în structura N.K.V.D.-ului ce acționa în România — menționa că misiunea organelor speciale sovietice era „de a face ordine în țară" și că începuseră deja să lucreze la un plan de debarcare a Regelui Mihai, întrucât „un regim sovietic nu are ce face cu un monarh". Același agent al *Grupei speciale* a mai aflat că o parte din ofițerii sovietici se arătau neliniștiți întrucât culegeau informații din care rezulta că starea de spirit în România era favorabilă anglo-americanilor și că majoritaea românilor așteaptă venirea lor. Prin centrala de la Moscova ofițeri N.K.V.D. erau informați că trebuie să acționeze în continuare liniștiți pentru că „acest lucru [adică venirea trupelor anglo-americane în România — n.n.] nu se va întâmpla niciodată"[1].

Grupa Specială a funcționat oficial până la 28 martie 1945, când au fost arestați șefii secțiilor operative din S.S.I. De la această dată documentele păstrate nu mai menționează nimic despre *Grupa Specială*. Din consultarea dosarelor de anchetă ale șefilor S.S.I. rezultă că în vara anului 1948 li s-a deschis o anchetă care a durat până în 1956. Deși li se recunoscuse poziția corectă față de actul de la 23 august 1944, ancheta se străduia să documenteze că după acest eveniment și până la 6 martie 1945 S.S.I.-ul se opusese „transformărilor revoluționare" din România. Sentințele de condamnare la ani grei de temniță se refereau la infracțiunea de „activitate intensă contra clasei muncitoare". Cu alte cuvinte, șefii de secții din S.S.I. care ocupaseră aceste funcții încă din vremea lui Eugen Cristescu — unii chiar din vremea lui Mihail Moruzov — au fost condamnați în bloc, nu pentru crime de război, ci pentru că se opuseseră comunizării României[2].

Să mai consemnăm că încă de la înființarea ei (la 30 august 1948) Securitatea a fost orientată și spre descoperirea și arestarea rețelelor acoperite ale S.S.I. O dată cu desființarea S.S.I.-ului la 2 aprilie 1951 s-a deschis și un dosar de problemă intitulat

---

[1] Idem, fond „d", dosar nr. 6218, f. 99.
[2] Idem, fond „p", dosar nr. 25374, vol. 1—12.

Cadre și agenți S.S.I. — finalizat în 1964. Cu excepția depistării unor funcționari mărunți (șoferi, dactilografi, secretari, personal administrativ), organele de securitate nu au putut stabili mai nimic în legătură cu procedeele folosite de agenturile și rezidențele acoperite ale S.S.I. Următorul exemplu este elocvent. Agentura S.S.I. din Târgu Mureș a continuat să activeze nestingherit atât în perioada de ocupație arbitrară a nord-vestului Transilvaniei de către regimul horthyst (30 august 1940—august 1944), cât și mult timp după aceea. Rapoartele întocmite de Marele Stat Major al armatei române privind abuzurile făcute de autoritățile ungare, cât și ulterior de armata sovietică au avut la bază informațiile și documentarea oferite de agentura Târgu Mureș[1]. Chiar și după 1948, pe adresa Centralei Securității de la București soseau rapoarte privind starea de spirit reală din Ardeal, dar cu toate investigațiile întreprinse nu s-a putut stabili cine le trimitea și cum erau obținute informațiile.

În ce privește calitatea materialelor informative despre sovietici oferite de români anglo-americanilor, unul dintre cei mai în măsură să ne lămurească este Robert Bishop. El ne spune: „Serviciul de informații al armatei române a fost foarte cooperant și a devenit și mai cooperant pe măsură ce sovieticii își sporeau presiunile, oferind americanilor toate dosarele despre Rusia. Acestea conțineau cea mai grozavă culegere de date despre sovietici din toată Europa cu excepția dosarelor găsite în Germania. Prezentau o colecție continuă de date începând cu primul război mondial. Aceste documente reflectau munca mai multor ramuri ale serviciilor secrete. Dar secretele cele mai importante fuseseră obținute în cea mai mare parte de un om și agenții pe care îi dirija. Experții care îi cunosc munca îl considerau cel mai mare spion ce a lucrat vreodată pentru România. Avea peste 200 de agenți activi în Rusia, atât înainte cât și după război și nu exista porțiune din această țară, inclusiv bine păzita zonă a Uralilor în care să nu fi pătruns"[2].

---

[1] Idem, fond „d"/Târgu Mureș, dosar 96, f. 1—15.

[2] Robert Bishop and E.S. Crayfield, *op. cit.*, p. 107.

Nu avem, în actuala fază a cercetării, date prin care să putem stabili dacă un asemenea om a existat sau era doar o legendă de acoperire creată de Bishop pentru a masca sursa reală, adică *Grupa Specială*. Adevărul e că doar prin cercetarea documentelor de arhivă șansele de a clarifica acest aspect sunt minime. Aplicarea cu strictețe a regulilor artei informațiilor în domeniul apărării siguranței naționale demonstrează că de pe urma unei agenturi bine acoperite nu rămân decât documentele informative, a căror redactare este făcută într-o asemenea manieră încât să nu poată crea vreun indiciu care să ducă la identificarea surselor. Se pare că agenții S.S.I. cunoșteau și aplicau bine aceste reguli. Menționez, ca o paranteză, și afirmațiile lui Anthony Cave Brown — biograful lui Sir Steward Menzis —, care vorbea despre activitatea unor rețele create în anii '20 de britanici și pe care sovieticii nu reușiseră să le identifice la nivelul anilor '50[1].

Revenind, putem conchide că numai fluxul informațional obiectiv și rece, asigurat prin mari riscuri de serviciile secrete românești pentru fundamentarea actelor de decizie de către factorii politici și militari, nu a fost suficient pentru salvarea țării de la căderea în comunism. Mai era nevoie și de un sprijin real din partea unor forțe politice, la fel de puternice cu cele care urmăreau să impună un regim politic pe care românii nu l-au dorit niciodată. Robert Bishop făcea și el referire la acest aspect atunci când vorbea despre „bunăvoința și cooperarea poporului român care-și lega speranțele de americani pe care-i vedea ca eliberatori, campioni ai libertății și protectori ai democrației", adăugând însă că: „jocurile politice ale marilor puteri aveau să transforme aceste speranțe în mari dezamăgiri"[2].

---

[1] Anthony Cave Brown, *The Secret Life of Sir Stewart Graham Menzies. Spymater to Winston Chruchill*, MacMillan, New-York, 1987, p. 133.

[2] Robert Bistop and E. S. Crayfield, *op. cit.*, p. 105.

PRIMA ÎNCERCARE DE SCOATERE A ARMATEI ROȘII DIN ROMÂNIA

FLORIN CONSTANTINIU

La câteva ore după ce, sub presiunea butală a lui A. I. Vîșinski, regele Mihai acceptase guvernul prezidat de dr. Petru Groza și controlat de comuniști, suveranul a primit în audiență pe emisarul lui Stalin, însoțit de mareșalul R. I. Malinovski, comandantul Frontului 2 Ucrainean și președintele Comisiei Aliate de Control în România. Acesta din urmă i-a amintit regelui de cazul profesorului Ion Sângeorgiu care, încercând să treacă frontul la germani, fusese arestat de militari români. Suveranul, întrebând cine este acest pesonaj, mareșalul sovietic a continuat: „Voi veni numaidecât la aceasta. După ce a fost arestat și predat autorităților (române — *n.n.*) acestea n-au găsit altceva mai bun de făcut decât să-i asigure fără dificultate trecerea la nemți, pentru ca, apoi, să auzim că acest Sângeorgiu a vorbit la radio, în numele guvernului român (referire la guvernul prezidat de Horia Sima — *n.n.*), îndemnând poporul românesc și pe soldații români să treacă de partea inamicului. Am fost foarte surprins când mi s-a spus că mâine, sau zilele acestea (sic!) pe un avion român vor zbura două personalități importante. Eu am pus multă energie ca să pun sub urmărire acest avion. Dar am procedat corect, însărcinând aviația română ca să urmărească acest avion și să-l oblige să aterizeze. Două avioane de vânătoare românești l-au ajuns și

au dat ordin să aterizeze. Drept răspuns, au fost primite cu o salvă de mitralieră. La aceasta, avioanele românești au deschis și ele focul și l-au doborât. Atunci am prins pe neamțul Schmidt, conducătorul organizației fasciste din România (de fapt conducătorul Grupului Etnic German din România — *n.n.*) și pe românul Stoicănescu, unul din conducătorii mișcării legionare din România, și când mi s-a arătat declarația acestor agenți, ei nu au făcut decât să întărească presupunerile pe care le aveam și mi-au mai spus și alte multe lucruri care nu erau deloc liniștitoare. Am fost mirat câți ofițeri, în care aveam încredere, pregăteau o lovitură de stat"[1].

La peste două săptămâni de la această dicuție, L. P. Beria și V. Abakumov i-au trimis lui Stalin un rezumat al interogatoriului luat lui Andreas Schmidt la 22 martie 1945. Potrivit celor declarate de Schmidt la anchetă în România fusese organizat „un complot îndreptat împotriva Uniunii Sovietice" organizat de fruntași ai mișcării legionare (Constantin Stoicănescu, Nicolae Petrașcu), un grup de militari români (între care, generalul Gheorghe Avramescu, fost comandant al Armatei 4, și generalul Dimitrie Coroamă, fost comandant al Divizei de gardă a Palatului regal, indicat greșit în raportul lui Beria și Abakumov, ca „fost mareșal al Curții regale"), și de lideri ai Grupului Etnic German din România[2].

În ce a constat esența acestui plan? Răspunsul îl oferă Horia Sima, conducătorul Mișcării legionare, inițiatoarea, alături de Grupul Etnic German, a acțiunii, destinate să scoată România de sub ocupația sovietică.

---

[1] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, București, 1991, p. 243—244 (Stenograma discuțiilor regelui Mihai cu A.I. Vișinski și R. I. Malinovski, în prezența lui Gh. Tătărescu, 6 martie 1945, orele 21). Problema doborârii avionului în care se afla Andreas Schmidt a fost abordată, în termeni vagi și cu multe incertitudini și în discuția dintre rege și A. I. Vișinski din 1 martie, orele 22, *ibidem*, p. 242.

[2] Interogatoriul lui Andreas Schmidt în Arhivele de Stat ale Federației Ruse (GARF), fond 9 401, Opis 2, dosar 94, f. 184—220. Mulțumesc și pe această cale colegului Ioan Chiper de a-mi fi pus la dispoziție acest document.

Premisa politică a planului o constituia profunda frustrare resimțită de forțele democratice din România, care organizaseră actul de la 23 august 1944 pentru a desprinde țara din orbita Reichului. Ele constataseră că rupturii de Germania îi urmaseră: a) ocupația militară sovietică, însoțită de acte de violență și de jaf; b) dinamizarea — cu spijinul ocupantului — a partidului comunist, o formațiune neînsemnată numeric (circa 1 000 membri la 23 august 1944), dar care încerca acum să-și asigure controlul puterii și c) dezinteresul Marii Britanii și S.U.A. față de soarta democrației în România. Perspectiva ce se contura era sovietizarea țării și, poate chiar, includerea ei în U.R.S.S.

Liderii Mișcării legionare și ai Grupului Etnic German considerau că marea nemulțumire provocată de ocupația sovietică putea fi valorificată politic prin organizarea unei acțiuni de felul celei întreprinse la 23 august 1944, dar îndreptată de astă dată împotriva Uniunii Sovietice. Dacă atunci acțiunea internă beneficiase de ofensiva declanșată de Fronturile 2 și 3 Ucrainene la 20 august (Operația Iași — Chișinău), acum răsturnarea plănuită urma să se realizeze în condițiile unei ofensive a Wehrmachtului. Obiectivul maximal al planului era eliberarea României de sub ocupația sovietică și obținerea unei schimbări radicale în situația de pe frontul sovieto-german; obiectivul minimal era o intervenție engleză (din Grecia) în România pentru a veni în ajutorul aliatului sovietic — aflat în dificultate — ceea ce ar fi însemnat că, și în cazul eșuării acțiunii, s-ar fi asigurat în România o prezență militară occidentală[1].

Hitler s-a lăsat convins de argumentele legionare și, mai ales, de retorica legionară, care înfățișa întreaga operație ca o nouă bătălie de la Câmpiile Catalaunice (înfrângerea lui Attila de către trupele galo-romane ale lui Aetius în 451). Führerul a acceptat cu atât mai lesne acest plan cu cât singurele zăcăminte de petrol de care mai dispunea Germania erau cele din Ungaria, de la Nagykanizsa, și cele din Austria, de la Zistersdorf[2]. La 23 ia-

[1] Vezi, pe larg, Horia Sima, *Pentru ce am pierdut războiul din Răsărit și am căzut în robia comunistă*, Madrid, 1973, p.45.

[2] Georg Meier, *Drama zwischen Budapest und Wien. Der Endkampf der 6. Panzerarmee 1945*, Osnabrück, 1915, p. 22—23, 441.

nuarie 1945, Hitler declara într-o consfătuire la cartierul său general: „O însemnătate de prim rang o au regiunile petrolifere din Ungaria și sursele de petrol de la Viena, deoarece, fără acest petrol, care reprezintă 80% din extracția noastră de petrol, nu putem continua războiul"[1].

Hitler s-a referit direct la ofensiva germană și aluziv la acțiunea din România, în discuția cu Ferenc Szálasi, la 4 decembrie 1944: „În ceea ce privește spațiul de luptă ungar — a spus Führerul — există intenția ca, prin masarea de unități la lacul Balaton, să fie oprită înaintarea rușilor, și prin lovituri ofensive, să se producă inamicului noi pierderi. Astfel de lovituri ar putea fi date fie la vest de Budapesta sau între Dunăre și Tisa ori, în cele din urmă, la est de Tisa. Pentru aceasta ar fi nevoie de 6—8 divizii blindate și 8—12 divizii de infanterie. Pentru această acțiune există mari șanse de succes, mai ales că, după câteva luni de dominație bolșevică, populația din Europa de sud-est se va îndrepta, în același timp, împotriva bolșevicilor"[2]. În nota de conversație se arată că Hitler a revenit, spre sfârșitul discuției cu Szálasi, la „hotărârea fermă de a elibera teritoriul ungar" și a calificat „drept punctul slab al frontului inamic segmentul românesc"[3].

Andreas Hillgruber se întreabă dacă această afirmație are în vedere posibila defecțiune a generalului Gheorghe Avramescu, comandantul Armatei 4 române, sau „moralul de luptă mai scăzut al românilor în comparație cu Armata Roșie"[4].

Este sigur că Horia Sima, comandantul Mișcării legionare și șeful „guvernului național" român de la Viena, spera că generalul Gheorghe Avramescu se va alătura planului de acțiune amintit. Aflat, la 3 noiembrie 1944, în vizită la Grupul de armată „Sud" al generalului Hans Friessner, Sima a comunicat generalului Grolman că se străduia să stabilească legătura cu generalul

---

[1] Mareșal R.L. Malinovski, *Budapest, Vena, Praga*, (în lb. rusă) Moscova, 1965, p. 186.

[2] *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, ed. Andreas Hillgruber, Frankfurt am Main, 1970, p. 531—532.

[3] *Ibidem*, p. 535.

[4] *Ibidem*, p. 536, nota 30.

român, al cărui ginere, locotenentul Ilie-Vlad Sturdza, fiul prințului Mihai Sturdza, ministru de Externe în guvernul lui Sima, trecuse frontul la germani, cu o zi înainte. Se credea atunci că și generalul Avramescu împreună cu familia (care îl însoțea pe front) va imita gestul ginerelui său[1].

Acțiunea avea, așadar, să se sprijine pe legionari, Grupul Etnic German, militari români și militari germani, răzleți de unitățile lor în august 1944 și rămași ascunși în România[2]. Membri ai Mișcării legionare și ai Grupului Etnic German au fost parașutați în România pentru a pregăti condițiile interne, în vederea acțiunii ce urma a fi declanșată concomitent cu ofensiva Wehrmachtului în Ungaria (Operația „Frühlingserwachen").

Știrile sosite din România prin canalele minorității germane erau încurajatoare: ele vorbeau (de pildă, la 3 ianuarie 1945) despre mari nemulțumiri în armată, ca urmare a imixtiunilor sovietice și despre posibilitatea stabilirii de contacte cu personalități politice din partidele democratice[3].

Succesul acțiunii depindea de coordonarea activității politice a partidelor democratice cu aceea a comandanților militari, între care cel mai important — prin funcția deținută — era generalul Gh. Avramescu, comandantul Armatei 4 române. Alarmat de atitudinea pro-legionară a acestuia, șeful său de stat-major, generalul Nicolae Dragomir a cerut „a se lua măsuri imediate contra generalului Avramescu spre a se evita o catastrofă"[4]; generalul Nicolae Dragomir se temea de consecințele pe care conduita generalului Gh. Avramescu ar fi putut să le aibă pentru Armata 4 și — în general — pentru armata română, dacă ea ar fi fost cunoscută de sovietici. Pentru a preîntâmpina o astfel de situație,

---

[1] Arh. St. Buc., Microfilme S.U.A., rola 290 (T 120—1 025), cadrele 405 297—405 298.

[2] Perry Bidiscombe, *Prodding the Russian Bear: Pro-German Resistance in Romania*, în „European History Quarterly", vol. 23 (1993), nr. 2, p. 192 și urm.

[3] Arh. St. Buc., fond citat, cadrul 405 496.

[4] Constantin Sănătescu, *Jurnal*, București, 1993, p. 185. Șeful Secției Informații a Armatei 4, colonelul Grosu a comunicat și el că generalul Avramescu „are o atitudine foarte suspectă" și a lăsat pe Ion Sângeorgiu, care fusese arestat în zona Corpului 2 Armată pe când încerca să treacă în liniile germane, să-și realizeze planul de a fugi la germani, *ibidem*, p. 184.

generalul Avramescu, care atinsese limita de vârstă, a fost rechemat de pe front, comanda Armatei 4 fiind încredințată generalului Nicolae Dăscălescu. La cererea mareșalului R. I. Malinovski, care susținea că în absența generalului Avramescu, Armata 4 nu mai are combativitatea anterioară, el a fost readus la comandă (19 februarie 1945)[1], sovieticii făcându-i chiar propunerea de a deveni prim-minitru[2]. Ignorau încă sovieticii rolul său în acțiunea de eliminare a Armatei Roșii din România sau voiau să cunoască — arătându-i încredere — toate firele acțiunii?

Într-adevăr, sovieticii au depistat pe radiotelegrafistul rețelei subterane — dr. Țăranu de la Timișoara — pe care, sub amenințarea execuției, l-au recrutat în serviciul lor; ei erau astfel în măsură să cunoască toate mișcările legionarilor, etnicilor germani și militarilor români.

În februarie 1945, Andreas Schmidt și Constantin Stoicănescu au hotărât să se întoarcă la Viena, pentru a merge apoi să informeze pe Hitler asupra rezultatelor obținute, având în vedere apropierea începerii ofensivei din Ungaria.

Dr. Țăranu a comunicat sovieticilor amănuntele plecării, astfel că avionul celor doi (pilotat de căpitanul Marinescu) a fost interceptat și doborât, ocupanții lui fiind capturați[3].

Generalul Gh. Avramescu a fost arestat pe front de sovietici la 2 martie, iar a doua zi întreaga sa familie[4].

Întrebarea este dacă această tentativă de scoatere a României de sub ocupația sovietică s-a aflat la originea deciziei lui Stalin de a instala guvernul Groza în România[5]. Sursele de care dispunem până în prezent arată că din ianuarie 1945, după vizita lui Gh. Gheorghiu-Dej la Moscova[6], P.C.R. a început pregătirile în

---

[1] *Ibidem*, p. 189. L Loghin, A. Lupășteanu, C. Ucrain, *Bărbați ai datoriei, 23 august 1944—12 mai 1945. Mic Dicționar*, București, 1985, p. 16.

[2] Interogatoriul lui A. Schmidt, p. 28.

[3] Horia Sima, *Guvernul Național Român de la Viena*, Madrid, 1993, p. 148—150.

[4] Mihai Pelin, *Dosarul Avramescu*, în *Antonescu, mareșalul României și războaiele de reîntregire*, ed. J.C. Drăgan, vol. II, Veneția, 1988, p. 488—490.

[5] P. Bidiscombe, *op. cit.*, p. 219.

[6] Silviu Brucan, *Generația irosită. Memorii*, București, 1992, p. 57 și urm.

vederea acaparării puterii[1], acționând, evident, în spiritul directivelor primite de la Moscova. Luarea puterii de către comuniști, sub egida și cu ajutorul sovieticilor, se înscriu în strategia Uniunii Sovietice de comunizare/sovietizare a țărilor din sfera ei de hegemonie. Din această perspectivă, instalarea guvernului Groza la 6 martie 1945 făcea parte dintr-un plan amplu și nu era o soluție impusă de circumstanțe neașteptate, precum acțiunea subterană antisovietică pregătită de legionari, Grupul Etnic German și câțiva militari români.

Este probabil însă că față de pregătirile de ofensivă ale Wehrmachtului (Operația „Frühlingserwachen", adică ofensiva ce s-a declanșat la 6 martie 1945), Înaltul Comandament Sovietic — întotdeauna precaut — a fost preocupat de eliminarea oricăror surprize prin instituirea unui control total asupra României. Mai târziu, în plină grevă regală, generalul Susaikov a informat pe reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii — Schuyler și Stevenson — că guvernul Groza fusese impus la cererea mareșalului R.I. Malinovski, care se temea de tulburări, în spatele frontului[2].

[1] Vezi, de pildă, stenograma ședinței Consiliului Frontului Național Democrat din 30 ianuarie 1945 în vol. *România. Viața politică în documente. 1945*, coordonator Ioan Scurtu, București, 1994, p. 97 și urm.

[2] Harry Hanak, *The Politics of Impotence: the British observe Romania 6 March 1945 to 30 December 1947* (Comunicare prezentată la Colocviul româno-englez din 1987). Cf. și Florin Constantiniu, *6 martie 1945: există o legătură între instalarea guvernului Groza și ofensiva germană din Ungaria?* în „Revista Istorică, t. 4 (1993), nr. 7—8, p. 779—789.

ÎNCEPUTURILE REZISTENȚEI ANTISOVIETICE ÎN ROMÂNIA (23 AUGUST 1944—6 MARTIE 1945)

GÜNTER KLEIN

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

I. Introducere

În lucrarea istoricului american William McCagg consacrată politicii lui Stalin în perioada 1943—1948 se acordă un loc important împrejurărilor în care a fost instalat în România guvernul dr. Petru Groza la 6 martie 1945[1]. În această perioadă, la sfârșitul anului 1944 — începutul anului 1945, Stalin s-a străduit să ofere aliaților săi occidentali imaginea unui conducător de stat moderat, dispus cooperării și căutând o formulă de conciliere a intereselor divergente ale Moscovei, Londrei și Washingtonului. Acest efort de conciliere sau, mai exact, acest efort al lui Stalin de a apărea conciliant, a fost vizibil mai ales în cursul conferinței de la Yalta din 4—11 februarie 1945.

În lumina acestei politici a Uniunii Sovietice, brutalitatea cu care Moscova a acționat în România spre sfârșitul lui februarie-începutul lui martie 1945 distonează cu această orientare generală a politicii sovietice și evident naște întrebarea de ce Stalin a acționat în chipul acesta brutal în România, mai ales că, prin acordul de procentaj din 9—17 octombrie 1944, România aparținea oricum zonei de influență sovietice[2].

---

[1] William McCagg, *Stalin embattled 1943—1945*, Detroit, 1978.

[2] Albert Resis, *The Churchill-Stalin Secret „Percentage" Agreement on the Balkans, Moscow, October 1944*, în „American Historical Review", 1978, 83, nr. 2, p. 368.

În ce mă privește, din cercetările pe care le-am întreprins până acum cu ajutorul documentelor de arhivă germane, rusești și românești, am ajuns la convingerea că această acțiune a Uniunii Sovietice a fost determinată de un fapt puțin cunoscut, aș spune aproape neabordat de istoriografia română în condițiile regimului comunist. Chiar în lucrările apărute în Occident de-a lungul anilor, aceasta a fost menționată doar în treacăt sau a fost greșit interpretată[1].

Este vorba de o acțiune denumită astăzi în mod convențional „Acțiunea Parașutist" (germ. Fallschirmspringeraktion). Aceasta presupunea conjugarea eforturilor de subminare a controlului sovietic în România (prin cooperarea forțelor politice românești nemulțumite de ocupația sovietică cu Garda de Fier și cu Grupul Etnic German) cu declanșarea unei ofensive germane în zona Dunării mijlocii. Scopul acestor acțiuni conjugate era prăbușirea frontului sovietic în această zonă a Europei și reluarea inițiativei strategice de către Wehrmacht.

Altfel spus, s-a încercat organizarea unui nou 23 august, doar că de această dată el urma să-și aibă tăișul îndreptat împotriva Uniunii Sovietice. Cercurile politico-militare din România implicate în acțiune intenționau înlăturarea dominației sovietice, fie printr-o colaborare cu Reichul, fie pe cale indirectă, prin aducerea forțelor anglo-americane pe teritoriul României în sprijinul Armatei Roșii, care ar fi fost pusă în dificultate de către ofensiva germană. Sovieticii, cum vom vedea mai jos, perfect informați de un agent dublu, au știut de amploarea și periculozitatea acestui plan și s-au decis să impună cu brutalitate un guvern comunist care le garanta pacificarea teritoriilor din spatele frontului.

Desigur, în momentul de față, această prezentare poate surprinde, aș vrea să spun, însă, care sunt temeiurile faptice și documentare pe care se sprijină ipoteza propusă. Subliniez că este vorba de o ipoteză, întrucât ea va avea deplină confirmare abia după cunoașterea tuturor documentelor din arhivele sovietice

[1] Perry Biddiscombe, *Prodding the Russian Bear Pro-German Resistance in Romania, 1944—5*, în „European History Quarterly", 1993, 23, p. 193—232; Peter Gosztony, *Stalinsfremde Heere*, Bonn, 1991.

privind momentul 6 martie 1945. Numai așa se vor putea deslușI definitiv rațiunile care au determinat conduita politică a Moscovei în perioada februarie-martie 1945.

II. Situația internă a României, 23 august 1944 — 6 martie 1945

Insurecția de la 23 august 1944, care a însemnat sfârșitul alianței cu Germania, a fost rezultatul cooperării tuturor partidelor politice (exceptând Garda de Fier). Independent de imaginea pe care o aveau diferitele partide despre aspectul viitor al societății românești, exista un consens al tuturor forțelor politice românești, de la rege până la comuniști, asupra faptului că România trebuie să se desprindă de Germania.

Convingerea că Reichul va pierde războiul și România va trebui să se despartă de Germania pentru a nu o urma în catastrofă a câștigat teren deja în toamna anului 1942. „Germania a pierdut războiul, acum trebuie să ne străduim să nu-l pierdem și pe al nostru"[1]. se pare că a spus mareșalul Antonescu. În special după înfrângerea de la Stalingrad (2 februarie 1943) și eșuarea ofensivei de vară de la Kursk (5 iulie—23 august 1943) faptul acesta a devenit cert.

Formarea coaliției îndreptate împotriva lui Antonescu, respectiv împotriva Reichului, s-a efectuat într-un mod foarte dificil deoarece partidele istorice (Partidul Național Liberal, Partidul Național Țărănesc) priveau Partidul Comunist cu mare rezervă, chiar cu ostilitate. Comuniștii erau socotiți ca fiind coloana a 5-a a Moscovei, iar cu cei 742 de membri de partid nu erau decât un grup marginal, neimportant. Importanța lor politică creștea însă pe măsura înaintării Armatei Roșii.

Atât emisarii partidelor istorice cât și cei trimiși de Antonescu pentru a duce tratative de pace cu Aliații occidentali au fost sfătuiți de către Aliați să se adreseze Moscovei. Faptul acesta i-a

---

[1] Gheorghe Barbul, *Mémorial Antonesco. Le troisème homme de l'Axe*, Paris, 1951, p. 52.

determinat pe factorii politici principali din România să accepte și membrii ai Partidului Comunist în alianța anti-Antonescu. În consecință, la 20 iunie 1944 s-a format Blocul Național Democratic, care cuprindea, pe lângă liberali și țărăniști, reprezentanți social-democrați și comuniști. Acest bloc a format fundamentul politic al insurecției de la 23 august 1944.

Speranța că această coaliție va funcționa și după succesul insurecției s-a dovedit iluzorie. Sprijiniți pe prezența Armatei Roșii, comuniștii au declanșat o adevărată ofensivă pentru a acapara puterea. Dinamismul dovedit de comuniști nu corespundea nici pe departe cu adevăratul lor suport în populație. Faptul acesta a fost posibil deoarece Armata Roșie se amesteca în mod fățiș în politica internă a României, iar la nevoie intervenea deschis în favoarea comuniștilor.

În armistițiul de la 12 septembrie 1944, Înaltul Comandament Aliat a stabilit să fie reprezentat în România în primul rând de Uniunea Sovietică[1]. În consecință ofițerii americani și britanici au jucat numai roluri de figuranți în Comisia Aliată de Control în România. Autoritatea guvernului român a fost tot mai mult subminată de sovietici. După ce eliberarea Ardealului de Nord fusese terminată la 25 octombrie 1944, sovieticii au expulzat toți membrii administrației românești din aceste teritorii. Deoarece armistițiul prevedea anularea Arbitrajului de la Viena și restituirea teritoriilor cedate sau a unei părți din ele, existau temeri la București că sovieticii vor ceda Ungariei o parte a Transilvaniei. Agitația comunistă a produs în țară o stare de tensiune și instabilitate. Asediul și ocuparea de prefecturi în întreaga țară au dus la un adevărat dualism al puterii. La 24 februarie 1945 comuniștii au organizat o mare manifestație unde au provocat acte de violență care s-au soldat cu morți și răniți. Premierul, generalul Nicolae Rădescu, a fost învinuit de comuniști de a fi dat ordinul să se tragă în mulțime. În realitate focul fusese deschis de agenți comuniști[2]. Criza politică care a fost declanșată

[1] *23 August 1944. Documente*, vol.2, București, 1984, p. 707—711.

[2] Dinu C. Giurescu, *Romania's Communist Takeover: The Rădescu Government*, New York, 1994, p. 51—58.

de evenimentele de la 24 februarie 1945 a avut un sfârșit după ce regele a cedat masivelor presiuni exercitate asupra sa de Vîșinski și l-a numit pe dr. Petru Groza prim-ministru în fruntea unui guvern dominat de comuniști.

Deja în toamna anului 1944 liderii partidelor istorice erau conștienți de situația tragică în care se afla țara. „Acordul de procentaj" rămăsese bineînțeles secret și reprezentanții puterilor occidentale la București se grăbeau să-l asigure pe Iuliu Maniu că Occidentul nu este nicidecum dezinteresat de soarta României[1]. Aceste declarații contrastau cu realitatea. Într-o convorbire cu un jurnalist elvețian Iuliu Maniu a declarat că s-a înșelat în august 1944 crezând că România avea de ales între germani și puterile aliate, în realitate a avut doar alegerea între germani și ruși. Liderul țărăniștilor vedea viitorul țării într-o lumină foarte sumbră[2]. Evenimentele de mai târziu aveau să-i dea dreptate.

III. Germania și România după 23 august 1944

Înainte de a descrie încercările Germaniei de a redobândi controlul asupra României, este absolut necesar a arăta importanța pe care o avea România pentru Reich înaintea insurecției de la 23 august 1944. Pentru Germania, România era de o importanță eminentă din două puncte de vedere. Din punct de vedere strategic existau în acest spațiu două linii naturale de apărare. Prima era linia Carpații Orientali-Focșani-Nămoloasa-Brăila sau Focșani-Nămoloasa-Galați-cursul inferior al Dunării cu ajutorul căreia i se putea bara Armatei Roșii accesul spre Peninsula Balcanică. A doua era arcul carpatin, care trebuia trecut pentru a ajunge în Câmpia Panonică, respectiv în Europa Centrală. De o importanță și mai mare pentru Wehrmacht erau câmpurile de petrol de la Ploiești care alimentau cu carburant cea mai mare parte a armatei germane. Deși germanii făcuseră între timp

[1] Ivor Porter, *Operația Autonomous*, București, 1991, p. 300.
[2] Dietrich Bretholz, *Ich sah sie stürzen*, Wien, 1955, p. 89—90.

B.C. ... EMINESCU" IAȘI

progrese mari la producția de benzină pe bază de cărbune, cantitățile produse nu ajungeau nici pe departe pentru a satisface cerințele armatei. Importanța câmpurilor de petrol de la Ploiești a fost subliniată mereu de demnitarii celui de-al Treilea Reich. La 7 noiembrie 1943, unul dintre ei, generalul Jodl, menționa în prezența gauleiterilor Partidului Național Socialist că o pierdere a câmpurilor de petrol de la Ploiești ar fi mortală pentru Reich. Hitler, la rândul său, a subliniat importanța petrolului de la Ploiești pentru Germania într-o convorbire avută cu generalul Gerstenberg, șeful misiunii aviatice germane în România, în august 1944, spunând că fără petrolul românesc Germania va pierde cu siguranță războiul. Fără petrolul de la Ploiești, noile tipuri de avioane și tancuri, superioare din punct de vedere tehnic, introduse în 1944/45, nu mai aveau nici o valoare și nu mai puteau schimba soarta războiului așa cum sperau germanii.

Cât de disperată a fost situația Germaniei privind aprovizionarea cu carburant după 23 august 1944 reiese dintr-un raport secret înaintat OKW-ului la 13 octombrie 1944. Conform acestui raport, producția de carburant din octombrie, comparată cu producția ultimei luni „normale" (aprilie 1944), adică înaintea pierderii Ploieștiului, a scăzut cu 95% la cherozină, cu 61% la benzină și 40% la motorină[1]. Din memoriile lui Albert Speer, ministrul responsabil cu dotarea armatei, aflăm că în toamna lui 1944, din lipsă de carburant, aviația germană era aproape paralizată, iar armata terestră în cea mai mare parte imobilizată[2]. După pierderea câmpurilor de petrol din România, Germaniei îi rămăseseră doar regiunile petrolifere de la Nagykanizsa în Ungaria și Zistersdorf în Austria, cu o producție mult prea mică pentru a aproviziona Wehrmachtul. Din cauza aceasta, câmpurile de la Ploiești trebuiau recucerite, căci fără petrolul românesc războiul era ca și pierdut pentru Germania.

În aceste condiții, germanii, care nu mai aveau de ales, au fost de acord să accepte planurile legionarilor români — care

[1] Bundesarchiv Miltärarchiv (BAMA) Freiburg, RW 19/3168, Beitrag zum Monatsbericht 13.10.44 (geheim).

[2] Albert Speer, *Erinnerungen*, Frankfurt/Main, 1968, p. 414—415.

între timp formaseră un guvern în exil la Viena[1] — deși la început realizarea lor nu părea posibilă.

IV. Armata germană și planurile legionarilor de a recuceri câmpurile de petrol românești

Iată ce ne relatează Horia Sima[2], în memoriile sale[3], despre aceste planuri: „La o scrisoare a lui Hitler, prin care îmi cerea să opresc înaintarea Sovietelor prin pasurile Carpaților, cu ajutorul legionarilor, i-am răspuns explicându-i imposibilitatea acestui plan, deoarece îmi lipsea teritoriul de recrutare. În locul acestei soluții tardive, i-am propus Führerului un alt plan, care consta dintr-un 23 August invers, al cărui obiectiv era ca să determinăm o parte a armatei române aflate pe frontul din Transilvania, înaintând spre Ungaria, să se asocieze armatei germane și împreună să prindă la mijloc diviziile sovietice. Pentru realizarea acestui plan dispun de cel mai bun cap politic al Mișcării, Constantin Stoicănescu, pe care îl cred capabil să ducă la bun sfârșit această operație, destinată să surprindă pe Ruși în

---

[1] Guvernul legionar de la Viena a fost alcătuit la 10 decembrie 1944. Era vorba de un guvern fantomă, recunoscut doar de patru țări (Japonia, Germania și sateliții acesteia din urmă, Slovacia și Croația).

[2] Horia Sima se afla încă din anul 1941 în Germania, unde reușise să se refugieze cu ajutorul SD-ului, după tentativa eșuată a legionarilor de a prelua puterea în România. A fost internat împreună cu alți legionari în lagărul Berkenbrück, lângă Rostock. Germanii au refuzat cererea autorităților de la București de a-l trimite în România, unde fusese condamnat la moarte în contumacie pentru înaltă trădare. În anul 1943 încearcă să evadeze, dar este arestat de germani și internat în lagărul de concentrare Dachau, unde beneficiază de un tratament privilegiat. După 23 august 1944 este eliberat din lagăr, în scopul de a fi folosit de germani împotriva noului guvern de la București. Se pare, însă, că germanii nu aveau prea multă încredere în Horia Sima, așa cum reiese dintr-o telegramă expediată de trimisul Altenburg din Viena la 25 septembrie 1944: „Ar trebui format un guvern național român. A-l lăsa pe Horia Sima singur sau un cabinet format numai din legionari să vorbească în numele României naționale înseamnă prea puțin pe lungă durată". (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bonn (PA), Inland II g 427 (Inl II 584 g. Rs.), E 025405.

[3] Horia Sima, *Guvernul Național Român de la Viena*, Madrid, 1993, p. 143—152.

înaintarea lor spre Ungaria. Hitler a fost de acord cu acest plan și Stoicănescu a pornit spre țară"[1].

Pentru a nu periclita acest plan, germanii au întrerupt toate acțiunile de comando din România. Într-o telegramă de la 3 noiembrie 1944 adresată Ministerului de Externe de către statul major al grupului de armate sud (Heeresgruppe Süd) se relatau următoarele: „Horia Sima s-a aflat la cartierul grupului de armate sud. El a subliniat că toate forțele din spațiul românesc ar trebui unite [...] În situația actuală grupul de armate, Abwehrul, SS-ul și Grupul Etnic German acționează în mod paralel, fără coordonare [...] Acțiuni mai mici nu ar provoca decât represalii din partea sovieticilor, ar micșora numărul cercurilor care participă la rezistență și ar îngreuna în mod substanțial organizarea unei ample mișcări de rezistență"[2].

Deci Stoicănescu a pornit spre România, a ajuns la Târgu Mureș unde s-a lăsat „depășit" de Armata Roșie pentru a se strecura astfel în spatele frontului, unde a luat legătura cu cercurile politice și militare nemulțumite de ocupația sovietică[3]. Și germanii încercaseră între timp să intre în legătură cu aceste cercuri, însă fără succes, după cum relata secretarul de legație Altenburg din Ministerul de Externe: „Până acum nu am găsit pe nimeni care ar coopera cu noi [...] În cazul politicienilor, aceasta se va schimba foarte repede [...] Din păcate ne lipsesc deocamdată generali și aș fi foarte recunoscător dacă mi s-ar relata unde se află generalii Dragalina și Abramescu[4], care conform unor informații ar fi încercat să treacă de partea noastră"[5].

Între timp, germanii începuseră la Viena instrucția unor grupuri de parașutiști în cadrul școlii de comando a SS-ului (Jagdverband Südost), care urmau să fie parașutați în România pentru a-l ajuta pe Stoicănescu la realizarea planului. Grupurile

---

[1] Horia Sima, *op. cit.*, p. 143.

[2] Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bonn, (PA), Inland II g 427 (Inland II 715 g.Rs.) geheime Kommandosache.

[3] Horia Sima, *op. cit.*, p. 146.

[4] Adică Avramescu.

[5] Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bonn, (PA), Inland II g 427 (Inl. II 584) E 025405.

de parașutiști erau compuse din membri ai Grupului Etnic German din România și legionari. Instrucția a fost foarte scurtă, fără nici o pregătire specială, doar cu cunoștințe sumare de parașutare[1], iar conform tuturor relatărilor supraviețuitorilor acestei „Acțiuni Parașutist", ei nu au fost instruiți pentru a începe un război de guerrillă[2] în România, ci pentru a colabora la realizarea unui plan mult mai amplu. De altfel și SD-ul era împotriva oricărei acțiuni de guerrillă, cum reiese dintr-o scrisoare de la 9 octombrie 1944: „...Brigadeführerul Schellenberg este de părere că etnicii germani din România să nu fie folosiți într-un război de partizani în România sau în regiunile locuite de etnici germani, fiindcă în ambele cazuri trebuie avute în vedere represaliile, care ar putea duce până la distrugerea fizică a populației germane din aceste regiuni..."[3].

La începutul lui noiembrie 1944 s-au efectuat primele parașutări în România. Operația „Gemsbock" începuse. Primul și cel mai important grup era compus din șeful Grupului Etnic German, Andreas Schmidt[4], și un număr de opt legionari între care Nicolae Petrașcu, șeful grupului, Nistor Chioreanu, fostul șef al regiunii Ardealul de sud și Ilie Colhon, șef al județului Alba[5].

---

[1] Horia Sima, *op. cit.*, p. 38.

[2] Relatare făcută la conferința organizată de „Arbeitsgemeinschaft für südostdeutsche Volks- und Heimatforschung" la Marburg (22/23 noiembrie 1969) de Willi Deppner, în *Südostdeutsches Kulturwerk*, München, vol. 3.1.1., p. 5398; relatare identică a lui Josef „Sepp" Komanschek la conferința aceleiași organizații la Sindelfingen (13/14 martie 1971), în *Südostdeutsches Kulturwerk*, München, vol. 3.1.4., p. 5933.

[3] Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bonn, (PA), Inland II g 260 (Inland II 593 g.Rs. II), E 025340; Deci un „Kleinkrieg" (Biddiscombe, *op. cit.*, p. 194) nu a fost planificat.

[4] Andreas Schmidt (1912—1948?), „tânăr ultra-nazist fanatic" (Heinz Höhne, *Der Orden unter dem Totenkopf. Die Geschichte der SS*, München, 1984, p. 425), originar din Mănărade, lângă Blaj, căsătorit cu fiica generalului SS Gottlob Berger. În anul 1940 este numit șef al Grupului Etnic German. În această calitate, a rupt tradiția interbelică a colaborării politice a minorității germane cu statul român, impunând acestei relații un caracter de confruntare, determinat de intenția sa de a forma din Grupul Etnic German un fel de stat în stat. A propagat ideea înrolării etnicilor germani în trupele SS. Actul de la 23 august 1944 îl surprinde în Germania, unde acceptă să ia parte la acțiunea plănuită de Horia Sima.

[5] Horia Sima, *op. cit.*, p. 38.

Grupul Schmidt/Petrașcu urma să fie parașutat în regiunea Sibiului, dar din cauza unui defect tehnic al avionului au fost nevoiți să aterizeze în Ungaria în spatele liniilor sovietice[1]. Cea mai mare parte a grupului a reușit să traverseze liniile sovietice și a ajuns în România. Până în februarie 1945 au fost parașutate alte patru grupuri în Ardeal și Banat, ultimul fiind grupul lui Josef „Sepp" Komanschek, în ianuarie 1945 în Munții Banatului. Toate grupurile au fost echipate cu arme de foc, nu însă și cu material explozibil, pentru a întreprinde acțiuni de sabotaj și dispuneau de mari sume de bani (lei și valută), respectiv monede de aur[2]. Fiecare grup dispunea inițial de un radiotelegrafist. Radiotelegrafistul grupului Schmidt/Petrașcu murise în Ungaria, așa încât nu s-a putut lua legătura cu Germania decât după sosirea grupului lui Willi Depner la sfârșitul lui decembrie 1944[3]. Deoarece existau în continuare dificultăți cu transmiterea informațiilor în Germania, la solicitarea Berlinului s-a recurs la serviciile unui radiotelegrafist al Abwehrului, un oarecare Dr. Țăranu. Faptul va avea, cum vom vedea mai jos, urmări fatale pentru întreaga acțiune.

În afară de agenții parașutați în țară, germanii mai dispuneau în România de un grup de agenți SD care nu fuseseră descoperiți de sovietici după 23 august 1944. Agenții Abwehrului fuseseră descoperiți deoarece în legația germană s-a aflat o listă cu numele tuturor agenților Abwehr din România și o listă a conturilor bancare folosite de aceștia, liste care au căzut în mâna sovieticilor[4]. După insurecția de la 23 august, doctorul Țăranu a încercat să se folosească în continuare de conturile Abwehrului,

---

[1] Notă pentru ministrul de Externe din 19 noiembrie 1944, Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bonn, (PA), Inland II g 260 (Inl. II 707 g Rs) E 473958.

[2] Relatarea lui Fritz Cloos la conferința de la Marburg (22/23 noiembrie 1969), în „Südostdeutsches Kulturwerk", München, vol. 3.1.1., p. 5385.

[3] Relatarea lui Willi Depner la conferința de la Marburg (22/23 noiembrie 1969), în „Südostdeutsches Kulturwerk", München, vol. 3.1.1., p. 5397.

[4] Relatare a lui Samuel Liebhardt (membru al grupului SD) la conferința de la Marburg (22/23 noiembrie 1969), în Südostdeutsches Kulturwerk", München, vol. 3.1.1., p. 5400; Horia Sima, *op. cit.*, p. 147—148.

dar a fost arestat de sovietici împreună cu un alt agent al Abwehrului pe nume Oschanetzki, după care a fost „întors"[1].

Sovieticii știau de prezența grupului de agenți SD în România, însă nu le cunoșteau numele. Cu ajutorul lui Țăranu au fost însă perfect informați în foarte scurt timp. Agenții SD veniseră în țară în anul 1943 deghizați în membri ai misiunii de aviație germane. Grupul era condus de Roland Gunne și avea misiunea de a împiedica acțiuni de sabotaj împotriva câmpurilor de petrol de la Ploiești[2].

După 23 august, Gunne a fost luat prizonier, însă a reușit să evadeze. Aflând de prezența lui Andreas Schmidt în țară s-a întâlnit cu el la Sibiu în noiembrie 1944. Întâlnirea a avut loc în casa unui ofițer al marinei românești, Eugen Dahinten, de față fiind, pe lângă Andreas Schmidt, Fritz Cloos, Nistor Chioreanu, Nicolae Petrașcu și Constantin Stoicănescu[3]. Aici s-au făcut primele legături cu cercuri din armata română nemulțumite de ocupația sovietică.

Germanilor le devenise cunoscută între timp starea de spirit a unei părți a corpului ofițeresc român. Ilie Vlad Sturdza, fiul ministrului de Externe al guvernului legionar de la Viena, prințul Mihai Sturdza, care era totodată și ginerele generalului Avramescu, comandantul Armatei a 4-a în Ungaria, trecuseră frontul la începutul lunii noiembrie 1944 pentru a-i informa despre dispo-ziția la colaborare a generalului Avramescu[4]. Un raport mai detaliat l-a furnizat agentul SD Robert Kurz (nume conspirativ „Kellner"), care trecuse liniile românești pe la Armata a 4-a la sfârșitul lui decembrie 1944 împreună cu profesorul Ion Sângeorgiu. Iată ce aflăm din acest raport, păstrat în Arhiva

---

[1] Relatarea lui Samuel Liebhardt la conferința de la Marburg (22/23 noiembrie 1969), în „Südostdeutsches Kulturwerk", München, vol. 3.1.1., p. 5400—5401.

[2] Interviu cu Samuel Liebhardt, 1 decembrie 1994.

[3] Interviu cu Fritz Cloos, 26 martie 1994; Raportul prezentat lui Stalin de Beria și Abakumov la 22 martie 1945 în Arhiva de Stat al Federației Ruse (GARF), Moscova, fond 9401, dosar 94, p. 175.

[4] Politisches Archiv des Ausvärtigen Amtes, Bonn, (PA), Inland II g, 405298; Michel Sturdza, *The Suicide of Europe. Memoirs of Prince Michael Sturdza, former Foreign Minister of Rumania*, Boston, 1968, p. 260.

Institutului de Istorie Contemporană din München: „...Încă în luna septembrie cea mai mare parte a românilor era împotriva germanilor. Acest lucru s-a schimbat în mod radical în luna octombrie iar la sfârșitul lunii noiembrie cea mai mare parte a românilor avea o atitudine antirusească[...][1]. [...] Maniu și Brătianu nu mai joacă nici un rol, regele este practic un prizonier și se află păzit de o gardă engleză la Sinaia[2] [...] O parte a grupurilor politice mai are speranțe în Anglia (deși recunoaște că speranțele sunt foarte mici), o altă parte speră în victoria Germaniei, deși se teme că Germania se va răzbuna. Toată lume ascultă postul de radio Dunărea, așa cum asculta înainte radio Londra[3]. [...] Pentru a-i combate pe ruși aș propune luarea legăturii cu comandanții armatelor românești din Ungaria pentru a-i convinge să deschidă frontul la momentul oportun. După părerea mea — în urma unei experiențe de trei luni în România de după 23 august și o lună în spatele frontului rusesc — totul este posibil din punct de vedere românesc"[4].

La 3 ianuarie 1945 germanii află prin legături radio că Willi Depner a ajuns cu bine în România și se va întâlni cu Andreas Schmidt[5]. Într-o notă de la 9 ianuarie 1945, Standartenführerul Brandt se plânge șefului SD-ului că la Berlin circulă zvonul că Andreas Schmidt s-ar afla la Sibiu și propune ideea Reichsführerului SS, adică a lui Himmler, de a se răspândi zvonul că Andreas Schmidt ar fi murit[6].

Ce s-a întâmplat între timp în România? Conform memoriilor lui Horia Sima „Stoicănescu întocmise un dispozitiv de luptă contra Sovietelor, fără exagerare monumental. Reușise să cointereseze la planul lui cercuri militare de prim rang, dar și cadre politice ce dețineau funcțiuni importante în Stat. Pătrunsese în locuri unde nimeni nu s-a așteptat. Ajunsese să aibă acces până

---

[1] Institut für Zeitgeschichte, München, RFSS/Pers. Stab, MA-289, p. 0386.
[2] Ibidem, p. 0390.
[3] Ibidem, p. 0392
[4] Ibidem, p. 0395
[5] Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bonn, (PA), Inland II g 427, 405469.
[6] Institut für Zeitgeschichte, München, RFSS/Pers. Stab, MA-332, p. 6849.

la generalul Rădescu, președintele Consiliului de Miniștri. N-am auzit să fi luat contact cu partidele politice, cari, de altminteri, își pierduseră influența în stat"[1]. Mai departe aflăm: „Pe plan operativ, Stoicănescu își câștigase un aliat prețios în persoana Generalului Avramescu. [...] Acesta era de acord să intre în acțiune contra Rușilor, dacă Germanii vor întreprinde o ofensivă de pe pozițiile ce le vor deține în momentul cuvenit. O puternică ofensivă era condiția pusă de Generalul Avramescu ca el să întoarcă armele contra contropitorului. Această cerere s-a transmis peste linia frontului prin curier și a ajuns la Marele Cartier al Führerului. Hitler a aprobat planul și în acest scop a deplasat în regiunea Balaton faimoasa Divizie Blindată a lui Sepp Dietrich, deși avea nevoie de ea în răsărit, pentru a opri ofensiva sovietică dezlănțuită la 12 Ianuarie 1945"[2].[...]

„Pe plan militar, Stoicănescu mai dispunea de un punct de sprijin important. Își întinsese relațiile la Marele Stat Major al Armatei Române de la București. Șeful Statului Major era Generalul Bratan. Acesta era dispus să intre în acțiune, cu mijloacele de care dispunea la Centru, în eventualitatea unei schimbări de front, sub comanda Generalului Avramescu"[3].[...] „Cel mai apropiat colaborator al lui Stoicănescu era Profesorul de ebraică de la Facultatea de Teologie din București, Georgescu. Cu ajutorul acestuia, mai puțin cunoscut, Stoicănescu a înnodat fire la multe oficialități, ajungând până la cabinetul Generalului Rădescu. Președintele de Consiliu nu cunoștea planul Stoicănescu, dar înclina spre o soluție de forță contra ocupantului comunist, cu ajutorul maselor populare"[4].

Dintr-o notă pentru ministrul de Externe german de la 23 ianuarie 1945 aflăm următoarele: „...Andreas Schmidt va sosi în zilele următoare la bordul unui avion românesc pentru a raporta despre situația din România..."[5].

---

[1] Horia Sima, *op. cit.*, p. 146.
[2] Ibidem.
[3] Ibidem.
[4] Ibidem.
[5] Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bonn, (PA), Inland II g 427, Vorg, Inl. II C99/45; Gesandter von Altenburg an von Ribbentrop.

La 27 ianuarie consilierul de legație Wagner îi raportează lui von Ribbentrop: „Andreas Schmidt va sosi la Wiener Neustadt la bordul unui bombardier românesc. Obergruppenführerul Berger a căzut de acord cu mareșalul Reichului ca aviația germană să ajute la aterizare. Schmidt a anunțat că va aduce informații foarte interesante din România și anume detalii despre lovitura de stat și situația actuală..."[1].

Deci la București terenul părea a fi pregătit. „Pregătirile pentru plecarea lui Andreas Schmidt și a lui Stoicănescu cu ajutorul cercurilor de ofițeri români au fost terminate. Intrasem în legătură cu generalul de armată Avramescu care comanda Armata a 4-a românească în Ungaria de nord și Slovacia. Schmidt m-a numit locțiitor al său în România și a anunțat printr-un mesaj radio sosirea sa la Wiener Neustadt la sfârșitul lui ianuarie 1945"[2].

La bordul avionului se aflau, pe lângă Andreas Schmidt, Constantin Stoicănescu și Roland Gunne. Avionul a decolat la Brașov și a aterizat la Oradea din cauza unui defect tehnic. La Oradea, Gunne s-a despărțit de Schmidt și Stoicănescu din motive necunoscute până astăzi. Schmidt și Stoicănescu și-au continuat drumul spre Viena, însă avionul lor a fost interceptat de avioane de vânătoare românești în apropiere de Debrețin unde a fost forțat să aterizeze. Schmidt și Stoicănescu, ambii grav răniți, au fost arestați și predați sovieticilor care i-au transportat în Uniunea Sovietică. Românii fuseseră înștiințați de sovietici, care erau perfect informați de agentul dublu, doctorul Țăranu[3].

Generalului Avramescu i-au întins sovieticii o capcană. După ce fusese destituit de la comanda Armatei a 4-a, la 11 ianuarie 1945, a fost rechemat în această funcție la insistența sovieticilor și a preluat din nou comanda acestei armate la 19 februarie

---

[1] Ibidem.

[2] Karl M. Reinerth, Fritz Cloos, *Zur Geschichte der Deutschen in Rumänien 1935—1945. Beitäge und Berichte*, Bad Tölz, 1988, p. 235.

[3] În raportul deja citat, înaintat de Beria și Abakumov lui Stalin, alături de numele Țăranu este adăugat cu creionul textul „...", adică „agentul nostru". Arhiva de Stat a Federației Ruse (GARF), Moscova, fond 9401, dosar 94, p. 175.

1945[1]. Deoarece era evident că Avramescu continua să pună în acțiune planul stabilit cu Stoicănescu, a fost arestat de serviciul de contraspionaj al armatei sovietice „Smerș" la 3 martie împreună cu familia sa[2]. La această dată a fost arestat și generalul Dragomir, șeful statului major al Armatei a 4-a, care se pare că nu fusese de acord cu planurile lui Avramescu și îi înștiințase pe sovietici despre uneltirile acestuia[3]. La 3 martie 1945 se pierde urma generalului Avramescu. Conform raportului prezentat lui Stalin de Beria și Abakumov, se pare că a fost ucis la un atac aerian german în Ungaria[4].

Într-o telegramă de presă din România ziarul sovietic „Izvestia" publică la 5 martie 1945 următoarele: „...Rădescu nu a fost în stare să asigure liniștea și ordinea în spatele frontului. Rădescu a împiedicat arestarea legionarilor și fasciștilor. [...] Obrăznicia legionarilor a mers așa de departe încât au confiscat avioane românești și au transportat în Germania cetățeni germani care se aflau în România. Un astfel de avion cu fasciști germani la bord a fost doborât la Debrețin la 9 februarie..."[5].

După instaurarea guvernului Groza la 6 martie 1945, mareșalul Malinovski și Vîșinski au fost primiți în aceeași zi în audiență de regele Mihai. Cu această ocazie Malinovski i-ar fi spus regelui, așa cum acesta din urmă ne relatează: „... Am prins pe neamțul Schmidt, conducătorul organizației fasciste din România și pe românul Stoicănescu, unul din conducătorii mișcării legionare din România, și când mi s-a arătat declarația acestor agenți, ei nu au făcut decât să întărească presupunerile pe care le aveam, și mi-au mai spus și alte lucruri care nu erau deloc liniștitoare. Am fost mirat câți ofițeri în care aveam încredere, pregăteau o

---

[1] Constantin Sănătescu, *Jurnal*, București, 1993, p. 189.

[2] Arhiva de Stat a Federației Ruse (GARF), Moscova, fond 9401, d. 94, p. 176; de asemenea Gheorghe Magherescu, *Cu divizia 8 Cavalerie în Vest. Amintiri din război 1 ianuarie—11 mai 1945*, București, 1991, p. 123.

[3] Gh. Magherescu, *op. cit.*, p. 123.

[4] Arhiva de Stat a Federației Ruse (GARF), Moscova, fond 9401, d. 94, p. 176.

[5] Bundesarchiv, Koblenz, Pressestelle RSHA (Vertrauliche Mitteilungen), RS 58/528, Fiche 7, März 1945.

lovitură de stat. Eu nu cred că Majestății Sale i-ar fi convenit această lovitură de stat"[1].

Din raportul prezentat lui Stalin la 22 martie 1945 reiese că pe lângă generalul Avramescu au mai fost implicați în acțiunea descrisă mai sus generalii Coroamă, Borcescu, Mitrea, Dragalina, Sănătescu și amiralul Gheorghiu[2].

Germanii se pare că au crezut în continuare în planul lui Stoicănescu. Pentru acest scop a fost adusă în Ungaria armata a 6-a de tancuri SS, împotriva voinței marelui stat major german, care vroia să folosească această armată la apărarea Berlinului, sovieticii aflându-se pe Odra la numai 60 km de Berlin. Hitler a dispus ca operația „Frühlingserwachen" să fie efectuată în Ungaria în zona Balaton-Velence. Cât de mari erau speranțele pe care le aveau germanii, reiese din jurnalul lui Goebbels, care nota la 3 martie 1945... „Dacă totul merge bine, ar fi de așteptat un succes enorm"[3]. Soldaților germani care participau la această ofensivă li s-a spus să facă Führerului cadou de ziua sa, adică la 20 aprilie, câmpurile de petrol de la Ploiești[4]. Acest optimism, aflat în contradicție absolută cu realitatea militară, își poate găsi explicația doar dacă îl punem în legătură cu acțiunile lui Stoicănescu. Fără dobândirea colaborării armatelor române din Ungaria, planurile de recucerire a spațiului dunărean controlat de sovietici erau nerealiste.

La 6 martie 1945 a început ultima mare ofensivă a armatei germane. Cunoscând intențiile germanilor, sovieticii s-au pregătit din timp, astfel încât succesul ofensivei a fost minim după cum relatează un raport secret al conducerii Wehrmachtului[5].

---

[1] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, București, 1991, p. 243—244.

[2] Arhiva de Stat a Federației Ruse (GARF), Moscova, fond 9401, d. 94, p. 174—175.

[3] Joseph Goebbels, *Tagebücher*, vol. 5, *1934–1945*, München, 1992, p. 2132.

[4] Wolfgang Paul, *Der Endkampf um Deutschland*, Esslingen am Neckar, 1976, p. 185; identic Erich Kern, *Die letzt Schlacht*, Göttingen, 1960, p. 243.

[5] *Die geheimen Tagesberichte der deutschen Wehrmachtführung im Zweiten Weltkrieg 1939—1945*. Ed. Kurt Mehner, Osnabrück 1984, vol. 12, *1 ianuarie 1945—9 mai 1945*, p. 257.

V. Concluzie

Chiar dacă amploarea planurilor și acțiunilor vizând o răsturnare politică și militară antisovietică în România nu a fost atât de mare cum o descrie Horia Sima, acestea au fost folosite ca pretext de către sovietici pentru a proceda cu grabă și brutalitate, așa cum am arătat mai sus, la instalarea guvernului Groza, care, din punctul lor de vedere, le garanta siguranța spatelui frontului.

Care a fost soarta ulterioară a principalelor personaje implicate în această acțiune eșuată de rezistență antisovietică? Generalul Avramescu, în jurul căruia s-au strâns speranțele acțiunilor militare, a dispărut în Ungaria în condițiile arătate deja. Andreas Schmidt, rănit, arestat de sovietici, a fost dus imediat după arestare la Moscova; în timpul interogatoriilor el va răspunde constant că nu cunoaște detaliile planului și că omul-cheie ar fi fost Stoicănescu[1]. A murit în 1948, în lagărul Workuta, în circumstanțe încă neclarificate[2]. Urma lui Stoicănescu se pierde la Moscova. Din raportul prezentat lui Stalin la 22 martie 1945, el se afla grav rănit în spitalul închisorii Butîrka din Moscova[3]. Alți participanți direcți la „Acțiunea Parașutist" fie au avut aceeași soartă cu cei doi amintiți, fie au fost închiși în închisorile comuniste din România. Puțini vor supraviețui.

[1] Arhiva de Stat a Federației Ruse (GARF), Moscova, fond 9401, d. 94, p. 208—212.

[2] Interviu cu Samuel Liebhardt la 1 decembrie 1994 (Liebhardt s-a aflat în același lagăr la data morții lui Schmidt).

[3] Arhiva de Stat a Federației Ruse (GARF), Moscova, fond 9401, d. 94, p. 175.

STAREA DE SPIRIT DIN ROMÂNIA LA ÎNCEPUTUL ANULUI 1945

NATALIA TAMPA

La începutul anului 1945 România se afla într-o situație deosebit de grea. Armata lupta încă din 24 august 1944 alături de Națiunile Unite împotriva Germaniei hitleriste, ceea ce însemna un efort imens, având în vedere că țara noastră se afla în război de trei ani și jumătate, perioadă în care suferise mari pierderi umane și materiale.

Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, despre ale cărei condiții Departamentul de Stat al S.U.A. spunea că „sunt mai ales rusești; ele nu sunt nici Aliate nici tripartite", a însemnat de fapt trecerea României sub ocupația rusească. Pe lângă efortul imens pe care România îl făcea pentru sprijinirea frontului, ea trebuia să dea Uniunii Sovietice o mare parte din bogățiile ei naturale și din producția industrială și agricolă, ceea ce producea mare îngrijorare și nemulțumire în rândul populației.

Pe teritoriul unor județe, cum au fost Dolj, Romanați, Ilfov, s-au răspândit manifeste intitulate „Ostași, plugari români" în care era demascată această adevărată jefuire a țării. „Toată recolta anului acesta, atât de bogată, — se scria în manifestul amintit — dar și cea din anul trecut, care încă geme prin hambare, ia acum

calea grăbită spre sovietici"[1]. La aceasta se adăugau jafurile și abuzurile practicate de soldații sovietici care treceau pe teritoriul României, sau care staționau aici conform prevederilor Convenției de armistițiu. Numeroase rapoarte și note informative ale organelor competente menționează asemenea cazuri. Populația din Râmnicu Vâlcea, se scria într-un astfel de raport — „mai trăiește încă clipe de groază din cauza abuzurilor ce s-au comis de către ostașii sovietici, care au ridicat cu forța, sub amenințarea cu armele, bunurile locuitorilor. În drumul lor au jefuit chiar și bisericile. S-au semnalat grupe de câte 30—40 de soldați sovietici care sar din trenuri prin gări, pătrund în comunele din apropiere și se dedau la jafuri"[2]. Din această cauză „populația este îngrijorată iar sătenii, de teamă să nu li se ia vitele, cu multă precauțiune îndrăznesc să iasă la munca câmpului"[3]. Locuitorii nu vor să reclame aceste jafuri „fiindu-le teamă, însă verbal se exprimă unii față de alții"[4].

Unele comandamente militare sovietice, depășind prevederile Convenției de armistițiu, săvârșeau acte de imixtiune în administrația românească. Astfel, pe teritoriul județului Putna, comandamentul militar sovietic din orașul Focșani, „controlează întreaga activitate publică și dă dispoziții cu privire la instalarea primarilor, aplicarea de amenzi, rechiziții de alimente"[5].

În această perioadă economia României era dezorganizată, multe întreprinderi fuseseră distruse, comerțul se afla în mâna speculanților. La sate foarte mulți țărani nu aveau pământ sau aveau insuficient, lipseau vitele și atelajele datorită rechizițiilor pentru front. Pe teritoriul județului Tecuci, se scria într-o notă informativă din 28 februarie 1945, „se simte lipsa cumplită a articolelor de primă necesitate și în special a articolelor de băcănie"[6]. Populația din orașul Rădăuți „manifestă îngrijorare pe

---

[1] Arhivele Statului București (în continuare Arh. St. Buc.), fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 41/1944, f. 3.

[2] Arh. St. Buc., fond Insp. Gen. al Jandarmeriei, dos. 57/1944, f. 199.

[3] Arh. St. Buc., fond Insp. Gen. al Jandarmeriei, dos. 112/1944, f. 38.

[4] Arh. St. Buc., fond Insp. Gen. al Jandarmeriei, dos. 104/1944, f. 221.

[5] Arh. St. Buc., fond Insp. Gen. al Jandarmeriei, dos. 112/1944, f. 31

[6] Arh. St. Buc., fond Insp. Gen. al Jandarmeriei, dos.104/1944, f. 112.

tema lipsei articolelor de primă necesitate. Această situație se datorează lipsei mijloacelor de transport și speculei"[1]. Aceeași situație o raportează și Inspectoratul de Poliție Sibiu, unde populația era îngrijorată din cauza lipsei mărfurilor de pe piață: „O serie de comercianți și în special evrei au reușit încă din toamna trecută să cumpere mărfuri pe care le-au stocat"[2].

Toate aceste lipsuri făceau ca o parte a populației să fie receptivă la propaganda dusă cu tot mai multă insistență de F.N.D., care prin programul anunțat le oferea o speranță pentru viitor.

Pe plan politic, în urma discuțiilor care au avut loc la Moscova în ianuarie 1945, cu ocazia vizitei lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în capitala Uniunii Sovietice, s-a apreciat că în acel moment „numai un guvern al F.N.D. poate salva țara care se află în pragul prăbușirii"[3].

Încă în ședința Consiliului Național al F.N.D. din 24 decembrie 1945 s-a subliniat că pentru realizarea obiectivului principal — instaurarea guvernului F.N.D. — era necesar în primul rând intensificarea activității acestui organism în vederea atragerii maselor de cetățeni de la orașe și sate. „Trebuie să se meargă din fabrică în fabrică, prin sindicate, prin comitetele de întreprindere. Pentru că baza noastră trebuie să fie totuși, muncitorimea industrială, ca factor activ. Apoi mobilizarea tuturor păturilor sociale care vin spre noi"[4] — spunea Gheorghiu-Dej. Urmărirea cu consecvență a acestui principiu explică în parte prezența largă a populației la manifestațiile organizate de F.N.D. în februarie-martie 1945 pentru răsturnarea guvernului Rădescu.

F.N.D. nu s-a limitat numai la atragerea muncitorilor, a populației de la orașe, ci și-a îndreptat atenția și spre imensa majoritate a populației țării — țărănimea. Pentru atragerea acesteia, programul F.N.D. preconiza realizarea imediată a reformei agrare. Se prevedea confiscarea și nu exproprierea moșiilor până la 50 ha, iar cele care aparțineau criminalilor de război se confiscau

---

[1] Arh. St. Buc., fond Direcția Generală a Poliției, dos. 2/1945, f. 45.
[2] Arh. St. Buc., fond Direcția Generală a Poliției, dos. 2/1945, f. 12.
[3] *România. Viața politică în documente. 1945*, București, 1994, p. 89.
[4] Arh. St. Buc., Arhiva C.C. al P.C.R. fond 49, dos. 11, f. 56.

în întregime. Se exceptau de la confiscare pământurile mănăstirilor, bisericilor și ale monarhiei pentru a nu îndepărta aceste instituții de F.N.D. și a folosi influența lor în rândurile maselor populare. „Țăranul are un atare sentiment religios, că e periculos să-l ridicăm împotriva noastră [...] Și dacă și popii vor fi alături de noi nu există forță care să împiedice reforma agrară"[1].

Reforma agrară preconizată în programul F.N.D. și propagată pe larg de presa ce aparținea partidelor de stânga a fost unul din mijloacele prin care țărănimea a fost atrasă de F.N.D. Această reformă a fost întâmpinată cu multă bucurie de populația de la sate, în mare parte cu pământ puțin sau insuficient, de cei care luptaseră pe front, de văduvele de război.

F.N.D. a trimis în localitățile rurale echipe de propagandă ce aveau sarcina să explice țăranilor programul Frontului, să-i atragă de partea acestuia. Pentru ca țăranii să simtă mai repede consecințele acestui program, propagandiști trimiși de F.N.D. îi îndemnau pe aceștia și în multe localități îi și sprijineau să-și împartă pământurile și inventarul moșiilor. Așa s-a întâmplat în județele Dolj, Romanați, Dâmbovița, Covurlui. Această activitate a cunoscut amploare după 10 februarie 1945 când reprezentanții F.N.D. s-au retras din comisia de reformă agrară a guvernului, iar Comitetul Central al Frontului Plugarilor a lansat un manifest prin care țăranii erau îndemnați să treacă imediat la înfăptuirea reformei agrare[2].

Acțiunea de împărțire a pământului între țărani s-a desfășurat în multe localități concomitent cu cea de înlocuire a prefecților și primarilor cu elemente din rândul partidelor ce compuneau F.N.D., cum s-a întâmplat în județele Dolj, Craiova, Romanați, Brăila, Botoșani. De foarte multe ori persoanele numite în aceste funcții nu aveau pregătirea și calitățile necesare, ceea ce a perturbat mult desfășurarea activității în localitățile respective.

Într-un raport al I.G.J. se semnalează că în multe comune din județul Ilfov delegatul P.C.R. activează pe teritoriul rural și procedează în mod arbitrar la schimbarea autorităților admi-

[1] *România. Viața politică în documente. 1945*, București, 1994, p. 83—87.
[2] *6 martie 1945*, Edit. politică, București, 1982, p. 228.

nistrației locale. Se creau comitete sătești menite să înlocuiască administrația locală. Așa cum reiese din unele documente, de multe ori și în aceste comitete se înscriau oameni „fără căpătâi și gata de fapte rele, dintre care mulți foști legionari"[1]. Au fost multe localități în care țăranii au primit cu neîncredere pe emisarii F.N.D. și nu au susținut acțiunile acestora de schimbare a autorităților locale. Așa s-a întâmplat, spre exemplu, în comuna Bolintinul din Vale unde un delegat P.C.R. a cerut primarului să-și dea demisia, dar „populația, sesizând acest fapt, s-a adunat la primărie, unde delegatul P.C.R. încercând să vorbească sătenilor nu numai că nu a fost ascultat, dar chiar dezaprobat"[2].

Mase largi de cetățeni, sătule de anii de război care însemnau sacrificii de tot felul, sperau că sfârșitul războiului care se apropia va aduce schimbări radicale în viața lor și erau dornici să participe la realizarea cât mai rapidă a acestor transformări.

În plus, mijloacele de informare erau limitate aproape în exclusivitate la presa F.N.D., celelalte ziare fiind cenzurate sau chiar interzise. Ziarele „Scânteia", „România liberă", „Libertatea", la care se adăugau cele din provincie, dar de aceeași orientare, desfășurau o intensă propagandă pentru atragerea unor categorii largi ale populației și pentru denigrarea partidelor din afara F.N.D., îndeosebi P.N.Ț. și P.N.L.

Disponibilitatea categoriilor largi de cetățeni de a participa la realizarea transformărilor în care-și puneau mari speranțe a fost folosită de F.N.D. care a atras prin diverse căi o parte a acestor mase. La începutul anului 1945 aceste mase erau prezente deseori în stradă la mitinguri și manifestații.

Până la sfârșitul lunii ianuarie la aceste manifestații muncitorii își exprimau, îndeosebi, revendicările lor de natură economică, precum majorarea salariilor, aprovizionarea întreprinderilor cu materii prime, înghețarea prețurilor.

În februarie observăm că revendicările economice trec pe locul doi, primele lozinci scandate la adunările organizate din inițiativa F.N.D. erau: „Jos guvernul Rădescu", „Vrem guvern F.N.D.", „Trăiască Armata Roșie".

---

[1] Arh. St. Buc., fond Insp. Gen. al Jandarmeriei, dos. 112/1944, f. 16.
[2] Arh. St. Buc., fond Insp. Gen. al Jandarmeriei, dos. 112/1944, f. 7.

Desigur că cei mai mulți dintre participanții la aceste manifestații veneau din dorința sinceră de a contribui la rezolvarea unor probleme ce-i interesau la acea dată. Dar F.N.D. nu și-a limitat activitatea doar la lămurirea și atragerea diverselor categorii ale populației. De foarte multe ori s-au folosit și alte mijloace, ca șantajul cu concedierea, cu privarea de unele drepturi etc. În luna februarie 1945 conducătorii sindicatelor muncitorești de la principalele întreprinderi din Capitală au început să facă presiuni, conform instrucțiunilor date de F.N.D., asupra funcționarilor și muncitorilor care nu se înscriau în sindicat, refuzând să le dea alimentele ce le luau lunar pe bază de cartelă[1]. Acest fapt a produs indignare în rândurile muncitorilor, dar a fost și un mijloc de a-i determina pe mulți dintre ei să se alăture F.N.D., chiar dacă de multe ori o făceau formal.

Într-un raport al Prefecturii Poliției Capitalei din 4 februarie 1945 se scria că „ceea ce îi îngrijorează pe muncitori este faptul că în întreprinderi, pe lângă Comitetele de fabrică au fost create comitete de sacrificiu"[2] formate din membri devotați ai partidelor de stânga. Înființarea acestor comitete avea drept scop supravegherea muncitorilor de a nu se sustrage de la nici un fel de dispoziții date de Partidul Comunist și de a nu-i lăsa să se încadreze în alte organizații sau sindicate decât cele de stânga.

Populația din orașul Galați, se scria într-un document al vremii, „mocnește și se arată profund nemulțumită de această situație, dar nu are nimeni curajul de a spune ceva, de teama terorii ce se exercită de membrii Frontului Democratic, care s-a transformat și într-un oficiu de aprovizionare și, atunci când se aduc pe piața locală lemne, gaz, cartofi, nu le distribuie decât celor înscriși în Front sau celor care consimt să se înscrie. Astfel starea de spirit a populației din oraș este predominată de o generală nemulțumire"[3].

Prin convingere sau prin presiune, influența F.N.D. în rândurile populației crește. În prima parte a lunii februarie 1945 în multe orașe ale țării, ca Brăila, Constanța, Craiova, Roman,

---

[1] Arh. St. Buc., fond Direcția Generală a Poliției, dos. 2/1945, f. 63.
[2] Arh. St. Buc., fond Direcția Generală a Poliției, dos. 6/1945, f. 12.
[3] Arh. St. Buc., fond Insp. Gen. al Jandarmeriei, dos. 104/1944, f. 83.

Botoșani, Târgu Mureș, au avut loc mitinguri la care au participat câteva mii de oameni, ceea ce îngreuna mult desfășurarea vieții normale, producea perturbări în economia țării. Aceasta l-a determinat pe primul ministru N. Rădescu, ca în discursul rostit la 11 februarie 1945 să facă apel la păstrarea calmului și disciplinei: „Orice agitații — spunea Rădescu — trebuie să înceteze, fiindcă altfel se pune în primejdie însăși ființa țării. Pentru satisfacerea de ambiții politice este criminal să se împingă tot neamul la pierzanie. Nu ne putem apăra împotriva nenorocirilor ce ne pândesc decât prin solidaritate, printr-o conlucrare a tuturor"[1], cuvinte care, din păcate, datorită conjuncturii interne și externe, au avut un slab ecou.

În acest timp F.N.D. își intensifica acțiunile pentru răsturnarea guvernului condus de N. Rădescu. Numeroase mitinguri și manifestații la care au participat un număr tot mai mare de cetățeni au fost organizate de F.N.D. în orașele Ploiești, Craiova, Botoșani, Roman, Iași, Cluj, Reșița ș.a. La aceste manifestații s-a cerut răsturnarea guvernului Rădescu, instaurarea unui guvern F.N.D. Au existat și întreprinderi la care muncitorii au refuzat să iasă în stradă pentru a manifesta contra guvernului, deoarece — așa cum declarau muncitorii de la APACA, „ei nu au revendicări de natură politică, iar revendicările de ordin profesional le vor ridica înăuntrul întreprinderii, nu pe străzile orașului"[2].

În urma acestor manifestații și la intervenția hotărâtă a lui A. Vîșinski, locțiitor al ministrului poporului pentru Afacerile Externe al Uniunii Sovietice, generalul Rădescu a fost nevoit să demisioneze la 28 februarie 1945.

Apreciind în mod eronat situația internațională, regele și conducătorii celor două mari partide istorice P.N.L. și P.N.Ț. sperau și așteptau încă sprijin din partea misiunilor diplomatice ale S.U.A. și Angliei. După câteva încercări nereușite de a forma un guvern în care să intre toate partidele politice, regele a fost nevoit să numească un guvern F.N.D., condus de dr. P. Groza, ceea ce însemna „sfârșitul democrației românești".

---

[1] *România. Viața politică în documente. 1945*, București, 1994, p. 142.

[2] Arh. St. Buc., fond Direcția Generală a Poliției, dos. 2/1945, f. 3.

ÎNCEPUTURILE MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ ÎN ROMÂNIA, 1945–1946. MIJLOACE DE PROPAGANDĂ

OCTAVIAN ROSKE

Organizația „Haiducii lui Avram Iancu" a lăsat în urmă cea mai amplă operațiune propagandistică din istoria rezistenței anticomuniste din România. Efectele acestei mobilizări sunt însă greu de evaluat în condițiile în care operațiunile propagandistice nu au fost însoțite de ciocniri militare care să angajeze localitățile din zonele de munte. Chiar și gradul de penetrare în rândul populației este dificil de stabilit, rapoartele organelor de urmărire fiind contradictorii în acest sens. Este greu de presupus, de asemenea, ce curs ar fi luat acțiunile propagandistice, dacă ele ar fi dublat perioada campaniei electorale. Gavrilă Olteanu, după cum singur o declară într-o scrisoare trimisă lui Iuliu Maniu, la 11 august 1945, dorea să transforme organizația într-un suport electoral al Partidului Național Țărănesc[1]. Liderul „Haiducilor lui Avram Iancu" îi amintea lui Maniu că organizația sa „are rădăcini pretutindeni", în „toate păturile sociale"[2]. Ceea ce solicita, în schimb, Gavrilă Olteanu, era un sprijin moral, de fapt recunoașterea organizației ca principal suport al rezistenței anticomuniste

[1] Arhiva Serviciului Român de Informații (în continuare ASER), dosar FD, nr. 1774, vol. 1, f. 70.

[2] Ibidem.

în România[1]. Organizația putea dobândi și o funcție militară, în caz de răscoală populară. Gavrilă Olteanu atribuia astfel organizației sale un rol important într-un „eventual conflict la o eventuală neînțelegere cu rușii a aliaților noștri" sau într-o „revoluție de dezrobire a voinței noastre naționale"[2].

O explicație de natură psihologică ar putea descifra această atitudine. Gavrilă Olteanu, liderul grupului, luptase în Transilvania de Nord după 23 august 1944 împotriva rămășițelor autorităților de ocupație. În această campanie, ideea că românii se pot elibera singuri a căpătat conturul unui proiect mental ce s-ar fi tradus în realitate prin minuțioase pregătiri logistice și o mobilizare propagandistică la nivel național. Acest tip de abordare a rezistenței face dificilă situarea organizației în câmpul politic. Deși generalul Aurel Aldea încercase în toamna anului 1945 să subordoneze grupul „Haiducii lui Avram Iancu" unei strategii mai largi, în centrul căreia se afla Palatul Regal și grupul de ofițeri superiori care gravitau în jurul său, nu se poate vorbi de o absorbire politică a organizației. Dimpotrivă, Gavrilă Olteanu a primit numeroase avertismente din partea partidelor politice care doreau să-i tempereze discursul radical, bănuit adesea de influențe legionare, dar, de fapt, respins și de aceștia, sub acuzația de servilism în trena partidelor.

Dacă neasumarea unei sigle de partid a făcut campania propagandistică mai eficientă, este greu de stabilit. După unele rapoarte ale Legiunilor de jandarmi din zonele atacate propagandistic, populația n-ar fi fost afectată de mesajele organizației. Alte rapoarte admit totuși că, prin campania lor, „Haiducii lui Avram Iancu" combăteau penetrarea ideologiei comuniste și consolidarea noilor autorități la putere. În regiunile terorizate de dubla ocupație, sovietică și comunistă, manifestele puteau alcătui un suport moral pentru o eventuală răscoală, fie și numai pentru că locuitorii puteau presupune că vehemența verbală se sprijinea pe o logistică solidă și un armament copleșitor.

---

[1] Ibidem.
[2] Ibidem.

Acesta este și motivul pentru care atenția noastră se va îndrepta spre discursul propagandistic, articulația acestuia și argumentele folosite constituind indicii pentru reconstituirea ideii de rezistență. Analiza discursului propagandistic utilizează manifestele existente în rapoartele provenite de la Legiunile de jandarmi, Marele Stat Major, Secția a II-a și Serviciul Special de Informații. Perioada investigată suprapune activitatea formațiunii de rezistență „Haiducii lui Avram Iancu", de la data lansării primelor manifeste în aprilie 1945 până la capturarea grupului în mai 1946. Latura militară (armament, depozite de muniții, pregătire și echipament) este reflectată numai în măsura în care, prin manifeste sau platforme-program, conducătorii „Haiducilor lui Avram Iancu" considerau că este necesar să informeze populația asupra potențialului lor militar. Nici aspectul politic (legături cu partide sau lideri, atitudini față de principalele evenimente interne și externe) nu este semnificativ, judecățile morale dominând discursul propagandistic.

În opinia grupului de conducere al organizației „Haiducii lui Avram Iancu" guvernul Petru Groza nu avea legitimitate, conducerea politică era străină de interesele românești, iar perspectiva unei confruntări internaționale era iminentă. Trebuie observat totuși că prezența armatei sovietice nu a constituit un subiect asupra căruia autorii manifestelor doreau să insiste. În ce privește democrațiile occidentale, acestea nu erau invocate ca unic argument al eliberării.

Manifestele răspândite de organizația „Haiducii lui Avram Iancu" în perioada aprilie 1945 — mai 1946 diferă prin direcționarea mesajului și instrumentarul retoric. Într-o primă categorie ar putea fi incluse manifestele de semnalare, al căror obiectiv se confundă cu poziționarea organizației în spațiul rezistenței anticomuniste. Textele asumă un limbaj patetic și se adresează unei audiențe largi. A doua categorie s-ar compune din manifestele direcționate spre un anumit grup politic sau etnic, prin care se încearcă asimilarea într-un front comun al rezistenței sau izolarea celor care sunt identificați ca ostili intereselor naționale. O subcategorie organizată după principiul direcționării este manifestul-pamflet. În acest caz, în jurul persoanei vizate se

construiește un discurs demolator, din care nu lipsesc aluzia sau argumentul *ad hominem*. A treia categorie ar cuprinde manifestele program, situate sub titluri-umbrelă de genul *Apel către români* sau *Către Națiunea Română*, care prezintă interes îndeosebi pentru încercările de analiză a situației interne. În acest caz organizația asumă statutul unui analist al raporturilor politice, al inegalităților economice și al tensiunilor sociale. Nu lipsesc nici soluțiile, deși acestea diferă de la manifest la manifest, excelând uneori prin generalitate.

Manifestul de semnalare acționează precum un act de identitate: atrage atenția asupra autorului, individualizează. La 1 mai 1946, organizația lansa manifestul *Apelul către țară al partidului «Haiducii lui Avram Iancu»*, ca un mod de a-și defini intențiile și geneza. Astfel, organizația apăruse „din inițiativa unui grup de români cinstiți și neîntinați de luptele politice, lupte care au dus țara noastră la dezastrul de acum, când străinii de neamul nostru, ajutați de trădătorii de neam și rege, pregătesc României un destin din care nu mai este nici o scăpare"[1]. Deviza organizației era „Prin cruce la biruință". „Grupați în jurul sfântului nostru tricolor", continua manifestul, „și făcând zid de granit pe lângă iubitul și tânărul nostru rege, Majestatea Sa Mihai I, chemăm la luptă pe toți românii cinstiți și cu frica lui Dumnezeu, pentru a putea salva cu un ceas mai devreme țara noastră de la dezastru și pieire"[2]. Pe ce sprijin mizau conducătorii organizației? „La lupta noastră adevărată și curat românească, cerem ajutorul Atotputernicului, așa cum l-a cerut în discursul de preluare a puterii noul președinte al Statelor Unite ale Americii de Nord, care pentru a putea întrona dreptatea și pacea în lumea întreagă, se roagă și cere harul lui Dumnezeu, în greaua muncă ce-l așteaptă în aceste timpuri apocaliptice, când teroarea bolșevică amenință însăși existența popoarelor și a culturii creștine."[3] Idealul luptei de eliberare națională pare chiar mai important decât obiectivul în sine: „a muri pentru cruce, dreptate și libertate

[1] ASER, dosar FD, nr. 9046, vol. 4, f. 114.
[2] Ibidem.
[3] Ibidem.

națională este cea mai frumoasă și supremă parte a vieții noastre pe pământ"[1]. Este nominalizat și dușmanul țării, „hidra bolșevică", reprezentată prin Ana Pauker, Lucrețiu Pătrășcanu, Teohari Georgescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Petre Constantinescu-Iași, Petru Groza, precum și „toți fără Dumnezeu și vânduți altor neamuri, dușmanii seculari ai Românilor"[2].

Caracteristice perioadei de început, manifestele de semnalare urmăreau să popularizeze imaginea organizației în rândul locuitorilor, ca un suport moral înaintea confruntării decisive cu dușmanul. În iunie 1945, era distribuit, în zona Bistrița-Năsăud, manifestul *Frați Români*, purtând emblema organizației: 2 puști încrucișate. Care erau simbolurile vehiculate de acest apel se putea vedea chiar din primele fraze: „Pentru Rege, Pentru Neam, Pentru Credință, Prin jertfe și cruce la biruință. Acestea sunt astăzi punctele de crez ale unei noi organizații pentru salvarea neamului, denumită «Haiducii lui Avram Iancu». Acestea să fie și ale voastre, ale fiecăruia, de la mic la mare, de la copil la bătrân, de la femeie la bărbat. Astăzi, mai mult ca oricând. Redeșteptați-vă, ascultați și priviți în jurul vostru"[3]. Pentru a semnala vitalitatea organizației care emitea manifestul, textul cuprindea un set de recomandări, porunci morale, exprimând voința de a rezista ocupației. „Nu vă lăsați orbiți de patimi. Înlăturați bunul străinului. Păstrați-vă curate sufletele voastre și întoarceți-vă cu gândul la suferințele strămoșilor noștri. [...] Nu credeți în promisiunile comuniștilor. Scuturați-vă sufletele. Nu uitați că țara biruie sau e învinsă, după cum poporul se înalță sau greșește. Feriți-vă bogățiile și sufletul românesc. Iubiți regele și vom învinge"[4].

Manifestele direcționate încearcă să identifice interesele unui grup în contextul epocii. La 20 februarie 1946, organizația lansa manifestul cu titlul *Tineretul Român*. Tonul era patetic, iar apelul la solidaritate atingea cotele disperării: „Sunteți ultima rezervă a

[1] Ibidem.
[2] Ibidem.
[3] ASER, dosar FD, nr. 1774, vol. 1, f. 84.
[4] Ibidem.

neamului românesc, dacă și voi veți pieri, Țara se va distruge pentru totdeauna. Chemarea ceasului de față vă poruncește să vă strângeți rândurile, formând grupe pentru luptă contra acelora ce-l asupresc pe propriul lor pământ. Ridicarea patriei trebuie să fie unicul rost al vieții noastre pentru că numai astfel merităm să trăim în acest moment. Țara este în pericol și va fi până nu vom fi lăsați în pace de acei care se amestecă fără drept în afacerile ei. [...] Voi, drag tineret sunteți crescuți în teamă de Dumnezeu și iubirea de neam și Rege. Priviți cum românii se zbat în mizerie din cauza cioclilor. Lupta care va trebui s-o dea neamul românesc este o luptă de libertate a pământului, o luptă pentru dreptatea adevărată democratică. Eroii încă <sic!> calzi în morminte ne strigă să nu le pătăm memoria fraternizând cu străinii care ne vor pieirea, să le urmăm pilda. Tineret, vifor de fulger al Neamului, fiți gata de luptă la semnalul ce se va da în curând. Trăiască Majetatea Sa Regele Mihai I. Trăiască Națiunea Română"[1]. Se observă că apelul la tradiția luptei naționale se sprijină pe ideea iminenței unui conflict, care, în viziunea autorilor, ar fi urmat să cuprindă întreaga planetă.

Mai aproape de specificul grupului asupra căruia autorii manifestului doreau să insiste s-a arătat apelul către muncitori, lansat în toamna lui 1945. La 1 noiembrie 1945, organizația se adresa muncitorilor din țară cu următorul apel: „Muncitori Români. Vreți voi ca acest pământ apărat de mii de ani de strămoșii noștri, să nu mai poarte numele de România?"[2] După întrebarea patetică urma îndemnul la patriotism și vigilență „în uzină, ateliere, mină, acolo unde te afli, frate muncitor Român, poartă în suflet flacăra sacră a românismului"[3]. „Nu da ascultare nemernicilor din fruntea sindicatelor. [...] Treziți-vă! Sunteți masă de manevră în mâinile unor nemernici, înstrăinați complet de durerile neamului și ale voastre"[4]. Ca și în alte manifeste, tendința de generalizare a mesajului anula specificul grupului căruia

[1] ASER, dosar FD, nr. 1773, vol. 1, f. 311.
[2] ASER, dosar FD, nr. 1773, vol. 1 f. 425.
[3] *Ibidem*, f. 425.
[4] *Ibidem*,

textul ar fi trebuit să i se adreseze. „Astăzi, destinul Neamului este mai presus de interesele fiecăruia din noi. Să lăsăm pentru o clipă aceste interese și să facem zid în jurul aceluia ce reprezintă simbolul independenței și demnității noastre naționale: Majestatea Sa Regele Mihai I"[1].

Există și manifeste care, plecând de la o temă politică (revizionismul), atacă simultan două grupuri: unul politic, noua conducere instalată după 6 martie 1945; celălalt, etnic. Textul din 15 noiembrie 1945, semnat „Haiducii lui Avram Iancu" se remarcă tocmai prin această ambivalență. Lipsa de credibilitate a guvernului Petru Groza ar fi fost însoțită de incapacitatea sa de a apăra interesele în fața pretențiilor Ungariei. Pe plan extern, politicienii de la Budapesta erau *amendați* pentru ambițiile lor, căci aceștia considerau că „poporul maghiar are un cuvânt de spus în chestia Ardealului"[2].

Dacă ținem cont de experiența lui Gavrilă Olteanu în „Batalioanele Iuliu Maniu", în toamna anului 1944 „și acțiunile sale întreprinse pentru restabilirea ordinii și a siguranței publice" în Transilvania de Nord[3], patetismul discursului nu trebuie să surprindă. Unele inflexiuni amintesc de învolburata construcție sintactică a lui Octavian Goga: „Oasele celor peste 150 000 români ce-au adormit cu arma în mână în podișul Transilvaniei, Câmpia Tisei și până în Munții Tatra, pentru acest sfânt și nedisputat pământ al Ardealului, nu vor mai avea odihnă în mormintele lor, ne vor blestema pe noi cei vii ce-am fost nepăsători și lași față de sângele românesc ce a curs din belșug pentru drepturile noastre. Noi nu admitem nici o formulare de pretenții din partea ungurilor asupra Ardealului nostru sfânt"[4].

Manifestele direcționate spre persoane doresc să capteze ori să amenințe, să construiască un suport de colaborare sau să consacre argumentele răzbunării. Astfel, în timp ce lui Petru Groza i se pregăteau rugul și jupuirea de viu, Lucrețiu Pătrășcanu primea cele mai onorante complimente din partea unei organizații

[1] Ibidem.
[2] ASER, dosar FD, nr. 1733, vol. 1, f. 429.
[3] ASER, dosar FD, nr. 1800, f. 75.
[4] Ibidem, f. 429.

care dorea să polarizeze energiile rezistenței naționale. Și în acest caz descrierea funcționează ca un mecanism de identificare, criteriul fiind sentimentul național. „Fii comunist cu sentimente naționale", îl îndemnau „Haiducii" pe Lucrețiu Pătrășcanu. „Vei mai colabora cu noi. Vrem ca muncitorii să fie ridicați din mizeria trecutului să se poată numi oameni [...] La lupta pe care o vom da, așază-te la românașii <sic!> noștri cu toată muncitorimea română, că va fi o fericire pentru toată suflarea în care bate o inimă de român"[1]. „Haiducii" îl asigurau pe Lucrețiu Pătrășcanu că îi vor păstra „cea mai desăvârșită stimă"[2].

Textele trimise lui Petru Groza stabileau nu numai parametrii identificării, ci și consecința imediată: lichidarea răului. Scrisoarea expediată la 15 august 1945 nu lasă loc ambiguității: „Faptele tale, nemernicule, pe care le urzești [...] îți vor aduce cea mai tragică moarte [...] vei fi capturat de noi în scurt timp și din pielea ta [...], în văzul ochilor tăi, timp de 3 zile, vom croi curele de bocanci soldaților mei [...], după aceasta vei fi ars de viu". Autorii fixau și data execuției „în câteva zile", verdictul fiind considerat definitiv[3]. Până și autorii supliciului erau pregătiți, căci „plutonul de execuție a depus astă noapte la ora 12,00 jurământul cu crucea în mână la mormântul lui Horia și Avram Iancu"[4].

Manifeste de amenințare au mai fost expediate, la 15 august 1945, lui Romulus Zăroni, „portarul"[5], lui Teohari Georgescu, „idiot", „analfabet", „escroc"[6], lui Gh. Tătărescu, „nemernic", „ticălos"[7], Anei Pauker, „idioată", „bestie", i se promitea, ca și lui Petru Groza, „te vom jupui în piață"[8], lui Gh. Gheorghiu-Dej, „idiot", „imbecil", din a cărui piele „haiducii" promiteau că vor face „curele de bocanci"[9].

---

[1] ASER, dosar FD, nr. 1774, vol. 1, f. 53.
[2] Ibidem.
[3] ASER, dosar FD, nr. 1774, vol. 1, f. 52.
[4] Ibidem.
[5] ASER, dosar FD, nr. 1774, vol. 1, f. 55.
[6] Ibidem, f. 56.
[7] Ibidem, f. 57.
[8] Ibidem, f. 58.
[9] Ibidem, f. 60.

Manifestele care identificau răul în formula guvernamentală se remarcau așadar prin vehemența soluțiilor. Chemarea la arme, sub steagul organizației, amintește de mentalul unei revolte naționale. În acest spirit era redactat și manifestul din 8 iulie 1945, scris, după cum afirmau autorii, „la umbra Gorunului lui Horia și Iancu". Tonul se caracterizează și aici prin maximalizarea responsabilității morale. „Noi 16 milioane de români trebuie și avem răspunderea în fața istoriei de acestă țară, cu graiul ei dulce românesc, ca să nu steargă de pe harta Europei prin somnul lașității noastre de azi"[1]. Îndemnul la mobilizare generală ar fi impus autorilor să facă o incursiune în sfera internațională, însă tocmai această analiză lipsește din text. Răscoala trebuia să explodeze din voința celor din țară și nu ca urmare a conflictelor externe. „Organizați-vă pe comune, plăși, județe, ca la momentul anunțat de Comandamentul Diviziei, uniți, înarmați să vă înrolați. Ziua înrolării cât și centrele de adunare vor fi anunțate prin toate mijloacele posibile, ca aerian-radio-curieri și prin manifeste"[2]. Calitatea manifestului lăsa însă de dorit. El era tipărit cu numeroase erori și cacofonii, părând mai degrabă schița nefinisată a unui text. Unele exprimări uimesc prin stângăcie. De pildă, autorii susțineau că guvernul „comunică <sic!> cu nerușinare tâlhărească prin radio și presă că guvernul de teroare al lor ar fi născut din voința Neamului românesc" sau „această hoardă de trădători trebuie să-i tragem în lăncii și <sic!> aruncați la gunoaie".

Spre o valorificare imagistică a textului sunt direcționate manifestele-pamflet. Folosind toată gama de procedee a genului, acestea fixează personajele vremii într-un insectar politic, portretele hrănindu-se din sucurile invectivei. Un exemplu este manifestul *Cine sunt cei ce conduc poporul român*, semnat „Haiducii lui Avram Iancu — Divizia Sumanele Negre", București, 1 ianuarie 1946. Noua conducere politică a României apare aici în culori de carnaval: Petru Groza e încurcat cu o unguroaică și are doi copii din flori; Teohari Georgescu a făcut de două ori închisoare

[1] ASER, dosar FD, nr. 9764, vol. 1, f. 9.
[2] Ibidem.

pentru escrocherie; Ana Pauker și-a turnat bărbatul care era la ruși, iar aceștia l-au lichidat[1]. Când tabloul descompunerii se saturează, discursul capătă pasiunea tribunei, gesticulația amplă ghicindu-se printre volutele frazei: „Frați români [...]. Ne vom lăsa noi copleșiți de lovituri, uitând că suntem români? Nu, nu! Niciodată. [...] Totdeauna se vor afla oameni pentru care dreptatea este necesitatea, apărarea neamului o trebuință [...] Dârzenia noastră să crească cu cât loviturile vor fi mai mari [...] în această uriașă luptă pe care o ducem tot ce-i român cu durere pentru acest neam, va lupta. Lașii, ca în toate vremurile vor tremura, se vor ascunde"[2]. Concluzia discursului îndreaptă atenția spre un obiectiv la care puțini dintre cetățenii României ocupate a anului 1946 s-ar fi putut gândi. „Din acesată luptă o nouă elită românească, conducătoare va răsări"[3].

Într-o cheie satirică, amintind de construcțiile absurd utopice, este construit textul manifestului din 8 septembrie 1945. În centrul său se află figura malefică a Anei Pauker, descrisă ca o umbră peste viitorul României. Dacă ignorăm partea introductivă, redactată după tipicul limbajului luptător („curați ca aurul", „focul veșnic al iadului", „să crestăm în inima noastră această sfântă zi", „această mare zi"), textul se deplasează spre zona speculațiilor în absurd, un teritoriu mai puțin familiar speciei subversive. De fapt utopia negativă conservă aici contorsiunile morbide ale unui suprarealism dezlănțuit. La ce se puteau aștepta românii conduși de Ana Pauker? Aceasta și dorea să sugereze manifestul: bisericile s-ar fi preschimbat curând în „cinematografe, grajduri și cârciumi"[4]; intelectualii urmau să fie exterminați; toate bunurile ar fi fost topite în anonimatul colhozului, unde fiecare s-ar fi dus cu „săculețul" să-și ia proviziile; mamele urmau să-și predea copiii pentru a fi crescuți sub sloganul *Nu există Dumnezeu"*, „mama democrată" devenind „o simplă mașină de făcut copii". Ana Pauker îi asigura pe români „că le va pune la dispoziție

[1] ASER, dosar FD, nr. 1773, vol. 1, f. 328.
[2] Ibidem, f. 328.
[3] Ibidem.
[4] ASER, dosar FD, nr. 1774, vol. 1, f. 50.

gratuit sute de trenuri cu vagoane zăvorâte care-i vor transporta în stepele Rusiei și Siberiei, așa cum sunt transportați azi frații noștri din Basarabia și Bucovina în noua patrie a raiului roșu"[1].

Organizația nu a excelat prin manifeste-program. Acest gen impunea o bază largă de date, culese din surse sigure, implicând factori politici sau cercuri economice. Platforma-program refuza anecdotica facilă, stilul marțial sau exercițiile satirice. Atunci când s-a aventurat totuși spre acest discurs, autorii l-au formulat în termeni aproape electorali. Este cazul manifestului redactat la mormântul lui Avram Iancu, la 1 iulie 1945[2]. Manifestul revendica îmbunătățiri ale vieții sau extensii ale unor drepturi, pe care, odată ajunși la putere, autorii le-ar fi acordat imediat. La mormântul lui Avram Iancu, la 1 iulie 1945, se vorbea, printre altele, de libertate, democrație, reformă agrară, înființarea de școli agricole pentru fiii de țărani, cu cursuri de doi ani, gratuit, pensii de bătrânețe și locuințe ieftine pentru muncitori, școli de meserii scutite de taxe, înființarea de școli comerciale pentru copii de plugari, meseriași și muncitori, alegeri libere, reintegrarea persoanelor epurate din motive politice, libertate de expresie, relații „sincere, amicale" cu „adevărații noștri aliați". Platforma conținea și o mențiune care îi menaja pe sovietici: „Respectarea cu sfințenie a tratatelor cu aliații noștri de la care așteptăm granițele firești ale țării și sprijinul lor"[3]. Mizau autorii manifestului pe sprijin sovietic împotriva presiunilor Ungariei? „Cu ajutorul aliaților, să facem un schimb de populație a hoardelor lui Attila, asasini de veacuri ai neamurilor noastre"[4].

Nici unul din manifeste nu adera în întregime la formula electorală, disputa cu regimul comunist anunțându-se în termeni exclusiv militari. Acesta este și oiectivul manifestului *Români*, redactat în noiembrie 1945. Manifestul îndemna la sabotarea alegerilor și la luptă armată împotriva guvernului. „Toată suflarea românească, în ziua alegerilor, să știe un lucru. Dacă cele două

[1] Ibidem, f. 51.
[2] ASER, dosar FD, nr. 1774, vol. 1, f. 89.
[3] Ibidem.
[4] Ibidem.

partide naționale, țărănesc și liberal, nu vor participa la alegeri, nimeni nu se prezintă la vot. Să fim bine înțeleși, frați români, nu vindem conștiința noastră acelora care distrug poporul românesc"[1]. „Nu vom sta cu mâinile în sân așteptând o minune Dumnezeiască. Ne vom organiza ca să realizăm forța capabilă de a-i răsturna pe acești nemernici"[2]. Lupta împotriva comunismului se încadra însă într-un conflict regional: „Suntem convinși că în actuala situație în care se găsește poporul nostru, împreună cu toate statele din Europa centrală și Sud Estică, că până nu va curge sânge, nu vom avea pace și liniște. Comunismul, folosindu-se de toți trădătorii din toate statele, dă ultimul asalt lumii întregi"[3]. Autorii erau convinși că pământul românesc constituia ultimul bastion al civilizației în calea năvălirii bolșevice. „Poporul românesc, acum ca și în trecut, este o poartă în calea năvălitorilor, aruncați de lava vulcanului asiatic, asupra Europei. Vom face pe acest Sfânt pământ Alcazarul Neamului Românesc"[4]. Nu lipsește din acest manifest nici ideea sensibilizării opiniei publice internaționale, subiect de o inegalabilă forță de penetrație în mentaliteta opoziției politice românești: „Cerem marilor popoare din apus, Anglia, Franța și Statele Unite, să aibă în vedere dorința arzătoare a zilei ce bate în fiecare piept românesc, adică lupta împotriva iudeo-bolșevismului distrugător"[5].

Chestiunea cea mai delicată pentru autori rămânea însă prezența armatei sovietice pe teritoriul României. Teama că trupele sovietice nu vor mai părăsi țara pe care o invadaseră în august 1944 transpare și în manifestul lansat la 24 ianuarie 1946, la Turnu Severin sub titlul *Cuvântul organizației către Națiunea Română*. „Rugăm Uniunea Sovietică să ne lase în pace. Îi vom plăti ce-i mai datorăm, dar credem că are destul pământ de la Nistru până la Vladivostok petru a hrăni, în bune condițiuni sociale, sute de milioane de ruși"[6]. Aceasta cu atât mai mult cu

[1] ASER, dosar FD, nr. 1773, vol. 1, f. 427.
[2] Ibidem.
[3] Ibidem.
[4] Ibidem.
[5] Ibidem, f. 427, 435.
[6] ASER, dosar FD, nr. 1773, vol. 1, f. 316.

cât România așteptase „de la marii noștri vecini răsăriteni acel spirit împăciuitor, menit a șterge din sufletele noastre toate insinuările trâmbițate de propaganda germană și a face ca, datorită purtării acestui popor de înalte idei de liberate, să intrăm într-un nou făgaș al vieții noastre politice". Pe de altă parte manifestul sublinia corectitudinea poporului român față de Uniunea Sovietică. „Poporul român și-a îndeplinit cu sfințenie toate obligațiunile luate față de Uniunea Sovietică, luându-și bucățica de la gură pentru a se achita cât mai repede și mai onorabil de aceste obligațiuni. Poporul român nu urăște ostașul sovietic venit pe plaiurile noastre, nu din gânduri de cucerire, ci pentru a-și face datoria față de patria sa rănită de agresivitatea Germaniei Național-Socialiste"[1]. Pentru ca bunele intenții să fie mai credibile, autorii precizau: „Ne-am fi bucurat nespus de mult dacă în noua situație politică adusă de marile evenimente, Rusia și-ar fi trimis la noi pentru apărarea intereselor ei, ruși pur sânge"[2]. Sursa conflictului pare să fi fost nu prezența rușilor în posturi de conducere, ci a unor evrei care serveau ca „intermediari între statul român" și Uniunea Sovietică „în chestiunile armistițiului". „Știe dl general Susaikov", se întrebau autorii manifestului, „președintele comisiei interaliate de cotrol, de abuzurile săvârșite de acești paraziți, în numele Uniunii Sovietice? [...] Noi credem că nu"[3].

Tonul, pe alocuri binevoitor față de ocupația sovietică, capătă însă accente dramatice atunci când autorii atacă problema obligației morale și a imperativului național. „Poporul român nu este alterat în întregime, deci va reacționa energic în contra anarhiei pe care vor s-o producă cei fără de Neam și Dumnezeu". Substanța rezistenței pare să fie o mixtură de „înaltă moralitate" și „dragoste de neam": „Trebuie să știe oricine că adevăratele mase ale poporului român trăiesc și vor trăi din idealurile ce le animează, iar aceste idealuri se făuresc, se pun în valoare și se dezvoltă, prin exemple de înaltă moralitate, moștenite de la strămoșii noștri"[4]. Conform acestei teorii, temelia statului român

[1] Ibidem.
[2] Ibidem.
[3] Ibidem.
[4] Ibidem, f. 317.

va fi „viața interioară națională"[1]. Nu se fac referiri la modelul democrației occidentale, și nici la libertățile Cartei Atlanticului, frecvent invocate de popoarele cotropite de sovietici. Autorii manifestului recomandă concentrarea energilor naționale asupra unei tradiții interne. Vremurile sunt „apocaliptice", iar mântuirea sau, cum îl numesc autorii, „vehiculul" care să ducă poporul român la triumf, se află în interior, într-o tradiție istorică de milenii. „În tineretul român să aprindem focul sacru așa cum îl moștenim de la vrednicii noștri strămoși daco-romani"[2]. „Concepția noastră de existență", precizează autorii, „este porunca naționalismului creator, menit să înfăptuiască pentru totdeauna solidarizarea generațiilor de luptători, din toate clasele sociale; prin ordine, muncă, spirit de jertfă, pentru apărarea drepturilor românești în semnul devizei: Națiune și Rege, pentru Patrie și Lege"[3]. Lupta de rezistență devine așadar o datorie morală și patriotică. „Nici un român cu suflet sănătos, cu inima curată și cu judecată limpede nu poate fi absent de la această mare luptă pe care o duce organizația «Haiducii lui Avram Iancu». Încolonați-vă, ca să dați viață României Mari"[4]. Speranțele celor ce fluturau steagul rezistenței se îndreptau spre Palatul Regal. „Jurăm, Majestate, ca prin luptă încordată și necurmată, în tot largul și lungul țării, de sus și până în josul țării, vom apăra moșia românească, făcând adevărat zid în jurul Majestății Voastre"[5].

Textul acestui manifest este însă departe de a dobândi coerența unui program politic. Diferențele de ton sunt atât de mari încât se poate face presupunerea că autorii, după formularea unor puncte de vedere divergente, nu și-au revăzut textul. Ceea ce atrage atenția este sentimentul că ceva ireversibil s-a întâmplat și că românii trebuie să-și găsească singuri drumul spre viitor. Așezați la granițele colosului de la Răsărit, în plină expansiune

[1] Ibidem.
[2] Ibidem.
[3] Ibidem, f. 318.
[4] Ibidem, f. 319.
[5] Ibidem, f. 319—320.

teritorială[1], „românii ar trebui să-și găsească drumul propriu", iar în „blocul civilizației și al culturii care se va închega din actualele frământări sociale", poporul român să devină „centru de lumină și pulsație"[2].

[1] Ibidem, f. 316.
[2] Ibidem.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

THE ROLE OF THE SOVIET ARMY OF OCCUPATION IN THE CHANGE OF REGIME IN ROMANIA

CONSTANTIN HLIHOR

BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

The balance of power at the end of the Second World War was decisive in determining the spheres of influence which the Great Powers claimed. Stalin's tenet was that each power imposes its own system wherever its army advances.

Stalin's philosophy as regards Romania began to materialize in autumn 1944. The presence of the Red Army provided the support for the Soviet Union's imposition of Communist rule; the Romanian Communist Party was its instrument. Under the terms of the armistice convention of 12 September 1944, the power structures in Romania were placed under the complete control of the forces of occupation through the medium of the Allied Control Commission. The Commission was, in fact, an instrument of Soviet political and military control. Eloquent in this respect is the fact that the number of Soviet representatives on the Commission outnumbered those of the British and Americans, while the latter had little scope in influencing the Commission's decisions.

Since the Soviet military authorities were convinced that the imposition of Communist rule could not take place in Russia since 'the centuries-old struggle to form the inspired fighter' had not been experienced in Romania, they took a series of measures to demolish the principal political and military structures.

The Romanian army was considered the sole obstacle to the objectives of the parties of the extreme left. Between 27 February and 5 March 1945, the Control Commission sent the General Staff a series of orders calling for the disbandment of the guard batallion of the General Staff and of the units which guarded factories. The gendarmerie was reduced to 14,500 from 30,700 (to which it had been reduced in November 1944). Frontier units were redeployed in the south and radio communication between the General Staff and the First and Fourth armies, which were fighting alongside the Soviet army, was forbidden on 1 March 1945. Soviet checkpoints were installed on the principal roads into the capital.

In February 1945, fresh NKVD units were brought to Bucharest to patrol the capital. On 3 March the Control Commission imposed censorship on the media. In this way Romania became a guinea-pig for the application of the Yalta agreements.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIB

THE IMPLICATIONS OF THE ARMISTICE CONVENTION OR ROMANIAN POLITICS

MARIA IGNAT

The armistice agreement between Romania on the one hand, and the Soviet Union, Great Britain and the United States on the other, was signed on 12 September 1944.

In effect, Stalin used the armistice to secure a dominant political and economic interest in Romania. By its terms, Romania was to provide twelve infantry divisions for the Allied cause and to allow free passage to Soviet troops. She was to pay in kind a sum in reparations of three hundred million dollars over a six-year period and restore property taken from the Allies. War criminals were to be arrested, Fascist organizations disbanded, and censorship imposed if the Soviet authorities considered it necessary. The territorial clauses recognized the Soviet annexation of Bessarabia and Northern Bukovina, and the Vienna award which had given Northern Transylvania to Hungary was annulled. Implementation of the armistice terms was to be supervised by an Allied Control Commission which operated under the Allied (Soviet) High Command. These articles, in practice, established a regime of Soviet occupation in Romania.

In November, Vyshinsky, Soviet Deputy Commisar for Foreign Relations, visited Bucharest to examine the manner in which the Romanians were implementing the armistice terms, primarily those referring to the bringing to trial of 'Fascists.'

In January 1945, the political scene in Romania became more tense as the National Democratic Front opened its offensive to topple the Rădescu government. In their turn, the National Liberal and National Peasant parties, as well as the king, argued for the maintenance of Rădescu. To General Schuyler, the American representative on the Allied Control Commission, it became evident that the Soviet Union was secretly backing the Communists. In January and February, the political struggle moved onto the streets, with large anti-Rădescu demonstrations organized by the NDF. The firm position of Vyshinsky in opposing Rădescu constrasted sharply with the flaccid attempts of the American and British representatives to intervene in the crisis. The king, however, was forced to accept a NDF-dominated government led by Groza.

In order to attract popular support for the new government Stalin agreed on 9 March 1945 o the return of northern Transylvania, which had been under Soviet administration since November 1944, to Romania. In autumn 1945, the NDF intensified its opposition to the historical parties and the latter responded by organizing a protest meeting on 8 November. A wave of arrests of those participating followed the meeting.

After the farcical elections of November 1946, the opposition parties lost all hope. Schuyler noted that Maniu and Brătianu had told him that they had practically abandoned any hope in an improvement of the situation. On 10 February 1947, the Peace Treaty with Romania was signed in Paris. Romania was removed from its obligations under the armistice. The Soviet Union became the decisive power in Romania's future.

BCU IAȘI / CENTRU DE CERCETARE

THE YALTA CONFERENCE AND THE IMPOSITION OF THE PETRU GROZA GOVERNMENT

VASILE VESA

BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

Using the Yalta Conference and, more precisely, the joint 'Declaration on a Liberated Europe', the Soviet Union engineered the imposition of a Communist regime in Romania. What has come to be known in history as 'The division of Europe at Yalta' is based on this declaration, or to be more precise, on its interpretation by the Soviet Union.

While the correspondence between Churchill and Roosevelt expressed a determination not to allow Stalin to ignore the principles underpinning the Declaration, the Soviet Union and the Communists in Romania used the Yalta agreement as a justification for removing the government of Nicolae Rădescu. The Communists embarked upon a campaign to discredit Rădescu. It started with Silviu Brucan's editorial 'The Yalta Conference and the Programme of the National Democratic Front.' This was followed by articles in *Pravda* and *Scînteia* in which the policy of the Rădescu government was branded 'anti-people and anti-democratic in the light of decisions taken at Yalta.'

The attacks launched by the Communists invoking the Yalta Conference intensified in the last part of February 1945. At the same time, the truly democratic parties and the Western powers were using the same conference to resist Communist pressure and to persuade the Soviet Union to install a representative government in Romania, one which was capable of organizing free elections. The Soviet government refused systematically to

consider the Western option. This emerged clearly at the meeting on 27 February 1945 between Andrei Vyshinsky and King Michael I. Distorted and truncated passages from the 'Declaration on a Liberated Europe' were presented as arguments for the political destabilization of Romania as the Soviet Union acted unilaterally, refusing any cooperation with its Western allies.

The inability of the Western democracies to intervene in support of democracy in Romania had grave consequences not only for Romania, but for the whole of Central and South-Eastern Europe. The imposition of the Groza government destroyed the reconciliatory spirit of Yalta whilst foreboding at the same time the division of Europe and the world.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

THE IMPOSITION OF THE COMMUNIST ADMINISTRATION IN MOLDAVIA

DUMITRU ȘANDRU

Profiting from the fact that in March 1944 the Romanian government had to evacuate the local and rural administration from near the front line, the Soviet commanders replaced them immediately with a new administration headed by people willing to collaborate with the occupying forces. These people were either Russians or locals unpopular with the population. They neglected the interests of the community in favour of the occupying forces, whose spokesmen they became and from whose favours they benefited. Almost all the principal posts in the local administration were taken over by Jews who were kept in office after 23 August 1944.

The newly-formed 'peasants' committees' were led in the main by Jews or strawmen behind them who accumulated financial power by controlling mills, vineyards, forests and land. When the legally-appointed local government officials returned after 23 August they found the newly-installed ones unwilling to relinquish their places. These newly-installed officials opposed the reinstatement of gendarmes and police in the counties of Iași and Bacău, and in the towns of Roman and Piatra Neamț. They received backing in a press campaign supported by the regional Communist parties in Iași and Galați.

In an effort to withstand the pressures exerted by the Communists in local administration the Sănătescu government introduced a bill on 11 November 1944 but they were forced to abandon it.

The 'Police Inspectorate of Moldavia' was formed on 21 December 1944 on a Soviet model, with officers wearing stars on their uniform. At the same time, in the areas where the Communists appointed the prefects, soldiers of the Tudor Vladimirescu division began to carry out public order functions. The heads of the new local institutions, some of them with a dubious past, were encouraged not to uphold the law. A number of the newly-formed 'National Rural Police' refused to surrender their arms, claiming that they had been set up on the orders of the Ministry of Internal Affairs and were needed to help the local administration to enforce the armistice convention. By the beginning of 1945, many local civil servants ceased recognizing the authority of the government.

Due to the presence of Soviet troops in Moldavia the local administration was replaced much more rapidly. Three months after the Groza government came to power, it passed law no.443 of 5 June 1945 by which it validated the legal and administrative decisions taken by those bodies which had supplanted the official organs when the Romanian administration was evacuated from Moldavia in March 1944.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

GENERAL NICOLAE RĂDESCU ON THE DAY AFTER THE IMPOSITION OF THE GROZA GOVERNMENT

ȘERBAN PAPACOSTEA

BAYLOR UNIVERSITY LIBRARY

This paper is not really a paper in the strict sense of the word but a presentation of two letters written by General Nicolae Rădescu, the man who bitterly opposed the imposition of Communism in Romania.

In autumn 1944, a group of former leading figures in the People's Party, founded by General Alexandru Averescu at the end of the First World War but disbanded after the installation of a royal dictatorship in 1938, met with a view to relaunching the party. Among those taking this initiative was Petre G. Papacostea, Averescu's personal secretary, and Dumitru Grozdea. General Rădescu was amongst those asked to join the party. After the imposition of the Groza government, Rădescu took refuge in the British legation and on the following day, 7 March 1945, sent the following letter:

Dear Mr Papacostea

I received a note from Mr Grozdea regarding a meeting of several of our friends in which I was intending to take part. My wish, however, could not be realized as I had to leave for the place where I now am and I do not know how long I shall have to stay.

It is even possible that I shall be ordered to move elsewhere.

However, although absent, the plan about which you spoke to me three months ago, has given me much thought; I am thus of the opinion that it

should not be abandoned but, more than ever, it must be brought to fruition.

In view of the situation, fraught with danger, through which the country is passing, the need for a political formation which attempts to bring together all good Romanians is more acute than ever. And the moment for such an attempt is favourable, while I have ever reason to believe that the position in which I find myself favours success.

If you and the others believe that I am not mistaken, it would be a good idea to procede forthwith. There is every likelihood that large numbers of people will join, but we must not miss the boat.

Would not a change of name be useful as well: 'The Democratic People's Party', for example, or just 'The Democratic Party'?

With kind regards,
N. Rădescu

A second letter, sent after Rădescu had left the British legation and had been placed under virtual house arrest, refers to the same proposal:

31 December 1945

Dear Mr Papacostea

I wholeheartedly wish you and all your family a New Year which brings only good.
I should very much like to see you.
As the comrades have been so kind as to allow my family to visit me between 30 December and 7 January, probably as a result of the Moscow communiqué, please be so kind as to drop in one day towards evening.
You should use the name of my magistrate cousin Mihail.

With kind regards,
N. Rădescu

BCU IAŞI / COLECŢIA UNIVERSITARĂ

THE ROLE OF FELLOW-TRAVELLERS IN THE PETRU GROZA GOVERNMENT IN THE EYES OF THE ROMANIAN COMMUNIST PARTY

ION ALEXANDRESCU

BUCHAREST UNIVERSITY LIBRARY

As one of the parties of the government installed on 23 August 1944, the Communist Party used the National Democratic Bloc as a platform for its own consolidation and for the strengthening of its position in central and local government. In the Communist leaders' view, the NDB had only a transient character since the objectives for which it had been set up — the *volte-face* against Germany, the conclusion of the armistice, and the creation of a legal framework in which democratic politics could be conducted — had been achieved.

The two great parties which had governed the country alternately in the inter-war period believed that the NDB would act as a stimulant and censor of the government until such time as a nationally representative one could be elected. After the publication of the National Democratic Front's programme on 12 October 1944, the Communist Party took a fresh step in its plan to break up the NDB. It was on the initiative of the Communists that an NDF council was established with three representatives from the Communist Party, the Social Democratic Party, the 'Single' Trade Unions, the Union of Patriots, and the Ploughmen's Front. According to Vasile Luca, who would become secretary general of the NDF, the Single Worker's Front would have the greatest weight in a NDF government.

From a tactical point of view the NDF was to be supported by all its constituent bodies so as not to be seen as a 'supra-party' which would be

confused with the Communists. On 24 January 1945, the NDF prepared itself to provoke a new government crisis and to take over power. The support promised by Moscow, which took concrete form in the suggestions made to the NDF's programme of government, provided a great stimulus for the Communists to win power. At the end of the month, the NDF council decided to organize several events aimed at the overthrow of the Rădescu government..

On 31 January, Gheorghiu-Dej told the NDF council of the talks which he had had with Gheorghe Tătărescu who said that he was ready to enter the NDF. 'There are opinions,' Gheorghiu-Dej stated, 'in very competent places [Moscow, author's note], which indicate to us the need to bring Tătărescu close to us and not to reject him.' For Vasile Luca Tătărescu 'represented economic power,' while Lothar Rădăceanu criticised Tătărescu's tolerance of the Iron Guardists and the fact that 'he was their greatest protector.' Gheorghiu-Dej did not see Tătărescu as a simple instrument for manoeuvre. He was thinking more of what Tătărescu could do for the NDF. 'Maniu wants to get rid of him [Tătărescu] as a dangerous adversary.....Let us think seriously of breaking the National Peasant front,' Gheorghiu-Dej concluded.

On 21 February, the NDF council reached the conclusion that the Rădescu government should be brought down. Five days later, the immediate measures to be taken to bring down Rădescu were agreed. At the end of this council meeting, Dej said that 'the forces of reaction cannot count on Britain and America when *Pravda* has taken a stand against the events here'[of 24 February, author's note].

THE INTELLIGENCE SERVICE OF THE ROMANIAN COMMUNIST PARTY

CLAUDIU SECAȘIU

This paper deals with section II for intelligence and counterintelligence of the Patriotic Guards, a para-military wing of the Romanian Communist Party set up in the summer of 1944 by Emil Bodnăraș, and its efforts to penetrate the official intelligence services.

Bodnăraș, who had completed his training as an officer in the Romanian army by finishing the top of his class (before deserting to the Soviet Union in 1932) and who enjoyed the trust of Gheorghiu-Dej, was put in charge of the 'Patriotic Guards' of the Communist Party and entrusted with the task of overthrowing the Antonescu regime.

To this end, Division I for intelligence of the military wing of the Party was set up at the beginning of May 1944 and this coordinated intelligence for the Party up to the *coup* of 23 August. After 23 August, the Communist Party's need for intelligence was of a political rather than military nature. In September 1944, section II for intelligence and counterintelligence of the Patriotic Guards was set up following the reorganization of section I.

The Patriotic Guards were given the task of guarding the offices and residences of senior communists and 'crypto-communists.' They were also tasked with gathering intelligence from the army and recruiting sympathizers from the ranks of soldiers and officers. In addition, the Patriotic Guards intelligence service was ordered to prepare itself for the

struggle against those elements in the army, the SSI (the official intelligence service), the security service, and in the National Peasant party, who supported the Iron Guard movement.

Thus the PG's intelligence service established its own organization. It recruited agents from the other intelligence and security services and from the political parties. This work was carried out by PG agents operating, in effect, outside the law. Contacts were forced with the Siguranța (security service), through its head Constantin Mihalcea, who offered them his services, and through Nicolae Stănescu, a senior officer in the SSI. The latter provided political intelligence and was rewarded with his appointment as head of the SSI in March 1945.

The PG's intelligence service also recruited Major Nicolae Popescu who worked in section II for intelligence in the Army General Staff. Popescu provided Bodnăraș with information about the army's intelligence operations as well as with the plans for defending military establishments in Bucharest. Popescu was rewarded for his services after the imposition of the Groza government with the post of director of the security service.

From the autumn of 1944 officers of the PG's intelligence service shadowed senior Communist Lucrețiu Pătrășcanu on the instructions of Bodnăraș. A particular target of the service was Prime Minister Rădescu.

The activity of the PG's intelligence service gave Bodnăraș advance warning of the democratic parties' plans and he was therefore able to anticipate their actions. At the same time, members of the service provided the nucleus of the *securitate* when it was set up in 1948.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

THE ROMANIAN ARMY'S POSITION REGARDING THE POLITICAL EVENTS IN THE EARLY MONTHS OF 1945

ALESANDRU DUȚU

UNIVERSITY LIBRARY

In February 1945 Romanian society found itself at a crucial point in its existence, which was finally decided by the intervention of the Soviets who imposed the Groza government and then the political regime to their liking. The questions being asked at the time were: 'What would be the army's attitude ?', 'Would it have a position?', 'Would it carry out the orders of General Nicolae Rădescu, the Prime Minister who on 15 February had stated that "force should always be met by force"?' But the question is: 'Did or could the army have a say in the matter ?'

Contemporary Romanian historiography has often presented the army as being one of the decisive factors in the success of the 'democratic forces' in bringing to power the Groza government. But the army did not play a major role in this event. It was hidebound by the constrictions placed upon it by the Allied Control Commission which had dismantled the non-combatant units and had arrested important generals such as Ilie Ștefleа, Gheorghe Potopeanu and Radu Korne, and replaced others (Nicolae Macici, Gheorghe Avramescu, Nicolae Dăscălescu) at the front. It was not, therefore, in a position to have a decisive influence.

Although on paper the army's strength appeared formidable, in reality many units were involved in meeting the obligations undertaken in the armistice convention. Furthermore, troops followed the orders of General Racoviță, Minister of War, issued on 30 August 1944, that the army was forbidden

to take part in any political meeting and stayed in their barracks. There were, however, some officers who did adopt a political stance. On 26 February 1945, six generals, led by Vasiliu-Răşcanu, three colonels and a major disassociated themselves publicly from the actions of Prime Minister Rădescu which they considered 'harmful to the interests of the country and the army.' As a result, on the following day the Army Supreme Council placed these officers on the reserve but in fact they remained unpunished and continued to serve.

In general the army commanders let it be known that if they were attacked while carrying out their orders to ensure civil order, they would respond. After the dismissal of Rădescu, one officer asked the Council of Ministers for instructions as to how to proceed if Soviet troops actively assisted demonstrators to occupy public buildings. He was told that he should seek the help of the 'Soviet representative' and should not use arms.

In February 1945, the army was faced with three choices: to side with one of the two camps engaged in conflict; to undertake an action of its own and install a military regime; or to stand aside, invoking its position as a servant of the state. The army chose the last option.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CHANGES IN THE ROMANIAN DIPLOMATIC CORPS AFTER 6 MARCH 1945

ION CALAFETEANU

BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

On 23 August 1944, there were 279 diplomats and consuls (out of a total of 957 employees) working in the Romanian Ministry of Foreign Affairs. A characteristic feature of the diplomatic corps was its core, representing a majority in the service, of high quality diplomats who had been trained and had established themselves after the First World War. These men had served every political regime after 1937 and ensured continuity in Romanian diplomacy. They were marked by their professionalism and patriotism, and displayed both in the difficult period after 23 August 1944, and after the imposition of the Groza government.

With its status reduced to that of an occupied country, Romania had little room for manoeuvre in promoting its own interests abroad. But its diplomats sought to protect Romanian interests at the Peace Conference in Paris. If the impressive effort displayed at the Conference — and the hundreds of volumes in the Foreign Ministry archives are proof of this — did not achieve commensurate results, the explanation must be sought elsewhere.

As a result of the increasing number of states with which Romania established diplomatic relations, a new law of the organization of the Foreign Ministry was adopted in March 1946 which led to an increase in the number of diplomats by about one hundred. On 30 April 1946, there were still 91 posts vacant in the Ministry, among them 15 heads of mission

and 31 counsellors. The parties supporting the Groza government were quick to profit from this situation and used the new law to place their own members or supporters in diplomatic posts. Of the 45 persons taken on in the first stage, the main beneficiary was the Liberal Party whose leader, Gheorghe Tătărescu, was Foreign Minister. The Communists occupied second place, with 11 posts, followed by the Ploughmen's Front with 10.

Until January 1947, there was a continuous rise in the number of diplomatic personnel taken on but after that date economy measures began to bite. On 1 June 1947, 9 diplomats and six consuls were dismissed, and on 1 September the numbers were reduced further by 36. None of those dismissed were members of the Communist Party.

The 'Communization' of the diplomatic corps began only after the removal of Tătărescu from the Foreign Ministry and his replacement by Ana Pauker [on 7 November 1947]. During her period as Foreign Minister we cannot talk of a Romanian foreign policy, only of actions in the field of foreign affairs. This is also true after 1952. In foreign affairs Romania tamely followed the line imposed by Moscow, while Romanian diplomats were routinely advised by 'the friend' or 'the great friend', the term used in diplomatic correspondence of the time to denote the Soviet Union.

An unknown detail which sheds light on the way in which Pauker ran the Ministry of Foreign Affairs is her sponsorship of Ana Toma. On 1 December 1947, Toma was appointed to the Foreign Ministry with the rank of first secretary (head of chancery). On 8 May 1948, under a decree signed by the President of the Presidium of the Romanian People's Republic and countersigned by Pauker, Toma became secretary general of the Foreign Ministry. Even before that date, Toma had been granted exceptional powers within the Ministry. An example is the authorization for Toma, signed by Pauker, to approve expenditure 'in the major interest of the state' within the budget agreed by the Ministry of Finance for any sum when receipts can be shown, and up to a maximum of 20% of the budget when receipts cannot be shown. In the latter case, a written order of Toma, specifying that payment was to be made without receipts, would suffice.

How much money passed through Toma's hands on the basis of the authorization will probably never be known. These funds could have been used for espionage or propaganda exercises on behalf of the regime. The hypothesis cannot be ruled out that Pauker used the money to support the

Zionist movement and to facilitate Jewish emigration from Romania, deeds which would have discredited her in Stalin's eyes and contributed to Gheorghiu-Dej's victory in the struggle for power.

At the beginning of November 1947, the Romanian Foreign Ministry was literally occupied by Communists. Those employees who were not members of the Communist Party were denied access to the Ministry. But when the Communists realized that they did not have the experience to deal with certain matters, they appealed briefly to some of the older diplomats. These, too, were dismissed on 20 November. At the same time new recruits were taken on, using the criteria of their social background and political persuasion. 268 new staff were recruited between November 1947 and March 1948. Communist activity was the prime consideration for employment.

It was only at the beginning of the 1960s that a new wave of young diplomats, all with university degrees and completion of postgraduate courses in international relations, restored professionalism to the Romanian diplomatic corps.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

THE IMPOSITION OF THE SOVIET REGIME IN BESSARABIA, 1940, 1944–45

ION ȘIȘCANU

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

The imposition of the totalitarian Communist regime in Bessarabia was the result of the province's occupation by the Red Army. The process was similar to that in the other territories annexed at that time by the Soviet Union. The Bessarabian Romanians were declared Soviet citizens and their status became identical to that of the Estonians, Lithuanians and Latvians, all of which peoples which were found too unworthy of the Soviet regime's trust.

The process of Sovietization of Bessarabia was conducted according to principles emanating from the concept of warfare laid down by the Soviet Union. In the words of General Tuhkachevsky, war was the means by which the Soviet system should be extended: 'Any territory occupied by us is already Soviet territory in which a regime of workers and peasants will be installed.' To this end, the Political Directorate of the Red Army, under commissar Lev Mehlis, selected the administrative officials to run the province. Of the 71 district secretaries of the Communist Party, which were formed in 1940, 64 were Russians and Ukrainians, and 7 brought from the Autonomous Moldavian Soviet Socialist Republic (i.e the Ukraine). Only four of the 71 secretaries had passed through higher education, 26 having completed only four years of secondary schooling. The Communist system had no need of intellectuals, capable of independent thought and action, only blunt, unquestioning instruments of Communist power.

The departure point of totalitarianism in Bessarabia was terror. All Bessarabian Romanians, and in some cases members of other ethnic groups, who were considered potential opponents of the new regime, were arrested. In the week ending 4 July 1940, 1122 persons were arrested in the counties of Cernăuți, Bălți, Chișinău and Cetatea Albă.

In 1944, when Bessarabia was 'recommunized', the methods used in 1940 were repeated. In addition, other forms of intimidation were used. Special NKVD agents were sent to organize the famine of 1946—47 which resulted in the deaths of over 200,000 persons. On 5 July, 38,000 people were deported in twenty-four hours. A unique feature of the oppression was the 'denationalization' of the Bessarabian Romanians practised by the new regime. This was attempted by declaring the Romanian people in Bessarabia to be 'the Moldovan nation' and their language 'the Moldovan language', thereby obscuring their identity. Massive numbers of young people were moved to Russia and the Ukraine and in their place hundreds of thousands of Russian speakers were brought in.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

THE BEGINNING OF COMMUNIZATION IN THE INSTITUTIONS OF STATE

AGOP GARABETIAN

In Bulgaria the transformation of the political system through the imposition of Communist rule began on 9 September 1944. It was on this day that a political coalition of the left, known as 'The Fatherland Front', seized power in an armed uprising. The leading role in this coalition was played by the Communist Party.

Key ministries in the new government were in the hands of the Communists — the Ministry of the Interior and the Ministry of Justice. The acquistion of power was accompanied by extensive purges in the state bureaucracy. In the army, despite opposition in the Ministry of Defence, more than a third of the 3000 officers were replaced. Into their place stepped partisan leaders. Political control over the army was ensured by the appointment of Communists from the military section of the Bulgarian Communist Party. At local government level, the appointment of mayors was dependent upon their nomination by the Fatherland Front.

Direct action was also taken against pillars of the former regime. More than 20,000 persons were arrested and a large number of them executed without trial. This 'Red Terror' was no less intense than the terror of the previous regime. The courts, under the name of 'People's Tribunes', were an instrument of Communist power.

As the Bulgarian Communist Party strengthened its position in the political life of the country, so the other parties in the Fatherland Front developed

BOSTON UNIVERSITY LIBRARY

powerful centrifugal tendencies. Internal struggles emerged within them which were defined by attitudes to the Communist Party. This was particularly evident in the People's Agrarian Union and the Social Democratic Party which split at the beginning of 1945. The breakaway groups became targets of the Communist Party and provided the nucleus of independent parties.

The Communization of state institutions in Bulgaria was the work of the Communist Party and its allies in the Fatherland Front. It was they who were responsible for the suppression of basic political rights and individual freedoms.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

THE IMPOSITION OF PEOPLE'S REPUBLICS IN THE STATES OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE. A COMPARATIVE ANALYSIS

IOAN SCURTU

CENTRAL EUROPEAN UNIVERSITY LIBRARY

The author states that the imposition of 'people's democratic' regimes in Central and Eastern Europe was a consequence of the political and territorial changes which took place during the Second World War and, in particular, of the agreements reached between the three major powers: the Soviet Union, Great Britain, and the United States.

The Atlantic Charter, proclaimed by Roosvelt and Churchill in August 1941, established principles which gave hope to the peoples of Central and Eastern Europe whose states had been eradicated (Poland and Czechoslovakia), or were under German domination or pressure (Hungary, Romania, Yugoslavia, Bulgaria, Albania).

On 1 January 1942, 26 states signed the Declaration of the United Nations, among them Czechoslovakia, Poland, Greece and Yugoslavia. These four states were allies of the Britain and the United States; Romania and Hungary, on the other hand, were enemy states, even if they were only at war with the Soviet Union. While the principles enunciated in the Declaration aroused hopes amongst the opponents of the regimes under German occupation or domination, in practice the leaders of Britain and the United States were interested only in the closest possible collaboration with Stalin in order to defeat Hitler, while the problem of the freedom and independence of nations was only a secondary issue.

The outlines of the Anglo-American policy of yielding to the Soviet Union became fairly clear in 1942 and 1943. This was illustrated by the Conference of Foreign Ministers of the Big Three held in Moscow in October 1943. The policy of spheres of influence led to the installation of 'democratic people's regimes' in Central and Eastern Europe.

There follows a chronology of political developments in Yugoslavia, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Romania and Bulgaria with emphasis upon the opposition to Axis rule.

The 'percentages agreement' of October 1944 and its implications for Romania are outlined. The imposition of Communist rule in the states of Central and Eastern Europe is then charted.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

6 MARCH 1945: A TEST OF THE FUTURE COLD WAR ?

MIHAIL E. IONESCU

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

This paper offers a reply to the question: 'What was the role of 6 March 1945 in Romania in the outbreak of the Cold War ?'

The reply is based on the published material relating to the American reaction to the events of March 1945 and especially on the reports of the OSS (Office of Strategic Services) mission, led by Frank Wisner, which were sent in the period October 1944-September 1945.

Until the outbreak of a political crisis in Romania in February 1945, the OSS analyses about the political situation and about Soviet intentions are inconclusive. On the one hand, Soviet support for the Romanian Communist Party is regarded as justified owing to the traditional anti-Russian feelings of the Romanian population, while on the other hand, the fears of Romanian politicans about the Communization of Romania were regarded by the OSS team as exaggerated.

The events of 6 March marked a crossroads in analyses made both by American representatives on the Allied Control Commission and by the OSS. On 7 March, the Wisner team got hold of information regarding the three plans for the Communization of Romania (one over three years, two over five years) which had been drawn up by the Comintern. Although the source was 'untried', the information probably had a significant impact in Washington. A report written at the beginning of May by General Schuyler,

the chief American representative on the Allied Control Commission, stated that 'Soviet Russia is using the Commission as an instrument to promote the rapid Communization of Romania.'

After 6 March, the OSS began to gather information using secret informants. For this reason it used its own signals network, thereby sidestepping American mission members in Bucharest. One of the OSS's main aims was to discover Soviet intentions about the maintenance of its troop presence in Romania after the war. But following the victory over Germany, the OSS mission was reduced from 14 officers in June 1945 to 3 in August. As it is known, the Anglo-American reaction to the imposition of the Groza government was a moderate one. The events of 6 March marked a point of departure for American decision-makers in drawing up a policy of containment of the Soviet Union.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

THE SOVIET UNION AND SEVERAL ASPECTS OF THE CREATION OF THE SOVIET BLOC IN EASTERN EUROPE

LEONID GHIBIANSKI

The seizure of power by the Communists in Eastern Europe cannot be divorced from the simultaneous formation of the Soviet bloc. Essentially, they were two sides of one and the same coin. The creation of the bloc and the role of the Soviet Union within it have frequently been the subject of research. I shall only touch upon a few aspects, linked to the creation of the bloc's structure and to the mechanisms by which it worked in its early stages. My paper is based on the research which I have conducted in recent years in Moscow, Belgrade, Warsaw, Sofia and Prague.

The foundation of the bloc was the system of bilateral relations between the Soviet Union and each of the 'people's democracies' in turn. These links formed a radial system grouped around a centre — Moscow, which occupied the dominant position in the region. The relations of each East European regime with Moscow, in converging on a central point, formed at the same time a common bloc, which included in its framework all the 'people's democracies'. One example of this structure is significant enough. Only Moscow had, at that time, a special secret radio link with the Communist leaderships in the East European countries. These leaderships, with a few exceptions, did not possess such a link amongst themselves. If the need arose for urgent contact with each other, they had to make the connection via Moscow.

This radial structure of the Soviet bloc stemmed from, in part, the system of relations between Moscow and the East European Communist parties

which existed at the time when, in 1944-45, they became parties of government. Although the Comintern was officially dissolved at the beginning of June 1943, it continued to operate in a reorganized fashion until autumn 1945. Its central organization and relations with the Communist parties was subordinated to the Section for International Information of the Central Committee of the Communist (Bolshevik) Party of the Soviet Union. Officially, its head was Sherbakov, candidate member of the Politburo and secretary of the Central Committee, but in reality, it was directed by Dimitrov who, in June 1944, received the formal position of head. A resolution of the Politburo confirmed the section's place in the organizational structure of the CC of the Soviet Communist Party. Documents from the Central Committee and those of other Communist parties show that long-term objectives and current problems of the satellite Communist parties played an important part in the section's work.

Many of the steps taken by these Communist parties were coordinated by Moscow. This was even the case of the Yugoslav party. In March 1945, when the Yugoslav leadership deviated slightly from plans approved by Moscow, the 'Comintern' took it to task and it was forced to admit its 'errors.' In the case of Poland, when Gomulka was made leader of the Communist Party in 1943, his position as secretary general was not recognized in Moscow because his candidature had not been approved by Dimitrov. Only after his arrival in Moscow in summer 1944 was Gomulka's position recognized.

After many of the activists who worked in the Section for International Information had returned at the end of the war to their countries of origin, the section began to operate as a foreign policy arm of the CC of the Soviet Communist party under the direction of Suslov. It was an important instrument of supervision of the East European Communist parties and was responsible for drawing up and transmitting Soviet directives. To this end coded radio messages were sent as well as meeting with party activists who regularly visited Moscow. Another means used were the frequent visits of section members to the East European countries.

In orientating the foreign policy of the 'people's democracies' up to summer 1947, Moscow strove principally to strengthen the Communists' position in power. At the beginning of autumn 1947, problems began to appear with the fulfilment of directives regarding the socialist transformation in certain countries. The foreign policy section of the Soviet Communist Party

was critical of Czech and Polish leaders for not appreciating fully the Soviet experience of introducing socialism and for applying their own solutions.

The creation in September 1947 of the Cominform, and in January 1949, of Comecon, did not produce a truly multilateral structure of the Soviet bloc. These organizations were completely in Soviet hands and were an annex of the 'radial' structure.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

REFLECTIONS ON THE RESISTANCE OF THE ROMANIAN MILITARY AUTHORITIES TO THE OCCUPATION OF THE COUNTRY BY THE RED ARMY (23 AUGUST 1944—6 MARCH 1945)

ALEXANDRU OȘCA
MIRCEA CHIRIȚOIU

The paper is based on several unpublished documents from the Allied Control Commission, the Military Delegation of the Romanian Commission for the Application of the Armistice, and the Chief of the General Staff.

The first protest at the intolerable treatment of the Romanian army, and at the fact that it had been placed under the Soviet High Command was the resignation of General Gheorghe Mihail as head of the General Staff on 7 September 1944. Since the latter's resignation was not accepted, he remained to discuss 'cooperation' with the Red Army.

This was elaborated in the protocol drawn up at the end of September which stipulated, among other things, that Romanian prisoners taken after 23 August 1944 by Soviet troops should be handed back. General Gheorghe Radu was sent to the north of Moldavia to receive the prisoners promised by Marshal Malinovsky but the prisoners, 166,000 in number, were taken across the Prut into the Soviet Union. General Mihail again handed in his resignation and his place was taken by General Nicolae Rădescu. The latter was forced to sign the protocol of 26 October by which several Romanian army corps and divisions were abolished and others demobilized.

One of the most eloquent protests against this treatment of the army was that made by General Socrate Mardari, deputy head of the General Staff. In a memoire to the Control Commission on 22 December, he complained

that there was no provision in the armistice convention for demobilization and that such a measure reduced the moral of the army and of the population since it coincided with the long-term stationing of the Red Army.

Numerous protests were addressed to the Commission about the unauthorized occupation by the Red Army of public buildings, barracks, airports, and private houses. In an attempt to put an end to these abuses, the General Staff and the Romanian Commission for the Application of the Armistice appealed to Marshal Malinovsky. Nevertheless, the abuses continued and further protests were made in February 1945. On 14 February, the General Staff protested to Malinovsky at his accusation that the Romanian army was not fulfilling the armistice terms by providing enough troops in the battle against Germany, and on the same day Malinovsky ordered a Romanian tank regiment to the front.

Several more cases of abuses carried out by Soviet troops are noted.

After the imposition of the Groza government, any resistance by the Romanian army to the new status of the Red Army in Romania became more difficult to mount via official channels. Nevertheless, resistance by individual or small groups of army officers after March 1945 to Soviet occupation and to the Groza continued and are fully attested by archives.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY

ASPECTS OF THE BATTLE FOR INTELLIGENCE BEFORE THE IMPOSITION OF THE PETRU GROZA GOVERNMENT

CRISTIAN TRONCOTĂ

BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

In the period covering 23 August 1944-6 March 1945, successive Romanian governments used the intelligence gathered by the Romanian secret services, namely the Second Bureau of the Chief of the General Staff and the Special Intelligence Service (SIS), which had been transferred to the Ministry of War. Although it was going through a difficult period, owing to the arrest of several of its officers by the Soviet authorities, the SIS managed to adapt itself rapidly to the new situation and continued to provide intelligence to the high command.

On 29 August 1944, two teams of American officers belonging to the OSS began to arrive in Romania. They were led by Frank Wisner. Officially, their mission was to cooperate with the Soviet authorities in order to repatriate American pilots held prisoner in Romania, but documents reveal that they were interested in working with the Romanian SIS to gain information about Soviet deeds and intentions in Romania.

A document signed on 28 September 1944 by Traian Borcescu [head of SSI counter-intelligence], refers to this Romanian-American collaboration. The OSS were to issue identity cards to certain SIS officers to enable them to work in areas without being exposed to arrest by the NKVD. These officers constituted a special group of 50 men who knew Russian and even succeeded in infiltrating the NKVD. They were led by Lt Col Vasile Palius. Their brief was to discover how the Soviets were recruiting agents in the

universities, the trade unions, the army, and the peasantry.. The information gathered was summarized by the head of the SIS and then passed on to Major Robert Bishop of the OSS..

This special group operated until 28 March 1945, when the section heads of SIS were arrested. After this fate nothing more is mentioned about it.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

THE FIRST ATTEMPT TO REMOVE THE RED ARMY FROM ROMANIA

FLORIN CONSTANTINIU

Shortly after the *coup* of 23 August 1944 Horia Sima, head of the Iron Guard and Andreas Schmidt, leader of the German Ethnic Group in Romania, initiated from Germany a plan to remove Romania from Soviet occupation. They were counting upon the disillusionment felt by the democratic parties in Romania which had organized the 23 August coup. These parties had seen that after the break with Germany their country was occupied by Soviet forces and that the Romanian Communist Party, with Soviet backing, was being propelled to the forefront of political life. Sima and Schmidt planned, therefore, a coup against the Soviet Union in Romania.

Their action was timed to coincide with the German offensive in Hungary at the beginning of 1945. A principal role was to be played by General Gheorghe Avramescu, the commander of the Romanian Fourth Army, now fighting alongside the Russians in Hungary. Before the 23 August *coup*, Avramescu had fought against the Russians in the Crimea and his son-in-law Ilie Vlad Sturdza, the son of Prince Mihail Sturdza, foreign minister in the Iron Guard government-in-exile in Vienna, had crossed the front to the Germans.

The action failed before it began following the discovery by the Russians of the wireless operator used by Schmidt. The operator was turned by the Russians and used as a double agent. Schmidt, Constantin Stoicănescu

(Sima's closest colleague in Romania), Avramescu and others were arrested by the Russians.

The possibility cannot be ruled out that Marshal Malinovsky, head of the Allied Control Commission in Romania, used this attempted rebellion to accelerate the imposition of the Groza government. Malinovsky's deputy, Susaikov later explained to the British and American representatives on the Control Commission that the Groza government was indeed imposed by force on the orders of Marshal Malinovsky who feared an uprising at the rear of his front. Susaikov had been sent to Bucharest to prevent a Romanian *volte-face* by disarming Romanian troops and bringing in Groza. This may not be the complete explanation of the imposition of the Groza government but it does help to account for its timing.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY

THE BEGINNING OF ANTI-SOVIET RESISTANCE IN ROMANIA (23 AUGUST 1944—6 MARCH 1945)

GÜNTER KLEIN

The harshness with which the Soviet Union acted in Romania in March 1945 contrasts sharply with the image of moderation Stalin wished to give at the Yalta Conference in the previous month. My research into documents from the German, Russian and Romanian archives leads me to believe that the hard line which the Soviets took in Romania was determined by a little-known event, one which has scarcely been studied in either Romanian or Western historiography. It is a question of the so-called 'parachute action' (Ger. Fallschirmspringeraktion).

The plan was to initiate a *coup* against the Russians by bringing together Romanian forces opposed to the Soviet occupation of Romania with the Iron Guard and with the German Ethnic Group in Romania. To coincide with their combined action, the German army would launch an offensive in Hungary and drive the Red Army from Romania. The action failed because the Russians had a double agent who kept them informed of the plan. In order to secure their rear, the Russians imposed a Communist government in Romania.

The seeds of the plan were sown by Hitler who asked Horia Sima, head of the Iron Guard government in exile in Vienna, to stop the Soviet advance through the Romanian Carpathians by using Iron Guard commandos. Sima told Hitler that such a plan would not work and proposed another one. This would be a 23 August *coup* in reverse, that is, against the Russians.

Part of the Romanian army on the Transylvanian front would link up with German forces and grip the Soviet army in a pincer. To effect this plan Sima nominated his colleague Constantin Stoicănescu who would liaise with disaffected elements in the Romanian army. A key role was also played by Andreas Schmidt, leader of the German Ethnic Group in Romania.

A principal role was assigned to General Gheorghe Avramescu, the commander of the Romanian Fourth Army, now fighting alongside the Russians in Hungary. Before the 23 August *coup*, Avramescu had fought against the Russians in the Crimea and his son-in-law Ilie Vlad Sturdza, the son of Prince Mihail Sturdza, foreign minister in the Iron Guard government-in-exile in Vienna, had crossed the front to the Germans. Avramescu would not put up any resistance to the German forces confronting him and therefore allow them to turn the front and retake the offensive in Romania.

The action failed following the discovery by the Russians of the wireless operator used by Schmidt. The operator was turned by the Russians and used as a double agent. Schmidt, Stoicănescu, Avramescu and others were arrested by the Russians. On 5 March 1945, *Izvestia* commented that 'Prime Minister Rădescu was unable to ensure peace and order behind the front.' Shortly afterwards, Marshal Malinovsky told King Michael that 'he had caught Schmidt and Stoicănescu who were preparing a *coup*.' This explains the timing of the imposition of the Groza government.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY

THE ATMOSPHERE IN ROMANIA AT THE BEGINNING OF 1945

NATALIA TAMPA

QUARTERLY UNIVERSITY LIBRARY

At the beginning of 1945 Romania found itself in a very difficult position. Under the terms of the armistice convention, Romania had to give the Soviet Union much of its natural wealth as well as a significant part of its agricultural and industrial production, and this state of affairs produced great dissatisfaction in the ranks of the population.

In some counties such as Dolj, Romanați and Ilfov leaflets were distributed with the title 'Romanian ploughmen soldiers' in which it was claimed that the whole year's harvest was destined for the Soviet Union. In addition to this were numerous reports of pillage and abuse carried out by Soviet troops based in, or passing through, Romania. Some Soviet military commanders intervened in local government. Thus in the county of Putna the Soviet command appointed the mayors and requistioned food.Trade at this time was in the hands of speculators. In the county of Tecuci it was reported that there was an acute lack of basic goods, especially groceries. Similar situations were reported in Rădăuți and Sibiu.

On the political front, Gheorghiu-Dej's principal aim was the installation of a National Democratic Front government. The means of achieving this was to mobilize both workers and peasants. To attract the peasants to its programme the NDF proposed an agrarian reform involving the confiscation of large estates. Propaganda teams were sent into the countryside to explain the NDF's proposals and even urged the peasants to take matters into their

own hands and to distribute the land amongst themselves. In many villages the mayors were replaced with members of the NDF parties, as in the counties of Dolj, Craiova, Romanați, Brăila and Botoșani.

At the beginning of 1945, mass meetings were organized by the NDF to protest against the economic situation. In the following month, these economic demands receded into the background to be replaced by the political one of the removal of the Rădescu government. Although many of the participants came of their own accord, the NDF also used blackmail to mobilize demonstrators. Workers who did not join trade unions were refused ration cards. A police report of 4 February stated that in many factories workers' committees were paralleled by so-called 'sacrifice committees' composed of members of parties of the left. These committees were set up to ensure that the workers followed the orders of the Communist Party and did not join any other parties or non-Communist organizations.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY

THE BEGINNINGS OF THE RESISTANCE MOVEMENT IN ROMANIA, 1945–1946 PROPAGANDA MEANS

OCTAVIAN ROSKE

The anti-Communist resistance group 'Haiducii lui Avram Iancu' (Avram Iancu's haiducs) was the best-known of such movements in Romania. It is difficult, however, to assess what support they really enjoyed in the ranks of the population since their own reports present a contradictory picture in this respect. The group was active in northern Transylvania. Its leader, Gavrilă Munteanu, claimed that it could play an important role in 'a revolution to unshackle our national will.'

Although General Aurel Aldea tried to bring the group into a wider strategy, at the centre of which stood the King and high-ranking officers, we cannot speak of the political absorption of the group. On the contrary, Munteanu received numerous warnings from the democratic parties who found his political discourse too intemperate. According to some police reports, the propaganda issued by the 'Avram Iancu' group had little effect on the population although it was admitted that their leaflets could provide moral support for a possible rising against the Communists.

Our analysis of the group's propaganda covers the period from the distribution of the first leaflets in April 1945 to the capture of the group in May 1946. The para-military side of their activity is reflected only to the degree in which the leaders of the group considered it necessary to inform the population about their military potential. The political aspect (their links with the political parties or their attitude to the major political events) is

insignificant. The thrust of our attention is upon the moral judgements which dominated their propaganda.

Thus the group is said to have appeared 'on the initiative of a group of honest Romanians, untainted by political struggles.' Their motto was 'To victory via the cross.' They were grouped around 'our holy national flag.' They summoned the help of the Almighty 'in our pure Romanian struggle.' In autumn 1945, it turned its attention to workers by calling upon them to 'carry in their souls the sacred flame of Romanianism.' Particular attention was paid to the presence of Jews in the leading political positions who were called 'parasites' acting as 'intemediaries between the Soviet Union and Romania.' The feature of this propaganda is the absence of a coherent political programme. Resistance is presented as a moral and patriotic duty.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY

CUPRINS

TITLU	AUTOR	PAG.
Cuvânt înainte	Șerban Papacostea	5
Foreword	Șerban Papacostea	8
Rolul armatei sovietice de ocupație în schimbarea regimului politic din România	Constantin Hlihor	11
Implicațiile Convenției de armistițiu asupra evoluției vieții politice românești	Maria Ignat	25
Conferința de la Yalta și instaurarea guvernului condus de Petru Groza	Vasile Vesa	41
A. Y. Vyshinsky, first deputy Commissar for Foreign Affairs of the USSR, and the Establishment of the Groza Government	T. A. Pokivailova	49
Instaurarea administrației comuniste în Moldova	Dumitru Șandru	59
Power Struggles in the Romanian Communist Party Leadership During the Period of the Formation of the Groza Regime	Robert Levy	78
The US and the Coming to Power of the Groza Government	Liliana Saiu	91
British Policy Towards Romania: 23 August 1944 — 6 March 1945	Dennis Deletant	102

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Generalul Nicolae Rădescu a doua zi după instaurarea guvernului Petru Groza	Șerban Papacostea	115
Rolul tovarășilor de drum din guvernul Petru Groza în viziunea P.C.R.	Ion Alexandrescu	121
The Communization of the Economy: Efforts to Promote and Control Economic Chaos (1945—1947)	Maurice Pearton	134
Serviciul de Informații al P.C.R.; Secția a II-a informații și contrainformații din cadrul Comandamentului formațiunilor de luptă patriotice (F.L.P.) — penetrarea serviciilor oficiale de informații (23 august 1944 — 6 martie 1945)	Claudiu Secașiu	146
Poziția armatei române față de evenimentele politice din primele luni ale anului 1945	Alesandru Duțu	158
Schimbări în aparatul diplomatic românesc după 6 martie 1945	Ion Calafeteanu	164
La Pologne 1943—1945: Empoigner le pouvoir	Andrzej Paczkowski	172
Instaurarea regimului sovietic în Basarabia, 1940, 1944 — 1945	Ion Șișcanu	190
Începutul comunizării instituțiilor de stat (septembrie 1944 — aprilie 1945)	Agop Garabetian	199
Hungarian Salami-Tactics: Planning the Communist Takeover (1945—1948)	György Litván	207
Instaurarea regimurilor democrat-populare în statele din Europa Centrală și de Sud-Est. O analiză comparativă	Ioan Scurtu	215
6 martie 1945: un test al viitorului război rece?	Mihail E. Ionescu	237
The Communist Parties and the National Issue in East-Central-Europe 1945—1947 — An Important Factor Facilitating Communist Takeover in the Region	Csaba Békés	245
U.R.S.S. și câteva aspecte ale formării blocului sovietic în Europa Orientală	Leonid Ghibianski	254
Considerații privind rezistența organelor militare ale statului român față de ocuparea țării de către Armata Roșie (23 august 1944 — 6 martie 1945)	Alexandru Oșca, Mircea Chirițoiu	262

Aspecte ale bătăliei desfășurate pe frontul secret al informațiilor înainte de instaurarea guvernului Dr. Petru Groza — Cristian Troncotă — 279

Prima încercare de scoatere a Armatei Roșii din România — Florin Constantiniu — 288

Începuturile rezistenței antisovietice în România (23 august 1944 — 6 martie 1945) — Günter Klein — 295

Starea de spirit din România la începutul anului 1945 — Natalia Tampa — 312

Începuturile mișcării de rezistență în România, 1945—1946. Mijloace de propagandă — Octavian Roske — 319

REZUMATE ÎN LB. ENGLEZĂ

The Role of the Soviet Army of Occupation in the Change of Regime in Romania — Constantin Hlihor — 335

The Implications of the Armistice Convention of Romanian Politics — Maria Ignat — 337

The Yalta Conference and the Imposition of the Petru Groza Government — Vasile Vesa — 339

The Imposition of the Communist Administration in Moldavia — Dumitru Șandru — 341

General Nicolae Rădescu on the Day After the Imposition of the Groza Government — Șerban Papacostea — 343

The Role of Fellow-Travellers in the Petru Groza Government in the Eyes of the Romanian Communist Party — Ion Alexandrescu — 345

The Intelligence Service of the Romanian Communist Party — Claudiu Secașiu — 347

The Romanian Army's Position Regarding the Political Events in the Early Months of 1945 — Alesandru Duțu — 349

Changes in the Romanian Diplomatic Corps after 6 March 1945 — Ion Calafeteanu — 351

The Imposition of the Soviet Regime in Bessarabia, 1940, 1944—45 — Ion Șișcanu — 354

The Beginning of Communization in the Institutions of State — Agop Garabetian — 356

The Imposition of People's Republics in the States of Central and Eastern Europe. A Comparative Analysis — Ioan Scurtu — 358

6 March 1945: A Test of the Future Cold War? — Mihail E. Ionescu — 360

The Soviet Union and Several Aspects of the Creation of the Soviet Bloc in Eastern Europe — Leonid Ghibianski — 362

Reflections on the Resistance of the Romanian Military Authorities to the Occupation of the Country by the Red Army (23 August 1944 — 6 March 1945) — Alexandru Oşca, Mircea Chiriţoiu — 365

Aspects of the Battle for Intelligence Before the Imposition of the Petru Groza Government — Cristian Troncotă — 367

The First Attempt to Remove the Red Army from Romania — Florin Constantiniu — 369

The Beginning of Anti-Soviet Resistance in Romania (23 August 1944 — 6 March 1945) — Günter Klein — 371

The Atmosphere in Romania at the Beginning of 1945 — Natalia Tampa — 373

The Beginnings of the Resistance Movement in Romania, 1945—1946. Propaganda Means — Octavian Roske — 375

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Redactor: Venera ACHIM
Tehnoredactor: Mihaela MIHALACHE

CULEGERE ŞI PAGINARE COMPUTERIZATĂ:
EDITURA ENCICLOPEDICĂ

Apărut: 1995
Coli de tipar: 24

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I 680 lei

Tiparul executat la
Imprimeria „Ardealul" Cluj
Comanda nr. 508

I 308495

ISBN 973-45-0119-4